

stendhal

«În minusculul principat al Parmei, Stendhal face să se reflecte, ca într-un strop de apă, viața politică și de moravuri a întregii aristocrații și burghezii italiene a primelor decenii ale secolului al XIX-lea, în epoca imediat următoare colosalei zguduirii produse de Revoluția Franceză și de războaiele napoleoniene. Este epoca unei negre reacțiuni antipopulare, care cuprinde în tentaculele ei și nimiceste, fără cruțare, toate domeniile unei eventuale opoziții, de la viața politică pînă la cea intimă, de la religie pînă la știință și artă...»

RADU POPESCU

276

stendhal

stendhal

mănăstirea din
parma

editura minerva

Vol. I și II lei 10

Ilustrația copertei : *Victor Feodorov*

stendhal

mănăstirea din parma

ROMAN

★

**TRADUCERE DE
ANDA BOLDUR
PREFAȚĂ DE
RADU POPESCU**

1970

E D I T U R A M I N E R V A

Ediția a II-a

STENDHAL

LA CHARTREUSE DE PARME

Bibliothèque de la Pléiade

1933

PREFAȚA

În paginile ce urmează, cititorii vor face cunoștință cu una dintre cele mai cunoscute opere ale literaturii franceze, una dintre cele mai înalte creații ale prozei universale a secolului al XIX-lea, unul dintre marile romane ale lumii : *Mănăstirea din Parma*, ultima lucrare de mari dimensiuni a celui care, atîta timp cît a trăit, s-a numit, Henry Beyle, iar de cînd a devenit nemuritor, se numește Stendhal.

Viața și opera lui Stendhal au avut parte, mai ales de vreo cincizeci de ani încoace, de cercetători pasionați, scormonitori curioși și sistematizatori neobosiți de manuscrise compacte și notații disparate, adevărați copoi de urme și indicii literare — de altfel, adevărați savanți, modești și puri iubitori ai fenomenului literar — care au ciocănit, sondat și săpat toate tainețele muncii scriitoricești a lui Beyle. Nu e mai puțin adevărat că scriitorul însuși, foarte înclinat spre autoobservație și, în același timp, spre consemnarea grafică și plastică a tuturor înțimplărilor și gîndurilor vieții sale zilnice (înclinare care mergea uneori, pînă la desenarea de mici planuri și schițe pentru ilustrarea textului scris), a ajutat și ușurat în mod substanțial munca istoricilor literari și a arhiviștilor do-

cumentației sale personale. Fapt este că există cu privire la opera lui Stendhal o mulțime de informații, uneori de o minuțioasă precizie, de care nu dispunem cu privire la alte opere și alți scriitori. Aceasta nu determină, desigur, pătrunderea în esența operei, dar reprezintă o pregătire și o introducere a căror importanță nu trebuie neglijată.

Așadar, se cunoaște precis momentul și locul în care Beyle a început să scrie *Mănăstirea din Parma*: în ziua de 4 noiembrie 1838, la Paris, nesigură fiind, dar de decis între două ipoteze, numai adresa: sau strada Caumartin nr. 8, sau strada Godot-de-Mauroy nr. 30, la hotelul cu același nume. Se știe de asemenea că, scriind sau dictând, el a sfârșit cartea în ziua de 25 decembrie a aceluiași an, ceea ce înseamnă că voluminosul roman a fost scris în cincizeci și două de zile — un adevărat record. Manuscrisul a fost înmănat de îndată librarului Ambroise Dupont, care l-a plătit cu suma de două mil cinci sute de franci — sumă greu de echivalat în moneda noastră de azi, dar, în orice caz, destul de modestă. Între 6 februarie și 26 martie ale anului următor, autorul a făcut corectura șpalturilor și a paginilor. În sfârșit, romanul a apărut, în două volume, la începutul lui aprilie 1839: e o dată cu adevărat memorabilă în istoria universală a romanului. Henri Beyle împlinise, de curând, cincizeci și șase de ani.

Se cunosc încă și mai multe, cu privire la geneza și elaborarea celebrului roman. Se cunoaște chiar momentul primei idei, clipa inspirației, ca să zicem așa: scriitorul mărturisește într-o notație oarecare, conform unui obicei de care am pomenit mai sus, că în ziua de 3 septembrie 1838, a avut „ideea mănăstirii”. „Ideea” aceasta, fulgerătoarea viziune anticipativă a unei opere, a fost desigur pregătită printr-o succesiune de procese interi-

oare imposibil de urmărit pînă la prima fază sau prima verigă, și nici măcar pînă la acel punct de la care s-ar putea vorbi de o orientare, de o concentrare a travaliului interior spre plămădirea unei opere anumite. O treaptă de mare importanță a întregului proces spiritual al lui Stendhal, și, deci, și al Mănăstirii, a fost, fără îndoială, dragostea pasionată pe care — de la primul contact, la vîrsta de șaptesprezece ani, și pînă la moarte — el a purtat-o cu statornică ardoare, Italiei — naturii, istoriei și oamenilor acestei țări.

După cum se știe, atît prin gusturi, cît și prin împrejurările vieții sale, Beyle a fost un călător neobosit, totdeauna gata s-o pornească la drum, totdeauna gata să folosească, și chiar să provoace orice pricină de peregrinare, ceea ce a atras, nu rareori, absențe de ani de zile din patria sa. A ajuns pînă la Moscova, cu armata napoleoniană, a cunoscut bine Germania, Austria, Polonia, a traversat de cîteva ori Canalul Mîneicii, pentru popasuri apreciabile în Anglia, a coborît în Spania, iar în Franța a făcut numeroase călătorii, numai cu scopul și plăcerea, unite, de a observa locuri, oameni și moravuri. În vremea sa, care a cuprins cei vreo douăzeci de ani ai războaielor revoluționare și napoleoniene, de agitație și dinamism nemaiîntîlnite în trecut, el a fost totuși unul dintre oamenii cu cea mai completă și mai bogată cunoaștere a Europei, unul dintre acei care priveau toate problemele politice, sociale, culturale, morale, într-o perspectivă autentic continentală. Patriotismul lui Stendhal, care a fost întotdeauna ardent, nu a avut niciodată baza îngustă a faimosului cazanierism francez, prezent, încă de pe atunci, în psihologia burgheziei franceze, nu s-a resimțit niciodată de ceea ce, în limba franceză se numește „*l'esprit de clocher*”. Beyle știa, printr-o trăire di-

rectă, că lumea este largă, că civilizația și progresul sînt fructul unei conlucrări a națiunilor și popoarelor, că valorile superioare nu pot fi nici apanajul, nici patrimoniul unui singur popor. Ca om care nu trecea nicăieri cu ochii închiși, care detesta, mai presus de orice, prejudecata, vanitatea, îngîmfarea, care știa să descopere și să guste frumosul cu cele mai variate înfățișări ale sale, și ca discipol al lui Cabanis, cercetător pasionat de caractere naționale, Beyle știa că toate țările au frumusețea lor, că fiecare popor are virtuțile sale creatoare, prin care devine egalul tuturor celorlalte popoare. De aci, și numai în aceste limite, acel superior spirit de cetățean al universului, de cosmopolitism, care îl făcea să presimțea adîncă unitate a lumii, și pe care îi plăcea să-l proclame : „*veugo adessc di Cosmopoli*“. Numeroasele pagini memorialistice, eseistice și critice, privitoare la locurile, civilizațiile, moravurile, culturile și oamenii observați cu ascuțită atenție în îndelungatele sale peregrinări, ca și obiceiul său, atît de ciudat și amuzant, de a-și redacta, adesea, însemnările prin fraze formate din cuvinte franceze, engleze, italiene, germane dovedesc că aceasta nu era o vorbă goală.

Italia, însă, e cu totul altceva. Sentimentul lui Beyle față de acest pămînt și acest popor nu încapе în largă predispoziție de călător, descrisă sumar mai sus. Italia nu reprezintă, pentru Beyle, un capitol mai amplu al intensei investigații europene, o etapă prelungită în complicatul itinerariu al deplasărilor sale. Italia este pentru el, rînd pe rînd și simultan, o revelație, o pasiune, o alegere. La vîrsta de optsprezece ani, în 1800, pășește pentru prima oară dincolo de Alpi, și, din acel moment, fiecare pas îl conduce spre „*revelație*“, spre ceva „*sublim*“, spre „*cel mai frumos din lume*“, și spre alte nenumărate

asemenea superlative, de care faimosul său *Jurnal*, scrierile sale autobiografice și nenumăratele însemnări pe care le risipea în dreapta și în stînga, pe orice petec de hîrtie, sînt pline pînă la refuz. Peste mai bine de douăzeci de ani, în 1821, Beyle își redacta un proiect de epitaf, în termenii următori :

„*Qui giace*

Arrigo Beyle Milanese...“

Henry Beyle, milanezul !... Iată cum îi plăcea să se identifice, pe un mormînt imaginar, acestui om născut la Grenoble, și francez cu ascendență bine cunoscută de peste un secol și jumătate ! În sfîrșit, peste alți vreo douăzeci de ani, primele chemări ale morții și ultima a vieții, dragostea pentru misterioasa Earline, aveau să-l găsească tot pe pămîntul Italiei. Dacă am socoti popasurile lui Beyle în afara Franței, am ajunge la rezultatul că din durata întregii sale existențe, care n-a atins șase decenii, aproape douăzeci de ani s-au petrecut în afara patriei sale, iar din cuprinsul acestora, aproape cincisprezece în Italia, adică un sfert din totalul vieții, și mai mult decît o treime a vieții adulte, autonomă și conștientă. Asupra acestei îndelungate poposiri italiene, factorul obiectiv, al constrîngerii exterioare sau al hazardului, nu a intervenit decît o dată, atunci cînd, datorită mecanismului militaro-administrativ, tînărul de optsprezece ani trece Alpii pentru prima oară, în cortegiul funcționăresc al ministrului napoleonian Daru.

Sentimentul lui Henri Beyle pentru Italia reprezintă deci un fenomen fundamental, a cărui profunzime și complexitate se vădesc în însăși cristalizarea personalității scriitorului, și în întreaga ei dezvoltare ulterioară.

Toate înclinările și toate vocațiile, de gust, de talent și de intelectualitate, ale lui Beyle și-au aflat un stimulent neobosit, un vast și variat câmp de informare și aplicare, și un cadru ideal, în complexul italian.

De abia face câțiva pași pe pământul italian, și are prilejul să asculte *Căsătoria secretă* de Cimarosa. Are șaptesprezece ani, și acest spectacol — care, cu toată dezvoltarea teatrului liric italian, și cu toată pasiunea, egală în exaltare ca și în critică, a publicului acelei țări pentru operă, nu e greu de imaginat ce va fi fost, ca nivel de interpretare — joacă în viața sa un rol extraordinar. Beyle are „revelația” muzicii, a unei arte „divine”, care va ocupa, de aci înainte, pînă la sfîrșitul vieții, pe scara preocupărilor sale de artă, una din cele mai înalte trepte, dacă nu chiar cea mai înaltă. Primele sale încercări scriitoricești, în orice caz primele publicate — căci multe rămîn, conform unui obicei care nu-l va părăsi niciodată, în stadiul de proiect sau numai de început — sînt pagini despre muzică și compozitori, despre Haydn, Mozart și Metastasio, despre Rossini : *o viață a lui Rossini, o viață a lui Mozart* etc., etc. Mai tîrziu, întreaga lui operă de romancier e plină de considerațiuni despre muzică. La drept vorbind, pasiunea lui pentru muzică e marcată de pasiunea italiană, prin gustul aproape exclusiv pentru operă, și prin cunoașterea mai ales a operei italiene. La Haydn, la Mozart, l-a atras mai ales latura italiană a compoziției lor, și dacă, în momentul vieții sale, Franța nu are nici o mare personalitate muzicală, Germania are, în schimb, pe Beethoven și pe Schubert, pe care nu-i egalează nici un compozitor italian al epocii, dar care nu par să-l fi atras pe Beyle, deși a trecut, ulterior, prin Viena, adeseori. Cu privire la Bach și Haendel, Glück sau Weber, ca și la Lully, Couperin, Rameau, ideile sale

sînt probabil foarte vagi, și se arată tăcut. Afirmatîa sa cî poporul francez este poporul „cel mai puțin muzical din lume“, nu cu totul inexactă, exprimă mai mult entuziasmul său pentru muzica italiană, pentru opera italiană, decît o amplă cunoaștere a creației muzicale a lumii. La Paris, prin 1824, Beyle devine, la un moment dat, cronicar muzical al ziarului *Journal de Paris* : timp de trei ani, cronicile sale vor comenta reprezentațiile operei italiene. În muzică, Beyle este în mod pătimaș italian, un adevărat „milanese“.

Al doilea orizont și domeniu de aplicare a preocupărilor sale în artă, pe care i-l deschide Italia, este pictura. Aci, cea de a doua patrie a lui Beyle deține într-adevăr înțietatea mondială pe care i-o acordă entuziasmul său, și care, de altfel, stă la baza entuziasmului său. Comoara plasticii italiene — antică, medievală, renescentistă și modernă — se află încă, în cea mai mare parte, în vatra sa peninsulară. Colosala operație de jefuire artistică începută cu ocupațiile napoleoniene, distrugerea a nenumărate opere prin calamitățile războiului, apoi migrațiunea neîncetată, de-a lungul întregului secol al XIX-lea, a pînzelor și statuilor celebre, vîinate negustorește de către muzeele și colecționarii particulari din lumea întreagă — toate acestea se vor produce, sau își vor arăta roadele, mai tîrziu. Beyle cunoaște o Italie saturată de pictură, sculptură și arhitectură, și dacă printre contemporanii săi italieni nu se găsește nici un creator comparabil cu genialii artiști ai gloriei italiene trecute, în schimb, fiecare casă e un muzeu, și multe sînt, printre ele înșile, capodopere. Beyle păsește, deci, printr-un tîrfm de adevărat vis al artei, pictura italiană este un factor decisiv al formării spiritului său, ca și al legăturii profunde, indisolubile, cu peisajul, cu atmosfera și cu poporul Ita-

liei. Intocmai ca și muzica italiană, pictura stimulează și orientează latentele sale capacități analitice, observa-
teare, critice : *Roma, Neapole și Florența, Istoria pictu-
rii în Italia, Plimbările prin Roma* sînt primele cristali-
zări ale personalității sale scriitoricești, și, alături de pa-
ginile consacrate muzicii, testimoniul de rodnicie al fo-
carului italian. În activitatea sa ziaristică pariziană, el
va scrie cronică plastică, paralel cu cea muzicală. (Și e
demn de subliniat faptul că acest mare scriitor s-a ma-
nifestat mulți, mulți ani, numai ca istoric și critic
muzical și plastic, și ca eseist de moravuri, fără a arăta
vreo preocupare specială pentru problemele de literatură,
pe care apariția violentă a romantismului le punea în
primul plan al problematicii intelectuale a timpului :
pînă la *Armance*, prima operă de creație literară, el a
scris o mulțime de asemenea eseuri de artă și moravuri,
în ansamblul cărora, *Racine și Shakespeare*, singura sa
intervenție directă în domeniul literaturii, e o operă cu
totul izolată...)

În sfîrșit, Italia însemnează, pentru Beyle, poporul și
omul italian, în structura și în manifestările cărora i s-a
părut a descoperi cel mai interesant și mai atrăgător
spectacol de umanitate al vremii sale. În această direcție,
mai ales, s-a exercitat excepționala sa înclinație și ca-
pacitate de observator și analist, care-l vor ajuta să devină
primul mare romancier de caractere și psihologie al lite-
raturii moderne, unul dintre marii fondatori ai romanu-
lui modern. Aplicînd, în mod foarte liber, și chiar extin-
zînd, cu multă intuiție și fantezie artistică, doctrina
temperamentelor, în care se afirma elev al lui Cabanis,
Beyle a creat o adevărată caracterologie comparată a po-
poarelor, definind calitățile tipice ale poporului englez,
german, spaniol, italian și francez.

Dar cîmpul principal al observațiilor și concluziilor sale a fost omul francez și omul italian, și mai ales comparația neîncetată a acestor două tipuri. Comparație nu totdeauna măgulitoare pentru cel dintîi, al cărui chip i-a apărut în mare măsură tulburat, umbrit, prin dilatarea violentă a chipului aristocrației și burgheziei franceze. Prin epoca în care se plasează viața sa, și prin împrejurările acestei vieți, Beyle a fost martor și observator al apetiturilor dezlănțuite ale burgheziei franceze, satisfăcute și consacrate în urma frînării valului revoluționar, și apoi, prin întreaga desfășurare a războaielor napoleoniene; mai tîrziu a observat în plin procesul alianței burghezo-aristocrate, în timpul restaurației și monarhiei din iulie. Nu i-a plăcut de loc înfățișarea omului acestei epoci, pe care, judecîndu-l și prin prisma antecedentelor sale — culese din atmosfera familiei sale burgheze și a aristocrației înapoiate și feroce a orașului său natal, Grenoble —, l-a condamnat cu mare asprime și l-a repudiat, categoric și disprețuitor: „nu voi plăcea niciodată oamenilor cu 60.000 de franci rentă“, „nu scriu pentru oamenii cu bani și decorații“. Pe acest om l-a zugrăvit, fără nici un soi de menajamente, în *Roșu și Negru*, în *Lucien Leuwen*, în *Lamiel* etc., și nu există pagină scrisă de mîna lui care să nu cuprindă o aluzie aspră privitoare la mediocritatea, meschinăria, lăcomia, vanitatea, duritatea, ipocrizia burgheziei și aristocrației franceze.

Treapta istorică a evoluției poporului italian era, la momentul lui Beyle, mult deosebită, și, din această cauză, omul italian i-a putut apărea mai puțin marcat de acele trăsături de psihologie socială care-l caracterizau pe francez, și care-i erau atît de neplăcute. Ca toți romanticii, Beyle — care se deosebea, pe multe alte laturi, de toți romanticii — visa un alt om, un om cu calități intelec-

tuale și morale dimensionate la rang de individualitate puternică, de personalitate, și depășind, în orice caz, și în toate direcțiile, sfera și orizontul egoismului meschin, mediocru și conformist. De unde, gustul, admirația și aspirația lui pentru pasiune, energie, sinceritate, pentru o liberă dezvoltare și manifestare a tuturor acelor calități și sentimente a căror satisfacere nu se produce în domeniul intereselor materiale, al ambițiilor de parvenire, de vanitate socială găunoasă. Beyle iubește și caută caracterele puternice, care devin active și dominatoare prin însuși faptul de a fi conduse de o pasiune ce le activează și le domină, pasiune ce devine lege și constituie dinamica fundamentală a personalității. Crima însăși este admisibilă în slujba unei asemenea energii și pasionalități, și într-adevăr, crima este aproape nedespărțită, în opera lui Beyle, de zugrăvirea marilor pasiuni, pe care el le localizează mai ales în domeniul iubirii. O asemenea formă de energie și sinceritate sufletească nu e compatibilă cu conformismul social, și tocmai de aceea scriitorul constată foarte sentențios, generalizând la scară de popor, că francezul, dominat și condus de vanitate, urmărind, mai ales succesul social, e cu totul lipsit de viață interioară, aceasta fiind, în schimb, caracteristica italianului. Sinceritatea și supunerea credincioasă față de imperativul pasiunii duc, însă, în mod inevitabil, la conflict cu imperativul conformismului social, fapt care pune pasiunea sub semnul tragicului, marile iubiri stendhaliene avînd mai întotdeauna acest deznodămînt (și însăși *Mănăstirea din Parma*, opera cea mai luminoasă a lui Stendhal, se încheie printr-o tragedie a iubirii).

O anumită realitate stă, fără îndoială, la baza observațiilor și concluziilor lui Beyle privitoare la poporul italian. Trebuie, în primul rînd, subliniat faptul că, în

privința caracterului italian, el nu a făcut eroarea, comisă față de cel francez, de a generaliza prin prisma burgheziei și aristocrației, în sensul, însă, că nu a cuprins aristocrația și burghezia, în mod nediferențiat, în aprecierea atît de pozitivă a poporului italian. De pildă, eroii principali ai *Măndăstirii din Parma* sînt aristocrați, și ei se bucură de toată simpatia scriitorului : dar sînt indivizi izolați, și calitățile lui Fabricio, ale Ginei Sanseverina, ale Cleliei Conti, ale contelui Mosca, îi diferențiază categoric de trăsăturile colective ale aristocrației italiene, portretizată într-un mod cît se poate de critic și nu rareori, apăsător satiric. Pe de altă parte, aprecierea superioară a caracterului italian îi este inspirată lui Beyle pe fondul unei lupte împotriva tiraniei, care era la ordinea zilei în momentul popasurilor sale peninsulare, și ai cărei eroi nu erau, evident, aristocrații ruginiți sau burghezii lacomi și oportuniști, sprijinitori și beneficiari ai nenumăratelor tiranii locale. Un om liber, mîndru, independent, care a rupt toate legăturile cu societatea claselor superioare, care luptă cu arma în mînă, stă în centrul acestei largi întrupări a poporului italian, a cărei încarnare (cu nuanțe de complexitate ce se vor cere explicate la timpul lor) este, în *Măndăstirea din Parma*, revoltatul poet Ferrante Palla.

Poate că la acest punct — al interesului lui Beyle pentru oamenii Italiei — ar trebui menționată și experiența sa erotică, datorită căreia, fără îndoială, intercsul său s-a colorat printr-un atașament direct și cald. După cum se știe, Beyle a fost un mare iubitor de femei și un admirator al femeii, avînd, la bilanțul final al amintirilor, un impresionant număr de amoruri — fapt care nu l-a împiedicat să rămînă toată viața burlac și să-și petreacă ultimii ani într-o singurătate destul de tristă. În totul,

a fost un bun cunoscător al femeii epocii sale, un pasionat analist al dragostei, căreia i-a închinat un volum, ca să zic așa, de teorie generală — *De l'amour* — și i-a făcut un loc de frunte, poate chiar locul principal, în opera sa. Într-o schiță de autobiografie pe care a întocmit-o, fragmentar, în cursul anilor, se găsește următoarea notație : „*A iubit cu pasiune pe V..., M..., A..., Ange, M..., C..., și cu toate că n-a fost cîtuși de puțin frumos, a fost foarte iubit de către patru sau cinci dintre aceste litere inițiale*“. Nu e locul să completăm numele care încep cu aceste inițiale, nici să evocăm, oricît de sumar, diagrama acestor iubiri, mai fericite sau mai nefericite, mai zbuciumate sau mai liniștite — ca toate iubirile —, lucruri, de altfel, destul de bine cunoscute. Dar e cazul de a reaminti că iubirile cele mai profunde, cele care au lăsat urmele și amintirile cele mai adînci în sufletul său, s-au consumat pe pămîntul Italiei, și că unele dintre aceste „*litere inițiale*“ au fost ale unor nume italiene. În peisajul Italiei, în atmosfera de mondenitate spumoasă, de desperare sau de ușurătate specifică momentelor de război, de invazii, de rapide și neîncetate schimbări politico-sociale, de senzualitate și artă a acestui pămînt și a lumii sale, Beyle a trăit bucuria și tristețea, speranța și decepția, iluzia și luciditatea dragostei, a cunoscut „*pasiunea*“. Marea dragoste a tinereții, chinuitoarea dragoste a maturității, melancolica și zadarnica dragoste a bătrîneții, aceste trei momente fundamentale, care constituie răscrucile și piscurile vieții sentimentale, au fost, pentru Beyle, un dar al Italiei...

Iată, așadar, o mulțime de elemente fundamentale, decisive, care constituie premiza generală, fondul de necesitate permanentă al unei opere literare italiene, de mari proporții, în creația lui Stendhal. *Mănăstirea* a fost scrisă

În apusul vieții scriitorului, după o serie de mari opere, începută cu *Roșu și Negru*, toate consacrate omului și cadrului francez: cînd e vorba de marea creație, care este ca un val din adîncimi al conștiinței, nativul din Grenoble trece înaintea „milanezului” de ocazie, italianul e dominat de francez. Totuși, e evident că Beyle datora Italiei o operă, ca o plată și o răsplată pentru tot ceea ce Italia dăruise vieții, sufletului și minții sale, și e îngăduit să presupunem că în acest spirit a fost scrisă opera de apoteoză, cea mai luminoasă, cea mai melodică și cea mai colorată dintre operele sale, în care se reflectă, într-adevăr, luminile, armoniile și culorile atît de frumoase ale pămîntului și poporului italian, și pe care iubirea sa a știut să le înfrumusețeze încă.

Aceasta ar fi, în linii foarte mari, premiza generală a *Mănăstirii din Parma*. Dar care este acum premiza imediată, inspirația nemijlocită — care sînt sursele? Căci cercetarea operei lui Stendhal implică problema surselor directe, într-un mod care nu este chiar atît de necesar cînd este vorba de alte opere și de alți scriitori. La capătul cercetărilor istorice privitoare la opera sa, se poate afirma că resortul scriitoricesc al lui Beyle nu se declanșa decît în funcție de un element concret exterior, bine determinat, de un factor de dislocare și dinamizare a imaginației, pe care el îl culegea din noianul de informații furnizat de viața reală. Se știe, de pildă, că dislocarea spiritului creator pentru celebrul roman *Roșu și Negru* a fost provocată de relatările privitoare la cazul Berthet, citite de Beyle în *Cronica tribunalelor*, și că acest caz — crima, procesul, condamnarea — i-a furnizat canavaua dramei lui Julien Sorel. Pentru *Mănăstirea din Parma*, ideea brută a unei acțiuni și schița sumară a cîtorva per-

sonaje i-au fost furnizate tot printr-o relatare scrisă a unor întâmplări de dragoste și crimă, încheiate cu procese, condamnări la moarte și execuții, întocmai ca în cazul Berthet. Singura deosebire este că aceste întâmplări erau foarte vechi, anterioare momentului în care Beyle ia cunoștință de ele, cu două și trei sute de ani.

E vorba de faimoasele manuscrise descoperite de Beyle în diverse biblioteci particulare italiene, în epoca în care, consul la Civita-Vecchia, pornit pe panta bătrâneții solitare, din ce în ce mai învins de plictiseală, el începe și întrerupe diferite opere, fără a găsi interesul și energia de a duce vreuna la bun sfârșit, deși, bîntuit de nostalgia epocii de creație pariziană, consideră că „adevărata chemare a omului este de a scrie romane, închis într-o mansardă“. Deci, pe de o parte datorită vidului unei existențe statice și solitare, pe de alta, interesului cu care caută mereu noi argumente în sprijinul vechiului său „cult al energiei“ (expresia este a lui Maurice Barrès) și al ilustrării acestuia prin caracterul italian, Beyle se hotărăște „să înfrunte prăfăria infamă a bibliotecilor“, în căutare de documente. A găsit, astfel, pagini care i s-au părut de un interes cu totul excepțional, deoarece, copiind cu mîna sa, sau plătind copiiști, el a adunat un material care umple paisprezece volume sau mape considerabile, aflate astăzi în colecțiile de manuscrise ale Bibliotecii Naționale din Paris, pe care aceasta le-a achiziționat în urma recomandărilor lui Prosper Mérimée, mai tînărul și credinciosul admirator și prieten al romancierului.

Importanța pe care Beyle a acordat-o acestor vrafuri de hîrtoage anonime — cele mai multe scrise în cea de a doua jumătate a secolului al XVII-lea, fără prea mare valoare documentară, și de o aproximație istorică și cronologică foarte ușor de probat — rezultă din faptul că

ele au devenit sursa unei întregi linii a creației sale, și încă una dintre cele mai considerabile, linia *Cronicilor italiene*, care cuprinde celebrele povestiri istorice: *Vittoria Accoramboni*, *Stareța de la Castro*, *Familia Cenci*, *Ducesa de Palliano*, *Vanina Vanini*, *Prea multă favoare omoară*, *Suora Scolastica*. La punctul de plecare, *Măndstirea din Parma* se situează pe această linie a cronicilor italiene.

Intr-adevăr, una din consemnările manuscrise ale acestui fond documentar poartă titlul de: *Origina grandorii familiei Farneze*. E vorba de ilustra familie romană din epoca Renașterii, care a dat Italiei papi, principii, diplomați, generali, și al cărei sînge s-a amestecat cu al unor familii princiare, și chiar regale, din multe țări ale Europei. Cronicarul anonim spune că pricina acestei extraordinare ascensiuni a unei familii destul de obscure a fost „frumusețea, grația și purtarea nerușinată” a Ioanei, zisă Vandozza, femeie cu mulți amanți, care deveni „țitoarea” cardinalului Roderic Lenzuoli, sfetnic și favorit al Papei Calixt al III-lea. Această Vandozza, deși ea însăși mamă a cîtorva copii ai cardinalului, impuse amantului său, care nu-i refuza nimic, pe Alexandru, nepot al ei de frate. În calitate de favorit al atotputernicului cardinal, Alexandru, inteligent și instruit, începu să ducă o viață de desfriu și, la un moment dat, răpi o tînră femeie din nobilimea romană. În urma acestui fapt, fu întemnițat, din ordinul Papei Inocențiu al VIII-lea, în faimoasa fortăreață San-Ângelo, din al cărei turn evadă, cu ajutorul protectorilor săi, coborînd pe o frînghie. După un scurt exil, se reîntoarce la Roma, căci Roderic, protectorul său și amantul Vandozzei, deveni papă sub numele de Alexandru al VI-lea (Borgia). La vîrsta de douăzeci și patru de ani, Alexandru Farneze este numit cardinal.

Această demnitate îi deschide calea îmbogățirii și a marilor onoruri, dându-i mai ales posibilitatea de a continua viața de desfriu către care se arăta atât de înclinat încă din adolescență. O aristocrată romană, cu numele de Cleria, devine amanta sa și îi naște mai mulți copii : această legătură aproape maritală durează tot timpul vieții acestei femei, în condițiuni de nepătruns secret. Cardinalul este, însă, un om plin de calități, cultura, inteligența, bunătatea, abilitatea, farmecul conversației sale, îi creează o reputație extraordinară, datorită căreia, în anul 1534, la vârsta de 67 de ani, este ales papă, cu unanimitatea voturilor conclavului, sub numele de Paul al III-lea. În această calitate, el își dotează copiii cu cele mai înalte titluri și demnități, principii, mari duci, și îi înrudește, prin căsătorie, cu diferite familii domnitoare ale Europei. Familia Farneze devine astfel una dintre cele mai ilustre familii europene, originea acestei extraordinare ascensiuni fiind „prostituția” unei femei frumoase și inteligente, Vandozza Farneze.

Această schemă este a unei prime traduceri-adaptări, realizate, după manuscrisul corespunzător al documentației sale italiene, de către Beyle, care se simte ispitit „to make of this sketch a Romanzetto”, după cum singur mărturisește, încă de prin 1832, într-o notiță, aplicînd, ca întotdeauna, ciudata sa manieră de exprimare bi sau trilingvă. De fapt, cite un „romanzetto” el a tras din toate documentele italiene care i-au reținut atenția, realizînd *cronicle* ale căror nume le-am înșirat mai sus. Dar toate acestea se caracterizează prin păstrarea momentului istoric respectiv, și, mai ales, prin concentrarea deosebită a povestirii, prin nuditatea pură a faptelor, prin refuzul stilisticii romantice — umflare verbală, retorism, grandilocvență, descriptivitate și comentariu li-

ric — cu scopul de a reliefa elementele de cruzime și de energie care fac ca libera desfășurare a pasiunii să dezmintă și să demaște convenția, ipocrizia, tranzația sentimentală, împotriva cărora el argumentează prin caracterul italian al omului Renașterii: de unde, sobrietatea și rapiditatea acestor narațiuni dramatice, în care dragostea joacă primul și aproape singurul rol.

Cu *Origina grandorii familiei Farneze* s-a întîmplat însă altceva. În primul rînd, Beyle n-a mai păstrat cadrul istoric al secolelor XV—XVI, ci l-a înlocuit cu acela al epocii sale, și chiar al contemporaneității sale imediate: conform cronologiei *Mănăstirii*, Angela Sanseverina este născută în anul 1783, anul nașterii lui Beyle, iar Fabricio del Dongo, născut în 1798, moare în 1830, anul în care scriitorul este numit consul la Triest. Eroii săi sînt deci contemporanii săi, iar cadrul istoric al romanului este al epocii sale. Aci intră în acțiune concepția despre romantism a lui Stendhal, expusă mai pe larg, cu cîțiva ani înainte, în *Racine și Shakespeare*. O concepție destul de îndrăzneță, pe care nu toți corifeii romantismului ar fi făcut-o a lor, conform căreia Sofocle și Euripide au fost romantici, Racine și Molière au fost, de asemenea, romantici — romantism implicînd, în esență, a te inspira din realitățile timpului tău, din contemporaneitate. Acest istoric, acest teoretician, mare cititor al anticilor și scrupulos monitor de arhive, acest romantic, nu putea concepe opera literară de ficțiune decît ca o imagine și o analiză a timpului său și a omului timpului său — a contemporaneității și a actualității, am zice noi azi. „*Îmi place tot ceea ce zugrăvește sufletul omului, dar al omului pe care îl cunosc...*” declară el în prefața scrisă pentru *Cronicile italiene*, în care respinge atît interesul și gustul romantic pentru exotismul îndepărtat, cît și maniera clasică anti-

chizantă, mărturisind, fără înconjur, că Ahile și Agamemnon încep a-i părea „*du genre bâillatif*”. Astfel marchează el, cu mare simplitate, direcția realistă a romanismului, pe care o ilustrează toate operele sale de creație, inspirate direct din actualitatea epocii în care scria (cu excepția, natural, a acestor *cronici italiene*, care reprezintă, pentru el, un experiment literar).

În al doilea rînd, *Originile familiei Farneze* a avut un destin deosebit și opus celorlalte cronici italiene, prin însăși tratarea literară. Concentrarea maximă a narațiunii e înlocuită cu extinderea liberă a unei povestiri de vreo șase-șapte sute de pagini, plină de detalii, de descripții minuțioase sau înflorite, de episoade și momente secundare, nenumărate. Relevarea „*sufletului omenesc*”, a caracterelor, prin simpla și spontană comportare în virtutea faptelor, se transformă în portretistică, în analiză psihologică amănunțită, aprofundată, complexă, în infinita nuanțare și diversificare, țintind, în același timp, spre motivația strict individuală, ca și spre generalizarea cea mai largă. În sfîrșit, faptul brut, ca și omul în acțiune sau cuprins în tumultul pasiunilor, primesc încadrarea istorică și socială a epocii, sînt în permanență reliefați pe fondul societății în care apar și se consumă, se sprijină și se luminează prin comentariul neobosit și neprecupețit al autorului, în planul politicii, moralei și culturii.

Astfel încît distanța între *Originile familiei Farneze* și *Măndăstirea din Parma* este tot atît de mare ca și aceea între sămîntă și fruct, între izvorul minuscul și fluviul adînc și larg, între un foetus inform și Venus din Millo.

Rămîne neîndoielnic faptul sugestiilor inițiale cuprinse în *Originile familiei Farneze*: Vandozza Farneze — Gina Sanseverina (nume care, el însuși se găsește în manus-

crisele italiene prelucrate de Beyle); Alexandru Farneze, nepotul Vandozzei — Fabricio del Dongo, nepotul adorat al Sanseverinei; Roderic Lenzuoli, cardinal și sfetnic atotputernic al Papei Calixt, apoi el însuși papă, amantul Vandozzei și protectorul lui Alexandru — contele Mosca, ministru atotputernic, apoi prim-ministru al marilor duci de Parma, amant și soț al Ginei Sanseverina, protector generos al lui Fabricio; Cleria, tinăra aristocrată romană, iubita și amanta lui Alexandru Farneze, cardinal și papă, mamă a copiilor acestuia — Clelia Conti, iubita și amanta lui Fabricio, arhiepiscop al Parmei, mama micului Sandrino. Aceste directe ascendențe și filiații se completează, ca și în cronică, cu o serie de linii fundamentale, sau cu unele episoade secundare ale narațiunii: cariera clericală, pînă la rangul de arhiepiscop de Parma, a lui Fabricio del Dongo, paralelă cu cariera lui Alexandru Farneze; creșterea, detențiunea și evadarea lui Fabricio din Turnul Farneze al închisorii din Parma, corespunzătoare detențiunii și evadării lui Alexandru Farneze din fortăreața papală San-Angelo; episodul cîntăreței Fausta, cu plimbarea silită a lui Fabricio, escortat de purtători de torțe, pe străzile Parmei, în care Stendhal a contopit răpirea unei doamne din aristocrația romană de către Alexandru Farneze cu o pățanie similară plimbării silite a cardinalului Aldobrandini, consemnată într-o altă cronică italiană.

Există și o serie de alte corespondențe, dovedind o bază documentară generală, pe care istoricii și genealogiștii lui Stendhal și ai *Mănăstirii* nu au neglijat s-o scormonească și s-o inventarieze cu amănuntul. Numele conspiratorului și luptătorului împotriva tiraniei marilor duci parmezani, Ferrante Palla, are asemănări directe cu numele unui personaj istoric real, numit Ferrante Pallavi-

cini. În amplul și decisivul episod al întemnițării lui Fabrizio del Dongo în turnul Farneze, se pot descoperi numeroase ecouri din *Inchisorile mele* de Silvio Pellico, din „memoriile” contelui Andryane, întemnițat în fortăreața austriacă Spielberg, și chiar din autobiografia lui Benvenuto Cellini, erou. după cum se știe, al unei îndrăznețe evadări din fortăreața San-Angelo. Descrierea principatului Parmei, cu mecanismul lui politic despotice, cu intrigile de curte, cu lupta celor două clici aristocratice, datorează, pare-se, destul de mult realității care caracteriza principatul minuscul al Modenei, cunoscut foarte bine de Beyle...

Și așa mai departe...

Dar ce poveste, ce fantasmă a spiritului creator nu se înalță dintr-o cunoaștere a realității obiective? Căreia nu i se poate descoperi, în adâncuri, desenul unei temelii documentare, și chiar mai mult, sursa unor fapte de viață? Adevărata operă de artă mijeste din viață, se înalță din viață, și plutește pe viață, întocmai ca o navă. atita vreme cît viața din adîncurile ei nu a secat, nu a scăzut sub linia de plutire. Dar opera de artă nu se definește ca atare, decît din clipa cînd a contopit și topit elementele concrete ale vieții reale într-o plămadă nouă și specifică. La structura acesteia, identificarea și izolarea materialelor componente e o operație foarte instructivă, poate, dar de pură curiozitate istorică și de traiectorie scurtă. Ce importanță, ce valoare poate avea pentru forța de viață cu care ne este prezentat, de pildă, contele Mosca della Rovere, unul dintre eroii *Mănăstirii*, ipoteza că Beyle ar fi utilizat, drept model parțial, pe faimosul conte Metternich, inspiratorul politicii și diplomației austriace anti-franceze, anti-italiene, anti-democratice, co-autor al faimoasei Sfinte Alianțe, Sfînta Teroare sub care

se încovoia viața socială, politică și spirituală a întregii Europe post-napoleoniene? Metternich a existat, dar nu mai trăiește; de cînd a închis ochii, e un nume, o cenuse, cîteva abstracțiuni; Mosca n-a existat niciodată, dar trăiește, e o realitate familiară a imaginii noastre despre o lume, despre o țară, despre o epocă. Deci nu e Metternich, în orice caz. Metternich nu are nici un merit: meritul e al lui Mosca della Rovere. Sau al lui Stendhal. Secretul de viață al operei nu e de descoperit în materialul din care este confecționată, și nici măcar în operațiunile de fabricare. Ci în ea însăși. Aci s-ar putea cita o vorbă chiar a lui Stendhal, deși el o aplica unui alt domeniu de idei: „*Ai fărîmat un ceasornic — unde a dispărut mișcarea?*”

Despre *Mănăstirea din Parma* s-a scris enorm, în toate limbile lumii, mai totdeauna în cadrul unor considerații privind întreaga operă a lui Stendhal, și însăși personalitatea autorului, în ansamblu. Semn că opera lui Stendhal constituie o unitate desăvîrșită, care se manifestă în toate părțile sale componente, în ciuda deosebirilor de tonalitate: *Roșu și Negru* — sumbru, *Armance* — tulbure, *Mănăstirea din Parma* — de o intensă luminozitate. Întocmai ca și personalitatea autorului, una dintre cele mai unitare, mai omogene, din cîte cunoaștem în istoria literaturii.

Așa stînd lucrurile este evident că dacă vom separa o operă oarecare din ansamblul creației lui Stendhal, privind-o și analizînd-o în sine, vom afla reflectată în ea unitatea generală a acestei creații și întreaga complexitate a personalității autorului: Stendhal e întreg în fiecare operă a sa.

Stendhal nu a cunoscut marele succes, în timpul vieții sale, iar opera sa a fost contestată cu îndârjire, uneori disprețuitoare, de către contemporanii săi, marii reprezentanți ai romantismului. A fost strivit între marile celebrități, sprijinite în mod solid pe recunoașteri și onoruri oficiale, a mai vîrstnicului Chateaubriand și a mai tinărului Hugo, care l-au refuzat integral, în formule pline de neînțelegere batjocoritoare și aproape de ură — căroră, ca să fim drepți, el le-a răspuns cu aceeași monedă. A fost respins de șuvoiul, atît de puternic atunci, al romantismului, reprezentat și alimentat de „*cei doi mari*” mai sus citați, ca și de un Lamartine, Vigny, Dumas etc., dar el însuși respingea direcția acestui șuvoi, urmărind o direcție a sa, mult deosebită. Într-un cuvînt, a fost un izolat în mișcarea literară a vremii sale, pentru că a fost un novator. Au trebuit să treacă ani mulți, după ce a murit, și să se succedă vreo două generații, pînă ce opera stendhaliană să înceapă a fi prețuită la justa ei valoare, să obțină o „cotă” din ce în ce mai ridicată la bursa universală a valorilor literare, iar el însuși să înceapă a se bucura de un interes și o favoare mereu sporite — pînă ce să se producă acel fenomen pe care Paul Valéry l-a numit „*idolatrizarea acestui dărmător de idoli*”.

Totuși, meteoritul uman nu există; și nu există om care să treacă prin viață și printre oameni fără șansa unei înțelegeri profunde a geniului și destinului său. Nu există *singurătatea* absolută, și nici geniului literar a lui Stendhal nu i-a fost hărăzită, chiar dincolo de cercul foarte strîmt al cîtorva admiratori — prieteni personali. *Mănăstirea din Parma* s-a bucurat de recunoașterea inteligentă, dezinteresată și entuziastă a unui scriitor, a unui romantic, a unui egal: Balzac. Acesta a

scris un amplu și ascuțit articol în *La revue parisienne*, care cuprinde aprecieri categorice, definitive, de tipul următor : „*În epoca noastră și pînă în prezent, Mănăstirea din Parma este, după credința noastră, capodopera literaturii de idei...*” Mai departe : „*D. Beyle a scris o carte în care sublimul se dezvăluie capitol după capitol*”. Mai departe : „*...o operă care nu poate fi apreciată decît de sufletele și oamenii cu adevărat superiori*”. Și încă : „*În sfîrșit, a scris Prințul modern, romanul pe care l-ar fi scris Machiavel dacă ar trăi izgonit din Italia secolului al XIX-lea*”.

Iată afirmații care dovedesc o înțelegere superioară din partea unui contemporan, și care, în același timp, ne orientează în mod ferm spre ceea ce constituie substanța, fondul specific al *Mănăstirii din Parma* : „*literatură de idei*”, „*Prințul modern*”, „*Machiavel*”. Mai aproape de zilele noastre, un comentator al *Mănăstirii* și în același timp admirator al ei, a definit-o drept „*un tratat de ticăloșie politică*”, ticăloșie fiind un cuvînt foarte aproximativ echivalent, și deci apt să falsifice în bună măsură intenția formulei, cu cuvîntul francez, de altfel foarte prelucrat de autor „*coquinologie*”. Pe de altă parte, întorcîndu-ne la Balzac și la articolul său, concluzia, privitoare la autorul romanului, este cu totul neașteptată : „*D. Beyle este unul dintre oamenii superiori ai vremii noastre ; e foarte greu de explicat cum se face că acest observator de prima calitate, acest diplomat profund care, fie prin scris, fie prin vorbă, a dat atîtea dovezi despre înălțimea ideilor și despre întinderea cunoștințelor sale practice, este numai consul la Civita-Vecchia. Nimeni nu ar fi mai indicat pentru a sluji Franța la Roma*.” Așadar, iată un scriitor care, vorbind despre o operă literară și despre valoarea unui alt scriitor, îl recomandă pe acesta, nu

pentru, să zicem, Academie, sau cine știe ce alte onoruri și consacrări scriitoricești, ci pentru... o demnitate diplomatică, pentru un post politic, pentru funcția de ambasadord ! E insolit, desigur, dar Balzac știa ce spune, și de la el pînă în zilele noastre, interpretarea politică a *Mănăstirii*, ca și de altfel a întregii opere a lui Stendhal, a devenit tradițională, și a devenit principala linie de demarcație între stendhalienii fervenți și antistendhalienii feroci, ideea în jurul căreia se polarizează, consecutiv, toate opiniile și considerentele estetice.

Ideea că *Mănăstirea* este un roman politic pare foarte greu de conciliat cu povestea pe care o cuprinde — povestea unui tînăr aristocrat, Fabricio del Dongo, care, adorat de Gina Sanseverina, cumnata mamei sale, și sub protecția primului-ministru al ducatului de Parma, contele Mosca della Rovere Sorezana, adorator și soț al în-cîntătoarei Sanseverina, urcă din cea mai fragedă tinerețe treptele unei extraordinare cariere de onoruri și bunuri clericale, pînă ce, întemnițat pentru omor în legitimă apărare în urma unei aventuri galante, se îndrăgostește de Clelia Conti, fiica generalului-comandant al temniței, devine amantul acesteia, o adoră, și, la moartea ei, abandonează toate bunurile și onorurile lumești, se retrage în sihăstria *Mănăstirii din Parma*, unde moare el însuși foarte curînd, ceea ce atrage și moartea imediată a Sanseverinei. Povestea, deci, este de dragoste și de galanterie și, după împrejurările concrete în care se desfășoară — lupte, răpiri, dueluri, întemnițări, evadări, împletite cu recepții, baluri, intrigi de curte —, de aventuri și de salon. Avem aci un rege, despotic și imoral, o regină nefericită, o curte și două tabere de curtezani care vor să monopolizeze și să exploateze favoarea monarhului prin fel de fel de intrigi, care mai de care mai

imorală și tenebroasă ; avem și oameni cinstiți și puri, care în urmărirea visurilor lor de iubire se întâlnesc cu lumea curtezanilor și politicienilor infami, fiind obligați să tragă spada, să se exileze, să se deghizeze — prinții în lachei și lacheii în prinți, ostașii în țărani și invers ; avem fortărețe cu turnuri ametoitoare și ziduri impenetrabile, din care eroii evadează prin coborâri pe o frînghie subțire, în nopți cu ceață, apoi, după o galopadă nebună, ajung într-o căsuță tăinuită, unde îi întâmpină o femeie splendidă, îmbrăcată în mătăsuri și acoperită de diamante ; avem cameriste care strecoară bilețele de dragoste, primi-miniștri care suspină de dor și gelozie, avem două femei minunate care își dispută dragostea unui tânăr brav și fermecător, care mor ambele din iubire, una precedînd, cealaltă urmînd, în moarte, pe bărbatul adorat ; avem război, avem răzmeriță cu lupte de stradă, avem un monarh asasinat și conspiratori eroici care luptă, ascunzîndu-se în păduri, împotriva tiraniei. Iată materiale cu care se construiește perfectul roman „*de cape et d'épée*“, și care nu sînt de loc deosebite de cele cu care Dumas construia un *Cei trei mușchetari* sau o *Doamna de Montsoreau*, ba sînt în mare parte identice cu cele din care e construit *Contele de Monte Cristo*. De altfel anii care încadrează apariția *Mănăstirii* sînt tocmai anii marilor romane dumasienne.

Totuși, ce diferență, ca de la cer la pămînt ! Nu pentru că *Mănăstirea* nu ar fi și un roman de aventuri, dar pentru că tot ceea ce este „*cape*“ și „*épée*“, prin configurație și punere în scenă, apare ca o simplă întîmplare, atît în intenția autorului, cît și în existența eroilor, și chiar ca o întîmplare oarecum lipsită de consistența realității, de realitatea adevărată, imediată a vieții ce se desfășoară aci, apare aproape ca un vis și ca un joc.

Nici măcar dinamismul epic, ritmul năvalnic, niciodată scăzut, al romanului, nu rezultă din această neîncetată înşiruire de episoade palpitate şi senzaţionale care constituie ţesătura largă a povestirii. Ci totul e numai prilej, şi, mai ales, efect de viaţă morală, de intensă desfăşurare psihologică, faptul concret, cu toată veridicitatea şi naturaleţea lui fiind o întâmplătoare proiecţie, o întru-chipare de abur şi fantasmă, a acestora, întocmai ca visul la capătul cel mai îndepărtat al marilor concentrări de viaţă psihică. Dinamismul extraordinar, tensiunea, care captivează şi subjugă, ale acestei cărţi de o mare întindere, de aci izvorăşte, şi nicidecum din dueluri, cavalcade, răpiri şi lupte. Inima cititorului palpită la maximum, nu cînd Fabricio del Dongo coboară pe frînghie din înălţimile ameţitoare ale turnului Farneze, ci cînd, în singurătatea şi liniştea celulei sale, sufletul său intră în procesul de „cristalizare” — faimosul fenomen astfel definit şi studiat de Stendhal în analizele sale teoretice despre iubire — al dragostei sale pentru Clelia Conti ; cînd, în absolută imobilitate şi într-un spaţiu de cîţiva metri pătraţi, el trăieşte acea „făgăduinţă a fericirii” care este frumuseţea, văzută de departe, a Cleliei ; cînd, în sfîrşit, intrînd sub legea „pasiunii” psihologia sa absoarbe în trăirea maximă a acestei pasiuni toate forţele sale morale, toată energia sa de viaţă, chiar toată capacitatea sa de percepere a realului, pînă la acel stadiu de indiferenţă stranie, de insensibilitate faţă de pericolul de a fi asasinat prin otrăvire, faţă de nevoia de a evada, faţă de comunicările cifrate ale Sanseverinei etc., etc. De la raporturile atît de complicate, atît de generatoare de echivoc şi răstălmăcire, dintre contele Mosca, amant şi adorator al Sanseverinei, şi Fabricio, adorat, cu un sentiment pe care ea însăşi se fereşte şi se teme să şi-l

clarifice, de aceeași Sanseverina, cititorul așteaptă surprize dramatice ; dar nimic dramatic nu se produce în afară, și ce ar putea fi mai dramatic decât momentul în care, găsindu-i pe cei doi în conversație intimă dar inocentă, Mosca trăiește întreaga gamă a iubirii și geloziei, de la comparația vârstei și avantajelor fizice ale presupusului său rival cu ale sale, pînă la hotărîrea de a-l ucide pe Fabricio, în prezența Ginei, și apoi de a se sinucide, cu verificarea pe ascuns a ascuțișului pumnalului, și chiar cu reflecția, de tip petronian-italiană : „*Trebule să mă port cît se poate de elegant cu acest tînăr*“. Despre toată această cumplită zguduire, cei doi care o provoacă nu au absolut nici o bănuială, nu primesc nici un seran — căci nimic nu se exteriorizează, nimic nu devine element concret de acțiune. Dar cititorul a primit impresia tensiunii extraordinare la care se desfășoară viața interioară a acestui personaj, și va simți, de-a lungul întregii povestiri, că întreaga sa comportare cinic-lucid-nonșalantă este determinată de o pasiune tiranică, unică, a cărei forță nu poate fi înfrîntă și pe care el nici nu vrea s-o înfrîngă, și care contribuie la dinamismul acțiunii mai mult decât orice act concret, oricît de spectaculos. Mai departe : Gina Sanseverina, eroina feminină principală și figura cea mai seducătoare a romanului, acționează și participă la episoadele de mare încărcătură epică ale romanului, intrigă, comploturi, evadări, ca și la cele idilic-salonarde, plimbări cu barca pe lac, reverii în pădure, recepții, baluri, serate, găsindu-se mereu la sursa și în centrul tuturor acestor momente. Dar contribuția, cota ei de dinamism, nu izvorăște din acțiuni și nu se reflectă în acțiune, care este mai curînd reflexul, proiecția inevitabilă a bogăției și intensității vieții sale interioare, dinamizată la modul maxim prin forța senti-

mentului care o animă. Aceasta se revelă mai ales în scenele și momentele statice, când mișcarea exterioară este înlocuită prin descrierea, de către autor, a paroxismului psihologic. Să citim și să recitim scena audienței intempestive a Ginei la marele-duce, pentru a obține, contra amenințării cu părăsirea curții din Parma, absolvirea și eliberarea lui Fabricio din temniță — capodoperă de dezvăluire a unui unic și exasperat mobil sufletec, capodoperă care își sporește valoarea prin prezentarea egal de perfectă a unei înfruntări de psihologii și caractere, aceea a marelui-duce Ernest al IV-lea, împărțit între teamă, vanitate, morgă, viclenie, și a contelui Mosca, balansînd între dorința de solidarizare cu femeia iubită și luciditatea curtezană de a nu rupe toate punțile relațiilor cu monarhul. O similară capodoperă este și succesiunea de scene dintre Sanseverina și noul duce, Ernest al V-lea, la capătul căreia femeia consimte la sacrificiul demnității în slujba iubirii.

Astfel, spre deosebire de *Cronicele italiene*, cu care are mai sus arătata origine comună, și în care narațiunea concentrată la maximum și faptul nud dezvăluie sufletul omenesc, cerînd însă cititorului o permanentă colaborare de devinație și imaginație, *Mănăstirea* pune în primul plan al importanței însăși conținutul și mișcarea acestui suflet omenesc, iar sarcina dezvăluirii acestuia este preluată de scriitor care, evident, o face cu o precizie, cu o profunzime și cu o strălucire care constituie, în ea însăși, una din culmile de artă ale romanului.

Această prezență a scriitorului în mijlocul personajelor sale, și în sufletul lor, nu cade niciodată în păcatul intervenției directe, a substituirii omului fictiv prin autor, și deci al declarației de sursă unică, trăsătură caracteristică, și nu rareori, păcat impardonabil al scriitorilor ro-

mantici. Prezența lui Stendhal este de obiectivitate, de observație, ea lasă eroilor imaginației sale libertatea de-săvârșită a spontaneității lor, și mai ales autenticitatea, veridicitatea și specificitatea individualității. Stendhal are darul obiectivării unit cu darul pătrunderii psihologice, niciodată un personaj creat de el nu va face o reflecție și nu va rosti o vorbă care să nu-l reprezinte perfect, și mai ales care să-l reprezinte *pe el*, pe scriitor. Îngrozită și exasperată, prin dragoste, în sufletul ei curat, naiv și simplu, Clelia Conti, aristocrată din Parma, poate formula următoarea caracterizare globală a tuturor celor ce formează, într-o singură lume, clasa conducătoare a ducatului : „*asasini politicoși !*“ E o formulă care poate echivala cu o luare de poziție, chiar de opoziție, cu o doctrină. Dar e perfect veridică în gura acestei aristocrate, căci *poate* însemna numai strigătul de revoltă, de ură, al unei femei îndrăgostite care își apără iubitul, și a cărei mobilizare morală nu se produce decît în limitele cazului individual. Dar cînd, pe marginea aceleiași intrigi de curte care e cît pe-aci să-l coste viața pe Fabricio, auzim o reflecție ca aceasta : „*De aci, e de tras următoarea lecție, că omul care trăiește în preajma unei Curți (regale) își pierde fericirea, dacă e fericit, și în orice caz face ca viitorul său să depindă de intrigile unei cameriste*“, sau o alta, în aceeași ordine de idei : „*Pe de altă parte, în America, în republică, trebuie ca, de dimineața pînă seara, să te plictisești de moarte făcînd curte tuturor băcanilor, și să devii tot atît de prost ca ei, și acolo, nici măcar nu există operă*“ — cînd intervin asemenea reflecții, Stendhal nu face niciodată greșeala de a le pune în gura vreunui om al povestirii (dată fiind poziția socială și psihologia firească a eroilor săi), ci le emite direct, în comentator și filozof. Dar dacă prezența

scriitorului este obiectivă, dacă are darul și puterea de a respecta, cu nedezmănită rigoare, autenticitatea și veridicitatea psihologică a eroilor, ea nu este cîtuși de puțin obiectivistă, nu cade în păcatul neutralismului și indiferenței morale. Oamenii săi sînt punctul unei intense observații realiste a lumii, sînt figurația unei imagini a umanității timpului său, imagine pe care el nici n-a acceptat-o ca pe o fatalitate, nici n-a considerat-o drept cea mai bună dintre cele posibile. O împletire de refuz și aspirație, un ritm de critică și de ideal, constituie însuși secretul de viață al acestei imagini, dar, în același timp, își dezvoltă toate aceste calități în perspectiva unei neadormite judecăți morale a scriitorului.

O diferențiere, o despărțire calitativă se produce, deci, în masa eroilor *Mănăstirii*, care nu are la bază rigoarea artificială a unei catalogări de tipuri, și nici nemiloasa separație tranșantă a criteriului ideologic abstract. Autorul binecuvîntează cu simpatia sa pe Fabricio, Sanseverina, Clelia, abatele Blanès, vizitiul Lodovico, răzvrătitul Ferrante Palla etc., etc. și chiar pe contele Mosca, personajul cel mai complex al romanului, omul cu comportarea cea mai complicată și cea mai contradictorie — și ne comunică această simpatie față de ei. Pentru ce? Cititorul va trebui să observe că nici unul dintre acești eroi nu este un om excepțional, o personalitate supradimensionată, un erou genial și gigantic, în sensul romantic al cuvîntului. Fabricio este un tînăr atrăgător, prin trăsătura de frumusețe fizică și simplitate naivă, Gina este o femeie frumoasă, spirituală și elegantă, Clelia este o adolescentă visătoare, Mosca are o mare inteligență și practica unei filozofii cinic-oportuniste. Palla — singurul erou consacrat unui ideal superior și excepțional, și, pe deasupra, poet de mare valoare — e puțin nebun și

chiar vagamente comic. Acestea nu sînt calități de individualizare prin salt deasupra comunului, deasupra umanității curente, și de nicăieri nu rezultă, de pildă, că Fabricio ar fi superior, din punct de vedere intelectual, marelui-duce Ernest-Ranuccio, sau că Sanseverina ar fi mai inteligentă decît marchiza Balbi, după cum nu e mai frumoasă decît Clelia, care, nici ea, n-o întrece în frumusețe pe tinăra burgheză auditoare ferventă a predicilor lui Fabricio și mută adoratoare a acestuia.

Prin ce, atunci, merită acești eroi simpatia noastră, prin ce obțin asentimentul nostru la toate comportările lor, și la toate actele, uneori foarte discutabile, în sine, pe care le comit? Prin aceea că urmăresc un ideal de fericire a cărui realizare implică dezinteres și generozitate, mergînd de la încălcarea conformismului social, egoismului meschin, interesului material, vanității mondene, pînă la, eventual, sacrificiul vieții și chiar sacrificiul fericirii. Acest ideal declanșează pasiunea, latentă în sufletul italian, și autorul nu uită să ne spună că toți eroii săi au suflete *pasionate*. Pasiunea nu are de loc rolul unei căutări mistice a virtuții, căci ea autoriză utilizarea tuturor mijloacelor — și se știe că Stendhal nu respingea nici crima, expresie a *furiei italiene* în slujba pasiunii: Fabricio comite un omor, Sanseverina este autoarea morală a asasinării marelui-duce, generalul Fabio Conti e pe punctul de a fi ucis prin administrarea prea masivă de narcotice cu ocazia evadării lui Fabricio etc. Dar pasiunea operează, totuși, un soi de purificare morală, în orice caz un început de purificare morală, prin aceea că îl face pe subiectul său să disprețuiască avantajele conformismului social, toate impulsunile egoismului, pînă la acelea ale autoconservării. Pasiunea este un factor de umanizare esențială, prin despuierea

corsetului de clasă, al morgii aristocratice, al infumurării disprețuitoare ; această umanizare îi apropie pe eroii pasionați de oamenii din popor, de oamenii simpli în general, care simt plăcerea de a-i sluji, de a li se devota, așa cum face fostul vizitiu Lodovico, sau masa domesticității palatului Sanseverina, care răspunde cu o ovație fierbinte, entuziastă, adevăratului discurs prin care Gina denunță planurile clicii palatiste pentru pierderea lui Fabricio. Este ceca ce simte și rebelul Ferrante Palla, care contopește într-un singur sentiment ura sa împotriva tiraniei și dragostea fără speranță pentru aristocrata Sanseverina. Umanizare care se manifestă și în sfera vanității sociale, apoi a egoismului material direct : Sanseverina este gata, în orice moment, să renunțe la strălucita ei situație socială și materială pentru a-și continua viața „*in două camere*” și „*cu un singur echipaj*”, iar bucuria de a-l fi salvat pe Fabricio din închisoare se traduce prin donațiuni enorme, făcute tuturor copărtaşilor la operația evadării ; de asemenea, Mosca, om cu vastă experiență a vieții, practician și teoretician desăvârșit al succesului, care nu se dă înapoi să beneficieze de pe urma tuturor privilegiilor aristocratice și a racilelor odioase ale despotismului, e oricând gata să arunce peste bord avere, carieră, onoruri, pentru a păstra iubirea ; la moartea Cleliei, Fabricio renunță la formidabilele sale demnități și venituri, își împarte averea și se retrage la schit, pentru o întâlnire grăbită cu moartea, căci întreaga sa putere de viață s-a absorbit și s-a epuizat în dragoste. În sfârșit, pasiunea operează atât de adânc în psihologia acestor oameni porniți în căutarea fericirii, încât îi înalță la treapta dezinteresului sublim, a abnegației absolute, a sacrificiului vieții : Fabricio înfruntă — și mai mult : acceptă riscul morții, numai pentru a se găsi

mai aproape de Clelia, în condițiile atât de vitrege ale înmormîntării ; pentru a salva viața lui Fabricio, Sanseverina consimte un cumplit sacrificiu de demnitate și orgoliu, cedînd șantajului erotic al marelui-duce ; tot pentru a salva viața lui Fabricio, Clelia riscă să renunțe pentru totdeauna la el și la orice vis de fericire alături de el, acceptînd căsătoria silită cu antipaticul marchiz Crescenzi.

Astfel, pasiunea în slujba dragostei operează o adevărată purificare de toate falsificările (sau, cum am zice astăzi : alienările) provocate de pasiunea socială a unei orînduiri bazate pe exploatare și pe privilegiile de clasă, o ameliorare, o înălțare morală decisivă. În același timp, la temperatura din ce în ce mai sporită a pasiunii, toate calitățile individuale, mai mult sau mai puțin latente, se trezesc, prin putere, se afirmă ca forțe aproape invincibile : energia, voința, inteligența, generozitatea sufletească devin trăsăturile caracteristice și active ale eroului, îl fac atrăgător, simpatic, *superior*. Cititorul va observa lesne că, pînă în clipa în care intră sub legea pasiunii, croii *Mănăstirii* nu se deosebesc prin nimic de semenii lor, trăiesc într-un soi de somnolență care îi face să se conformeze pasiv la toate regulile convenției sociale, sînt, cum spuneam mai sus, niște oameni de serie, absolut oarecare : după juvenila escapadă războinică a lui Fabricio, cu participarea, pusă sub semnul ironiei, la bătălia de la Waterloo, Fabricio se pliază cu cea mai deplină bunăvoință și cu extremă facilitate la observarea unei vieți de conveniență, așa cum îi dictează perfectul catehism al conformismului social, pînă la întîlnirea cu Clelia : aceasta, pînă la întîlnirea cu Fabricio, este o ființă cu totul supusă, dominată de autoritatea paternă și de bigotismul religios, timorată și cenușie ; Sanseve-

rina însăși este o filintă care se remarcă prin strălucire, dar care nu contrazice prin nimic regulile fundamentale ale clasei sale, și care își începe viața la curtea din Parma printr-un compromis moral destul de deocheat. Numai pasiunea îi scoate din anonimatul moral și psihologic, dându-le o dimensiune nouă, excepțională. Acest fenomen se produce în condițiile celei mai depline veridicități psihologice, fără nici un fel de idealizare factice. Acești oameni nu sînt purtătorii unui program moral și continuă să se comporte, chiar sub imperiul pasiunii, ca niște oameni. Ei caută fericirea lor individuală, și dacă realizarea acesteia nu i-ar pune în conflict cu lumea în care trăiesc, ar fi, desigur, foarte mulțumiți. Nu au în ei, și în ideile lor, nimic apostolic, nimic sfînt, nimic rebel, rămîn aristocrați și mondeni pînă în virful unghiilor, și calculați, la nevoie, ca oricare altul.

Dar sinceritatea, hotărîrea de a-și realiza fericirea printr-o iubire pasionată, devenită țel al vieții și unică rațiune de a trăi, e de natură a-i pune în conflict cu mediul, și meritul lor este de a accepta acest conflict, așa cum am văzut, pînă la ultima lui consecință.

Cu aceasta ajungem la o nouă definiție, la un nou strat de înțelesuri, care se adaugă celorlalte, ale faimoasei opere, și ne apropiem de esența definiției „*literatură de idei*“, de la care am pornit. Roman de aventuri, roman de galanterie și de salon, roman de iubire, roman psihologic, *Măndăstirea* este, în același timp, roman de moravuri și roman politic. Căci dacă, aci, izbucnește un conflict între membrii aceleiași lumi și ai aceleiași clase, dacă unii nu contestă așezarea socială, iar ceilalți nu sînt siliți s-o apere, însemnează că incompatibilitatea profundă care separă și opune, la un moment dat, cele două grupuri, nu este decît un ecou foarte îndepărtat, și înde-

lung filtrat, al cauzelor profunde care determină viața unei întregi societăți. Ecou care se produce în ultima și cea mai îngustă sferă a vieții politice, precum și în moravurile aristocrației de la curte. Aci se limitează „fresca” romanului, aci s-a cantonat observația și analiza scriitorului. Dar este cu atât mai extraordinar meritul său, de a fi întrezărit, printr-o fereastră atât de îngustă, o enormă variație și complexitate de planuri, de a fi intuit, printr-un caz foarte izolat, și, în definitiv specios, unele cauze foarte profunde.

În minusculul principat al Parmei, Stendhal face să se reflecte, ca într-un strop de apă, viața politică și de moravuri a întregii aristocrații și burghezii italiene a primelor decenii ale secolului al XIX-lea, în epoca imediat următoare colosalei zguduiri produse de Revoluția Franceză și de războaiele napoleoniene. Este epoca unei negre reacțiuni antipopulare, care cuprinde în tentaculele ei și nimicește, fără cruțare, toate domeniile unei eventuale opoziții, de la viața politică pînă la cea intimă, de la religie pînă la știință și artă. Poliția și biserica sînt forțele dominante, sînt ingerii buni ai acestui despotism sufocant, sînt dușmanii cei mai înverșunați și mai urîți ai omului ispitit de a respira, măcar o clipă, liber și autonom. Poliția imperiului habsburgic este informată de fiecare pas al omului italian, după cum poliția lui Mosca, în principatul, cît un deget, al Parmei, notează ori de cîte ori Fabricio merge la teatru, sau urcă scările mansardei în care locuiește actrița ambulantă Marietta. Polițismul contagiază pînă și relațiile cele mai intime, iar dacă fiecare membru al aristocrației este un fanatic al privilegiilor feudale, e firesc ca el să se transforme în spion al jugului străin, ca bătrînul marchiz del Dongo și fiul său Ascanio, tatăl și fratele mai mare al lui Fa-

bricio, care îl denunță pe acesta poliției austriece, pentru escapada de la Waterloo. Rezultatul este că temnițele gem, cum geme turnul Farneze, de bănuți liberali, și că plouă cu condamnări la moarte și asasinate polițiste. În timp ce despoții tremură și au groțesti nopți de coșmar, ca nopțile ridicolului initator al lui Ludovic al XIV-lea, marele-duce Ernest-Ranucio, din ale cărui spaime nocturne de complotiști ascunși sub pat și în dulapuri, s-a căldit întreaga putere a inteligentului și abilului Mosca.

La ordinea zilei, și indispensabil fiind a proba devotamentul, moravurile aristocrației și stilul său de viață se cristalizează în jurul unui conformism riguros, implacabil, care trebuie să lege omul în întregul său, să creeze un reflex standardizat al fibrei morale, al gestiulației sociale. E un riguros sistem de automatism moral, la care participă întreaga societate, rolul cel mai important revenind religiei, clerului, care are un triplu cîmp de acțiune : educație, intrigă, spionaj. Un produs tip, un produs ideal al acestei educații a conformismului este, pînă la un moment, însuși Fabricio, despre care, devenit suspect în urma „participării” sale la bătălia de la Waterloo, autorul ne spune, limpede, următoarele : *„Fabricio n-avea nicidecum poftă să conspire : îl iubea pe Napoleon, și în calitate sa de nobil, se credea născut pentru a fi mai fericit decît alții, și găsea că burghezii sînt caraghioși. Nu mai deschisese o carte de cînd ieșise din colegiu, unde nu citise decît cărțile alese de iezuiți.”* Definiția exactă, ascuțită, a omului acestei conjuncturi și al acestei epoci este formulată de contele Mosca : *„Prima calitate a unui tînăr de astăzi... este de a nu fi susceptibil de entuziasm și de a nu avea spirit”.*

Deci, totul trebuie să urmărească și să realizeze înapri-
marea, standardul, autoanularea, pînă la limita unui tip
pe care-l poate suporta această lume strîmtă, mărginită,
înapoiată, sub semnul succesului împletit cu teroarea.
Formula cea mai convingătoare, cea mai firească, este
imitația, ipocrizia, respectul unei reguli de joc fără ex-
cepții, a cărei încălcare, în orice direcție, produce scan-
dal, stupoare, reflexe de apărare, și e sancționată cu izo-
larea vinovatului și cu degradingolada socială, în cazul cel
mai bun. Ipocrizia este formula generală a asentimen-
tului unanim la stabilitatea orînduirii sociale, stabilită-
ții politice și nivelului de mediocritate morală și intelec-
tuală fixat și menținut foarte jos, ca în orice regim de
caste. Dar este o formulă foarte confortabilă, căci ipo-
crizia îngăduie, și chiar încurajează, imoralitatea cea mai
crasă și cinismul interior. Întregul tablou al vieții aris-
tocratiei din Parma o arată : marchiza Balbi are nenu-
mărați amanți, care colaborează strîns și cordial între ei
ca membri ai grupului „liberal“, face afaceri dintre cele
mai sordide, sustrage și falsifică scrisori intime ; procu-
ratorul general Rassi, om „*sans honneur et sans humeur*“,
înscenează procese, ia șperțuri uriașe, tocmește asasini
plătiți ; Gina Sanseverina proclamă cu candoare adevă-
rul recunoscut, în mod tacit, chiar de adversarii săi, că
„*nu se condamnă un del Dongo pentru că a omorît un
Giletti*“ ; contele Mosca, om, din toate punctele de ve-
dere, superior lumii sale și mediului în care acționează,
și care posedă, măcar prin eleganță și gust estetic, o
reacție morală ceva mai profundă, nu se dă înapoi în
fața unor acte exorbitante, ca acesta, de pildă : „*A cău-
tat pricină fermierilor generali ai prințului, care erau
niște potlogari ; i-a înlocuit cu alți potlogari, care i-au
dat opt sute de mii de franci. Dacă nu comitea acest fapt,*

ar fi fost disprețuit de toți oamenii cinstiți." Tartuffismul, fără rancuna și scopurile prototipului, e haina tuturor relațiilor aristocratice, de stat, de salon și de intimitate. Să recitim scena audierii de prezentare a lui Fabricio la marele-duce Ernest-Ranuccio : sîntem în plin Molière.

În această atmosferă — ale cărei coordonate fundamentale sînt : disimulația, tranzacția, convenția — desigur că starea de pasiune și actul de sinceritate produc o spărtură gravă sub linia de plutire a societății, amenință echilibrul artificial și precar abia obținut, și cu atîta dificultate păstrat prin toate mijloacele constrîngerii. Toate forțele de clasă se mobilizează cu maximum de unanimitate, și, punînd în mișcare aparatul politico-administrativ, poartă un război ridicol dar nemilos împotriva atentatorilor și pentru reprimarea infracțiunii. Împletirea cazului particular și a sentimentului intim cu viața publică și cu funcționarea mecanismului politic este atît de strînsă, încît devine greu de deosebit dacă jocul iubirii Mosca-Sanseverina-Fabricio-Clelia este sau nu un simplu pretext în jocul permanent al regimului politic din Parma. Desigur că, la o analiză foarte ascuțită a cauzalității epice a faptelor, el apare ca un pretext în acțiunile fără scrupule ale unei clii setoase de putere. Dar e un pretext în care se află sîmînța tuturor problemelor de viață ale acestei societăți, încît el poate fi fără exagerare considerat ca o adevărată cauză, ca o cauză largă și organică a tuturor desfășurărilor consecutive.

Pe cît este de artist, din creștet pînă în tălpi, prin căutarea unui ideal de frumusețe desăvîrșită în înfățișările variate ale vieții și în plămădirile spiritului, pe atît Stendhal este un „politic“, prin rolul primordial pe care îl

atribuie activității politice ca factor decisiv al dinamicii relațiilor dintre oameni și al modelării caracterelor. Viața politică este nedespărțită de orice reprezentare și interpretare a societății și a omului social. Montesquieu, teoretician al fenomenului politic, moralist al omului politic, era unul dintre „zeii” lui Stendhal, care îl puneă în rîndul celor mai mari scriitori ai Franței. El credea în existența unei adevărate „științe politice”, avea un interes neîmormurit, și nu lipsit de o solidă bază de plăcere estetică, pentru un „joc politic” subtil și bine condus, pentru o „intrigă” complicată dar cu scopuri clare și realiste. Cititor pasionat al lui Machiavel, al lui Guicciardini, al tuturor cronicarilor și istoricilor nenumărați ai Renașterii, admirator al Mediciștilor, al celor doi Borgia, tatăl și fiul, admirator al ultimului reprezentant al genului condotier. Napoleon, în fond Stendhal e fascinat de „politică”, într-o epocă în care conducerea treburilor publice fiind lipsită de orice bază largă, și participare directă, populară, constituia un cadru și un fond pentru afirmarea individualităților puternice, dotate cu inteligență și energie superioară. În acest sens, și pornind de aci, el intuia acțiunea decisivă a factorului politic în cele mai îndepărtate straturi ale societății și manifestări ale omului, și puneă psihologia și morala în sfera politicului, la tabla de materii a științei politice.

Punctul de plecare nu era decisiv pentru concluzia poziției sale proprii. Stendhal are o opinie, are o tablă de valori, și are un ideal în politică. Gigantul individualist care supune lumea (de fapt o lume amorfă și pasivă, dominată de un cerc foarte îngust de privilegiați și exploatați) voinței sale de fier nu era de loc idealul său. Despotismul îi repugna profund, admirația sa pentru Napoleon era strîns legată de idealurile generoase ale Revo-

luției și Republicii pe care acesta promitea să le slujească în zorii fabuloasei sale cariere. Era republican, era democrat și era progresist prin întreaga sa filozofie de viață, în ciuda simpatiei pe care a arătat-o aristocrației, numai pentru că aceasta deținea, momentan, privilegiul culturii și al rafinamentului social. Dar această simpatie conjuncturală nu a făcut niciodată să adoarmă fibra sa profund iacobină, deși a grefat pe aceasta o înclinare marcată spre democrația parlamentară, de tip britanic, fără a ignora că această formulă democratică devine iluzie și farsă, odată încăpută pe mîna burgheziei înavușite, și manevrată de ea (observațiile sale privitoare la democrația americană). Încît poziția politică a lui Stendhal se vedește în imaginea pe care și-o face, și pe care o zugrăvește, despre orînduirea feudalo-aristocratică, despre despotismul monarhic, despre rolul de aliați ai acelor pe care burghezia îi acceptase în epoca de retragere și înnăbușire a valului revoluționar.

Aceasta este imaginea care apare în *Mănăstirea* sub chipul principatului și aristocrației din Parma, și este o imagine profund rizibilă. Romanul „politic” constituie ultima temelie a operei, critica de moravuri și analiza psihologică, dezvoltîndu-se în legătură organică, nici odată slăbită sau artificială, cu critica politică. Toată sarea, întreaga perspectivă a povestirii și a cazurilor individuale, sînt de căutat și de găsit în prezența acestei extraordinare galerii de personaje care reprezintă aristocrația și burghezia din Parma. Aci intervine calitatea ascuțită și strălucitoare a portretistului critic, a moralistului acerb, corosiv, care furnizează argumente generale, fundamente largi, analistului și psihologului. Aci, linia critică a lui Stendhal este a unei mari tradiții clasice franceze — La Rochefoucauld, La Bru-

yère, Saint-Simon etc. — pe care el o respectă oprindu-se la limita pamfletului romantic, și o îmbogățește prin faptul că o aplică la mișcarea vie a vieții, o fructifică în individualități încarnate, pe care le vedem în mișcare continuă, acționînd, trăind. Stendhal afirma că a iubit toată viața sa fără nici o eclipsă pe Saint-Simon și... spanacul. Și într-adevăr, să citim portretul marchizei Balbi, pe al generalului Fabio Conti, pe al marelui-duce Ernest-Ranucio, să citim scena audienței de prezentare a lui Fabricio la marele-duce : sîntem în plin Saint-Simon ! Oprind critica și portretul critic la limita de unde se dezlănțuie pamfletul romantic, Stendhal trebuie să pună, în primul rînd al mijloacelor sale, ironia, a cărei elasticitate are legi mai blînde, dar efecte tot atît de necruțătoare. Fără a introduce perspective sumbre, tonuri de violență și de furie, într-o povestire și într-o imagine care rămîne luminoasă, aeriană, uneori chiar euforică, chipul aristocrației și al despotismului începutului secolului al XIX-lea, ies ciuruite, dizolvate, iremediabil insuportabile și condamnate. Pînă într-atît, încît dacă figura singurului om care luptă conștient, consecvent și cu arma în mînă, împotriva acestei orînduiri, ne apare, ca oarecum insuficientă, atît prin viziunea romantic-nebulosă a lui Ferrante Palla, cît și prin infiltrarea blajină a ironiei cu care Stendhal lupta împotriva „imaginii” romantice excesive, faptul nu capătă nici o pondere importantă în ansamblul judecății realiste a scriitorului. Ferrante Palla, așa cum ne e prezentat de Stendhal, răspunde aceleiași tendințe cu care ne este zugrăvit episodul luptei de la Waterloo, tendința, aș zice, de deromantizare a romantismului, care scoate la iveală aspectul comic-absurd al acelei legendare, hiperbolice imaginii a eroismului, și zugrăvirea aproape ilariantă a participării

lui Fabricio del Dongo la *legenda* bătăliei. Pe drept cuvânt, sfârșitul acestui episod a devenit și a rămas celebru. În cazul lui Ferrante Palla se produc însă unele contradicții între diferitele nuanțări și forme ale romantismului care-l preocupau pe scriitor, și aceste contradicții fac ca episodul acestui erou al luptei împotriva tiraniei să fie mai puțin perfect, și, pe drept cuvânt, mai puțin celebru.

★

Nimeni nu poate vorbi despre *Mănăstirea din Parma* fără a se feri de senzația, din ce în ce mai apăsătoare, de a fi lăsat multe în afară, de a fi surprins prea puțin, oricât ar vorbi de mult. Ca toate operele geniale, *Mănăstirea* are darul de a sugera mereu idei noi, și aerul, atât de descurajator pentru cel ce o comentează, de a-și conserva, aproape ironic, ceva insesizabil. Acest *ceva* se exprimă numai în plăcere, în bucuria cititorului. Plăcere, în esența ei tăcută, bucurie, în întinderea, în adîncimea și în complexitatea ei, de neexprimat. Cel mult, pot exista câteva semne, câteva jaloane, pentru a deschide drumul spre această bucurie. Dar conținutul ei, întreg și pur, stă numai în actul intim al cititorului, în această indefinisabilă și inepuizabilă senzație de frumusețe, de adevăr, de perfecțiune, cu care, fără a ne-o formula în termeni expliți, fiecare dintre noi participă la gloria și perenitatea capodoperei.

RADU POPESCU

TABEL CRONOLOGIC

- 1783 23 ianuarie : Se naște, la Grenoble, Marie-Henri Beyle, fiul lui Chérubin-Joseph Beyle și al Caroline-Adélaïde-Henriette-ei Gagnon. Voltaire și J.-J. Rousseau au murit în urmă cu cinci ani, în 1778. Chateaubriand are cincisprezece ani.
- 1792 Chérubin Beyle angajează pe abatele Rail-lane ca preceptor al fiului său. „Tirania“ abatelui profesor va dura doi ani.
- 1796 Elev la Școala Centrală din Grenoble, înființată chiar în acel an.
- 1798 H. Beyle obține la Școala Centrală premiul întâi de literatură.
- 1799 Premiul întâi de matematică. Pleacă la Paris, unde intră în strînsă legătură cu familia Daru.

Se naște Honoré de Balzac. Moare Beaumarchais.

1800 H. Beyle începe să lucreze la Ministerul de Război, sub ordinele lui Pierre Daru.
7 mai : Pleacă spre Italia.
iunie : Căsătoria secretă, de Cimarosa, la Ivrea sau Novara. Revelația muzicii.
septembrie : E numit sublocotenent de cavalerie, în regimentul 6 de dragoni.

1801 Italia : Lombardia, Piemont, frecvente vizite la Milano. Cade bolnav, obține concediu de boală, pleacă la Grenoble.

Moartea lui Rivarol.

Apare *Atala*, de Chateaubriand.

1802 Grenoble, apoi Paris. Demisionează din armată. Lecturi, exerciții literare, mare preocupare pentru teatru, numeroase iubiri, cu și fără succes.

Se naște Victor Hugo.

Apare *Le génie du Christianisme*, de Chateaubriand.

1803—1804 Paris. Lucrări de dramaturgie, lecții de declamație. Face o călătorie pînă la Geneva. Studiază pe Destut de Tracy.

În acești doi ani, vin pe lume Alexandre Dumas, Prosper Mérimée, marele admirator și prieten de mai târziu al lui Beyle, Sainte-Beuve, George Sand.

1805—1808 Paris, apoi în mare dragoste cu actrița Mélanie Guilbert, la Marsilia unde lucrează ca funcționar la o importantă firmă de băcănie. Reîntors la Paris, intră din nou în personalul administrativ al lui Daru,

pleacă în Prusia, este numit comisar de război, își exercită funcțiunile mai ales la Brunswick. Wilhelmine de Griesheim, neuitată dragoste platonice. În sfârșit, este rechemat la Paris.

Între timp, au apărut *René* și *Martirii* de Chateaubriand, și *Corina* de d-na de Staël.

1809—1810 Paris, apoi Strasburg, de aci Viena, unde asistă la *Requiem*-ul celebrat după moartea lui Haydn. Bătălia de la Wagram. Ungaria, apoi popas mai îndelungat la Linz. Reîntors la Paris este numit „auditor“ la Consiliul de Stat și inspector al mobilierului și clădirilor Coroanei.

S-a născut (1810) Alfred de Musset. A apărut *Germania* de d-na de Staël.

1811—1814 Paris, Angeline Bereyter. Italia, Milano, timp de aproape un an. Începuturile dragostei cu Angela Pietrigrada, Bolonia, Florența, Napoli, Roma, Ancona, Paris, de unde pleacă în Rusia în serviciile armatei. Moscova. Retragera prin Koenigsberg, Dantzig, Berlin, Brunswick. Sosit la Paris, pleacă imediat în Silezia, numit intendent al provinciei Sagan. Bolnav la Drezda, se întoarce la Paris, de unde întreprinde un scurt voiaj în Italia : Veneția, Milano. După o misiune oficială în provincia sa natală, se întoarce la Paris de unde se grăbește să plece la Milano.

Între timp, s-a născut Théophile Gautier, și a apărut *Itinerariul de la Paris la Ierusalim* de Chateaubriand.

Beyle lucrează la primele sale opere istoric-eseistice.

1815—1821 Șapte ani italieni, cu popasuri în ne-numărate orașe, dar cu sediul la Milano și Roma. Întâlniri și conversații cu Byron. Începe dureroasa dragoste pentru Métilde Dembowski.

Napoleon și Imperiul s-au prăbușit. Restaurația și-a început domnia de teroare și mediocritate. Cercurile liberale din Italia răspîndesc zvonul că Beyle ar fi un agent al guvernului. Nimic nu contribuie mai eficace la dezmințirea acestei calomnii decît atitudinea poliției austriace, care îl consideră carbonar, exercitînd asupra lui o supraveghere care îl decide să părăsească Italia ; Paris, călătorie la Londra, apoi Paris, din nou.

Între timp, au apărut primele sale opere : *Haydn, Mozart, Metastasio* (1815), *Istoria picturii în Italia, Roma, Napoli și Florența* (1817).

Au apărut *Cîntecele* lui Béranger, *Adolphe* de Benjamin Constant, *Pamfletele* lui P. L. Courier, *Zece ani de exil*, de d-na de Staël.

S-au născut Leconte de Lisle (1820) și Gustave Flaubert (1821).

1822 Paris. Apare *Despre iubire*. Colaborare la revista *Ore engleze*.

Apar : *Balade* de Victor Hugo, *Poeme* de Alfred de Vigny.

1823 Paris. Apar *Racine și Shakespeare, și Viața lui Rossini*.

Noile meditații de Lamartine.

1824 Paris—Roma, alternativ ; cronica plastică la *Journal de Paris*, și, tot aci, începutul cronicii muzicale.

1825 Paris. Viață de dandy și de salon. *Un nou complot împotriva industriașilor, Racine și Shakespeare, II*.

1826—1828 Paris. Apare *Armance*. Giulia Rinieri, o nouă dragoste. Italia : Genova, Napoli, Roma, Florența. Sosind la Milano, e expulzat de către poliția austriacă. Întoarcere în Franța.

Între timp apar : *Poeme antice și moderne și Cinq-Mars* de Alfred de Vigny ; *Cromwel și Orientale* de Victor Hugo.

1829 Paris. Apare *Plimbări prin Roma*, apoi *Vanina Vanini*, în *Révue de Paris*.

Apar : *Henri III* de Al. Dumas ; *Armoniile poetice* de Lamartine ; *Cronica domniei lui Carol al IX-lea* de Prosper Mérimée.

1830 E numit consul la Triest. Ajuns aici, guvernul austriac îi refuză cuvenitul exequatur. Așteptare la Veneția. Apare *Roșu și Negru*.

În Franța : bătălia lui *Hernani* ; *Povestiri din Spania și Italia* de Musset.

1831—1836 Consul la Civita-Vecchia, cu rare concedii în Franța, dar cu nenumărate hălăduiri

în toate regiunile Italiei. Scormonește biblioteci, alege manuscrisele care îi vor furniza temele *Cronicilor italiene*. Scrie mult, începe alternativ diferite opere, și le întrerupe la fel : *O poziție socială*, *Amintiri de egotism*, *Lucien Leuwen*, *Viața lui Henri Brulard*. Primește Crucea Legiunii de Onoare, pentru meritele sale de om de literă. Pleacă în concediu la Paris.

În Franța au apărut : *Frunzele de toamnă*, *Marion Delorme*, *Notre-Dame de Paris*, *Regele petrece*, *Lucreția Borgia*, *Cîntecele apusului* de Victor Hugo ; *Antony* de Al. Dumas ; *Stella*, *Servitute și grandoare militară*, *Chatterton* de A. de Vigny, *Indiana* de George Sand ; *Eugénie Grandet*, *Crinul din vale*, *Moș Goriot* de H. de Balzac ; *Poezii diverse*, *Confesiunea unui copil al secolului* de A. Musset ; *Jocelyn* de Lamartine.

1837—1838 Paris. Apar, în reviste, *Vittoria Accoramboni*, *Familia Cenci*, *Ducesa de Palliano*; în volum *Memoriile unui turist*. Călătorii în Elveția, Germania, Olanda, Belgia.

În același timp, apar : *Glasurile interioare*, *Ruy Blas* de Victor Hugo ; *Căderea unui înger* de Lamartine, *Poezii noi* de Th. Gautier.

1839 Înapoi la Civita-Vecchia. Apare *Mănăstirea din Parma* și, în revistă, *Stareța de la Castro*.

În Franța : *Reculegeri poetice* de Lamartine.

1840—1841 Civita-Vecchia. Lucrează la un nou roman, *Lamiel*. O nouă și ultimă dragoste, pentru Earline. La Paris, în *La revue pa-*

risienne, apare articolul entuziast al lui Balzac, cu privire la *Mănăstirea din Parma*. Primul atac de apoplexie. Însănătoşire. Pleacă la Paris.

În Franţa : *Raze şi umbre* de Victor Hugo ; *Colomba* de P. Mérimée ; *Contele de Monte-Cristo* de Al. Dumas.

1842 Paris. Iluzii de însănătoşire reluare a activităţii, al doilea atac de apoplexie.

23 martie, ora două dinspre ziuă : Moartea lui Stendhal.

24 martie. Însmormîntarea la cimitirul Montmartre.

R. P.

IN LOC DE PREFAȚA

Povestirea aceasta a fost scrisă în iarna lui 1830 la o depărtare de trei sute de leghe de Paris; prin urmare, nici o legătură cu cele petrecute în 1839.

Cu mulți ani înainte de 1830, pe vremea când armatele noastre cutreierau Europa, întâmplarea mi-a dăruit un ordin de încartiruire în casa unui canonic: era la Padova, fermecător oraș din Italia; șederea prelungindu-se, ne-am împrietenit.

Către sfârșitul lui 1830, trecînd din nou prin Padova, am dat fuga la locuința bunului canonic: știam că nu mai e în viață, dar țineam să revăd salonul în care petrecusem atîtea seri plăcute și cărora, de atunci, le dusesem de atîtea ori dorul. Am găsit acolo pe nepotul canonicului și pe soția acestuia, care m-au primit ca pe un vechi prieten. Au mai venit și alte cîteva persoane; nepotul a poruncit să se aducă, de la cafeneaua Pedroti, un excelent zambajon¹ și nu ne-am despărțit decît noaptea tîrziu. Ceea ce ne-a făcut

¹ Varianta de la zabaione: băutură dulce, semilichidă (it.).

mai ales să zăbovim, a fost povestea ducesei San-severina, de care pomenise cineva și pe care nepotul a binevoit s-o istorisească de la un cap la altul, de dragul meu.

— În țara în care mă duc, le-am spus eu prietenilor mei, n-am să mai am parte de asemenea seri, astfel că, pentru a-mi petrece lungile ceasuri de după cină, voi face din povestirea voastră o nuvelă.

— Dacă-i pe așa, zise nepotul, atunci îți voi încredința analele unchiului meu care, la capitolul Parma, pomenește de câteva din întâmplările de la curte, din vremea cînd ducesa era acolo tare și mare ; dar, bagă de seamă ! povestea pe care ți-am spus-o nu e cîtuși de puțin morală și acum, cînd în Franța faceți atîta caz de puritatea voastră evanghelică, ea te-ar putea procopsi cu o faimă de ucigaș.

Astăzi tipăresc această poveste fără a aduce nici o schimbare manuscrisului din 1830, ceea ce, poate prezenta două neajunsuri :

Primul, pentru cititor : personajele fiind italiene, îl vor interesa poate mai puțin, căci firea locuitorilor din acea țară se deosebește de ajuns de mult de cea a francezilor. Italienii sînt oameni deschiși, de treabă și nu se sfiesc să spună ce gîndesc ; înfumurarea nu-i apucă decît din cînd în cînd : ea ajunge atunci o adevărată patimă și ia numele de puntiglio¹. În sfîrșit, la dînșii, sărăcia nu e lucru de rușine.

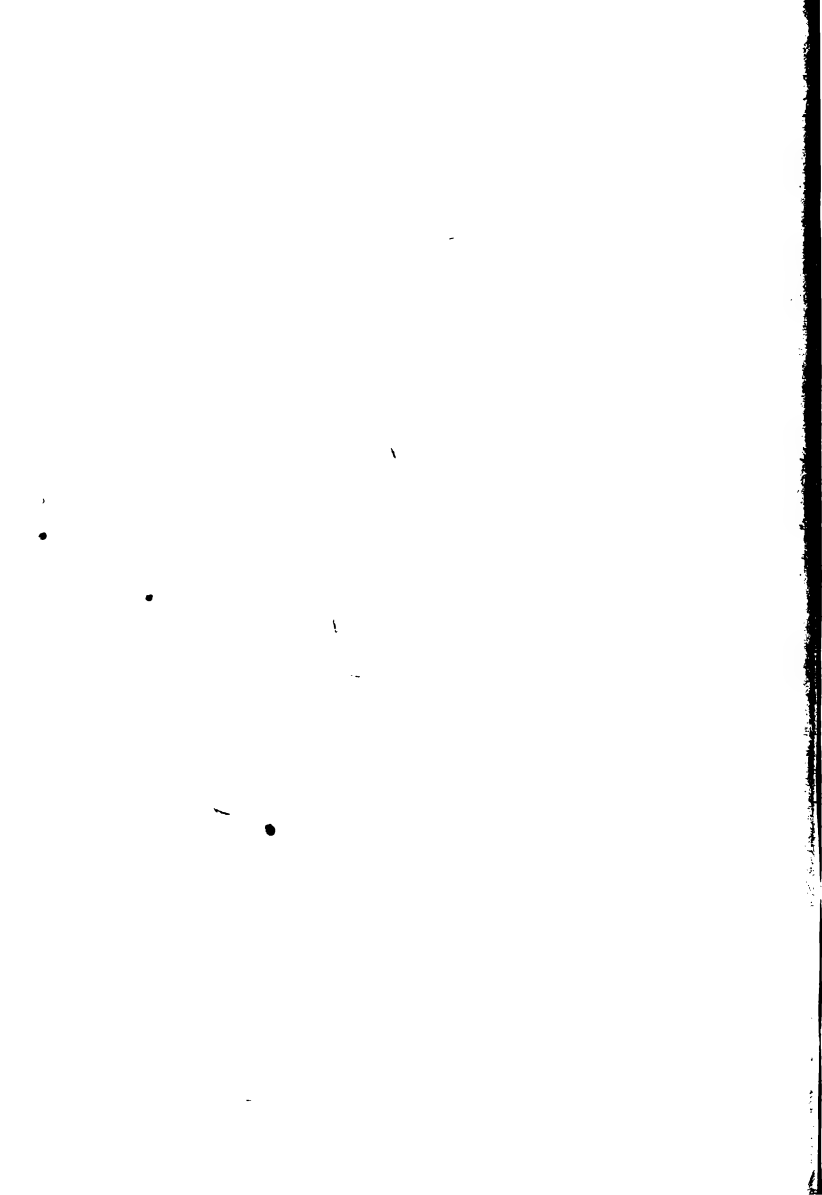
Cel de-al doilea neajuns îl privește pe autor.

Mărturisesc că am avut îndrăzneala să las personajelor trăsăturile lor colțuroase ; în schimb, o spun sus și tare, înfierez în chipul cel mai moral

¹ Tîfnă (it.).

o seamă din acțiunile lor. La ce bun să le fi înzestrat cu înalta moralitate și cu farmecul francezilor, care țin la bani mai presus de orice și nu păcătuiesc niciodată din ură sau dragoste? Italienii din povestirea de față sînt aproape dimpotrivă. De altfel, mi se pare că, ori de cîte ori înaintezi cu încă două sute de leghe de la sud spre nord, dai nu numai de o priveriște nouă, ci și de fapte demne de un nou roman. Drăguța nepoată a canonicului o cunoscuse pe ducesa Sanseverina ba chiar ținuse mult la dînsa; ea m-a rugat să nu schimb cu nimic întîmplările vieții ei furtunoase, care-s vrednice de a fi înfierate.

23 ianuarie 1839

PARTEA INTII

*Gia mi fur dolci inviti o empir
le carte I luoghi armeni.¹*

AKIOST, sat. IV

¹ Locurile plăcute mi-a fost dulci imbolduri la scris (it.).

Milano în 1796

La 15 mai 1796, generalul Bonaparte își făcu intrarea în Milano, în fruntea acelei tinere armate ce trecuse podul de la Lodi, vestind lumii că, după atâtea secole, Cezar și Alexandru aveau urmaș. Minunile de vitejie și de geniu, la care fu martoră Italia, treziră în câteva luni un popor ațipit; cu opt zile înainte de sosirea francezilor, milanezii încă nu vedeau în ei decît o adunătură de țilhari, gata oricînd s-o ia la sănătoasa dinaintea trupelor majestății-sale imperiale și regale : cel puțin așa le-o tot spunea, de trei ori pe săptămînă, un mic ziar, mare cît palma, tipărit pe hîrtie murdară.

În timpul evului mediu, lombarzii republicani dăduseră dovadă de o vitejie egală cu cea a francezilor și meritaseră să-și vadă orașul cu desăvîrșire ras de pe fața pămîntului de către împărății Germaniei. De cînd deveniseră însă *supuși credincioși*, îndeletnicirea lor de căpetenie era să imprime sonete pe mici batiste de tafta roz, ori de cîte ori avea loc căsătoria vreunei fete de familie nobilă sau bogată. După doi-trei ani de la acest mare eveniment din viața ei, fata își lua un curtezan : uneori, numele domnișorului, ales

- chiar de familia soțului, era trecut la loc de cinste în actul de căsătorie. Zguduirea adîncă, pe care o stîrni neprevăzuta sosire a armatelor franceze, era departe de obiceiurile acelea molatice. Curînd, se înscăunară moravuri noi, înflăcărare. La 15 mai 1796, un popor întreg își dădu seama că tot ceea ce respectase pînă atunci era cu desăvîrșire demn de dispreț și uneori chiar de ură. Plecarea ultimului regiment austriac însemnase și năruirea vechilor idei ; a-ți primejdi viața era acum un lucru la modă. După atîtea veacuri de simțiri searbăde, fiecare înțelegea că, pentru a fi fericit, trebuia să-ți iubești patria cu o dragoste adevărată și să urmărești săvîrșirea unor fapte eroice. Ani de zile, milanezii zăcuseră cufundați în beznă, căci încă mai dăinuia cruntul despotism al lui Carol Quintul ¹ și Filip al II-lea ² ; le dărimară statuile și dintr-o dată se pomeniră scăldați în lumină. De vreo cincizeci de ani, și pe măsură ce *Enciclopedia* ³ și Voltaire străluceau tot mai mult în Franța, călugării predica blîndului popor din Milano că a învăța carte, sau

¹ Rege al Spaniei (1516—1556) din dinastia Habsburgilor și împărat al Sfîntului Imperiu Roman de națiune germană (1519—1556) ; a condus lupta împotriva Reformei, purtînd războaie cu Franța, pentru stăpînirea Italiei, și cu turcii.

² Fiul lui Carol Quintul (1527—1598) : rege al Spaniei, reprezentant de frunte al absolutismului spaniol ; unul dintre reprezentanții cei mai fanatici ai reacțiunii feudalo-catolice din Europa Occidentală.

³ Celebra lucrare *Enciclopedia sau dicționar explicativ al științelor, artelor și meșteșugurilor*, editată între 1751—1780 ; armă teoretică a burgheziei, pe atunci revoluționară, în lupta împotriva ideologiei feudalo-absolutiste și împotriva bisericii catolice : a jucat un rol primordial în pregătirea ideologică a revoluției burgheze din Franța, de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea.

orice altceva, era o strădanie cu totul de prisos ; și că plătind, după tipic, dania către preot și spovedindu-ți deschis toate micile păcate, îți asigurai, fără doar și poate, un loc de cinste în rai. Pentru a scoate cu totul din sărite acest popor, pe vremuri atît de dîrz și răzvrătit, Austria îi vînduse ieftin privilegiul de a nu contribui cu recruți pentru armata ei.

În 1796, armata milaneză era alcătuită din douăzeci și patru de haimanale înveșmintate în roșu, care apărau orașul împreună cu patru mărețe regimente de grenadieri unguri. Libertatea moravurilor era nemăsurată, în schimb, adevăratele iubiri destul de rare ; de altminteri, în afară de neplăcuta îndatorire de a spune absolut totul duhovnicului, sub amenințarea unei ispășiri cumplite chiar în această viață, bunii poporeni din Milano mai erau supuși și cîtorva mici opreliști monarhice, de ajuns de jignitoare. Așa, bunăoară, arhiducele, care își avea reședința la Milano și guverna în numele vărului său, împăratul, avusese bănoasa idee de a face negoț cu cereale. Ca urmare, era strict interzis țăranilor să-și vîndă grînele înainte ca altețea-sa să-și fi umplut hambarele.

În mai 1796, la trei zile după intrarea francezilor, un tînăr pictor miniaturist, puțin cam într-o ureche, pe nume Gros, care venise acolo cu armata și care de atunci a ajuns celebru, auzind vorbindu-se la marea cafenea *Servi* (pe vremea aceea la modă), despre isprăvile arhiducelui, care, pe deasupra, mai era și mătăhălos, luă lista de înghețate, tipărită pe o foaie de hîrtie proastă, galbenă, și desenă pe dosul ei mutra pîntecosului arhiduce. Un soldat francez îi da o lovitură de baionetă în burtă și, în loc de sînge, se revărsa

din el o cantitate necrezut de mare de griu. Asemenea glumă sau caricatură, cum vrei să-i ziceți, nu se mai văzuse încă în țara aceasta de despotism viclean. Desenul, lăsat de Gros pe masa cafenelei *Servi*, păru o minune pogorită din cer; în timpul nopții fu gravat, iar a doua zi vîndut în douăzeci de mii de exemplare.

În aceeași zi, fu afișată hotărîrea unei contribuții de război de șase milioane, dictată de nevoile armatei franceze, care, după ce cîștigase șase bătălii și cucerise douăzeci de provincii, nu ducea lipsă decît de încălțăminte, pantaloni, tunici și chivere.

Valul de fericire și plăcere care cotropi Lombardia, o dată cu venirea acestor francezi atît de săraci, fu așa de mare, încît numai preoții și cîțiva nobili simțiră greutatea acelei contribuții de șase milioane, urmată curînd de multe altele. Soldații francezi rîdeau și cîntau toată ziua; aveau cu toții sub douăzeci și cinci de ani, iar generalul lor șef, care trecea drept cel mai bătrîn om din oștire, n-avea decît douăzeci și șapte. Veselia, tinerețea, nepăsarea lor dădeau un răspuns hazliu predicilor turbate ale călugărilor, care de șase luni încoace vesteau, din înaltul sfîntului amvon, că francezii erau niște căpcăuni, siliți, sub amenințarea pedepsei cu moartea, să pîrjolească totul și să reteze capul la toată lumea. De aceea și mergea fiecare regiment cu ghilotina în frunte.

Pe la sate, în pragul cîte unei căscioare, puteai vedea soldați francezi legănînd pruncul gazdei și, aproape în fiecă seară, cîte un toboșar îi zicea din vioară, înfiripînd un bal. Cadrilurile erau mult prea savante și complicate pentru ca soldații — care, de altfel, nici ei nu le știau — să le

poată învăța pe femeile din partea locului, așa încît ele erau cele care le arătau tinerilor francezi *Monferina*, *Săltăreața* și alte jocuri italienești.

Ofițerii francezi fuseseră încartiruiți, pe cît se putuse, prin casele oamenilor cu stare ; le venise și lor vremea să se întrezeze. Un locotenent cu numele de Robert căpătă, de pildă, foaie de încartiruire în palatul marchizei del Dongo. Singura avere a acestui tînăr ofițer, de ajuns de descurcăreț, era un galben de șase franci, pe care îl primise la Piacenza. După trecerea podului de la Lodi, pusese mîna pe niște minunați pantaloni de nanchin noi-nouți, dezbrăcînd un ofițer austriac ucis de o ghiulea ; și nicicînd îmbrăcămîntea nu picase mai la vreme. În schimb, epoletii săi ofițerești erau de lînă, iar postavul tunicii cusut de căptușeala minecilor, pentru că peticele să se poată ține între ele ; dar mai era un lucru, și mai trist : pingecele încălțămîntei îi erau croite dintr-o chivără care fusese, și ea, găsită pe cîmpul de luptă, ceva mai sus de podul de la Lodi. Aceste pingele de Doamne-ajută erau legate pe deasupra cu sfori atît de bătătoare la ochi, încît atunci cînd majordomul casei se înfățișă în odaia locotenentului Robert, pentru a-l invita să cîneze cu doamna marchiză, ofițerul se văzu pus într-o groaznică încurcătură. În cele două ore ce-l despărțeau de cina cea fatală, el încercă, ajutat de ordonanță, să-și cîrpească barem cît de cît vestonul și să cănească în negru, cu cerneală, blestematele sfori ale încălțărilor. Sosi, în sfîrșit, și clipa cea groaznică.

„Niciodată în viața mea nu m-am simțit mai stingherit, avea să-mi povestească mai tirziu locotenentul Robert ; doamnele se așteptau să le

însăimînt, iar eu tremuram mai rău decît ele. Îmi priveam pantofii și nu știam cum să calc mai grațios. Marchiza del Dongo, adăugă el, era pe atunci în toată strălucirea frumuseții sale; ai cunoscut-o, avea ochi nespus de frumoși, de o blîndețe îngerească, iar părul, de un blond întunecat, îi puneă parcă și mai mult în valoare oăvalul încîntător al feței. Văzusem, la mine în cameră, o *Irodiadă* de Leonardo da Vinci¹, care părea leit portretul ei. Numai Dumnezeu a vrut să-mi pierd pînă-ntr-atîta cumpătul înaintea nepămîntenei sale frumuseți, încît să uit de halul în care eram îmbrăcat. În timpul celor doi ani, petrecuți în munții Genovei, nu văzusem decît lucruri urite și ticăloase; am cutezat să-i spun cît de răpit mă simțeam la vederea ei.

Mai aveam, totuși, destul de multă minte ca să nu mă pierd în prea multe măguleli. Pe cînd lăsam cuvintele să-mi zboare, mi-era dat să văd, într-o sufragerie, toată numai marmură, doisprezece lachei și feciori de casă, îmbrăcați cu ceea ce pe atunci mi se părea culmea măreției. Inchi-puiți-vă că afurisiții aceia nu numai că aveau încălțăminte bună, dar mai purtau la ea și cata-rame de argint. Cu coada ochiului, luam aminte la toate acele priviri tîmpe, ațintite asupra strai-elor, ba poate chiar și asupra bietelor mele bo-tine, ceea ce mă ustura la inimă. Aș fi putut să mă răstesc o singură dată și să-i bag pe toți în sperieți; dar pas de-i pune la locul lor, fără să le însăimînti și pe cucoane! mai ales că mar-chiza — dacă e să mă gîndesc la ceea ce mi-a

¹ În timpul lui Stendhal îi erau atribuite lui Leonardo da Vinci trei tablouri reprezentînd-o pe Irodiada, soția lui Irod Antippa, conducătorul Iudeii; ulterior, s-a do-vedit că acestea aparțin elevilor săi.

mărturisit ea însăși de o sută de ori după aceea — ca să mai prindă puțină inimă, trimisese s-o aducă de la mănăstire, unde se afla atunci la învățătură, pe Gina del Dongo, sora soțului ei, încântătorea contesă Pietranera de mai târziu ; cît timp i-au mers toate din plin, nimeni n-a întrecut-o în veselie și drăgălășenie, tot așa cum nimeni n-a întrecut-o în curaj și seninătate sufletească, atunci cînd a încercat-o potrivnicia soartei.

Gina, care putea avea pe atunci treisprezece ani, dar arăta de optsprezece, fire vioaie și deschisă, cum o știți, într-atîta se temea să nu izbucnească în rîs, văzîndu-mă în ce hal arăt, încît nici nu îndrăznea să mănințe ; marchiza, dimpotrivă, mă copleșea cu o politețe silită ; citea ea foarte bine în privirile mele cît eram de sîciit. Pe scurt, făceam o impresie proastă și le dădeam prilej să mă disprețuiască, lucru care pare-se că nu i se poate întîmpla unui francez. În sfîrșit, îmi veni o idee izbăvitoare : mă apukai să le povestesc distinselor mele interlocutoare despre mizeria și despre toate cîte avusesem de pătimit, timp de doi ani, în munții Genovei, unde ne sileau să rămînem niște generali bătrîni și dobitoци. Acolo, le-am spus, ni se dădeau monede-hîrtii care n-aveau acoperire în țară și cîte trei uncii¹ de pîine pe zi. Nu vorbeam nici de două minute, că bunei marchize îi dăduseră lacrimile, iar Gina devenise dintr-o dată gravă.

— Cum, domnule locotenent, mă întrebă ea, trei uncii de pîine ?

— Da, domnișoară ; dar pînă și de astea eram lipsiți de trei ori pe săptămînă ; iar pentru că

¹ *Uncie*, veche unitate de măsură, egală cu aproximativ 35 grame.

țărani pe la care poposeam se zbăteau într-o sărăcie și mai lucie decît noi, le dădeam și lor din puținul nostru.

Sculîndu-ne de la masă, am oferit marchizei brațul, conducînd-o pînă la ușa salonului ; apoi, întorcîndu-mă repede, l-am răsplătit pe servitorul care mă servise cu acea unică monedă de șase franci, pe care o aveam, și pe seama căreia îmi făurisem atîtea castele în Spania.

După opt zile, urmă Robert, cînd se văzu că francezii nu ghilotinau pe nimeni, marchizul del Dongo se întoarce de la castelul său din Grianta, de pe malul lacului Como, unde se refugiase vitejește la apropierea armatei, părăsindu-și în voia soartei războiului tînăra soție cea atît de frumoasă, precum și sora. Ura pe care marchizul o nutrea față de noi era tot atît de mare pe cît de mare îi era și teama, adică nemărginită. Mutra lui puhavă și plină de cucernicie, era de-a dreptul hazlie de cite ori îmi adresa cuvinte curtenitoare. A doua zi după întoarcerea sa la Milano, am primit trei coți de postav și două sute de franci, în contul contribuției de șase milioane : m-am înnoit din cap pînă-n picioare și am devenit cavalerul celor două doamne, căci începuseră balurile.“

Povestea locotenentului Robert a fost aceea a tuturor francezilor : în loc să fie luată peste picior, mizeria bravilor soldați, stîrnise mila populației, care îi îndrăgi.

Perioada aceasta, de fericire neașteptată și beție, nu ținu decît doi anișori ; nebunia fusese atît de fără de margini și de generală, încît mi-ar fi cu neputință să o explic altfel decît prin următoarea cugetare istorică și adîncă : poporul acesta se plictisea de o sută de ani.

Pe vremuri, la curtea ducilor de Visconti și Sforza, faimoși cîndva la Milano, domnise acea voluptate firească țărilor meridionale. Dar, în anul 1624, cînd milanezii încăpură pe mîinile spaniolilor, stăpînitori posaci, bănuitori și trufași, care se temeau mereu de revoltă, veselia pierise fără urmă. Însușindu-și năravurile spaniolilor, poporul se gîndea mai degrabă să se răzbune, la cea mai mică jignire, printr-o lovitură de pumnal, decît să se bucure de plăcerea clipei de față.

Bucuria nebună, veselia, voluptatea, uitarea tuturor amărăciunilor, ba chiar a grijilor de fiecare zi, fură împinse atît de departe, încît, începînd de la 15 mai 1796, cînd francezii intrară în Milano, pînă în aprilie 1799, cînd fură izgoniți, în urma luptei de la Cassano, au putut fi citate nume de bătrîni negustori milionari, de bătrîni cămătari, de notari bătrîni care, în răstimpul acela, uitară să fie posomorîți și să ciștige bani.

Se puteau număra cel mult cîteva familii, aparținînd înaltei nobilimi, care se retrăseseră în castelele lor de la țară, ca pentru a-și dovedi nemulțumirea față de veselia generală și față de înflorirea tuturor inimilor. Nu-i mai puțin adevărat că aceste familii nobile și bogate fuseseră distinse într-un chip supărător, cu prilejul repartizării contribuțiilor de război, cerute de armata franceză.

Marchizul del Dongo, nemulțumit de a vedea în juru-i atîta veselie, fu printre cei dintîi care plecară, înapoindu-se la mărețu-i castel din Grianta, mai sus de Como, unde doamnele îl duseră o dată și pe locotenentul Robert. Castelul, poate unic în lume prin așezarea sa, situat pe un podiș înalt de o sută cincizeci de picioare, ce domina în parte lacul acela de o frumusețe negrăită, fusese

altădată o cetățuie. Ducia del Dongo o construiseră în veacul al XV-lea, așa cum o dovedea la fiecare pas marmura încărcată cu blazoanele familiei ; se mai vedeau încă punțile mișcătoare de altădată și adâncile șanțuri înconjurătoare, acum secate de apă ; cu zidurile lui înalte de optzeci de picioare și groase de șase, castelul se afla la adăpost de orice atac și de aceea îi era atât de drag bănuitorului marchiz. Păzit de douăzeci și cinci sau treizeci de servitori, pe care și-i socotea credincioși, pare-se doar fiindcă nu le vorbea niciodată altfel decât cu ocara pe buze, marchizul se simțea aici mai puțin chinuit de spaimă decât la Milano.

Temerile sale nu erau cu totul neîntemeiate, căci era în strinsă legătură cu un spion, pus de austrieci la granița elvețiană, la trei leghe de Grianta, ca să ajute de acolo evadarea prizonierilor luați pe câmpul de luptă, lucru pe care, la un moment dat, generalii francezi ar fi putut să-l ia în serios.

Marchizul își lăsase tinăra soție la Milano ; ea îngrijea acolo de treburile familiei, silită să facă față contribuțiilor impuse *casei del Dongo*, cum se spunea pe atunci. Strădania de a obține micșorarea acelor contribuții o obliga să-i vadă pe unii dintre nobilii care primiseră însărcinări publice, precum și alte persoane, fără titluri de noblețe, dar cu multă trecere. Și iată că avu loc în familie un mare eveniment. Marchizul pusese la cale căsătoria tinerei sale surori, Gina, cu un personaj foarte bogat, de viță foarte nobilă ; dar personajul acesta își pudra părul, din care pricină Gina îl întâmpina cu hohote de râs și, curînd, ea făcu nebunia de a se căsători cu contele Pietranera. Ce-i drept, contele era un gentilom cum-

secade, cît se poate de arătos, dar ruinat din tată-n fiu și — culmea decăderii — partizan înfocat al noilor idei. Pe deasupra mai era și sublocotenent în legiunea italiană¹, ceea ce-l cătrănea și mai mult pe marchiz.

După acești doi ani de nebunie și fericire, Directoratul² din Paris, dîndu-și aere de suveran bine înscăunat, începu să manifeste o ură de moarte pentru tot ce nu era mediocru. Generalii nevrednici, pe care-i dăruî armatei din Italia, pierdură un șir de lupte chiar pe cîmpiile Veronei, martore, cu numai doi ani în urmă, ale minunilor de la Arcole și Lonato³. Austriecii se apropiau de Milano; locotenentul Robert, acum comandant de batalion și care fusese rănit în bătălia de la Cassano, poposi pentru ultima oară la prietena sa, marchiza del Dongo. Despărțirea fu plină de jale; Robert plecă o dată cu contele Pietranera, care îi urma pe francezi în retragerea lor, pe Novi. Tînăra contesă, căreia fratele refuzase să-i dea partea de avere la care avea dreptul, însoțea armata, cocoțată într-o căruță.

Începu, atunci, o epocă de reacțiune și de întoarcere la vechile idei, pe care milanezii o numesc *i tredici mesi (cele treisprezece luni)*; căci, într-adevăr, norocul lor vru ca acea întoarcere la prostie să nu țină decît treisprezece luni, pînă la

¹ În timpul lui Napoleon I, armata franceză număra în rîndurile ei regimente alcătuite din soldați aparținînd popoarelor europene.

² Organul puterii de stat în Franța, din octombrie 1795 pînă în noiembrie 1799.

³ Arcole, Lonato, localități din nordul Italiei, cunoscute prin victoriile pe care Napoleon I, pe atunci generalul Bonaparte, le-a obținut aici în 1796, împotriva trupelor austriece.

bătălia de la Marengo¹. Tot ce era bătrîn, smerit, morocănos, reapăru în fruntea treburilor publice, luînd în primire ocîrmuirea societății. Curînd, cei rămași credincioși bunelor doctrine publicară înștiințări pe la sate, precum că Napoleon fusese spînzurat de către mamelucii² din Egipt, ceea ce i se și cuvenea din atîtea pricini.

Printre cei care se retrăseseră îmbufnați pe la moșiile lor și care acum se reîntorceau însetați de război, marchizul del Dongo se deosebea prin turbarea sa ; exagerările lui îl ridicară, bineînțeles, în fruntea partidului. Domnii aceștia, altminteri de treabă cită vreme n-aveau a se teme, dar care pururea tremurau, izbutiră să-l îmbrobodească pe generalul austriac. Bleg cum era, acesta se lăsă convins că asprimea este dovada unei politici înalte și dădu ordin să fie arestați o sută cincizeci de patrioți : erau, cu adevărat, tot ce avea pe atunci Italia mai de soi.

Curînd, aceștia fură deportați la *gurile riului Cattaro* și aruncați în niște hrube, unde umezeala, dar mai ales lipsa de piine, le veniră iute de hac acestor neisprăviți.

Marchizul del Dongo căpătă o funcție înaltă și cum, pe lîngă nenumăratele sale însușiri alese, era și de o zgîrcenie respingătoare, se lăudă în public că nu trimite nici un sfanț surorii sale, contesa Pietranera, care, îndrăgostită nebunește de soțul ei, nu voia să-l părăsească și murea de foame împreună cu el, în Franța. Buna marchiză era disperată ; ea reuși, în cele din urmă, să pună

¹ Cătun din Piemont, în nordul Italiei ; la 14 iunie 1800, Bonaparte a învins aci trupele austriece.

² Soldați din miliția turco-egipteană : în 1804, Napoleon I a alcătuit, din acești soldați, unul din regimentele sale de gardă.

deoparte cîteva mici diamante, din besacteaua ei, pe care soțul i-o lua în fiecare seară ca s-o încuie într-o ladă de fier, aflată sub patul său ; marchiza adusese soțului ei o zestre de opt sute de mii de franci și primea pentru cheltuielile ei personale optzeci de franci pe lună. În timpul celor treisprezece luni pe care francezii le petrecură de parte de Milano, această femeie, atît de sfioasă, izbuti să găsească fel de fel de pricini pentru a nu-și lepăda veșmîntul cernit.

Urmînd exemplul multor autori serioși, trebuie să mărturisim că am început povestea eroului nostru cu un an înainte de a se fi născut. Acest personaj esențial nu e, de fapt, altul decît Fabricio Valserra, *marchesino*¹ del Dongo, cum se spunea la Milano.

Cînd francezii fură alungați din Milano, el tocmai binevoise să se nască și era, prin harul întîmplării, cel de-al doilea fiu al marchizului del Dongo, senior atît de mare, a cărui mutră pu-havă, al cărui zîmbet fals și ură nemărginită față de noile idei le cunoașteți de pînă aici. Întreaga avere a familiei era hărăzită fiului cel mare, Ascanio del Dongo, care era leit taică-său. Ascanio avea opt ani, iar Fabricio doi, cînd, pe nepusă masă, acel general Bonaparte, pe care toți cei de viță nobilă îl credeau de mult spînzurat, coborî de pe muntele Saint-Bernard și intră în Milano. Moment, pînă azi, unic în istorie ! Închipuți-vă un întreg popor îndrăgostit lulea. După cîteva zile, Napoleon cîștigă bătălia de la Marengo. E de prisos să spunem ce a urmat. Beția milanezilor ajunsese la culme ; dar, de data aceasta era amestecată cu gînduri de răzbunare : bunul norod în-

¹ Titlu dat fiilor de marchizi.

vățase ce-i ura. Curînd, sosiră cei ce mai rămăseseră vii printre patrioții deportați la gurile rîului Cattaro; întoarcerea le fu cinstită printr-o sărbătoare națională. Fețele lor supte, ochii mari și mirați, brațele și picioarele slăbănoage, contrastau în chip ciudat cu însuflețirea ce domnea în toate părțile. Sosirea lor fu semnalul de plecare pentru familiile cele mai compromise. Marchizul del Dongo fugi printre primii, refugiîndu-se în castelul său de la Grianta. Capii marilor familii clocoteau de ură și de teamă; dar soțiile și fiicele lor, amintindu-și de farmecul primei șederi a francezilor, tinjeau după Milano, cu balurile lui atît de vesele care, îndată după Marengo, reîncepuseră la *casa Tanzi*. La puține zile după victorie, generalul francez, însărcinat să vegheze la menținerea liniștii în Lombardia, află că toți arendașii nobililor și toate bătrînele de la țară, departe de a se mai gîndi la acea uluitoare biruință de la Marengo, care schimbase destinele Italiei și recucerise treisprezece fortărețe într-o singură zi, nu vorbeau decît despre profetia sfîntului Giovita, al cărui hram îl purta orașul Brescia.

După spusa sfîntului, bucuria succeselor repurtate de francezi și de Napoleon urma să ia sfîrșit după treisprezece săptămîni de la bătălia de la Marengo. Ceea ce îl scuza oarecum pe marchizul del Dongo și pe nobilii cei îmbufnați, care se retrăseseră la țară, era faptul că într-adevăr, și fără prefăcătorie, credeau cu toții în această proroocie. Nici unul dintre oamenii aceștia nu citise, în întreaga lui viață, nici patru volume; își făceau pe față pregătirile de întoarcere la Milano după treisprezece săptămîni; dar, pe măsură ce timpul trecea, noi succese veneau să încunune

cauza francezilor. Intors la Paris, Napoleon ocrotea, prin decrete înțelepte, revoluția înlăuntrul țării, așa cum o apăraseră la Marengo împotriva străinilor. Atunci, nobilii lombarzi, refugiați în castelele lor, descoperiră că interpretaseră greșit prezicerea sfântului ocrotitor al Bresciei : nu era vorba de treisprezece săptămîni, ci de treisprezece luni. Trecură și cele treisprezece luni și francezilor le mergea din zi în zi mai bine.

Trecem peste zece ani de progres și fericire, de la 1800 la 1810 ; Fabricio își petrecu cei dintîi ani ai copilăriei hîrjonindu-se și bătîndu-se cu țărănușii din sat și neînvățînd nimic, nici măcar să citească. Mai tîrziu, fu trimis la colegiul iezuiților din Milano. Tatăl său, marchizul, pretinse să i se predea latina, dar, Doamne-fereste, nu după acei vechi autori ce vorbesc mereu de republici, ci după un minunat volum, împodobit cu peste o sută de gravuri, capodoperă a artiștilor veacului al șaptesprezecelea ; era genealogia latină a familiei Valserra, a marchizilor del Dongo, publicată în 1650 de Fabricio del Dongo, arhiepiscopul Parmei. Și fiindcă soarta făcuse ca membrii familiei Valserra să fie îndeosebi militari, gravurile reprezentau lupte crîncene, în care se vedea mereu cite un del Dongo erou, pîlindu-și vrăjmașii cu puternice lovituri de spadă. Cartea aceasta plăcea nespus de mult tinărului Fabricio. Maică-sa, care se prăpădea după el, obținea din cînd în cînd încuviințarea de a veni să-l vadă la Milano. Dar cum soțul nu-i dădea niciodată bani pentru astfel de călătorii, se împrumuta de la cumnata ei, drăguța contesă Pietranera. După întoarcerea francezilor, contesa ajunsese una din

femeile cele mai scilpitoare de la curtea prințului Eugen, viceregele Italiei ¹.

Cînd Fabricio ajunsese la vîrsta primei cuminecături, ea primi de la marchiz, care se afla mereu într-un soi de exil voluntar, îngăduința de a-l scoate din cînd în cînd de la școală. Băiatul i se păru deosebit, plin de duh, serios nevoie mare, frumușel și nu cu totul nepotrivit pentru salonul unei femei la modă; încolo, ignorant cît poștești și abia știind să scrie. Contesa, care punea suflet în tot ce făcea, făgădui conducătorului instituției protecția sa, dacă nepotul ei, Fabricio, avea să facă progrese uimitoare și dacă la sfîrșitul anului avea să obțină multe premii la învățătură. Pentru a-i da posibilitatea să le merite, ea trimitea după el în fiecare sîmbătă seara și adesea nu-l înapoia dascălilor săi decît miercurea sau joia. Iezuiții, cu toate că se bucurau de simpatia protectoare a viceregelui, erau respinși din Italia de legile regatului, așa că superiorul colegiului, om cu scaun la cap, înțelese ce mari foloase putea trage din relațiile cu o femeie atotputernică la curte. Nici prin minte nu-i trecu să se plîngă de absențele lui Fabricio care, mai neștiutor ca niciodată, obținuse la sfîrșitul anului cinci premii. Iar scilpitoarea contesă Pietranera, împreună cu soțul ei, generalul comandant al uneia din diviziile de gardă, și cu încă cinci sau șase oameni din cei mai cu vază la curtea viceregelui, veni să asiste la împărțirea premiilor la iezuiți. Drept care, superiorul fu elogiât de șefii săi.

Contesa își purta nepotul pe la toate acele stră-

¹ Prințul Eugen (1781—1824), duce de Leuchtenberg și prinț de Eichstadt; general de brigadă și apoi vicerege al regatului italian în timpul lui Napoleon I.

lucite serbări care au încununat preascurta domnie a simpaticului principe Eugen. Cu de la sine putere, ea îl făcuse ofițer de husari și, la vîrsta de doisprezece ani, Fabricio purta uniforma cuvenită. Într-o zi, încîntată de înfățișarea lui plăcută, contesa ceru prințului, pentru el, un loc de paj, ceea ce însemna că familia del Dongo se alătura politicii duse de curte. A doua zi, însă, avu nevoie de întreaga ei trecere ca vicerăgele să binevoiască a nu-și mai aduce aminte de cererea sa, căreia nu-i lipsea altceva decît consimțămîntul tatălui viitorului paj, consimțămînt care ar fi fost refuzat cu mare tărboi. După această nebunie, care-l făcu să se cutremure pe morocănosul marchiz, acesta găsi un pretext oarecare ca să-l recheme pe tinărul Fabricio la Grianta. Contesa nutrea cel mai adînc dispreț față de fratele ei ; îl socotea un om plin de o tristă nerozie și care, dacă i-ar fi stat în putere, ar fi săvîrșit mult rău. În schimb, se prăpădea după Fabricio și, după zece ani de tăcere, îi scrisese marchizului, cerîndu-și nepotul : scrisoarea rămase fără răspuns.

La întoarcerea sa în nemaipomenitul castel părintesc, clădit de cei mai războinici străbuni ai săi, Fabricio nu știa altceva decît să mînuiască armele și să călărească. Contele Pietranera, la fel de nebun după acest copil ca și soția lui, îl urcase adesea în șa, luîndu-l cu el la paradă.

Sosind la Grianta, Fabricio, cu ochii încă roșii de lacrimile vărsate cînd părăsise frumoasele saloane ale mătușii, nu află decît caldele mîngîieri ale mamei și surorilor sale. Marchizul se încuiase în birou, cu feciorul lui cel mare, *marchesin*-ul Ascanio. Ticleauă împreună scrisori cifrate, care aveau cîntea să fie trimise la Viena ; tatăl și fiul nu obișnuiau să se arate decît la ora mesei. Mar-

chizul spunea mereu, cu ifose, că își învață moștenitorul să țină, în partidă dublă, socoteala bunurilor fiecărei moșii. În realitate, marchizul era prea hapsîn ca să vorbească despre astfel de lucruri cu fiul său, principalul moștenitor al tuturor moșiilor sale. Îl folosea doar la cifrarea rapoartelor de cite cincisprezece sau douăzeci de pagini, pe care, de două-trei ori pe săptămînă, le expedia peste munți, în Elveția, și de acolo la Viena. Marchizul avea pretenția că-și informează suveranii legitimi despre starea de lucruri dinăuntrul regatului Italiei, deși, în realitate, nici el n-o cunoștea. Totuși, scrisorile lui erau foarte apreciate și iată de ce : după ce trimitea cite un agent sigur să numere pe drum soldații cutărui sau cutărui regiment francez sau italian, care se muta dintr-o garnizoană în alta, marchizul încunoștința curtea din Viena, avînd grijă să scadă cu cite o zdravănă pătrime numărul soldaților existenți. Scrisorile sale, altminteri pline de caraghioslic, aveau meritul să dezmință altele mai sincere, și ele plăceau. De aceea, cu puțin înainte de sosirea lui Fabricio la castel, marchizul primise decorația unui ordin faimos ; era a cincea care-i împodobeia haina de șambelan. Adevărul e că, în sinea lui, era tare amărît că nu are îndrăzneala să poarte acea haină și în afara biroului său de lucru ; în schimb, nu-și îngăduia niciodată să dicteze o depeșă, fără a-și fi pus în prealabil costumul brodat și înzorzonat cu toate decorațiile. A proceda altfel i se părea o lipsă de respect.

Marchiza fu încîntată de fiul ei. Păstrase obiceiul de a scrie de două sau de trei ori pe an generalului conte de A... — era actualul nume al locotenentului Robert. Pentru nimic în lume nu ar fi fost în stare să mintă pe cineva drag ; pusese

fiului ei unele întrebări și rămăsese îngrozită de neștiința lui.

„Dacă mie, care nu știu nimic, își spunea ea, mi se pare că e prea puțin pregătit, înseamnă că Robert, care e tobă de carte, l-ar găsi cu desăvîrșire lipsit de învățătură ; și e un lucru de care astăzi ai neapărată nevoie.“ O altă trăsătură, care o miră aproape tot atît de mult, fu că Fabricio luase de bune toate cele în legătură cu religia, deprinse la iezuiți. Cu toate că ea însăși era tare cucernică, fanatismul copilului o făcu să se cutremure ; Dacă marchizul va descoperi calea aceasta de înrîurire, îmi va răpi dragostea fiului meu“, își spunea marchiza. Plînsese și se zbuciumă, iar dragostea ei pentru Fabricio crescuse și mai mult.

Viața în acel castel, locuit de treizeci sau patruzeci de slugi, era tare posomorîtă ; de aceea, Fabricio își petrecea mai tot timpul la vînătoare sau vînturîndu-se cu barca pe lac. Curînd, legă prietenie la toartă cu vizitiii și grăjdarii, care toți țineau trup și suflet cu francezii și-și băteau joc pe față de valeții cei bisericosi, devotați marchizului și fiului său mai mare. Dar pricina pentru care îi luau mai ales peste picior era că aceste personaje atît de grave se pudrau, imitîndu-și stăpînii.

CAPITOLUL AL DOILEA

Cînd ochii ni-i mîngîie luceafărul de seară,
Eu cerul îl contem plu, flămînd de viitor
Să deslușese în bolte, prin semnele de pară,
Ce-i scris să fie datul și soarta tuturor.
Căci pronia miloasă cu omul prins de jale,
Prin tainicele astre ce-s slova ei fierbînte
Privind în jos, ne-arată adesea dreapta cale,
Ursita rea, sau bună ne-o spune dinainte :
Dar muritorii, oameni cu trupul pămîntesc,
Disprețuiescu-i slova și nu i-o mai citesc...

Ronsard

Marchizul nutrea o ură neîmpăcată pentru tot ce tindea spre luminarea minții : ideile, spunea el, au dus Italia de rîpă ; nu prea știa, însă, cum să împace această silă pentru învățatură cu dorința de a-l vedea pe fiul său, Fabricio, desăvîrșindu-și studiile începute în chip atît de strălucit la iezuiți. Pentru a se pune la adăpost de cine știe ce neplăceri neprevăzute, îl însărcină pe bunul abate Blannels, preotul din Grianta, să-i predea mai departe băiatului lecții de latină. S-ar fi convenit ca măcar preotul să știe această limbă ; cînd colo, nici să n-audă de ea. Cunoștințele lui în această materie se mărgineau la restirea pe dinafară a rugilor din Liturghier, al căror înțeles abia dacă-l putea împărtăși enoriașilor. Cu toate acestea, preotul era respectat și chiar temut în ținut ; părerea lui în legătură cu faimoasa profeție a sfintului Giovita, protectorul Bresciei, era că ea nu se va împlini în treisprezece săptămîni și nici în treisprezece luni, ci — și aceasta n-o spunea decît prietenilor de încredere — că numărul *treisprezece* se cerea înțeles

într-un anume fel, care pe mulți i-ar fi uimit, dacă ar fi fost îngăduit să se vorbească pe față (1 8 1 3).

Adevărul este că abatele Blanès, înzestrat cu o cinste și o virtute *primitivă* și care, pe deasupra, era un om cu mult duh, își petrecea toate nopțile în turnul clopotniței sale : n-avea decît o pasiune : astrologia. După ce-și irosea ziua calculînd întîlniri și poziții ale stelelor, își cheltuia o mare parte a nopții urmărindu-le pe cer. Sărac cum era, n-avea alt instrument decît o lunetă lungă, cu țeavă de carton. E lesne de închipuit ce dispreț nutrea pentru studiul limbilor un om care-și închina viața aflării datei precise a prăbușirii imperiilor și a revoluțiilor ce schimbă fața lumii. „Cu ce știi eu mai mult despre cal, îi spunea el lui Fabricio, de cînd am învățat că în latinește i se spune *equus* ?“

Tăranii se temeau de abatele Blanès, ca de un vraci ; cit despre el, prin spaima pe care le-o insuflau șederile lui în clopotniță, îi împiedica să fure. Confrății lui de prin împrejurimi, pizmăreți din pricina înrîuririi ce-o avea, nu-l puteau suferi. Marchizul del Dongo îl disprețuia pur și simplu, deoarece socotea că își îngăduie să gîndească prea mult pentru un om de teapa lui. În schimb, Fabricio ținea la el nespus ; de dragul lui, își petrecea uneori seri întregi făcînd adunări sau înmulțiri nesfîrșite. Apoi se urca în clopotniță : era un mare hatîr, pe care abatele Blanès nu-l făcuse niciodată nimănui, dar copilul îi era drag pentru nevinovăția lui. „Dacă n-ai să te faci fățarnic, îi spunea el, poate că ai să ajungi om.“

De două-trei ori pe an, Fabricio, nebunatic și nesăbuit la joacă, era la un pas de a se îneca în lac. El era întotdeauna căpetenia marilor expediții ale

țărănușilor din Grianta și din Cadenabia. Își făcuseră rost de câteva cheițe și, în puterea nopții, încercau să deschidă lacătele lanțurilor care legau bărcile de cîte un stei sau de vreun copac de pe mal. Trebuie știut că, pe lacul Como, pescarii obișnuiesc să așeze undițe la o bună distanță de țărm. Capătul de sus al sforii este legat de o scîndurică căptușită cu plută, iar o nuia de alun foarte mlădioasă, împlintată în acea scîndurică, poartă un clopoțel care sună atunci cînd peștele prins în undiță se smucește.

Marele țel al acestor expediții nocturne, conduse de Fabricio, era de a cerceta undițele, mai înainte ca pescarii să audă înștiințarea dată de clopoței. Asemenea isprăvi aveau loc mai ales pe timp de furtună și, în vederea lor, îmbarcarea se făcea înainte să se crape de ziuă. Urcîndu-se în barcă, copiii își închipuiau că se avîntă în cele mai grozave pericole și în asta și consta farmecul încumetării lor. Urmînd pilda părinților, rosteau cu evlavie un *Ave Maria*, dar se întimpla adesea ca, în momentul plecării și în clipa care urma celui *Ave Maria*, Fabricio să fie fulgerat de o presimțire. Era rodul lecțiilor de astrologie ale prietenului său, abatele Blanès, în ale cărui preziceri nu credea însă cîtuși de puțin. Potrivit închipuirii lui tinerești, această presimțire îl vestea fără greș dacă aveau sau nu să izbutească ; și cum era cel mai hotărît dintre frățînii lui de joc, puțin cîte puțin, întreaga ceată căpătă în asemenea măsură deprinderea semnelor prevestitoare, încît dacă, în clipa îmbarcării, zărea careva vreun popă sau dacă se vedea un corb zburînd dinspre stînga, se grăbeau să încuie lacătul lanțului cu care era pripornită barca și fiecare pleca să se culce. Așadar, deși abatele Blanès nu-i împărtășise lui Fabricio ane-

voioasa lui știință, îi insuflase, fără să vrea, o nețărmită încredere în semnele prevestitoare de viitor.

Marchizul își dădea seama că cel mai mic accident, întâmplat corespondenței lui cifrate, putea să-l pună la cheremul surorii sale; de aceea, în fiecare an, de Sfînta Angela, ziua onomastică a contesei Pietranera, Fabricio căpăta încuviințarea de a merge să petreacă opt zile la Milano. Copilul trăia tot anul în speranța sau cu dorul celor opt zile. În împrejurarea aceea deosebită, pentru săvîrșirea acelei călătorii cu dedesubt politic, marchizul înmîna fiului său patru scuzi și, din obișnuință, nu-i dădea nici un sfanț soției sale, care-l însoțea. Însă, în ajunul călătoriei, unul dintre bucătari, șase lachei și un vizitiu cu doi cai o luau înainte spre Como și, în fiecare zi, la Milano, marchiza avea la dispoziție o trăsură și o masă cu douăsprezece tacîmuri.

Felul de viață pe care-l ducea îmbufnatul marchiz del Dongo era, fără doar și poate, departe de a fi vesel, dar prezenta avantajul de a îmbogăți pe vecie familiile care aveau cumînțenia să-i urmeze pilda. Marchizul, al cărui venit se ridica la mai mult de două sute de mii de franci, nu cheltuia nici pe sfert: trăia din speranțe. De-a lungul celor treisprezece ani, de la 1800 la 1813, crezu statornic și cu îndărătnicie că Napoleon va fi răsturnat pînă-n șase luni. Ne putem închipui bucuria lui cînd, la începutul lui 1813, află despre dezastrul de la Berezina¹! Cucerirea Parisului și căderea lui Napoleon erau să-l facă să-și piardă mințile; își îngădui, atunci, cele mai grele ocări față de

¹ Afluent al Niprului. În noiembrie 1812, la trecerea acestui riu, marea armată a lui Napoleon aflată în retragere a fost înfrîntă de armatele rusești.

soția și de sora lui. În cele din urmă, după paisprezece ani de așteptare, avu nespusa bucurie de a vedea trupele austriece intrînd din nou în Milano. Potrivit indicațiilor sosite de la Viena, generalul austriac îl primi pe marchizul del Dongo cu o considerație ce aducea aproape a respect; se grăbi să-i propună unul din primele locuri în guvern și el îl primi ca pe un lucru convenit. Fiul său cel mare fu numit locotenent într-unul din cele mai frumoase regimente ale monarhiei; cel de-al doilea fiu, însă, nu voi pentru nimic în lume să primească locul de cadet ce i se oferea. Acest triumf, de care marchizul se bucura cu o neobrăzare rar înțilnită, nu ținu decît cîteva luni și fu urmat de o umilitoare întorsătură a soartei. Nu fusese nicio dată destoinic în afaceri, iar cei paisprezece ani petrecuți la țară, între valetii, notarul și medicul său, la care se adăuga acum posomorala bătrîneții, făcuseră din el un om cu totul nepriceput în această direcție. Într-o țară austriacă, însă, era peste putință să păstrezi multă vreme un loc de frunte, dacă-ți lipsea acea însușire pe care o pretindea administrația înceată și încîlcită, dar foarte chibzuită, a vechii monarhii. Boacăneler marchizului del Dongo, nu numai că îi revoltau pe slujbași, dar împiedicau bunul mers al treburilor. Frazele lui ultramonarhice întăritau populațiile pe care austriecii le voiau scufundate în somn și nepăsare. Într-o bună zi, marchizul află că maiestatea sa binevoise să-i primească demisia din administrație și să-i acorde totodată funcția de *al doilea mare majordom al curții* regatului lombardo-venetian. Marchizul fu revoltat de cumplita nedreptate ce i se făcea. Merse pînă acolo încît, el, care ura cu înverșunare libertatea presei, publică o scrisoare deschisă către un prieten. În cele din urmă, scrise

împăratului însuși că miniștrii săi îl trădau și că erau toți niște iacobini ¹. Apoi, se reîntoarse mihnit la castelul său din Grianta. Avu, totuși, o mîngîiere. După căderea lui Napoleon, unele persoane cu vază, atotputernice la Milano, puseseră să-l omoare, pe stradă, pe contele Prina, fost ministru al regelui Italiei și om de cea mai înaltă valoare. Contele Pietranera își primejdui viața pentru a o salva pe aceea a ministrului, care fu omorît cu lovituri de umbrelă și ale cărui chinuri țînură cinci ore. Un preot, duhovnic al marchizei del Dongo, l-ar fi putut salva pe Prina, deschizîndu-i poarta bisericii San-Giovanni, prin fața căreia era tîrît nefericitul, care o clipă fu lăsat să zacă în noroi, în mijlocul drumului; dar preotul își bătut joc de el și refuză să-i deschidă poarta. La șase luni de la această întîmplare, marchizul avu bucuria să obțină, pentru acel preot, o frumoasă înaintare în grad.

Îl ura de moarte pe contele Pietranera, cumnatul său, care, fără să aibă nici măcar un venit de cincizeci de ludovici, îndrăznea să fie destul de mulțumit, cuteza să se arate credincios față de ceea ce iubise întreaga lui viață și avea obrăznicia să înalțe în slăvi acel spirit de dreptate respins de toți, pe care marchizul nu-l numea altfel decît iacobinism ticălos. Contele nu voise să primească nici un fel de slujbă în Austria; se bătut monedă pe acest refuz și, la cîteva luni după moartea lui Prina, aceiași oameni de vază, care-i plătiseră pe ucigașii acestuia, obținură ca generalul Pietranera să fie azvirlit în închisoare. La care, soția lui, contesa, ceru imediat un pașaport și cai de poștă pen-

¹ Membri ai partidului iacobin din perioada Revoluției Franceze, cei mai curajoși reprezentanți ai burgheziei revoluționare.

tru a se duce la Viena, ca să spună împăratului adevărul. Ucigașii lui Prina o sfecliră și unul dintre ei, văr al doamnei Pietranera, veni să-i aducă, la miezul nopții, cu o oră înainte de plecarea la Viena, ordinul de punere în libertate a soțului ei. A doua zi, generalul austriac chemă pe contele Pietranera la dînsul, îl primi cu toată cinstea și îl asigură că nu va întîrzia să i se acorde o pensie în cele mai bune condițiuni. Bravul general Bubna, om de spirit și ispravă, părea tare rușinat de asasinarea lui Prina și de întemnițarea contelui.

După această vijelie, potolită de firea hotărîtă a contesei, cei doi soți trăiră, de bine de rău, cu pensia care, datorită stăruințelor generalului Bubna, nu se lăsă prea mult așteptată.

Printr-o fericită întîmplare, de vreo cinci-șase ani, contesa nutrea o deosebită prietenie pentru un tînăr putred de bogat; acesta era, totodată, prietenul intim al contelui și nu uita niciodată să le pună la dispoziție cea mai frumoasă trăsură cu cai englezești din cîte se aflau pe atunci la Milano, loja lui la Scala și castelul său de la țară. Dar contele, care se știa om viteaz, fiind inimos din fire, se minia lesne și atunci își îngăduia cuvinte cam nepotrivite. Într-o zi, pe cînd se afla la vînătoare cu niște tineri, unul din ei, care slujise sub alte steaguri decît dînsul, se porni să glumească pe socoteala vitejiei soldaților Republicii Cisalpine¹. Pietranera îi trase o palmă; încrucișară spadele și contele, care era singurul din tabăra sa în mijlocul tuturor acelor tineri, fu omorît. Se vorbi mult despre acel soi de duel și cei

¹ Republica Cisalpină a fost creată de Napoleon în 1797, în nordul Italiei; din 1805, a devenit regatul italian.

care luaseră parte la el găsiră mai nimerit să-ia drumul Elveției.

Curajul acela caraghios care se cheamă resemnare, curajul prostului care se lasă spînzurat fără a crîcni nu era în firea contesei. Revoltată de moartea soțului ei, ar fi vrut ca Limercati, tinărul cel bogat și bun prieten al ei, să pornească, la rîndu-i, într-o plimbare prin Elveția, unde să se ducă să tragă un glonț sau o palmă țigaișului contelui Pietranera.

Dar Limercati socoti că un asemenea gest ar fi fost de-a dreptul ridicol, iar contesa simți că, în inima ei, disprețul ucisese dragostea. Își spori totuși, drăgălășeniile față de Limercati; voia să-i reînsuflească dragostea și apoi să-l părăsească, zdrobindu-i inima. Pentru ca planul acesta de răzbunare să fie mai ușor înțeles în Franța, voi spune că la Milano, care e tare departe de țara noastră, încă se mai întîmplă ca oamenii să fie zdrobiți din dragoste.

Contesa care, în veșmintele ei de doliu, își puna cu mult în umbră rivalele, începu să cocheteze cu tinerii din protipendadă și unul dintre ei, contele N..., care întotdeauna spusese că Limercati i se pare cam greoi și cam scrobit pentru o femeie cu atîta duh, se îndrăgosti de ea nebunește. Atunci, contesa îi scrisese lui Limercati :

„Vrei să te porți măcar o dată în viață ca un om deștept ? Închipuiește-ți că nu m-ai cunoscut nici-cînd.

Sînt, poate cu puțin dispreț, preaplecata dumitale,

Gina Pietranera“

La citirea acestui bilețel, Limercati plecă la unul din castelele sale ; iubirea i se aprinse și mai

rău; fu ca nebun și spuse că își va zbura creierii, lucru neobișnuit în țările care cred în iad. Chiar a doua zi după sosirea lui la țară, scrisese contesei pentru a o cere în căsătorie și a-i pune la dispoziție venitul său de două sute de mii de franci. Ea, însă, îi înapoie scrisoarea nedeschisă, printr-un fecior al contelui N... În urma acestei întâmplări, Limercati își petrecu trei ani în șir pe moșiile lui, revenind din două în două luni la Milano, dar fără a avea niciodată curajul să rămână, și plictisindu-și toți prietenii cu dragostea lui pătimașă pentru contesă, precum și cu descrierea amănunțită a bunăvoințelor pe care le avusese ea cândva pentru dînsul. La început, Limercati adăuga că legătura ei cu contele N... o face să decadă și o dezonoarează.

La drept vorbind, contesa nu simțea nici un fel de iubire pentru contele N..., ceea ce îi și mărturisi atunci cînd fu absolut sigură de disperarea lui Limercati. Contele, om cu experiență, o rugă să nu dezvăluie nimănui tristul adevăr.

— Dacă veți avea nemărginita bunătate, adăugă el, de a mă primi și de aci înainte cu toate semnele de favoare, acordate doar de ochii lumii, voi găsi, poate, o ieșire onorabilă.

După această declarație eroică, contesa nu mai vru să dispună nici de caii, nici de loja contelui N... Dar, de cincisprezece ani, era deprinsă cu viața cea mai elegantă. Avu de dezlegat o problemă spinoasă sau, mai bine-zis, insolubilă : aceea de a trăi la Milano cu o pensie de 1500 franci. Își părăsi palatul, închirie două camere la un al cincilea cat, dădu drumul tuturor slugilor și chiar și cameristei, înlocuind-o cu o biată bătrînă care dretica prin casă. Acest sacrificiu era, însă, mai puțin eroic și mai puțin chinuitor decît ni se

pare ; la Milano sărăcia nu este lucru de rușine și perspectiva ei nu-i îngrozește pe oameni în măsura în care ne închipuim. După cîteva luni de nobilă sărăcie, asaltată de neîncetatele scrisori ale lui Limercati și chiar al contelui N..., care și el propunea căsătoria, se întîmplă ca marchizul del Dongo, care de obicei era de o zgîrcenie respingătoare, să-și spună că dușmanii lui ar putea triumfa de pe urma sărăciei surorii sale. „Cum, o del Dongo să fie silită a trăi cu pensia pe care curtea de la Viena, de care el avea atîta a se plînge, binevoia s-o acorde văduvelor generalilor săi ?“

Îi scrisese Ginei că la castelul de la Grianta o așteptau un apartament și o viață demne de numele ei. Firea schimbătoare a contesei se inflăcăra la ideea acestui nou fel de trai ; trecuseră douăzeci de ani de cînd nu mai sălășluise în castelul acela venerabil, care se înălța măreț, printre bătrînii castani sădiți încă de pe vremea familiei Sforza. „Acolo, își spunea ea, voi afla tihna și, la vîrsta mea, asta nu înseamnă, oare, însăși fericirea ? (La cei trezeci și unu de ani ai ei, se și socotea ajunsă în pragul renunțării). Pe țărmul acestui minunat lac, unde m-am născut, mă așteaptă, în sfîrșit, o viață fericită și pașnică.“

Nu știm dacă se înșela, dar ceea ce este sigur e că această inimă fierbinte, care respinsese cu atîta ușurință două uriașe averi, aduse fericirea în castelul de la Grianta. Cele două nepoate ale ei erau nebune de bucurie.

— Mi-ai redat frumoasele zile ale tinereții, îi spunea marchiza, îmbrățișînd-o ; pînă la venirea ta, aveam o sută de ani.

Însoțită de Fabricio, contesa revăzu toate acele minunate locuri din vecinătatea Griantei, atît de

lăudate de călători : *vila Melzi*, așezată în fața castelului, de partea cealaltă a lacului, și care-i înfrumusețează vederea ; mai sus, pădurea sfântă *Sfondrata* și îndrăznețul promontoriu care desparte cele două brațe ale lacului : cel atît de voluptos ce poartă numele de Como și celălalt, atît de sălbatic, ce fuge spre Lecco : priveliști încîntătoare, sublime, cu care cel mai vestit loc din lume, golful Neapolului, se măsoară poate, dar fără să le întrecă. Contesa își amintea cu încîntare de prima ei tinerețe, asemuindu-și amintirile de atunci cu impresiile de acum. „Lacul Como, își spunea ea, nu este înconjurat, ca cel al Genevei, de mari întinderi de pămînt, bine împrejmuite și cultivate după cele mai bune metode, ceea ce te poartă cu gîndul la bani și la speculă. Aici, de jur împrejur, cît vezi cu ochii, se întind numai dealuri și delurele, acoperite cu pîlcuri de copaci creșcuți la înțîmplare și pe care mîna omului încă nu le-a stricat; *silindu-le să producă*. În mijlocul acestor coline cu linii armonioase, ce-și îmbulzesc spre lac straniile lor povîrnișuri, îmi pot păstra, neștirbite, toate iluziile descrierilor lui Tasso și ale lui Ariosto. Totul e nobil și ademenitor, totul vorbește de iubire, nimic nu amintește de urîteniile civilizației. Statele, așezate la jumătatea coastei, sînt ascunse de copaci bătrîni, deasupra cărora se înalță frumoasa arhitectură a drăgălașelor lor clopotnițe. Dacă vreun mic ogor, lat de cincizeci de pași, rupe din cînd în cînd șirul pîlcurilor de castani și de cireși sălbatici, ochiul e bucuros să-l vadă acoperit cu plante mai zdravene și mai îmbelșugate decît oriunde în altă parte. Dincolo de pomenitele coline, pe ale căror culmi se ițesc colibe părăsite, în care ai vrea să locuiești pe rînd, ochiul mirat zărește piscurile Alpilor, acoperite veșnic cu ză-

padă, și aspra lor semeție îți amintește de amărăciunea vieții, atît cît trebuie ca să-ți sporească bucuria clipei de față. Închipuirea îți e furată de dangătul îndepărtat al clopotului vreunui cătun tupilat printre copaci; legănate și îndulcite de ape, sunetele acestea capătă o undă ușoară de dor și împăcare și parcă ar șopti omului: „viața fuge, nu fi atît de mofturos cu fericirea care îți iese în cale, grăbește-te s-o guști.“ Graiul acestor meleaguri tulburătoare, care nu-și au seamăn pe lume, redărui contesei o inimă de șaisprezece ani. Nu înțelegea cum de putuse să-și irosească atîția ani fără să revadă lacul. „Oare, tocmai în pîragul bătrîneții, se întreba ea, să se fi ascuns fericirea?“ Cumpără o barcă, pe care Fabricio, marchiza și ea însăși o împodobiră cu mîinile lor, căci, cu toată bogăția în care trăiau, nu aveau nici un ban. De cînd cu dizgrația sa, marchizul del Dongo își sporiise fastul aristocratic de la castel. De pildă, pentru a cîștiga o fișie de zece pași de pămînt din întinsul lacului, în preajma faimoasei alei a platanelor, lingă Cadenabia, începuse construirea unui dig, al cărui deviz ajunsese pînă la optzeci de mii de franci. La capătul digului, se vedea înălțîndu-se, potrivit schițelor vestitului marchiz Cagnola, o capelă pe de-a-ntregul din blocuri uriașe de granit, iar în capelă, sculptorul Marchesi, pe atunci la modă la Milano, îi construia un cavou, ale cărui numeroase basoreliefuli aveau să reprezinte faptele de seamă ale străbunilor.

Fratele mai vîrstnic al lui Fabricio, marchesinul Ascanio, vru să ia și el parte la plimbările doamnelor, dar mătușă-sa îi stropea cu apă părul pudrat și nu era zi să nu-i facă vreo șotie sau să nu rîdă de aerele lui simandicoase. În cele din urmă, muștra lui puhavă și gălbejită nu se mai arătă în mij-

locul acelei cete voioase, ce nici nu îndrăznea să ridă de față cu el. Bănuiau că Ascanio este iscoada tatălui său, acel despot care, de cînd cu demisia lui silită, era mai hain și mai posac ca niciodată și de care trebuiau să se ferească.

Ascanio jură să se răzbune pe Fabricio.

O dată, se iscă o furtună, în timpul căreia trecură prin mari primejdii ; și măcar că aveau tare puțini bani, răsplătiră cu dărnicie pe cei doi vîslași, ca nu cumva să spună ceva marchizului, care și așa era destul de supărat că la plimbările acestea luaau parte și fetele. O a doua furtună îi prinse tot în larg ; furtunile sînt neprevăzute și năprasnice pe lacul acela frumos : vîrtejuri de vînt se stîrnesc pe neașteptate dintre cele două trecători ale munților, așezați în direcții opuse, și se iau la trîntă pe ape. Contesa vru să debarce în toiul vijeliei, în buibuitul asurzitor al tunetului ; susținea morțiș că, de pe o stîncă singuratică din mijlocul lacului, mare cît o odăiță, ar fi avut o priveliște unică, fiind împresurată din toate părțile de valuri turbate ; dar, sărind din barcă, contesa căzu în apă. Fabricio se azvîrli după ea s-o salveze și amîndoi fură tîriți destul de departe. Desigur că nu-i plăcut să te îneci ; totuși, plictiscala fusese alungată din bătrînul castel feudal. Contesa îndrăgise firea cam urzusă și astrologia abatelui Blanès. Puținii bani, ce-i mai rămăseseră după cumpărarea bărcii, fuseseră folosiți la achiziționarea unui mic telescop de ocazie și aproape în fiecare seară, împreună cu nepoatele sale și cu Fabricio, se cățara pe platforma unuia dintre turnurile gotice ale castelului. Fabricio era savantul grupului și astfel petreceau cu toții ceasuri nespuse de vesele, departe de ochii și urechile iscoadelor.

Trebuie să mărturisim că erau și zile în care contesa nu adresa nimănui o vorbă ; o vedea preumblindu-se pe sub castanii înalți, adîncită în visări întunecate ; era prea plină de duh, ca să nu i se urască uneori de a nu avea cu cine schimba o părere. Dar, a doua zi, rîdea ca și în ajun. Numai tînguirile marchizei, cumnata sa, trezeau gînduri posomorîte în inima ei, altminteri atît de vioaie.

— Oare, sîntem ursite să ne petrecem ceea ce ne-a mai rămas din tinerețe, între zidurile acestui castel mohorît ? ofta marchiza.

Înainte de sosirea contesei, n-ar fi avut nici măcar curajul acestor păreri de rău.

Trăiră astfel toată iarna lui 1814—1815. În două rînduri, cu toată sărăcia ei, contesa se duse să petreacă cîteva zile la Milano. Se dădea pe atunci, la Teatrul Scala, un nemaipomenit balet al lui Viganò și marchizul n-o oprea pe soția lui de a-și întovărăși cumnata la spectacole. Sărmana văduvă a generalului cisalpin se grăbea să-și încaseze ratele micii sale pensii și tot ea era aceea care o împrumuta cu cîtiva țechini pe foarte bogata marchiză del Dongo. Șederile acestea la Milano își aveau farmecul lor ; doamnele își poșteau la cină vechii prieteni și mai uitau de supărări, făcînd haz de toate, ca niște copii. Voioșia italiană, plină de *brio* și de neprevăzut, le ajuta să dea uitării crunta mohorală pe care privirile marchizului și ale fiului său mai vîrstnic o răspîndeau în jurul lor, la Grianta. Deși nu avea decît șaisprezece ani, Fabricio ținea cît se poate de bine locul stăpînului casei.

La 7 martie 1815, doamnele se înapoiaseră, de două zile, dintr-o scurtă, dar încîntătoare, ședere la Milano. Tocmai se plimbau pe minunata alee

a platanilor, prelungită, de curînd, chiar pînă în marginea lacului, cînd, vislînd dinspre Como, se ivi o barcă din care li se făceau semne ciudate. Un spion de-al marchizului sări pe dig : Napoleon debarcase în golful Juan. Europa avu naivitatea să se arate uimită de acest eveniment, care pe marchizul del Dongo nu-l miră de fel ; trimise de îndată, suveranului său, o scrisoare scrisă din inimă, în care îi punea la dispoziție destoinicia sa, precum și cîteva milioane, și-i reamintea că miniștrii săi erau toți niște iacobini, înțeleși cu sfîrșarii de la-Paris.

În ziua de 8 martie, la orele șase dimineata, marchizul, gătit cu toate decorațiile, puse pe fiul său mai mare să-i dicteze ciorna unei a treia scrisori politice, pe care, plin de gravitate, se silea s-o transcrie, cu frumoasa-i caligrafie, pe o hîrtie cu efigia suveranului. La ceeași oră, Fabricio cerea să fie primit de contesa Pietranera.

— Plec, îi spuse el, mă duc la împărat ; că doar el este și regele Italiei ! Ți-aduci aminte cită prietenie i-a arătat soțului tău ? Am să trec prin Elveția. Astă-noapte, la Menagio, prietenul meu Vasi, negustorul de barometre, mi-a dat pașaportul lui, acum îți cer cîteva galbeni, căci n-am la mine decît doi, dar, de e nevoie, mă duc și pe jos.

Contesa plîngea de bucurie și de teamă.

— Doamne-Dumnezeule ! cum de ți-a mai dat și asta prin minte ! suspina ea, ținîndu-i strîns mîinile într-ale ei.

Se ridică și se duse să scoată, din dulapul cu albituri, unde o pitise cu grijă, o mică pungă împodobită cu perle : era toată averea ei.

— Ia-o, îi spuse ea lui Fabricio ; dar, pentru numele lui Dumnezeu, nu te azvirli în ghearele morții. Ce ne va rămîne, nefericitei tale mame și

mie, dacă te pierdem ? Cît despre izbînda lui Napoleon, degeaba mai crezi în ea, dragul meu, domnii noştri vor avea ei grijă să-l facă să piară. N-ai auzit acum opt zile, la Milano, povestea celor douăzeci şi trei de atentate puse la cale, unul mai bine decît altul, şi din care a scăpat ca prin minune ? Şi nu uita că pe atunci era atotputernic. E limpede că duşmanii noştri vor să-l piardă cu tot dinadinsul ; Franţa nu mai face doi bani de la plecarea lui.

Cu glasul tremurînd de puternica emoţie ce pusese stăpînire pe ea, contesa îi vorbea lui Fabricio despre soarta viitoare a lui Napoleon.

— Îngăduindu-ţi să te duci la el, îi jertfesc ce am mai scump pe lume, îi spunea dînsa. Ochii lui Fabricio se umeziră. Ba chiar îi curseră lacrimi, îmbrăţişînd-o, dar voinţa lui de a pleca nu fu nici o clipă zdruncinată. Îi povesti cu înfocare, acestei prietene dragi, toate pricinile care-l făcuseră să ia o asemenea hotărîre şi pe care noi ne luăm libertatea de a le găsi tare hazlii.

— Aseară, era ceasul şase fără şapte minute ; ne plimbam precum ştii, pe aleea platanilor de pe malul lacului, mai jos de *casa Sommariva*, îndreptîndu-ne spre miazăzi. Deodată, am zărit în depărtare barca aceea care venea dinspre Como, aducînd o veste atît de măreaţă. Cum mă uitam la ea, fără să mă gîndesc la împărat, ci pizmuind doar soarta celor ce pot călători, m-am simţit deodată cuprins de o mare tulburare. Barca a tras la ţarm, spionul i-a vorbit încet tatălui meu, care a pălit şi ne-a luat deoparte, pentru a ne încredinţa *grozava ştire*. M-am întors cu faţa spre lac, ca să-mi ascund lacrimile de bucurie ce-mi împăienjeniseră ochii. Deodată, în dreapta mea, la o mare înălţime, am văzut un vultur, pasărea lui Napo-

leon ; zbură maiestos, îndreptîndu-se către Elveția, și, deci, către Paris. La fel și eu, mi-am zis în clipa aceea, voi străbate Elveția cu iuteala vulturului și mă voi duce să închin acestui mare om un lucru neînsemnat, dar singurul pe care i-l pot închina : ajutorul slabului meu braț. Căci el a vrut să ne dea o țară și l-a iubit pe unchiul meu. Și, pe loc, în timp ce mai priveam încă la vulturul acela, m-am pomenit, prin nu știu ce ciudat proces lăuntric, că îmi seacă lacrimile. Dovadă că gîndul acesta îmi vine din partea proniei stă faptul că, în aceeași clipă, fără a mai zăbovi, am luat hotărîrea pe care am luat-o și am văzut și mijloacele de a o aduce la îndeplinire. Într-o clipită, toate amărăciunile, care, după cum știi, îmi otrăvesc viața, mai ales duminicile, mi-au fost parcă spulberate de o suflare dumnezeiască. Am întrezărit, ridicîndu-se din mocirla în care germanii o țin scufundată, icoana măreață a Italiei¹ ; întindea brațele-i strivite și pe jumătate împovărate încă de lanțuri, către regele și eliberatorul ei. Dar eu, mi-am zis, fiu încă necunoscut al acestei nefericite mame, eu voi pleca și mă voi duce să mor sau să înving împreună cu acest om ales de soartă și care a vrut să ne spele de disprețul ce ni-l aruncă în față chiar și cei mai robi și mai josnici dintre locuitorii Europei.

Ți-aduci aminte, adăugă el în șoaptă, apropiîndu-se de contesă și ațintind asupra ei priviri scăpărătoare, ți-aduci aminte de acel puiet de castan, pe care mama — în iarna cînd m-am născut eu — l-a sădit cu mîna ei lingă fintîna cea mare din

¹ Vorbitorul, fire pătimășă, traduce în proză cîteva versuri ale vestitului Montî (n.a.). Vincenzo Montî (1754—1828), cunoscut neoclasic italian.

pădure, la două leghe de aici ? Mai înainte de a mă hotări în vreun fel, am vrut să mă duc să-l văd. E drept că nu s-a desprimăvărat încă de tot, mi-am zis eu, dar dacă copăcelului i-au dat frunzele, asta va însemna pentru mine un anume lucru : înseamnă că și eu trebuie să mă smulg din starea de toropeală în care zac în acest castel mohorât. Nu ți se pare și ție că aceste bătrîne ziduri înnegrite, astăzi simboluri, dar altădată mijloace de despotism, seamănă cu iarna cea plină de jale ? Ele sint pentru mine ceea ce e iarna pentru copacul meu.

Ai crede, Gina ? Aseară, la orele șapte și jumătate, eram acolo, la castanul meu ; îi dăduseră frunzele, niște frunzișoare destul de mari ! Le-am sărutat, fără a le vătăma. Pe urmă, am săpat cu respect pămîntul din jurul lui. Și pe dată, simțindu-mă plin de un nou impuls am trecut muntele ; am ajuns la Menagio ; imi trebuia un pașaport, ca să pot intra în Elveția. Timpul zburase, se făcuse ora unu noaptea, cînd m-am pomenit la ușa lui Vasi. Socoteam că trebuie să bat mult și bine pînă să se trezească, dar l-am găsit în picioare, cu trei dintre prietenii lui : „Te duci la Napoleon !“ a strigat el, la cel dintîi cuvînt al meu. Și m-a strîns în brațe. Ceilalți, de asemenea, m-au îmbrățișat cu înflăcărare. „Cine m-a pus să mă în-sor !“ se tînguia unul din ei.

Doamna Pietranera căzuse pe gînduri ; crezu de datoria ei să facă unele obiecțiuni. Dacă Fabricio ar fi avut cît de cît experiență, și-ar fi dat de îndată seama că nici chiar contesa nu credea în temeinicia argumentelor pe care se grăbea să i le aducă. Dar, în lipsă de experiență, Fabricio era plin de hotărîre ; de aceea, nici nu vru să asculte ce-i spunea contesa. Aceasta trebui să se

mulțumească doar cu făgăduiala că băiatul va împărtași cel puțin mamei sale ceea ce pusese la cale:

— Dar ea le va spune surorilor mele care, ca toate femeile, mă vor trăda fără să vrea ! strigă el, cu un fel de semeție eroică.

— Ce-ar fi dacă ai vorbi cu mai mult respect despre femei ? Prin ele vei cunoaște mai târziu fericirea, îi spuse contesa, zîmbind printre lacrimi ; căci bărbaților le vei displace de-a pururi — e în tine prea mult foc ca să te înțeleagă sufletele lor prozaice.

Aflînd de ciudata hotărîre a fiului ei, marchiza izbucni în lacrimi ; nu înțelegea eroismul acestei plecări și făcu totul pentru a o împiedica. Dar cînd se convinse că nimic în lume — afară doar de zidurile unei temnițe — nu l-ar fi putut opri pe Fabricio, se grăbi să-i înmîneze puținii bani pe care-i avea ; își aduse apoi aminte că-i rămăseseră din ajun opt sau zece mici diamante, în valoare poate de zece mii de franci, pe care marchizul i le încredințase ca să le dea unui giuvaergiu din Milano, să le monteze. Surorile lui Fabricio intrară în camera mamei lor tocmai cînd contesa cosea diamantele în hainele de călătorie ale eroului nostru ; acesta înapoie bietelor femei amărîții lor napoleoni. Cele două surori fură atît de înflăcărâte de planul lui și începură să-l sărute cu atîtă bucurie zgomotoasă, încît Fabricio luă cîteva diamante ce nu apucaseră să fie cusute și hotărî să plece pe dată.

— Mă veți trăda fără să vreți, le spuse dînsul. De vreme ce am atîția bani, la ce bun să mai iau cu mine boarfele astea ? Îmbrăcăminte găsești pe toate drumurile. Și, îmbrățișînd acele fapteuri atît de dragi inimii lui, plecă valvîrtej, fără măcar să mai treacă pe la el prin cameră. Tot temîndu-se ca

nu cumva să fie urmărit de niscăi oameni călări, merse atît de repede, încît chiar în aceeași seară ajunse la Lugano. Slavă Domnului, se găsea într-un oraș elvețian și nu mai avea a se teme de jandarmi plătiți de părintele său ca să-i atîină calea pe drumuri singuratică. Din acel loc, îi scrisese o frumoasă scrisoare marchizului, prostie de copil, care dădu și mai strașnic temei miniei acestuia. Apoi luă poșta și trecu Saint-Gothard-ul¹; călători cu iuteală și intră în Franța prin Pontarlier. Împăratul era la Paris. Acolo, începură nefericirile lui Fabricio; plecase cu hotărîrea nestrămutată de a vorbi cu Napoleon: niciodată nu-i trecuse prin minte că putea fi un lucru atît de greu. La Milano, îl vedea pe prințul Eugen de zece ori pe zi și ar fi putut oricînd să-i vorbească. La Paris, se ducea în fiecare dimineată în curtea palatului Tuileries, la trecerea în revistă a trupelor de către împărat, dar niciodată nu se putu apropia de el. Eroul nostru credea că asemenea lui, francezii sînt zguduți de marea primejdie prin care trecea țara lor. La masa hanului unde trăsesese, nu căută să-și ascundă intențiile și nici devotamentul. Dădu peste niște tineri nespuse de prietenoși și chiar mai înflăcărați decît el, care — în puține zile — îi șterpeliră toți banii. Norocul lui că, din curată modestie, nu pomenise nimic de diamantele primite de la marchiză. În dimineata în care, după o noapte de chef, descoperi că fusese jefuit, își cumpără doi cai frumoși, luă ca slugă un fost soldat ce argătise mai înainte la un geambaș și, plin de dispreț față de tinerii parizieni cei buni de gură, plecă să se înroleze în oștire. Unde era acea oștire, habar n-avea; auzise doar că regimentele se gru-

¹ Principalul masiv muntos din Alpii elvețieni.

pau spre Maubeuge. Abia ajuns la graniță, i se păru rușinos ca el să se adăpostească într-o casă și să se încălzească în fața unei vetre bine încinse, în timp ce soldații stăteau în tabără, pe cîmp. Ori-cît încercă să-l povățuiască slujitorul său, care nu era lipsit de prevedere, Fabricio alergă să se amestece în chip nesăbuit cu cei din bivuacurile de pe graniță, pe drumul Belgiei. Dar abia ajunse la cel dintîi batalion, așezat la marginea drumului, că soldații și începură să-l măsoare de sus pînă jos pe tînărul burghez, a cărui îmbrăcăminte nu aducea nici pe departe cu uniforma militară. Se lăsa noaptea; sufla un vînt rece. Fabricio se apropie de un foc și ceru voie să rămînă, plătind. Soldații se priviră, mirați mai ales că putea fi vorba de plată, și îi făcură, binevoitori, loc în preajma focului; servitorul se grăbi să-i înjghebe un adăpost. Dar, după o oră, cînd plutonierul regimentului trecu pe acolo, soldații se duseră să-i povestească despre sosirea acelui străin, care vorbea prost franțuzește. Plutonierul îl descusu pe noul venit, care îi mărturisi devotamentul lui pentru împărat, cu un accent foarte suspect. Drept căre, plutonierul îl pofti să-l urmeze pînă la colonel, care se afla cartiruit într-un conac din vecinătate. Omul lui Fabricio se apropie și el cu cei doi cai. Văzîndu-i, plutonierul fu atît de impresionat, încît pe dată se răzgîndi și se apucă să-l tragă de limbă pe servitor. Acesta, că fost soldat, ghici din capul locului intențiile subofițerului; începu să-i vorbească despre înalta protecție de care se bucura stăpînul lui, adăugînd că nimeni nu va îndrăzni să-i șterpească frumoșii lui cai. Dar abia isprăvi de vorbit și, la ordinul acestuia, un soldat veni să-l înșface de guler, un altul puse mina pe cai, iar plu-

tonierul, încruntat, îi porunci lui Fabricio să-l urmeze fără să crînească.

După ce îl sili să facă mai mult de o leghe pe jos, prin întunecimea pe care focurile bivuacurilor, ce luminau din toate părțile orizontul, o făceau să pară și mai neagră, îl dădu în primire unui ofițer de jandarmi, care, plin de ifose, îi ceru actele. Fabricio îi arătă pașaportul, în care era trecut drept negustor de barometre *ducîndu-și marfa cu el*.

— Ce dobitoci, strigă jandarmul, asta e prea de tot !

Puse întrebări eroului nostru, care vorbi despre împărat și despre libertate cu cel mai viu entuziasm, ceea ce-l făcu pe ofițerul de jandarmi să izbuencască într-un hohot răsunător.

— Ce să zic, nu prea le vezi ! făcu el. Trebuie să fie tare tonți cei care îndrăznesc să ne trimită un neisprăvit ca tine ! Și orice încercă să mai spună Fabricio, care se da de ceasul morții, explicînd că el într-adevăr nu era negustor de barometre, ofițerul îl trimise la închisoarea din B..., un orașel din partea locului, unde eroul nostru sosi către ceasurile trei dimineața, supărat foc și frînt de oboseală.

La început mirat, apoi din ce în ce mai furios, neînțelegînd nimic din tot ce i se întîmpla, Fabricio petrecu treizeci și trei de zile, nesfîrșit de lungi, în acea temniță blestemată. Scrise nenumărate scrisori comandantului pieței, incredîndu-le nevestii temnicerului, o frumoasă flamandă de treizeci și șase de ani. Cum însă femeia n-avea nici un chef să-l vadă pus la zid, mai ales că era frumușel și pe deasupra mai plătea și bine, se grăbi să azvirle în foc toate scrisorile. Seara tirziu, binevoia să vină să asculte jeluirile întemnițatului ; avusese grijă să-i spună bărbatului ei că nătăflețul avea

gologani, drept care fricosul temnicer o lăsa să facă după cum o tăia capul. Flamanda se folosi de îngăduință și se alese cu cîtiva napoleoni de aur, căci plutonierul nu-i luase lui Fabricio decît caii, iar ofițerul de jandarmi nu-i confiscase nimic. Într-o după-amiază de iunie, Fabricio auzi, în depărtare, puternice bubuituri de tun. Așadar, lupta începuse ! Inima îi zvîcnea de nerăbdare. Auzi, de asemenea, zarvă mare prin tîrg ; aveau loc mari mișcări de trupe ; trei divizii treceau prin B... Cînd, spre ceasurile unsprezece seara, nevasta temnicerului veni să-i aline necazurile, Fabricio se arătă și mai drăguț ca de obicei ; într-un tîrziu, luîndu-i mîinile, o rugă :

— Ajută-mă să ies de aici și îți jur pe cinstea mea că mă întorc la închisoare îndată ce se isprăvește bătălia.

— Astea-s vorbe ! Mai bine spune : *quibus*¹ ai ? El păru neliniștit, căci nu știa ce înseamnă cuvîntul *quibus*. Nevasta temnicerului crezu că a întărcat bălaia și, în loc să-i mai vorbească de galbeni, cum voise, nu-i mai vorbi decît de franci.

— Ascultă, îi zise ea, dacă poți să-mi dai o sută de franci, voi acoperi cu cîte un napoleon fiecare din ochii caporalului care vine să schimbe straja de noapte, astfel că nu te va putea vedea ieșind din închisoare ; și, mai ales, dacă regimentul lui urmează să plece mîine, cum se zvonește, sînt sigură că are să primească.

Tîrgul fu încheiat pe scurt. Femeia temnicerului se învoi chiar să-l ascundă pe Fabricio în odaia ei, de unde — a doua zi — avea să poată evada mai ușor.

În dimineața următoare, înainte de revărsatul zorilor, flamanda îi spuse înduioșată :

¹ Bani (argo, întrebuințat încă din secolul al XV-lea).

— Drăguțul meu, ești mult prea tânăr și meseria asta a ta e tare urâtă. Ascultă ce-ți spun : nu te mai întoarce.

— Cum așa ? se miră Fabricio, e oare o crimă a voi să-ți aperi țara ?

— Lasă, lasă ! Du-te și nu uita că eu te-am scăpat cu viață ; fără mine, soarta ta era pecetluită, ai fi fost pus la zid ; dar nu mai spune nimănui, căci am rămîne pe drumuri și eu și bărbatul meu ; și, mai ales, pentru nimic în lume nu mai pomeni de povestea aceea caraghiosă a gentilomului din Milano, mascat în negustor de barometre : prea e cusută cu ață albă. Și acum, ia bine seama : am să-ți dau hainele unui husar, mort alaltăieri aici, în temniță ; vorbește și tu cît poți mai puțin. Iar dacă totuși vreun sergent sau vreun ofițer îți pune întrebări și te stringe cu ușa să-i răspunzi, spune și tu că ai zăcut la un țaran, care te-a găsit bolnav de friguri într-un sat și te-a luat de milă în casa lui. Dacă vezi că răspunsul acesta nu-i mulțumește, spune-le că mergi să-ți ajungi din urmă regimentul. S-ar putea să te ia la ochi din pricina graiului tău ; spune-le, atunci, că te-ai născut la Piemont, că ești un recrut rămas în Franța de anul trecut și alte bazaconii de soiul ăsta.

Pentru întâia oară, după treizeci și trei de zile de mînie cumplită, Fabricio înțelese adevăratul tîlc al celor ce i se întîmplau. Era luat drept spion. Se sfătui cu nevasta temnicerului, care, în dimineața aceea, era tare drăgăstoasă și, în timp ce cu un ac cu ață strîmta hainele husarului, el îi povesti pe îndelete toată tărășenia. Ea mai că îl crezu : părea atît de copilăros și era atît de drăguț îmbrăcat astfel, în husar !

— Dacă ții cu tot dinadinsul să te lupți, îi spuse ea în cele din urmă, trebuia ca, sosind la Paris, să

te fi înrolat într-un regiment. Poșteai la un pahar de vin vreun sergent și treaba era făcută. Nevasta temnicerului mai adăugă o mulțime de sfaturi bune pentru viitor și, cînd se miji de ziuă, îl scoase afară din odaia ei, după ce-l făcu să se jure de sute de ori că, orice s-ar întîmpla, nu-i va rosti nici-odată numele.

Îndată ce Fabricio ieși din țîrg, călcînd voincește, cu sabia sub braț, simți o strîngere de inimă. „Iată-mă, își spuse el, cu haina și foaia de drum a unui husar mort în închisoare, unde-l mînase — pare-se — furtul unei vaci și a cîtorva tacîmuri de argint ! Eu i-am moștenit, ca să zic așa, ființa, și asta fără să vreau și fără s-o fi știut dinainte ! Mă paște deci închisoarea... Prevestirea e limpede, voi avea mult de suferit din pricina închisorii“.

Nu trecuse nici o oră de cînd se despărțise de binefăcătoarea lui și ploaia începu să cadă cu asemenea neîndurare, încît husarul nostru abia mai putea merge, chinuit de cizmele acelea greoaie, ce nu i se potriveau de fel. În cele din urmă, întilni un țăran călare pe o gloabă și-i cumpără calul, înțelegîndu-se cu el prin semne ; nevasta temnicerului îl povățuise doar să deschidă gura cît mai puțin, din cauza accentului său.

În ziua aceea, armata franceză, care tocmai cîștigase bătălia de la Ligny ¹, mărșăluia spre Bruxelles ; era în ajunul bătăliei de la Waterloo ². Către prînz, în timp ce continua să plouă cu găleata, Fabricio auzi bubuitul tunului ; de bucurie, uită cu totul groaznicele clipe de disperare, pe care i le

¹ Oraș în Belgia ; la 16 iunie 1815, Napoleon a dobîndit aci ultima sa victorie.

² Localitate în Belgia, lîngă Bruxelles, unde, la 18 iunie 1815, trupele aliate au înfrînt, într-o memorabilă bătălie, trupele franceze de sub comanda lui Napoleon.

pricinuisese o întemnițare atât de nedreaptă. Merse pînă noaptea tîrziu și, cum începuse să-i vină min-
tea la cap, se duse să ceară găzduire la o casă
țărănească, răzlețită mult de drumul cel mare. Ță-
ranul plîngea și se jura că i se luase totul. Fabri-
cio îi dăde un galben și făcu rost de ovăz. „Armă-
sarul meu nu-i prea voinic, își spuse el ; dar, mai
știi ? s-ar putea să fie pe placul vreunui pluto-
nier.“ Și se duse să se culce în grajd, alături de
cal. A doua zi, cu un ceas înainte de revărsatul
zorilor, porni din nou la drum și, tot mîngîindu-și
calul, izbuti să-l facă s-o ia la trap. Către ceasu-
rile cinci, auzi bubuitul tunurilor : era preludiul
bătăliei de la Waterloo.

CAPITOLUL AL TREILEA

Fabricio dădu curînd peste niște vivandiere, și nemăsurata recunoștință ce i-o purta nevestei temnicerului din B... îl făcu să intre în vorbă cu ele; întrebă pe una din ele unde se afla regimentul al 4-lea de husari, de care ținea el.

— Ai face mult mai bine să nu te grăbești atîta, soldățelule, îi răspunse cantiniera, mișcată de paloarea și de ochii lui frumoși. Nu pari îndeajuns de zdravăn ca să faci față loviturilor de sabie ce se vor da azi. Dacă ai avea cel puțin o pușcă, nu zic, ți-ai putea slobozi și tu gloanțele ca fieștecare.

Povața aceasta nu prea fu pe placul lui Fabricio; dar în zadar dădu ghes calului, nu putu întrece coțiuga cantinierei. Cînd și cînd, bubuitul tunului, ce părea din ce în ce mai aproape, îi împiedica să se audă, căci Fabricio era atît de nebun de entuziasm și fericire, încît intrase din nou în vorbă cu ea. Fiecare cuvînt al cantinierei îi sporea fericirea, lămurindu-i-o și mai bine. În afară de adevăratul său nume și de fuga lui din temniță, sfîrși prin a destăinui totul femeii aceleia, care i se părea atît de bună. Ea se arăta foarte mirată și nu pricepea o iotă din tot ce-i povestea soldățelul acela tînăr și frumos.

— Aha, acumă dibui eu adevărul adevărat, se bucură dînsa în cele din urmă : fi fi vreun tînăr burghez îndrăgostit de nevasta unui căpitan din regimentul al 4-lea de husari. Ibovnica ți-a dăruit uniforma asta și acum te ții după ea. E cu ochi și cu sprîncene că n-ai fost în viața ta cătană ; dar, cum regimentul tău se află în prima linie și cum ești băiat de treabă, vrei să fii văzut acolo, ca nu cumva să zică lumea că ești fricos.

Fabricio încuviința tot ceea ce spunea femeia ; era singurul mijloc ce-i sta la îndemîină ca să se poată alege cu cîteva sfaturi bune. „Nu cunosc felul de a fi al acestor francezi, își spunea el, și dacă nu mă las îndrumat de cineva, iar o să mă pomenesc în închisoare și iar o să-mi fure calul.“

— Mai întîi de toate, puiule, vorbi cantiniera, care îi era din ce în ce mai prietenă, spune-mi drept : nu-i așa că n-ai douăzeci și unu de ani ? Mare lucru să fi împlinit șaptesprezece.

Așa și era și Fabricio o recunoscuse deschis.

— Care va să zică, nu ești nici măcar recrut ; înseamnă că numai de dragul ochilor cucoanei te duci să fii făcut chisăliță ? Ei, drăcie ! Da' știi că n-are gusturi rele, doamna... Dacă ți-au mai rămas cumva niscai *gălbiori* din cei pe care ți i-a dat, apoi trebuie, *primo*, să-ți cumperi alt cal, că uită-te la mîrtoaga ta cum își ciulește urechile de cîte ori sforăie tunul. ceva mai aproape ; ăsta-i cal țărănesc, cu care, cum ajungi pe linie, cum te cureți. Fumul cel alb pe care-l zărești colo, deasupra tușișurilor, e de la focul plutoanelor, bobocule. Așa că pregătește-te să tragi o sperietură zdravănă, că nu mai e mult și ai să auzi gloanțele șuierînd. Dar, pînă una-alta, ai face bine să înfuleci ceva, acum, cît mai e timp.

Fabricio îi urmă sfatul și, întinzându-i un napoleon, o rugă să-și oprească din el cât i se cuvenea.

— Ți-e mai mare mila ! se minună femeia. Miti-telul, nici măcar banii nu știe să și-i cheltuie ! Ca să te învăț minte, ar trebui ca acum, după ce ți-am înșfăcat galbenul, să-i dau bici iepșoarei mele. Ş-apoi, cu gloaba ta, prinde-mă dacă poți. Ia zi, prostuțule, ce-ai face dac-ai vedea c-o iau la sănătoasa ? Află dar, de la mine, că atunci când barosanul bubuie, nu se arată aurul. Na, îi zise în cele din urmă, ia-ți îndărăt ce-a rămas : optsprezece franci și cincizeci de bănuți, mîncarea ta costă numai treizeci de parale. Acum, o să se găsească iar cai de vînzare, berechet. Dacă cel pe care ai să-ți pui ochii e mic, să nu dai mai mult de zece franci pe el ; și pentru nimic în lume să nu dai peste douăzeci, chiar de-ar fi să-l cumperi pe al celor patru fii ai lui Aymon ¹.

Abia sfîrșise de mîncat, cînd vivandiera, care turua într-una fu oprită de o femeie ce venea peste cîmp și care le ieși înainte pe șosea.

— Heei, Margot ! stai pe loc ! strigă ea. 6 cavalerie al tău e mai pe dreapta.

— Trebuie să te las, puiule, grăi vivandiera către eroul nostru ; dar zău dacă nu mi se rupe inima ! Îmi ești simpatic, pe onoarea mea. Habar n-ai de nimic și-au să te facă zob, cum mă vezi și cum te văd. Hai mai bine cu mine, la 6 cavalerie.

— Ai dreptate, îmi dau și eu seama că nu știu nimic, răspunse Fabricio, dar vreau să mă lupt și sînt hotărît să ajung acolo, unde-i fumul acela alb.

¹ Renaud, Guiscard, Allard și Richard : cei patru fii ai ducelui Aymon, eroi ai unei legende medievale, care-i înfățișează ducînd o luptă dîră împotriva împăratului Carol cel Mare.

— Uită-te la calul tău, cum își ciulește urechile. În clipa în care va fi acolo, așa slăbănog cum e, are să se smucească, are s-o ia la goană și dracu' știe unde-o să te ducă. Vrei să-ți dau un sfat ? În-dată ce-o să fii la un loc cu ceilalți soldăței, pune mîna pe o pușcă și pe o raniță, alătură-te lor și fă și tu la fel ca ei. Dar, Doamne iartă-mă, te pome-nești că n-oi fi știind nici măcar cum se încarcă o pușcă.

Deși rușinat peste măsură, Fabricio mărturisi noii sale prietene că ghicise adevărul.

— Sărăcuțul de el ! O să mi-l omoare cît ai zice pește ; îmi pun capul, dacă n-o fi așa ! Trebuie musai să vii cu mine, urmă ea cu toată hotărîrea.

— Dar vreau să mă lupt !

— Ai să te lupți, n-ai grijă ! 6 cavalerie e dintre cele vestite ! Și-apoi, azi e loc pentru toți care vor să lupte.

— Si ajungem curînd la regimentul dumitale ?

— Într-un sfert de oră, cel mult.

„Recomandat de femeia asta de treabă, își spuse Fabricio, neștiința mea în toate nu va mai face să fiu luat drept spion și astfel mă voi putea lupta“. În aceeași clipă, bubuitul tunului se întetî ; explo-ziile se țineau lanț. „Ca mătăniile“, gîndi Fabricio.

— Încep să se zărească focurile plutonului, grăi vivandiera, sfichiindu-și căluțul, pe care ai fi zis că îl înviorașe apropierea bătăliei.

Cotiră spre dreapta și apucară pe o scurtătură, printre finete ; noroiul era adînc de un cot ; că-rucioara fu cît pe-aci să se răstoarne ; Fabricio îm-pinse la roată. Calul i se poticni de două ori ; cu-rînd drumul, mai puțin clisos, se preschimbă într-o potecă șerpuind prin iarbă. Nu făcuseră nici cinci sute de pași, cînd mîrtoaga lui Fabricio se opri

deodată locului : un leș zăcea de-a curmezișul potecii, îngrozind deopotrivă cal și călăreț.

Fabricio, foarte palid de felul lui, se făcu verde la față ; cantiniera, după ce privi mortul, spuse, ca și cum ar fi vorbit pentru sine : „Asta nu-i din divizia noastră“. Apoi, ridicînd ochii asupra eroului nostru, izbucni în rîs.

— Ha, ha, ha ! Ce-i mititelule ? O cam băgași pe mînecă ! Dar Fabricio parcă înghețase. Ceea ce-l cutremura, mai ales, era halul de murdărie a picioarelor mortului, care și fusese despuiat de încălțăminte și căruia nu i se lăsaseră decît niște pantaloni amăriți mînjiți de sînge.

— Apropie-te, îl îndemnă cantiniera ; descalecă, trebuie să te deprinzi cu de-alde astea ; ia te uită, strigă ea, la cap l-au lovit !

Un glonț, intrat pe lîngă nas, ieșise prin tîmpla opusă, slujînd cadavrul în chip groaznic ; un ochi îi rămăsese deschis.

— Hai, mititelule, coboară de pe cal, îi spuse iar cantiniera, și strînge-i mîna, să vedem dacă-ți răspunde.

Fără să șovăie, deși gata să-și dea sufletul de scîrbă, Fabricio sări jos de pe cal și, apucînd mîna mortului, o scutură o dată zdravăn ; apoi rămase năucit : simțea că nu mai are putere să se salte iar în șa. Ceea ce-l îngrozea cel mai tare era ochiul acela holbat.

„Vivandiera va crede că-s un fricos“, își spuse el amărît ; dar simțea că, dacă mai face o singură mișcare, se prăbușește. Clipa aceea fu pentru el înspăimîntătoare ; puțin lipsi să nu i se facă rău de-a binelea. Băgînd de seamă, vivandiera sări sprintenă din trăsurica ei și, fără o vorbă, îi întinse un pahar de rachiu, pe care Fabricio îl sorbi dintr-o înghițitură ; apoi putu să-și încalece gloaba

și o luă din loc, fără să mai deschidă gura. Din cînd în cînd, vivandiera trăgea la el cu coada ochiului.

— Ai să te bați miine, puiule, vorbi ea în cele din urmă, astăzi rămiu cu mine. Vezi bine că mai întii trebuie să înveți meseria de soldat.

— Dimpotrivă, vreau să lupt chiar acum, strigă eroul nostru, încruntîndu-se, ceea ce vivandierei i se păru a fi semn bun. Bubuiturile începeau să semene cu un tunet neînterupt; între o bubuitură și cealaltă nu mai era nici un răgaz, iar pe fundalul acestui tunet neînterupt, ce semăna cu mugetul unui torent îndepărtat, se deosebeau foarte bine salvele plutonului.

Drumul tocmai se înfunda într-un zăvoi; vivandiera zări trei sau patru soldați francezi, care veneau spre ea, alergînd de le sfîrșiau călcîiele; sări jos din cărucioara ei și fugi să se ascundă la o azvîrlitură de băț, într-o groapă din care fusese smuls, cu rădăcină cu tot, un copac. „Așadar, își zise în clipa aceea Fabricio, să vedem dacă sînt ori nu fricos!” Se opri lingă cotiuga părăsită de cantinieră și trase sabia din teacă. Dar soldații nici nu-l băgară în seamă și trecură în goană pe lingă pădurice, spre partea stîngă a drumului.

— Sînt de-ai noștri, zise liniștită vivandiera, întorcîndu-se gîfîind la cărucioara ei. Dacă mîrșoaga ta ar fi în stare să galopeze, ți-aș zice: dă o fugă pînă la marginea pădurii și vezi dacă se zărește ceva pe cîmp. Fabricio n-așteaptă să-i spună de două ori: rupse o creangă dintr-un plop, îi smulse frunzele și începu să-și croiască calul; acesta porni la galop, dar, după o clipă, își reluă trapul mărunț. Vivandiera își puse și ea calul la galop: — Destul, oprește, oprește! îi strigă ea lui Fabricio. Curînd, ieșiră amîndoi din pădurice; zgomotul

însăimîntător al luptei îi învălui dintr-o dată ; tunurile și muschetele bubuiau din toate părțile ; la dreapta, la stînga, în spate. Și cum zăvoiul din care ieșeau se afla pe o măgură înaltă de opt sau zece picioare, zăriră destul de bine o părticică a bătăliei ce se da în fund, pe cîmpie ; fapt este însă că nu se afla nimeni pe pajiștea de dincolo de pădure. La vreo mie de pași mai departe, această pajiște era mărginită de un lung șir de sălcii pletoase, deasupra cărora se ridica un fum alb ce se învoldura în răstimpuri, înălțîndu-se spre cer.

— De-aș ști măcar unde mi-e regimentul ! ofta cantiniera nehotărîtă. Cîmpia asta-i mare, nu-i bine să trecem prin ea, așa oblu. A, dar uitasem ! glăsui ea către Fabricio, dacă întîlnești vreun soldat inamic, nu te mulțumi să-l zgîrii, bagă sabia în el !

În aceeași clipă, femeia îi zări pe cei patru soldați de care am pomenit înainte, ieșind din pădure și luînd-o peste cîmp, în stînga drumului. Unul din ei era călare.

— Iată ce-ți trebuie, se-ntoarse ea către Fabricio. Hei, ho ! strigă ea apoi celui călare, ia fă-te-ncoa să-i tragi o dușcă. Soldații se apropiară.

— Unde e 6 cavalerie ? îi întrebă ea.

— Uite colo, la cinci minute de aici, ceva mai încoace de girla care curge pe lingă sălcii ; adineauri a fost omorît colonelul Macon.

— Tu, ăsta călare, cît ceri pe calul tău ? Cu cinci franci îl dai ?

— Cu cinci franci ! știi că ai haz, mămico ? Un cal ofițeresc, pe care, peste un sfert de oră, am să-l vind cu cinci napoleoni...

— Dă-mi un galben, îi ceru vivandiera lui Fabricio. Apoi, apropiîndu-se de soldatul călare, îi spuse : Hai, coboară, iată-ți napoleonul !

Soldatul descălecă, Fabricio sări vesel în șa, iar vivandiera începu să desprindă coburii de pe oblinul gloabei.

— Ia mai ajutați-mă și voi ! se răsti ea la soldați. Cum lăsați să se căznească singură o cucoană !

Dar calul cel nou abia simți coburii, că și începu să se cabreze, iar Fabricio, care știa bine să călărească, avu nevoie de întreaga lui putere ca să-l strunească.

— Semn bun ! constată vivandiera, domnia-sa nu este obișnuit să-l gîdile coburii.

— Ăsta-i cal de general, strigă soldatul care îl vînduse, un cal care face zece galbeni ca nimica.

— Poftim douăzeci de franci, îi spuse Fabricio, care nu mai putea de bucurie că strînge între pulpe un cal atît de focos.

În clipa aceea, o ghiulea se sparse pieziș, în șirul sălciilor, iar Fabricio avu în fața ochilor ciudata priveliște a unei puzderii de crenguțe ce zburau în toate părțile, ca retezate de coasă.

— Ăsta-i barosanul care se apropie, făcu soldatul, luîndu-și cei douăzeci de franci.

Să tot fi fost orele două.

Fabricio era încă sub farmecul acelei ciudate priveliști, cînd un grup de generali, urmați de vreo douăzeci de husari, străbătură în galop unul din colțurile pajiștii la marginea căreia se oprise el ; calul lui necheză, se cabră de două-trei ori la rînd, apoi smuci cu putere de friul ce-l ținea locului. „Ei bine, fie !“ își zise Fabricio.

Lăsat în voia sa, calul porni mîncînd pămîntul și în cîteva clipe ajunse din urmă escorta generalilor. Fabricio numără patru coifuri tivite¹. La un

¹ Semn distinctiv în uniforma generalilor.

sfert de oră după aceea, din vorbele unui husar, ce călărea alături de el, înțelese că unul dintre acei generali era vestitul mareșal Ney¹. Se simți în culmea fericirii; cu toate acestea, nu putu ghici care dintre ei era mareșalul; ar fi dat totul în lume ca să știe, dar își aminti că nu trebuia să vorbească. Escorta se opri, ca să treacă peste un șanț mare, pe care ploaia din ajun îl umpluse cu apă; șanțul era mărginit de copaci bătrâni și închidea, spre stînga, cîmpia la intrarea căreia Fabricio își cumpărase calul. Aproape toți husarii descălecaseră; marginea șanțului era dreaptă și foarte alunecoasă, iar apa se afla la trei-patru picioare sub nivelul cîmpiei. Năuc de bucurie, Fabricio era cu gîndul mai mult la mareșalul Ney și la glorie, decît la calul lui; acesta, plin de neastîmpăr, sări în șanț, stropind cu apă cît colo. Unul dintre generali, ud din cap pînă-n picioare, îi trase o înjurătură: „mama lui de cal“! Înjurătura îl jigni pe Fabricio peste măsură. „Ce-ar fi să-i cer socoteală?“ se întrebă el. Pînă una-alta, ca să arate că nu era chiar atît de stîngaci, încercă să urce călare celălalt mal al șanțului. Dar malul era drept ca peretele și înalt de cinci-șase picioare. Trebui să se lase păgubaș. Atunci merse în susul șuvoiului, cu apa pînă la gîtul calului și, în cele din urmă, găsi un fel de vad, pe unde putu cu ușurință să iasă de partea cealaltă; fu astfel primul din escortă care izbuti să treacă dincolo; o dată ajuns, începu să tropote mîndru de-a lungul malului; jos, în șanț, husarii se zbăteau, căutînd să iasă la mal, căci pe alocuri apa avea pînă la cinci picioare adîncime. Doi sau trei cai se speriară

¹ *Michel Ney* (1769—1815), mareșal al Franței din 1804, unul dintre cei mai apropiați colaboratori ai lui Napoleon.

și voia să-o ia înot, ceea ce stîrni o bălăceală de nedescris. Un sergent băgase de seamă șiretlicul pe care îl folosisese mormolocul acela, cu înfățișare atît de puțin ostășească.

— Luați-o în sus ! e un vad la stînga ! răcni el. Și, încetul cu încetul, trecură toți.

Ajungînd pe celălalt mal, Fabricio dăduse acolo peste generali, care erau singuri-singurei ; bubui-tul tunului păru că se întetește ; abia auzi cînd generalul, pe care-l murase atît de zdravăn, îi strigă la ureche :

— De unde-ai luat calul¹ăsta ?

Fabricio era atît de tulburat, încît răspunse pe italienește :

— *L'ho comprato poco fa.* (L-am cumpărat mai adineauri).

— Ce tot spui ? se oțări generalul. Dar vuietul se făcuse în acea clipă atît de puternic, că Fabricio nu-i mai putu răspunde.

Trebuie să mărturisim că eroul nostru era foarte puțin erou în clipa aceea. Totuși, spaima venea la el abia în al doilea rînd ; ceea ce-l supăra mai ales era zgomotul acela care-i spărgea urechile. Escorta o luă la galop ; străbătura o bucată de pămînt arat, ce se întindea dincolo de șanț și care era toată presărată cu leșuri.

— Hainele roșii ! hainele roșii¹ ! strigau veseli husarii din escortă și la început Fabricio nu înțelese ; mai apoi văzu că într-adevăr, aproape toți morții erau îmbrăcați în roșu. Dar se întîmplă un lucru care-i dădu fiori de groază : băgă de seamă că multe din acele nefericite straie roșii mișcau încă, trăiau. Era vădit că răniții strigau după ajutor, dar nimeni nu se oprea să li-l dea. Eroul nos-

¹ Hainele roșii aparțineau trupelor inamice.

tru, plin de omenie, căta pe cît putea ca nu cumva calul său să calce peste vreuna din acele haine roșii. Escorta se opri ; numai Fabricio, care nu prea își lua în seamă îndatoririle ostășești, galopa înainte, cu ochii la un amărit de rănit.

— Da' oprește o dată, gogomanule ! zbieră la el subofiterul. Fabricio își dă seama că se afla la douăzeci de pași mai spre dreapta, înaintea generalilor și tocmai în partea pe care o scrutau ei cu ochecanele. Întorcîndu-se să se așeze în coada celorlalți husari, rămași la cîtiva pași îndărăt, văzu pe cel mai voinic dintre generali vorbind ceva vecinului său, general și el, pe un ton de mustrare și aproape poruncitor. Pe deasupra, mai și injura. Fabricio nu-și putu înfrîna curiozitatea și, în ciuda poveței de a nu vorbi, pe care i-o dăse prietena sa, nevasta temnicherului, ticlui o frază scurtă, cît mai franțuzească și mai corectă, și-l întrebă pe husarul de lîngă el :

— Cine-i acest general, care-și *dojenește* vecinul ?

— Cin' să fie ! Mareșalul !

— Care mareșal ?

— Mareșalul Ney, tontule ! Da' de unde naiba ieșiși ?

Deși peste măsură de simțitor din fire, Fabricio nu se supără de ocară ; privea, cuprins de o admirație copilărească, la vestitul prinț al Moscovei ¹, viteazul vitejilor.

Deodată, porniră cu toții în galop și, cîteva clipe mai tirziu, Fabricio zări, la douăzeci de pași înaintea sa, un fel de arătură cu totul necbișnuită. Fundul brazdelor era plin de apă, iar pămîntul jilav de pe marginea lor zbură în bulgări negri,

¹ Titlu dat de Napoleon mareșalului Ney, după campania din Rusia.

la cîte trei-patru picioare înălțime. Fabricio observă în treacăt această ciudățenie apoi începu din nou să cugete la gloria mareșalului. Deodată, auzi lîngă el un răcnet ; erau doi husari care cădeau loviți de ghiulele ; dar, cînd întoarse capul să-i vadă, aceștia și rămăseseră la douăzeci de pași în urma escortei. Ceea ce i se păru îngrozitor, fu un cal plin de sînge, care se zbătea pe pămîntul răscolit, încureîndu-și picioarele în propriile-i măruntaie ; voia să se țină după ceilalți cai și sîngele îi șiroia în noroi.

„Ah ! iată-mă, așadar, în plin foc ! gîndi Fabricio. Am văzut o bătălie ! își repetă el plin de mulțumire. Iată-mă un adevărat oștean.“ În clipa aceea, escorta gonia mincînd pămîntul și eroul nostru înțelese că ghiulele erau acelea care făceau să zboare țărina în toate părțile. Zadarnic se tot uita înspre partea de unde veneau ; nu vedea decît norii de fum alb ai bateriei, la o mare depărtare și, pe deasupra bubuitului necurmat al tunurilor, i se părea că aude salve mult mai apropiate ; nu mai pricepea nimic.

În clipa aceea, generalii și escorta coborîră spre un drumeag noroios, ce se afla la vreo cinci picioare mai în vale.

Mareșalul se opri și privi din nou cu ocheanul. De data aceasta, Fabricio putu să-l vadă după pofta inimii ; i se păru foarte bălan și cu o căpățîină mare, roșcată. „Noi n-avem asemenea chipuri în Italia, își zise dinsul. Eu, care-s atît de spelb și am părul castaniu, nu voi arăta niciodată astfel“, adăugă el mîhnit. Pentru Fabricio, cuvintele acelea voiau să spună : eu nu voi fi niciodată un erou. Privi către husari ; în afară de unul singur, toți aveau mustați blonde. Dar dacă Fabricio se uita la husarii din escortă, în aceeași măsură se uitau și ei

la dînsul. Privirile lor îl făcură să roșească și, ca să iasă din încurcătură, întoarse capul spre dușman. Vedea rînduri-rînduri de oameni în roșu ; dar ceea ce ce îl mira cel mai mult era faptul că oamenii aceia păreau tare mici. Șirurile lor lungi, care alcătuiau regimente sau poate chiar divizii, nu-i păreau mai înalte decît niște garduri vii. Un grup de călăreți roșii mergea la trap, căutînd să ajungă mai repede la drumul din vale, pe care cu puțin înainte coboriseră, alunecînd în noroi, mareșalul și escorta. Fumul îl împiedica pe Fabricio să vadă limpede înspre partea în care se îndreptau acum ; doar cînd și cînd se zăreau oameni gonind călări, profilați pe fumul acela alburiiu.

Deodată, dinspre inamic, Fabricio văzu patru oameni care veneau gonind nebunește. „Ah ! sîntem atacați“, își zise el ; apoi văzu cum doi din oamenii aceia îi vorbeau mareșalului. Unul dintre generalii din suita acestuia porni în galop înspre partea unde se afla vrăjmașul, urmat de doi husari din escortă și de cei patru oameni care sosiseră cu puțin înainte. După trecerea unui șant, pe care îl săriră cu toții, Fabricio se pomeni în preajma unui subofițer, care părea tare blajin. „Ar trebui să-i spun ceva, poate că atunci nu s-ar mai uita toți așa la mine.“ Chibzui îndelung.

— Domnule, se adresă el în cele din urmă subofițerului, e prima dată cînd iau parte la o bătălie ; dar, oare, aceasta e într-adevăr o bătălie ?

— Așa, nițel... Dar tu cine ești ?

— Sînt fratele soției unui căpitan.

— Și pe căpitanul acela cum îl cheamă ?

Eroul nostru fu groaznic de încurcat ; nu se așteptase de fel la o asemenea întrebare. Din fericire, mareșalul și escorta porniră iarăși la galop. „Ce nume francez să-i spun ?“ se întrebă el. În

sfârșit, își aduse aminte de numele hotelierului unde locuise la Paris ; își aproprie calul de acela al subofițerului și strigă din răspuțeri :

— Căpitanul Meunier !

Celălalt, neauzind bine din pricina bubuiturilor de tun, îi răspunse :

— A, căpitanul Teulier ? A fost omorît. „Perfect, șopti Fabricio. Care va să zică, căpitanul Teulier ; trebuie să fac pe îndureratul.“

— Vai, Doamne ! exclamă el ; și-și luă o mutră plîngăreață. Ieșiseră din drumul cel mocirlos și acum străbăteau în goană o mică fineață ; în timp ce gloanțele le șuierau din nou pe la urechi, mareșalul se îndreptă către o divizie de cavalerie. Escorta ajunsese iar în mijlocul morților și răniților, dar vederea acestora începea să nu-l mai zguduie pe eroul nostru chiar atît de mult ; avea el la ce să se gîndească.

În clipa în care escorta se opri locului, zări cărucioara unei cantiniere și simpatia față de această respectabilă tagmă biruind în el orice simțămînt, porni la galop ca s-o ajungă din urmă.

— Oprește, dumnezeul mă-ti ! răcni după el subofițerul.

„Ce poate să-mi facă aici ?!“ se gîndi Fabricio și, dînd pîteni calului, continuă să galopeze înspre cantinieră. Crezuse că o va reîntîlni pe buna lui prietenă de dimineată ; caii și căruciorul semănau, ce-i drept, între ele, dar proprietara era cu totul alta și eroul nostru o găsi cit se poate de ne-suferită. Pe cînd se apropia de ea, o auzi spunînd : „Păcat de el, era bărbat frumos“. Și ce scenă îngrozitoare îl aștepta acolo pe noul nostru soldat ! Unui tînăr călăraș înalt și chipeș i se tăia piciorul de la sold. Fabricio închise ochii și, pe nerăsuflăte, dădu pe gît patru pahare de rachiu.

— Da' știu că-i tragi, bobocule ! se minună cantiniera.

Rachiul făcu să incolțască în mintea lui Fabricio un gând : trebuie să-mi cîștig bunăvoința camarazilor din escortă.

— Dă-mi tot ce ți-a mai rămas în sticlă, îi ceru el vivandierei.

— Poate nu știi, îi răspunse ea, că rămășița asta, într-o zi ca cea de azi, costă zece franci ?

Văzîndu-l că se întoarce în galop, subofițerul exclamă, vesel :

— Aha ! ne aduci udătură ; va să zică de asta mi-ai dezertat ? Adă-ncoa !

Sticla trecu de la unul la altul ; cel din urmă bău și-o azvirli în aer.

— Mulțumesc, camarade ! îi strigă el lui Fabricio.

Toți ochii îl priviră cu bunăvoință. Privirile acestea ridicară o greutate de o sută de funți de pe inima lui Fabricio — una din acele inimi dintr-o prea gingașă plămadă, care au nevoie de prietenia a tot ce le înconjoară. În sfîrșit, nu mai era rău văzut de firtații săi, exista între ei o legătură ! Fabricio răsufală din fundul rărunchilor, apoi, fără să-și mai prefacă graiul, se adresează subofițerului :

— Și dacă a fost omorît căpitanul Teulier, unde-aș putea să-mi găsesc sora ?

Rostind atît de răspicat Teulier, în loc de Meunier, se credea un mic Machiavel.

— Vei afla-o în seara asta, îi răspunse subofițerul.

Escorta porni din nou, îndreptîndu-se spre diviziile de infanterie. Fabricio se simțea amețit ; băuse prea mult rachiu și se cam clătina în șa. Își aminti la timp o vorbă pe care obișnuia s-o spună vizitiul mamei sale : cînd ești cherchelit, trebuie

să te uiți printre urechile calului și să faci ce face vecinul. Mareșalul se opri îndelung lângă mai multe corpuri de cavalerie, pe care le trimise în foc ; dar timp de vreo oră sau două, eroul nostru nici nu-și dădu seama ce se petrece în jurul lui. Se simțea foarte ostenit și când calul său începea să galopeze, sălta în șa ca o bucată de plumb.

Deodată, sergentul le strigă oamenilor :

— Hei, nu-l vedeți pe împărat, măgarilor !...

În aceeași clipă, escorta zbieră din răspuțeri : *Trăiască împăratul !* E lesne de închipuit cât de tare holbă eroul nostru ochii, dar fără să vadă decît niște generali care galopau, urmați și ei de o escortă. Lungile coame, care atirneau de căștile dragonilor din suită, îl împiedicară să deosebească vreun chip anume. „Iată cum, din pricina cîtorva blestemate pahare de rachiu, nu l-am putut vedea pe împărat pe cîmpul de luptă !“ Acest gînd îl trezi de-a binelea.

Coborîră iar într-un drum plin de băltoace ; caii voiră să bea.

— Care va să zică, a trecut pe-aici împăratul ? se întoarse el către vecinul său.

— Vezi bine, cel cu uniformă fără fireturi. Cum de nu l-ai cunoscut ? îi răspunse acesta cu bună-voință.

Lui Fabricio îi da inima ghes să alerge după escorta împăratului și să i se alăture. „Ce fericire să faci războiul în preajma acestui erou ! Doar de aceea și venise în Franța ! Sînt singur stăpîn pe mine, își spuse el, și, la urma urmei, nu fac slujba pe care o fac decît fiindcă așa a vrut calul meu, căruia i-a venit poftă să galopeze pe urmele acestor generali.“

Ceea ce-l hotărî pe Fabricio să rămînă totuși fu numai faptul că husarii, noii lui camarazi, se pur-

tau cu el foarte bine ; începea să se creadă prieten la cataramă cu toți acei soldați alături de care galopa de câteva ceasuri. Simțea născîndu-se între el și ei ceva din nobila prietenie a eroilor lui Tasso și Ariosto. Dacă s-ar fi alăturat escortei împăratului, ar fi avut de legat noi cunoștințe ; poate că i s-ar fi făcut chiar mutre, căci călăreții ceilalți erau dragoni, iar el nu purta decît uniformă de husar, ca toți cei care-l însoțeau pe mareșal. Apoi, felul cum îl priveau acum îl făcea pe eroul nostru să se simtă în culmea fericirii ; ar fi făcut orice pe lume pentru camarazii lui ; se simțea cu sufletul și cu mintea în al nouălea cer. De cînd știa că are prieteni, i se părea că toate și-au schimbat înfățișarea ; murea de nerăbdare să pună întrebări. „Dar mai sînt încă puțin afumat, își spuse el, trebuie să țin seamă de sfatul nevastei temnicherului.“ Ieșind din drumul acela mocirlos, băgă de seamă că escorta nu-l mai însoțea pe mareșalul Ney ; generalul pe cere-l urmau acum era înalt, subțire, avea un chip uscat și o căutătură cumplită.

Acesta nu era altul decît contele de A..., fostul locotenent Robert din 15 mai 1796. Ce fericit ar fi fost să-l vadă pe Fabricio del Dongo !

Trecuse destul de mult timp de cînd Fabricio nu mai vedea bulgării negri de pămînt zburînd sub tirul artileriei ; dar, ajungînd în spatele unui regiment de cuirasieri, auzi lămurit proiectilele izbind în platoșe și văzu prăbușindu-se o grămadă de oameni.

Soarele cobora spre asfințit, cînd escorta ieși de pe un drum plin de hîrtoape și începu să urce un mic povirniș de trei sau patru picioare, pentru a se afunda într-o arătură. Fabricio auzi chiar lingă el un mic zgomot neobișnuit ; întoarse capul : patru oameni căzuseră, împreună cu caii lor ; gene-

ralul însuși fusese doborât și se ridică de jos plin de sânge. Fabricio privea către husarii zviriți la pământ : trei dintre ei se mai zbăteau încă, al patrulea striga : „Trăgeți-mă de dedesubt !“ Subofițerul, cu încă doi-trei oameni, descălecară să-l ajute pe general care, sprijinindu-se de aghiotant, încercă să facă câțiva pași ; voia să se îndepărteze de calul său, care se zbătea la pământ și zvirlea înnebunit din copite.

Subofițerul se apropie de Fabricio. În aceeași clipă, croul nostru auzi vorbindu-se în spate, aproape la urechea lui : „Ăsta-i singurul care mai poate galopa“. Se simți apucat de picioare, ridicat de subțiori și tras din șa pe deasupra crupei calului, apoi lăsat să alunece la pământ, unde căzu drept în șezut.

Aghiotantul ținu de căpăstru calul lui Fabricio ; ajutat de subofițer, generalul încălecă și porni în galop, urmat de cei șase oameni care mai rămăseseră. Fabricio se ridică infuriat de jos și începu să alerge strigînd : *Ladri ! Ladri !*¹ Era lucru tare hazliu să fugi după hoți, în plin cîmp de bătaie.

Curînd, escorta și generalul conte de A... se făcură nevăzuți, îndărătul unui șir de sălcii. Fierbînd de minie, Fabricio ajunse și el la sălcii ; dădu peste un șanț foarte adînc, pe care-l sări. Apoi, o dată trecut de partea cealaltă, începu iar să injure, căci îl zărise din nou — de data aceasta, însă, la o foarte mare depărtare — pe general, care, împreună cu escorta, se pierdea printre copaci. „Hoților ! Hoților !“ strigă el acum în franțuzește. Amărit, mult mai puțin de pierderea calului decît de trădare, se lăsă să cadă pe marginea șanțului, obosit și lihnit de foame. Dacă frumosul său cal

¹ Hoților ! Hoților ! (It.).

i-ar fi fost luat de inamic, nici nu s-ar fi sinchisit ; dar să se vadă trădat și furat de subofiterul cel simpatic și de husarii aceia pe care-i socotea frați ! Era prea de tot ! Nu putea ierta atita mîrșăvie și, cu spatele rezemat de o salcie, începu să plîngă cu lacrimi fierbinți. Se spulberau, unul cîte unul, toate frumoasele-i vise de prietenie nobilă și bărbătească, asemenea aceleia care îi leagă pe eroii din *Ierusalimul eliberat*. „Să-ți vezi moartea cu ochii nu înseamnă nimic, dacă ești înconjurat de suflete eroice și duioase, de prieteni nobili care îți strîng mîna în clipa ultimului suspin ! Dar să-ți păstrezi entuziasmul în mijlocul unor pungași !!!“ Fabricio exagera, desigur, ca orice om la necaz. După un sfert de oră de amărăciune, băgă de seamă că ghiulelele începeau să ajungă pînă la șirul de arbori la umbra cărora cugeta. Se ridică și încercă să se orienteze. Își plimbă ochii peste pajiștea aceea, mărginită de un șanț larg și de șirul sălciilor pletoase, și i se păru că știe unde se află. Zări un corp de infanterie care sărea șanțul și înainta pe cîmp, la un sfert de leghe mai încolo. „Și eu, care era să adorm, își spuse ; trebuie să mă feresc să nu cad cumva prizonier“, și o luă la picior. Mergînd, se liniști, căci recunoscuse uniforme : regimentul de care se temea să nu fie prins, era francez. O luă pieziș, spre dreapta, pentru a-l ajunge.

După durerea morală, de a fi fost atît de mișelește trădat și jefuit, îl mai încerca o alta, care se făcea din clipă în clipă mai viu simțită : murea de foame. De aceea, după ce mersese sau, mai bine-zis, alergase vreo zece minute, băgă de seamă, cu o nespusă bucurie, că unitatea de infanterie, care de asemenea înainta voinicește, se oprise ca pentru a lua poziție. Cîteva minute mai tirziu, se afla în mijlocul soldaților.

— Camarazi, n-ați putea să-mi vindeți o bucată de piine ?

— Ia te uită ! Țsta se trezește la brutărie !

Răspunsul batjocoritor și risetele ce urmară îl făcură pe Fabricio să-și piardă cumpătul. Așadar, războiul nu era acel nobil și comun avînt al sufletelor însetate de glorie, pe care și-l închipuise el după proclamațiile lui Napoleon ! Se așeză ori, mai degrabă, se lasă să cadă în iarbă ; sîngele îi pieri din obraji. Soldatul care îi vorbise, și care se oprise la vreo zece pași ca să-și curețe încărcătorul puștii cu batista, se apropie și-i azvîrli o bucată de piine ; apoi, văzînd că n-o ridică, îi viri un duminat în gură. Fabricio deschise ochii și mestecă piinea, fără a avea puterea să spună ceva. Cînd, în sfîrșit, îl căută din ochi pe soldat pentru a-i plăti, se pomeni singur ; soldații cei mai aproape de el erau la o sută de pași și mărșăluiau. Se ridică întocmai ca un automat și se luă după ei. Intră într-o pădure ; simțea că are să se prăbușească de oboseală și începu să caute din ochi un loc potrivit, dar care nu-i fu bucuria recunoscînd mai întii calul, apoi trăsura și, în cele din urmă, chiar pe cantiniera de dimineată. Ea alergă spre dînsul și se îngrozi văzîndu-l atît de sfîrșit.

— Copăcel, puiule, îi spuse femeia ; nu cumva ești rănit ? Dar unde ți-e bidiviul ? Și vorbind așa, îl duse spre cărucioara ei, în care îi ajută să se urce, ținîndu-l de subsuori. Abia se văzu în cotiugă și eroul nostru, frint de oboseală, căzu într-un somn adînc.

Nimic nu putu să-l trezească, nici focurile de pușcă trase foarte aproape, nici tropotul calului pe care cantiniera îl biciuia din răspuțeri. După ce crezuse ziua întreagă în victorie, regimentul, atacat pe neașteptate de valuri de cavalerie prusacă, bătea în retragere, sau, mai bine-zis, fugea către Franța.

Colonelul, un tânăr chipeș și sclivisit, care-i urmase lui Macon, fu străpuns cu sabia ; comandantul batalionului, care-i luă locul, om bătrîn cu părul alb, ordonă regimentului „pe loc repaus“.

— Dați-o naibii de treabă ! își muștră el soldații ; pe vremea republicii, n-o luam la sănătoasa decît dacă ne silea inamicul... Apărați fiecare palmă de pămînt, cu prețul vieții voastre ! le strigă el apoi, și trase o înjurătură. Prusacii vor acum să ne răpească chiar pămîntul patriei !

Trăsurica în care dormea Fabricio se opri ; eroul nostru sări ca ars. Soarele apusese de mult ; se minună văzînd că se făcuse aproape noapte. Soldații alergau de colo-colo, într-o învîlmășeală care-l miră din cale-afară pe eroul nostru ; îi asemui, în sinea lui, cu niște curci plouate.

— Ce s-a întîmplat ? o întrebă pe cantinieră.

— Nimic, puiule, atîta doară că ne-au încolțit prusacii. Ne trec prin foc și sabie, asta e. Nătărăul de general a crezut la început că e cavaleria noastră, cînd colo, era a lor. Ia vin de-mi ajută să repar hamul iepșoarei mele, că taman acum și-a găsit să se rupă.

Cîteva salve de pușcă izbucniră la vreo zece pași de Fabricio. Odihnit și bine dispus, eroul nostru își zise : „La drept vorbind, astăzi toată ziua, în loc să lupt, am escortat un general“.

— Trebuie să mă lupt, îi spuse el cantinierei.

— Fii pe pace, ai să te lupți de-ai să te saturei. Că de-acum s-a zis cu noi.

— Aubry, strigă ea apoi unui caporal care tocmai trecea, mai uită-te din cînd în cînd și la coțiuga mea.

— Vă duceți să luptați ? îl întrebă Fabricio pe Aubry.

— Nu, mă duc să-mi pun pantofii ca să dăntui !

— Vin și eu cu dumneavoastră.

— Vezi, ai grijă de micul meu husar, îi strigă cantiniera. Puiul ăsta de burghez e tare inimos. Caporalul Aubry mergea fără să scoată o vorbă.

Opt sau zece soldați îl ajunseră din urmă, în pas alergător, iar el îi duse spre un mărăciniș crescut la poalele unui stejar bătrîn. Ajuns acolo, îi așează, tot fără să spună nimic, la liziera pădurii, alcătuiind un soi de briu foarte lung ; fiecare se afla la cel puțin zece pași de vecinul său.

— Și-acum, ascultați, le spuse caporalul, deschizînd pentru prima oară gura : să nu trageți — fără ordin ; gîndiți-vă că nu mai aveți decît cîte trei cartușe.

„Dar ce se întâmplă aici ?“ se întrebă Fabricio. Când, în cele din urmă, rămase singur cu caporalul, îi spuse :

— Eu n-am pușcă.

— Mai întâi, lasă vorba ! Pe urmă, repede-te în partea aceea și, la vreo cincizeci de pași de pădure, ai să dai peste vreunul din sărmanii soldați din regimentul nostru, tăiați cu săbiile ; i-ai ranița și pușca ! Și vezi, nu care cumva să despoi vreun rănit ; ia pușca și ranița unuia mort de-a binele și grăbește-te, să nu tragă ai noștri în tine. Fabricio alergă într-un suflet și se întoarse la fel de repede, cu o pușcă și cu o raniță.

— Încarcă-ți pușca și ascunde-te colo, după copacul acela, dar să te ferească sfântul să tragi înainte să-ți dau eu ordin... Fir-ar al dracului ! scrișni caporalul întrerupându-se, ăsta nici arma nu știe să și-o încarce ! Și, bombănind într-una, îi ajută lui Fabricio. Dacă vreun călăreț inamic se repede la tine să te taie cu sabia, dă ocol copacului și nu trage decît în ultima clipă, cînd va fi la un pas de tine ; așteaptă pînă cînd ai să vezi că poți să-i atingi uniformă cu vîrfurile baionetei.

— Și, pentru Dumnezeu, dă-o dracului de spangă, se răsti el apoi. Nu vezi ce mare e ? Vrei să te împiedici în ea ? Of, ce mai soldați ni se dau acu' ! Și vorbind, îi smulse minios săbioiul, zvirlindu-l cît colo.

— Șterge cremenea carabinei cu batista. Ai mai tras vreodată cu pușca ?

— Știu să vînez.

— Slavă Domnului ! urmă caporalul cu un oftat adînc. Și nu uita : nu tragi înainte să-ți dau eu ordin. Și, spunînd acestea, plecă.

Fabricio era tare vesel. „În sfîrșit, mă voi lupta de-adevăratelea, își spuse el, voi omori un duș-

man ! Azi-dimineață ne împroșcau cu ghiulele, iar eu, ca prostul, mă vînturam de colo-eolo, fără să mă gîndesc că pot fi curățat.“ Aștepta, privind în toate părțile, peste măsură de curios. O clipă mai trîziu, auzi izbucnind în apropiere șapte îm-pușcături. Dar, neprimind nici un ordin să tragă, rămase mai departe liniștit, în spatele copacului. Acum era aproape noapte ; i se părea că se află la pîndă, la vînătoarea de urși, în munții Tramezzinei, deasupra Griantei. Îi veni în minte o idee de vîntor ; luă un cartuș din raniță și scoase glonțul : „Dacă văd inamicul, își zise el, nu trebuie să-mi scape“, și strecură și cel de-al doilea glonț în țeava puștii. Auzi două bubuituri de carabină în apropierea copacului și, în aceeași clipă, văzu un călăreț în albastru, care trecea în galop prin fața lui, de la dreapta spre stînga. „Nu e el la trei pași, socoti dinsul, dar la distanța asta sînt sigur de lovitură.“ Ochi bine și apăsă pe trăgaci ; inamicul se prăbuși, împreună cu calul. Eroul nostru se credea la vînătoare : se repezi vesel la prada pe care o doborîse. Tocmai ajunsese lingă omul care trăgea să moară, cînd, cu o repeziciune de necrezut, doi călăreți prusaci se năpustiră asupra lui cu săbiile, să-l taie. Fabricio fugi cît putu de repede îndărăt, spre pădure ; pentru a putea alerga mai bine, își aruncă arma. Călăreții prusaci erau doar la trei pași de dinsul, cînd ajunse într-un stejăriș cu puieți groși cît brațul și drepti ca lumînarea, ce creșteau chiar în marginea pădurii. Rariștea aceasta îi ținu puțin în loc pe urmăritori, dar ei se strecurară totuși și începură iar să-l urmărească pe Fabricio într-o poiană. Erau din nou gata-gata să-l ajungă, cînd acesta, se repezi într-un pîlc de copaci bătrîni. În clipa aceea, flacăra a cinci sau șase focuri

de carabină, ce se descărcară doar la câțiva pași de el, aproape că-i arse fața. Își lăsă capul în jos ; când și-l ridică, se pomeni față în față cu caporalul.

— Pe-al tău l-ai curățat, nu-i așa ?

— Da, însă mi-am pierdut pușca.

— Puști avem destule ; ești un băiat de treabă și, deși pari cam nătăflet, nu ți-ai irosit timpul de pomană ; bine că soldații noștri i-au achitat pe cei doi care te urmăreau și care au intrat în bătaia puștilor lor ; eu n-aveam cum să-i văd. Și-acum, să ștergem putina cât mai repede ; regimentul nostru trebuie să fie la mai puțin de un sfert de leghe de aici ; mai avem însă un hop de trecut : o bucățică de cîmpie, unde putem fi împresurați.

Vorbind într-una, caporalul pășea voinicește în fruntea celor zece oameni ai săi. La vreo două sute de pași mai încolo, intrînd pe bucățica de cîmpie de care pomenise, întîlniră un general rănit, pe care-l transportau aghiotantul și ordonanța sa.

— Să-mi dai patru oameni, i se adresă el caporalului, cu glas stins, trebuie să fiu dus la ambulanță ; mi-au sfărîmat piciorul.

— Ia mai du-te-n... tu și cu toți generalii tăi, răspunse caporalul. Azi l-ați trădat toți pe împărat !

— Cum, se răsti generalul minios, nesocotești ordinele mele ?! Eu sînt generalul conte B..., comandantul diviziei tale... Rostea fraze sforăitoare. Aghiotantul sări la soldați. Caporalul îi trase o împunsătură de baionetă în braț, apoi o tuli, urmat de oamenii săi. Unde nu dă Dumnezeu să-i văd pe toți ca tine, cu brațele și cu picioarele zob ! Înjura el mai departe. Adunătură de ne-

trebnici ! Toți vinduți Burbonilor¹ ! L-au trădat pe împărat ! Fabricio asculta, înmărmurit, acea invinuire groaznică.

Seara, către ceasurile zece, micul grup ajunsese din urmă regimentul, la intrarea într-un sat mare, cu ulițe multe și înguste. Fabricio băgă de seamă că Aubry se ferea să stea de vorbă cu vreun ofițer. „Aici numai dracu' mai poate să treacă !“ bodegănea el. Într-adevăr, ulițele erau ticsite de infanterie, de cavalerie și mai cu seamă de che-soane de artilerie și de furgoane. Caporalul încercă trei pătrunderi prin trei ulițe diferite dar, după douăzeci de pași, trebui să se lase păgubaș ; toată lumea înjura și blestema.

— Aici e iar vreun trădător care comandă ! zbicră caporalul ; dacă dușmanului îi trece prin cap să ne împresoare, ne ia pe toți ca din oală. Veniți cu mine, băieți ! Fabricio privi în jur : doar vreo șase soldați îl mai însoțeau acum pe caporal. Printr-o poartă larg deschisă, pătrunseră într-o ogradă ; de acolo intrară într-un grajd și, prin porțița acestuia, se strecurară în grădină. Aci rătăciră un timp, orbecăind de colo-colo. În cele din urmă, săriră peste un gard și se pomenieră într-un lan întins de hrișcă. După mai puțin de o jumătate de oră, călăuziți de strigăte și zgomote nelămurite, ieșiră din nou la drumul mare, dincolo de sat. Șanțurile drumului erau pline de puști. Fabricio își alese una. Drumul era foarte larg, dar într-atit de înțesat de fugari și căruțe, încît, în-

¹ Dinastia regilor Franței începînd din 1594, răsturnată în 1793 de Revoluția burgheză, restaurată în 1814, după căderea lui Napoleon, prin aducerea pe tron a lui Ludovic al XVIII-lea, care fuge în timpul celor 100 de zile, cînd Napoleon se reîntoarce din insula Elba, și revine după înfrîngerea acestuia.

tr-o jumătate de oră, el și cu caporalul abia dacă înaintaseră vreo cinci sute de pași, se spunea că șoseaua duce la Charleroi. În clipa în care ornicul satului bătu orele unsprezece seara caporalul strigă :

— Hai s-o luăm iar peste cîmp. În afară de el și de Fabricio, micul lor pile nu mai era alcătuit acum decît din trei soldați.

Cînd fură la un sfert de leghe de ulița cea mare, unul dintre aceștia zise :

— Nu mai pot.

— Nici eu, spuse un altul.

— Halal de voi ! Parcă n-am fi toți la fel de frînți, îi dojeni caporalul ; ascultați de mine și n-o să vă pară rău. Zărise, în mijlocul unui lan întins de griu, cinci sau șase arbori, la marginea unui șanț. Direcția la copaci ! ordonă el ; culcați-vă aici, le spuse apoi, cînd ajunseră, și nu care cumva să faceți zgomot. Dar, ia stați, pînă la somn, care din voi are niscai pîine ?

— Eu, zise unul din soldați.

— Dă-ncoa, ceru caporalul, pe un ton ce nu suferea împotrivire, și împărți piinea în cinci bucăți, oprindu-și-o pe cea mai mică.

— Cam la un sfert de oră înainte să se crape de ziuă, le spuse el înfulecînd, o să vă pomeniți cu cavaleria inamică. Nu-i lăsați să vă taie. Pe șesurile astea întinse, cînd ești de unul singur, te-ai dus pe copcă, dar cinci, dimpotrivă, se pot salva : rămîneți strîns uniți lîngă mine, nu trageți decît cînd dușmanul e la un pas, și mîine seară mă prind să intru cu voi în Charleroi. Caporalul îi trezi cu o oră înainte de zorii zilei și îi puse să-și încarce din nou armele ; hărmălaia de pe drumul cel mare continua ; nu se potolise

toată noaptea ; semăna cu vuietul unui torent auzit din depărtare.

— Fug ca oile, vorbi, ca să nu tacă, Fabricio către caporal.

— Ia mai ține-ți fleanca, mormolocule ! se supără acesta ; iar cei trei soldați care alcătuiau, împreună cu Fabricio, întreaga lui armată, îl priviră și ei miniați, ca și cum i-ar fi huiduit : jig-nise națiunea !

„Asta-i prea de tot ! gîndi eroul nostru ; același lucru l-am observat și la vicerege, la Milano. Ei să fugă ? Ferească sfîntul ! Cînd ai de-a face cu francezi, n-ai voie să spui adevărul, dacă acesta le rănește cumva mîndria. S-or fi uitînd ei acum urît la mine, dar puțin îmi pasă și am să le-o și arăt.“ Mergeau paralel cu puhoiul fugarilor, care se înghesuia pe drum, însă la o depărtare de cinci sute de pași. După ce merseră o leghe, ajunseră la un drumeag care dădea în drumul mare, unde găsiră nenumărați soldați culcați. Fabricio cumpără un cal destul de bun, care-l costă patruzeci de franci, iar dintre toate săbiile zvîrlite care încotro, alese cu grijă o sabie mare, dreaptă. „De vreme ce tot va trebui s-o înfig în dușman, gîndi el, aceasta e cea mai potrivită.“ Echipat astfel, porni la galop ; îi ajunse din urmă pe caporal și pe oamenii lui, care o luaseră înainte și, proțăpindu-se în scări, apucă în mîna stîngă teaca săbiei și le strigă celor patru francezi :

— Oamenii aceștia, care fug pe drumul mare, parc-ar fi o turmă de oi, se înghesuie ca niște oi căpiate...

Dar degeaba apăsă Fabricio pe cuvîntul *oaie* : tovarășii lui nici nu-și mai aminteau să fi fost supărați, cu o oră mai înainte, din pricina acelei

vorbe. Se vădea aci unul dintre contrastele care există între caracterul italian și cel francez ; francezul e, fără doar și poate, mai fericit : el alunecă peste întâmplările vieții fără să poarte pică.

Nu vom ascunde faptul că Fabricio fu nespus de mulțumit de sine, după ce pomeni de *oi*. Continuă să meargă vorbind de una și de alta. După vreo două leghe, caporalul, foarte mirat că nu zărește cavaleria inamică, îi spuse lui Fabricio :

— Dumneata, care ești cavaleria noastră, galopează pină la căsuța de pe dealul de colo și întreabă gazda dacă vrea să *ne vîndă* ceva de mîncare ; spune-i răspicat că nu sîntem decît cinci. Dacă se codește, dă-i cinci franci arvună din banii dumitale, dar fii pe pace, după ce prînzim, ne luăm banii îndărăt.

Fabricio se uită la caporal. Îl văzu plin de o hotărîre neclintită, de parcă ar fi fost însuși întruchiparea superiorității morale ; se supuse. Totul se petrecu precum prevăzuse Aubry ; atîta doar că Fabricio ținu ca cei cinci franci dați țăranului să nu-i fie luați înapoi cu de-a sila.

— Banii sînt ai mei, le spuse el tovarășilor săi, nu plătesc pentru voi, plătesc ovăzul pe care l-a dat calului meu.

Se exprima atît de stîlcit franțuzește, încît ceilalți își închipuiră că le vorbește cam de sus, ceea ce îi jigni din cale-afară ; din clipa aceea, în mintea lor încolți gîndul unei încăierări către sfîrșitul zilei. Își dădeau ei seama că tinărul acesta e foarte deosebit de ei, ceea ce îi întărita ; Fabricio, dimpotrivă, începea să simtă față de dînșii o mare prietenie.

De două ceasuri mergeau fără să scoată o vorbă, cînd caporalul, privind spre șosea, strigă plin de bucurie :

— Uite regimentul ! Curînd, ajunseră în șosea ; dar, vai ! în jurul drapelului cu acvilă, nu se aflau nici două sute de oameni. Fabricio o zări apoi și pe vivandieră : mergea pe jos, cu ochii înroșiți de plîns și, din cînd în cînd, ofta adînc. Degeaba căută Fabricio să descopere cotiuga și iepșoara femeii.

— Jefuite, pierdute, furate ! strigă ea, răspunzînd privirilor eroului nostru. Fără nici o altă vorbă, acesta descălecă, luă calul de căpăstru și-i spuse :

— Încalecă ! Vivandiera n-așteptă să fie poftită de două ori.

— Scurtează-i scările, se rugă numai.

— Și, de îndată ce se simți bine în șa, începu să-i povestească băiatului nenorocirile prin care trecuse peste noapte. După o istorisire nesfîrșit de lungă, ascultată cu lăcomie de eroul nostru, care, la drept vorbind, nu înțelegea o iotă, dar nutrea o duioasă prietenie față de vivandieră, aceasta adăugă :

— Și unde mai pui că francezii sînt cei care m-au jefuit, bătut, prădat...

— Cum ! nu dușmanii ? întrebă Fabricio, cu o mirare care da și mai mult farmec frumosului său chip grav și palid.

— Prostule mai ești, puiule ! zîmbi ea printre lacrimi ; dar, cu toate astea, ești tare drăguț !

— Vorba e : așa cum îl vezi, și-a doborît prusacul ? se viri în vorbă Aubry, care, în mijlocul imbulzelii generale, se nimerise de cealaltă parte a calului pe care călărea cantiniera. Numai că

se ține mîndru, urmă caporalul... Fabricio tresări. Da' ia spune, cum te cheamă ? continuă caporalul, fiindcă, dacă o fi să se facă vreun raport, vreau să te trec într-însul.

— Mă numesc Vasi, răspunse Fabricio, făcînd fețe-fețe, adică *Boulot*, se corectă el repede.

Boulot era numele soldatului a cărui foaie de drum i-o dăduse nevasta temnicerului din B... cu două zile în urmă, Fabricio o cercetase cu de-amănuntul, din mers ; începuse să-i mai vină mintea la cap, nu se mai mira chiar într-atît de toate cele. În afară de foaia de drum a husarului Boulot, își mai păstra cu grijă și pașaportul italian, potrivit căruia putea rîvni la nobilul nume de Vasi, negustor de barometre. Cînd coporalul îi imputase că se ține mîndru, fusese cît pe ce să răspundă : „Eu, mîndru ! Eu, Fabricio Valserra, *marchesino* del Dongo, care primesc să port numele unui Vasi, negustor de barometre !“

În timp ce se gîdea și își spunea : „De-acum nu mai trebuie să uit că mă numesc Boulot, altminteri iar mă paște închisoarea“, caporalul și cantiniera se sfătuiau în privința lui.

— Să nu crezi cumva că-mi vîr nasul unde nu-mi fierbe oala, dar te întreb pentru binele dumitale : cine ești cu adevărat ? îl iscodi cantiniera, încetînd să-l mai tutuiască.

Fabricio nu răspunse de îndată ; cugeta că nicidecum nu va mai întîlni prieteni atît de devotați, căroră să le poată cere sfatul, iar de sfaturi avea mare nevoie. „Intrăm într-o zonă de război, guvernatorul va voi să știe cine sînt și, cînd vor vedea din răspunsurile mele că nu cunosc pe nimeni din regimentul 4 de husari, a cărui uniformă o port, nici dracu' nu mă mai scapă de închisoare.“

Ca supus austriac, Fabricio știa câtă importanță trebuie acordată unui pașaport. Cei din familia sa, deși erau nobili și bisericoși și cu toate că aparțineau partidului la putere, fuseseră jigniți de zeci de ori în legătură cu pașapoartele lor ; așa că nu se arată cîtuși de puțin supărat de întrebarea cantinierei. Și cum, căutîndu-și cuvintele cele mai potrivite, întirzia să-i răspundă, femeia, care mură de curiozitate, adăugă, spre a-i cîștiga încrederea :

— Caporalul Aubry și cu mine o să te povățuim cum și ce trebuie să faci.

— Nu mă îndoiesc, răspunse Fabricio. Mă numesc Vasi și sînt din Genova ; sora mea, vestită prin frumusețea ei, s-a căsătorit cu un căpitan. Cum n-am decît șaptesprezece ani, a vrut să mă aducă pe lîngă ea, ca să-mi arate și mie Franța, să mai văd și eu lumea ; negăsind-o la Paris și aflînd că e plecată cu armata aceasta, am venit aici și am căutat-o în toate părțile, dar fără să dau de ea. Mirați de accentul meu, soldații au făcut ce-au făcut și am fost arestat. Pe atunci aveam bani ; i-am dat o parte din ei jandarmului, care mi-a făcut rost de o foaie de drum și o uniformă și mi-a zis : „Fugi, și jură-mi că niciodată nu-ți vei aduce aminte de numele meu.“

— Și cum îl chema ? vru să știe cantiniera.

— Mi-am dat cuvîntul să nu spun, răspunse Fabricio.

— Are dreptate, își dădu cu părerea caporalul ; jandarmul este un ticălos, dar camaradul nu trebuie să-l dea de gol. Iar căpitanul acela, bărbatul sorei dumitale, cum se numește ? Dacă i-am ști numele, am putea să-l căutăm.

— Teulier, căpitan într-al 4-lea de husari, răspunse eroul nostru.

— Așadar, zise caporalul, care începea să înțeleagă cum stau lucrurile, din pricina graiului dumitale cu iz străin, soldații te-au crezut spion ?

— Asta-i vorba cea ticăloasă ! izbucni Fabricio, cu ochii scăpărînd. Eu, care-i iubesc atîta pe împărat și pe francezi ! Ocară aceasta mă supără mai rău ca orice.

— Te înșeli, nu este la mijloc nici o ocară ; e chiar foarte firesc ca soldații să se fi înșelat, urmă grav caporalul Aubry.

Apoi începu să-l dăscălească, explicîndu-i că în armată trebuie să faci parte dintr-o unitate și să porți o uniformă, fără de care poți fi luat ori-cînd drept spion.

— Dușmanul trimite, și așa, destui printre noi ; în războiul ăsta, toată lumea trădează. Lui Fabricio parcă i se luă un vâl de pe ochi ; înțelegea pentru prima oară că tot ceea ce i se întîmplase de două luni încoace nu fusese o nedreptate.

— Dar trebuie să ne șpună de-a fir-a-păr, vorbi iar femeia, care ardea de nerăbdare. Fabricio îi făcu pe plac. Cînd sfîrși, cantiniera se întoarse către caporal :

— La urma urmei, dacă copilul ăsta nu e militar, ce caută aici ? îi spuse ea plină de grijă. Bătuți și trădați cum sîntem, să vezi ce grozăvie de război ne mai așteaptă. Așa că, de ce să se vîre în gura lupoșului *gratis pro Deo*¹ ?

— Unde mai pui că nu știe să-și încarce pușca, nici în doisprezece timpi, nici altfel ? Eu i-am vîrît în țevă încărcătura cu care l-a doborît pe prusac.

¹ În semn de mulțumire pentru Dumnezeu (lat.).

— Ca să nu mai vorbim că își arată banii cui vrei și cui nu vrei, adăugă cantiniera. O să-l prade de tot ce are, îndată ce nu va mai fi cu noi.

— Primul subofițer de cavalerie peste care va da, urmă caporalul, îl rechiziționează pentru sine, ca să aibă cine să-i plătească băutura; ba te pomenești că-l mai și recrutează pentru inamic, fiindcă azi toată lumea trădează. Orice neisprăvit poate să-i ordone să-l urmeze și el îl va urma; așa că ar face mai bine să intre în regimentul nostru.

— A, nu! te rog, domnule caporal, se împotrivi Fabricio; îmi place mai mult să merg călare și dacă nu mă pricep să încarc o pușcă, ai văzut că, în schimb, știu să călăresc.

Se simți tare mîndru de mica sa cuvîntare. Nu vom stărui asupra sfatului pe care caporalul și cantiniera îl ținură cu privire la viitorul său. Fabricio înțelese doar că, discutînd, aceștia repetau de cîte trei-patru ori toate peripețiile prin care trecuse: bănuielile soldaților, jandarmul care-i vînduse foia de drum și uniforma, împrejurarea în care ajunsese în ajun să facă parte din escorta mareșalului, împăratul văzut în galop, calul de pe care fusese descălecat etc. etc.

Cu firea ei iscoditoare de femeie, cantiniera se întorcea mereu la chipul în care îi luaseră calul de care îi făcuse dînsa rost.

— Te-au înhățat de picioare, te-au săltat binișor peste coada calului și te-au lăsat frumos jos! „Oare, de ce-o fi spunînd într-una unul și același lucru, se întreba Fabricio, mai ales că acum știm tustrei cum s-au petrecut lucrurile?” El încă nu știa că în Franța așa obișnuiesc să-și limpezească gîndurile oamenii din popor.

— Cîți bani ai ? îl întrebă tam-nesam cantiniera. Fabricio îi răspunse pe loc, fără să șovăie ; nu se îndoia o clipă de sufletul ei ales : iată partea frumoasă a Franței.

— La un loc, să-mi tot fi rămas treizeci de napoleoni și opt sau zece scuzi de cîte cinci franci.

— Dacă-i așa, ce mai aștepti ca s-o iei din loc ? strigă femeia. Pleacă din mijlocul acestei armate, care dă bir cu fugiții. Ieși pe margine și apuc-o pe prima cărare cît de cît umblată, pe care ai s-o vezi spre dreapta ; cată să fugi cu calul, ca să te îndepărtezi cît mai mult de oștire. Și, la primul prilej, cumpără-ți haine civile. Iar cînd vei fi la opt sau zece leghe de aici și n-ai să mai vezi picior de soldat, ia o poștă și mergi de te întreamează vreo săptămînă, cu mîncărică bună, într-un oraș ca lumea. Și nu spune că vii de pe front ; jandarmii te-ar înhăța ca dezertor ; căci îi fi tu drăguț, puiule, dar nu ești și destul de șiret ca să le ții piept jandarmilor. În clipa în care ai să te vezi cu straie de tirgoveț pe tine, rupe foaia de drum în mii de bucățele și reia-ți adevăratul nume ; zi-le că te cheamă Vasi. Și de unde să spună că vine ? se întoarse ea către corporal.

— Dè la Cambrai pe Escaut : un orășel tare plăcut, cu catedrală și cu unu de-i zice Fénelon¹.

— Asta e, vorbi cantiniera ; și nu spune niciodată că ai fost la război, nu sufla o vorbă despre B..., nici despre jandarmul care ți-a vindut foaia de drum. Iar cînd vei voi să te întorci la Paris,

¹ *François de Salignac* (1651—1715), scriitor francez, unul dintre precursorii iluminiștilor din secolul al XVIII-lea ; în principala sa operă *Aventurile lui Telemac* (1699) el opune despotismului regal idealul unui monarh luminat a cărui putere este îngrădită de legi.

du-te mai întâi la Versailles și treci bariera Parisului pe acolo, umblînd agale, ca și cînd te-ai plimba pe jos. Coase-ți galbenii în pantaloni ; cînd ai de plătit ceva, ia aminte, nu scoate decît atîta cît îți trebuie. Mi se rupe inima la gîndul că or să pună laba pe tine și-or să-ți *sterpelească tot-ce ai ; și ce-o să te faci fără bani, tu care nici nu știi să-ți porți singur de grijă ?

Cantinierii celei de treabă îi turui încă multă vreme gura ; nefiind chip să-și dea și el cu părerea, caporalul îi încuviința spusele, dînd din cap. Deodată, toată mulțimea aceea, care înțesa drumul, grăbi pasul ; apoi, cît ai clipi, sări micul șanț din stînga și o rupse la fugă peste cîmp.

— *Cazacii ! Cazacii !* se auzea țipînd din toate părțile.

— Ia-ți calul ! strigă cantiniera.

— Ferească Dumnezeu ! se împotrivi Fabricio. Du-te ! Fugi ! Ți-l dăruiesc. Vrei și bani să-ți cumperi o cărucioară ? Jumătate din ce am e al tău.

— Ia calul, îți spun ! se răsti cantiniera miniată și dădu să descalece. Atunci Fabricio își trase sabia din teacă.

— Ține-te bine ! îi strigă el, și croi de două-trei ori cu latul săbiei peste crupa calului, care porni la galop, după fugari.

Eroul nostru privea înaintea sa, la drumul rămas pustiu ; cu puțin înainte, trei sau patru mii de inși se tălăzuiau de-a lungul lui, înghesuți unul într-altul, ca niște țărani în urma unor moaște. La auzul cuvîntului *cazacii*, drumul se golise ca prin farmec ; fugarii și-aruncaseră chiverele, puștile, săbiile. Mirat, Fabricio se sui pe un tîpșan din dreapta drumului, înalt de douăzeci-treizeci de picioare, și își roti privirea de jur împrejur, pe cîm-

pie, dar fără să vadă nici urmă de cazac. „Carghioși oameni și francezii ăștia ! se miră el. De vreme ce tot trebuie s-o iau la dreapta, gîndi din-sul apoi, de ce să mai întîrzii ? Oamenii aceștia or fi știind ei de ce fug, mai bine ca mine.” Ridică de jos o pușcă, se uită să vadă dacă e încărcată, cercetă pulberca, șterse cremenea, alege o ranită dolidă de cartușe și privi din nou în toate părțile; era cu desăvîrșire singur, în mijlocul acelei cîmpii care, cu puțin înainte, gemuse de lume. De parte, în zare, vedea fugarii care începeau să se piardă îndărătul copacilor.

„Ciudat lucru” se miră iar Fabricio și, amintindu-și ce făcuse în ajun caporalul, se duse să se trîntească în mijlocul unui lan de grîu. Nu se depărta, fiindcă ar fi vrut să-și revadă bunii prieteni, pe cantinieră și pe caporalul Aubry.

Culcat în lan, numără și văzu că nu mai avea decît optsprezece napoleoni, în loc de treizeci, cum credea ; îi rămîneau însă micile diamante pe care le vîrșise în căptușcala cizmelor, atunci dimineata, în odăița nevestei temnicerului din B... Își ascunse aurul cum putu mai bine, cugetînd într-una la pierderea aceea atît de neașteptată. „Să fie cumva semn rău ?” se neliniștea el. Dar marea lui amărăciune era de a nu-l fi întrebat deschis pe Aubry : „Am luat sau nu parte la o adevărată bătălie ?” Lui i se părea că da și s-ar fi simțit în culmea fericirii dacă ar fi fost sigur.

„Oricum, își spuse, am luat parte la ea sub numele unui întemnițat, aveam în buzunar foaia de drum a unui pușcăriaș și, ceva mai mult, eram chiar îmbrăcat cu hainele lui ! Iată un lucru care nu prevestește nimic bun : ce-ar fi zis oare abatele Blanès ? Cînd mă gîndesc că nefericitul de Boulot a murit în închisoare ! Toate acestea sînt semne

rele ; soarta mă va mîna din nou în temniță.“ Fabricio ar fi dat orice ca să știe dacă husarul Boulot era cu adevărat vinovat ; se strădui să-și amintească ce-i spusese nevasta temnicerului. „Oare husarul fusese închis numai pentru niște tacîmuri de argint, sau și pentru că furase vaca unui țăran, pe care îl mai și snopise în bătaie ?“

Fabricio nici nu se îndoia că, într-o bună zi, avea să fie băgat la închisoare pentru o vină asemănătoare cu a lui Boulot. Se gîndea la bunul său prieten, preotul Blanès ; ce n-ar fi dat, să-i poată cere o povață ! Apoi își aminti că nu-i mai scrisese mătușii lui de cînd plecase din Paris. „Sărmana Gina !“ își zise el și i se umeziră ochii. Deodată, aproape de tot, auzi un foșnet : era un soldat cu trei cai, pe care îi adusese la păscut în lan ; caii păreau lihnîți de foame ; soldatul le scosese zăbalele și, călare pe unul din ei, îi ținea pe ceilalți doi de dîrlogi. Fabricio sări ca un pui de potîrnice sperîindu-l pe soldat. Eroul nostru băgă de seamă și, prinzînd gust, continuă să se joace de-a husarul.

— Unul din caii ăștia e al meu ! strigă el, îți dau cinci franci pentru că te-ai ostenit să mi-l aduci pînă aici.

— Vrei să-ți bați joc de mine ? răspunse soldatul. Fabricio, care se afla la șase pași de el, duse arma la ochi.

— Lasă calul, sau trag ! Soldatul își avea pușca la spate ; săltă din umăr, ca să și-o scoată.

— Dacă mai faci o singură mișcare, ești mort ! zbieră Fabricio, repezîndu-se la el.

— Bine, fic, dă-mi cei cinci franci și ia-ți unul din ei, zise soldatul mofluz, aruncînd o privire plină de părere de rău asupra drumului, de-a lungul căruia nu se zărea țipenie de om. Cu pușca în

mîna stîngă, Fabricio îi azvîrli cu dreapta trei monede de cîte cinci franci.

— Coboară de pe cal, că altfel te curăţ. Pune-i zăbala celui negru şi du-te mai încolo cu ceilalţi doi... şi să ştii că la cea mai mică mişcare, te achit !

Soldatul se supuse, bodogănind. Fabricio se apropie de cal şi-şi înfăşură friul pe mîna stîngă, fără a-l pierde însă din vedere pe soldatul care se depărta încet ; cînd îl văzu la o azvîrlitură de băţ, sări sprinten în şa. Abia încălecase şi căuta scara dreaptă cu piciorul, cînd auzi şuierîndu-i un glonţ pe la ureche : era răzbunarea soldatului. Fierbînd de minie, Fabricio se repezi după el, dar celălalt fugea mîncînd pămîntul ; curînd, Fabricio îl văzu încălecînd din mers pe unul din cei doi cai şi luînd-o la sănătoasa. „Drace ! Mi-a scăpat“, îşi spuse el. Calul pe care-l cumpărase era falnic, însă părea lihnit de foame. Fabricio se întoarse pe drumul mare, la fel de pustiu ca şi înainte. Trecu apoi de partea cealaltă şi porni la trap, spre o movilă unde nădăjduia să dea de cantinieră ; dar cînd ajunse în vîrf, nu zări, la mai bine de o leghe în jur, decît cîţiva soldaţi răzleţi. „Mi-a fost scris să n-o mai văd, suspină el ; ce femeie bună şi cumsecade !“ Şi se îndreptă spre un mic conac ce se zărea în depărtare, în dreapta drumului.

Fără să descalece, ceru nutreţ, plătindu-l dinainte, şi îşi hrăni sârmanul cal, care, de flămînd ce era, începuse să roadă ieslea. O oră mai tîrziu, Fabricio gonea pe drumul cel mare, fără să fi părăsit nădejdea de a o regăsi pe cantinieră sau, cel puţin, pe caporalul Aubry.

Mergînd astfel şi privind în toate părţile, ajunse la o gîrlă mlăştinoasă, peste care trecea un pod de lemn destul de îngust. Mai înainte de pod, pe

dreapta, era o casă singuratică, cu firma *La Calul bălan*. „Aici am să mă opresc să mănînc“, îşi spuse Fabricio. Un ofiţer de cavalerie, cu braţul în eşarfă, sta la capul podului; era călare şi părea foarte cătrănit; la zece paşi de el, trei călăraşi, fără cai, îşi curăţau lulelele.

„Iată nişte oameni, îşi zise Fabricio, care mă tem că vor să-mi cumpere calul pe un preţ şi mai mic decît l-am plătit.“ Şi, într-adevăr, ofiţerul cel rănit şi cei trei tovarăşi ai lui îl priveau cum se apropia şi păreau că-l aşteaptă. „Ar trebui să ocolesc podul şi s-o iau de-a lungul malului drept al râului, aşa cum m-a povăţuit cantiniera, ca să ies din impas... Numai că, dac-o iau acum la fugă, mîine are să-mi crape obrazul de ruşine, îşi spuse eroul nostru; la urma urmei, calul meu are picioare bune, iar cel al ofiţerului este, de bună seamă, sleit de puteri; dacă încearcă să mă dea jos, o iau la galop.“ Şi în timp ce-şi făcea aceste socoteli, Fabricio trăgea tot mai mult de frîul calului, care făcea paşi din ce în ce mai mici.

— Apropie-te, leat! strigă la el ofiţerul, pe un ton de comandă.

Fabricio mai înaintă cîtiva paşi şi se opri.

— Vreţi să-mi luaţi calul? întrebă el.

— Nici gînd, dar vino o dată.

Fabricio îl privi cu luare-aminte: avea mustăţi albe şi părea cel mai cinstit om din lume; batista, cu care-şi legase braţul stîng, era plină de sînge iar mina dreaptă îi era, de asemenea, înfăşurată într-o cîrpă înroşită. „Dar, te pomeneşti că pedestrii au de gînd să sară să-mi ia calul“, îşi spuse Fabricio. Uitîndu-se însă mai bine, văzu că şi ei erau răniţi.

— În numele onoarei, rosti ofițerul care purta epoletii de colonel, rămii aici de santinelă și spune-le tuturor, dragoni, vânători și husari, pe care-i vei vedea, că-n hanul de alături se afla colonelul Le Baron și că le ordonă să vină să ia legătura cu mine. Bătrînul colonel părea copleșit de durere; de la primele vorbe, îl cucerise pe eroul nostru, care dădu un răspuns foarte cuminte :

— Sînt prea tînăr, domnule, pentru ca să mi se dea ascultare ; ar trebui un ordin scris de mîna dumneavoastră.

— Are dreptate, recunosc colonelul, privindu-l stăruitor ; La Rose, scrie ordinul ; ție ți-a mai rămas mîna dreaptă.

Fără o vorbă, La Rose scoase din buzunar un mic caietel cu scoarțe de pergament, scrise cîteva rînduri și, rupînd foaia, i-o dădu lui Fabricio ; apoi colonelul îi spuse încă o dată ce avea de făcut, adăugînd că, după două ore de strajă, avea să fie înlocuit, cum se cuvenea, de către unul din cei trei cavaleriști răniți, care erau cu dînsul. Fabricio rămase la capătul podului și îi privea cum se depărtau, fără să fie în stare să facă o mișcare, pînă într-atîta fusese de răscolit de jalea amară și mornită a celor patru militari. „Parcă ar fi niște eroi de poveste“, își zise el. Într-un tirziu, despăturii foaia și citi ordinul, care suna astfel :

„Colonelul Le Baron dintr-al 6-lea regiment de dragoni, comandantul brigăzii a doua a primei divizii de cavalerie dintr-al 14-lea corp de armată, ordonă tuturor cavaleriștilor, dragonilor, vânătorilor și husarilor, să nu treacă podul și să se prezinte la hanul La Calul bălan, de lîngă pod, unde se află cartierul general.

*Dat la cartierul general, de lângă podul «Sfînta»,
la 19 iunie 1815.*

*Pentru colonelul Le Baron, rănit la brațul drept
și din ordinul său,*

Sergent de cavalerie La Rose“.

Nu trecuse nici o jumătate de oră de cînd Fabricio sta de caraulă la capătul podului, cînd văzu venind șase vînători călări și trei pe jos ; le comunică ordinul colonelului.

— Ne întoarcem îndată, spuseră patru dintre cei călări și, dînd pîteni, trecură podul în galop. Fabricio le vorbi atunci celorlalți doi. Însă, în timpul acestui schimb de cuvinte, care se cam înveninase, cei trei pedestri trecură și ei podul. Unul dintre cei doi vînători călări, care rămăseseră, sfîrși prin a cere să vadă ordinul pe care îl băgă în buzunar, spunînd :

— Mă duc să-l duc celorlalți camarazi, care se vor întoarce sigur ; așteaptă-i neapărat. Și porni la galop, urmat de tovarășul său. Toate acestea se petrecuseră în cîteva clipe.

Fabricio, mîniat, chemă pe unul din soldații răniți, care se ivise la fereastra hanului. Era cel cu galoane de sergent ; acesta îi strigă, apropiindu-se :

— Sabia la umăr, drepti ! doar ești de strajă !

Fabricio se supuse, apoi raportă :

— Mi-au luat ordinul.

— Sînt îndrîjiți din pricina celor întîmplate ieri, făcu sergentul posac. Am să-ți dau unul din pistoalele mele ; dacă mai calcă vreunul dispoziția, trage în aer, am să ies eu sau chiar colonelul.

Spunîndu-i ce pățise cu ordinul, Fabricio citise limpede în ochii lui nedumerirea ; înțelese că era o mare jignire pentru el și își făgădui, cu strășnicie, să nu se mai lase tras pe sfoară.

Înarmat cu pistolul sergentului, de-abia își reluase Țanțoș postul de pază, cînd văzu apropiindu-se șapte husari călări : Fabricio se așează în așa fel, încît să împiedice trecerea peste pod. Le comunică ordinul colonelului, ceea ce păru să-i nemulțumească foarte ; cel mai îndrăzneț încercă totuși să treacă. Potrivit înțelepteii povețe a prietenei sale, vivandiera, care în dimineața din ajun îi spusese că, atunci cînd ești cu sabia în mînă, trebuie nu să zgîrii, ci să spinteci, eroul nostru își ridică săbioiul și se prefăcu că-l împunge pe cel ce voia să calce ordinul.

— Aha ! neisprăvitul ăsta vrea să ne omoare... strigară husarii. Nu ne ajunge cît am fost de măcelăriți ieri ! Și, scoțindu-și săbiile, se aruncară toți o dată asupra lui Fabricio ; acesta se și văzu mort ; dar amintindu-și nedumerirea sergentului, nu vru să mai fie disprețuit și a doua oară. Așa că, bătînd în retragere pe pod, lovea cu sabia în dreapta și-n stînga. Dar avea o mutră așa de caraghioasă, în timp ce mînuia săbioiul acela cît toate zilele, mult prea greu pentru el, că husarii își dădură îndată seama cu cine aveau de-a face ; încercară atunci să nu-l rănească, ci doar să-i taie tunica. Astfel că Fabricio se alese cu trei sau patru zgîrieturi ușoare la braț. El însă, credincios povețelor cantinierei, trăgea cu sabia o lovitură după alta. Din păcate, una din ele atinse pe un husar la mînă : miniat că fusese rănit de un asemenea soldat, husarul îi întoarse o lovitură zdravănă, rănindu-l la coapsă. De fapt, rana și-o datora mai mult calului său, care, departe de a fugi din încăierare, se arunca asupra agresorilor de parcă ar fi prins gust. Dar, cînd văzură că sîngele soldăte-lui începe să-i șiroiască pe braț în jos, aceștia se temură să nu se fi întrecut cu gluma și, dîndu-i

brinci, trecură podul în galop. Fără a pierde o clipă, Fabricio trase un foc în aer, ca să dea de știre colonelului.

În clipa cînd răsună focul de pistol, patru husari călări și doi pedestri, din același regiment cu cei de mai înainte, veneau spre pod și se aflau cam la două sute de pași; ei urmăriseră cu multă luare-aminte cele petrecute. Închipuindu-și că Fabricio trăsese asupra camarazilor lor, se năpus-tiră la el cu săbiile scoase; era un atac în toată legea. Colonelul Le Baron atras de detunătură, deschise ușa hanului și se repezi spre pod, chiar în clipa în care cei patru husari călări năvăleau și ei în galop; le ordonă să se oprească.

— S-a isprăvit cu coloneii! strigă unul dintre ei, dînd pîteni calului. Colonelul, îndîrjit, își între-rupse muștrările și cu mîna dreaptă — cea rănită — îi apucă calul de frîu.

— Stai, cînd îți spun! se răsti el la soldat; te cunosc, ești din compania căpitanului Henriët.

— Ei, și ce! să vie căpitanul să-mi comande! Căpitanul Henriët e pe lumea cealaltă, adăugă celălalt rînjind, iar tu du-te-n...

Și rostind aceste vorbe, dădu să treacă și-l îm-brînci pe bătrînul colonel, care căzu în șezut pe birnele podului.

Fabricio, care se afla pe pod, la doi pași mai încolo, dar cu fața spre han, dădu pîteni calului său; și, pe cînd pieptul celui-lalt cal, al husarului, îl trîntea la pămînt pe colonel, care nu slăbea de loc frîul din mînă, Fabricio, îndîrjit, îi trase husa-rului o lovitură zdravănă de sabie. Din fericire, calul acestuia, simțindu-se tras spre pămînt de frîul ținut de colonel, făcu o mișcare în lături, astfel încît tăișul strașnicei săbii a lui Fabricio lunecă de-a lungul tunicii husarului și-i trecu,

fără să-l vatăm, chiar pe sub nas. Atunci, husarul se întoarse turbat și lovi o dată din toate puterile, tăindu-i lui Fabricio minca și spintecându-i adânc brațul : eroul nostru se prăbuși.

Unul dintre husarii pedestri, văzînd că amîndoi apărătorii podului se aflau la pămînt, prinse momentul potrivit, încălecă din fugă pe calul lui Fabricio și porni la galop peste pod.

Între timp, sergentul de cavalerie, care ieșea din han, îl văzuse pe colonel căzînd și-l credea grav rănit. Se repezi după calul lui Fabricio și, ajungîndu-l din urmă, înfipse sabia în șalele hotului, care căzu. Nemaivăzînd pe altcineva pe pod, în afara sergentului, husarii trecură în galop și se făcură nevăzuți, iar cel pedestru o luă la fugă peste cîmp.

Sergentul se apropie de răniți. Fabricio se și ridicase ; de durut, nu-l durea cine știe ce, însă îi curgea mult sînge. Colonelul se ridică mai anevoie ; era buimăcit din pricina căderii, dar fără să fie rănit.

— Nu mă doare decît vechea rană de la mînă, îi spuse el sergentului.

Husarul cel rănit de sergentul La Rose trăgea să moară.

— Dracu' să-l ia ! strigă colonelul, dar, ia gîndiți-vă la băiețandru' ăsta, căruia i-am primejduit viața de pomană, le zise el sergentului și celorlalți doi călărași, care ieșiseră în fugă din han. Acum rămîn cu însumi pe pod, să încerc să-i opresc pe turbații ăștia. Voi duceți-l pe băiat în han și legați-i brațul cu o cămașă de-a mea.

Încăierarea nu ținuse nici cinci minute ; rănilor lui Fabricio erau o nimica toată ; îi legară brațul cu feși rupte din cămașa colonelului. Apoi, voiră să-l culce într-unul din paturile de la primul cat al hanului.

— Numai că, în timp ce eu mă voi răsfăța aici, calului meu i se va urî să stea singur în grajd și se va duce după alt stăpîn.

— Ce recrut inimos ! zîmbi sergentul și puse să fie întins pe paie proaspete, chiar în ieslea la care îi era legat calul.

Apoi, văzîndu-l atît de vlăguit, îi aduse niște vin fierț într-o străchinuță și rămase să-i ție de urît. Cele citeva vorbe de laudă, pe care i le adresă, îl făcură pe eroul nostru să se simtă într-al noulea cer.

Nu se trezi decît a doua zi în zori ; caii necheau speriați și bocăneau asurzitor ; grajdul se umplea de fum. Întîi, nici nu știu pe ce lume se află ; apoi, se întrebă ce-i cu larma din jur ; dar cum fumul începea să-l înăbușe, îi trecu prin minte că arde grajdul ; într-o clipită fu afară, cu cal cu tot. Privi în sus : fumul năvălea, involburîndu-se, prin cele două ferestruici de deasupra grajdului

și întreg acoperișul era cuprins de vârtejuri negre. În toiul nopții, sosiseră *La Calul bălan* vreo sută de fugari, care acum ocărau și înjurau cât îi ținea gura. Cei cinci-șase, pe care Fabricio putu să-i vadă mai îndeaproape, îi părură beți morți. Unul dintre ei vru să-l oprească și se luă după el, strigînd :

— Unde-mi duci calul ?

Cînd Fabricio ajunsese la un sfert de leghe depărată, întoarse capul : nu-l urmărea nimeni, iar hanul era în flăcări. Zărind podul cu pricina, își aminti de rană și își simți brațul strîns în feși și încins. „Oare, ce s-o fi întîmplat cu bătrînul colonel ? Și-a dat cămașa ca să fiu oblojit !“

În dimineața aceea, eroul nostru se simțea omul cel mai neînfricat din lume ; sîngele pe care îl pierduse îl descotorosise de tot ce era romanțios în firea lui.

„La dreapta și înainte marș !“ își zise el, și porni liniștit de-a lungul apcii care, după ce trecuse pe sub pod, curgea acum în dreapta drumului. Își aminti de sfaturile preabunei viwandiere. „Ce fire prietenoasă și deschisă !“ își spuse el.

După o oră de drum, simți că îl lasă puterile. „Asta ar mai lipsi, să mi se facă rău. Dacă leșin, o să-mi fure calul, ba poate chiar și hainele și, o dată cu ele, și comoara.“ Nu mai avea putere să-și miie calul și abia se mai ținea în șa cînd un țaran, care săpa la un ogor din marginea drumului, băgînd de seamă cît era de palid, veni la el și-i întinse un pahar de bere și nițică pîine.

— Văzîndu-vă așa galben la față, mi-am zis că veți fi fiind vreunul din răniții bătăliei celei mari ! îi spuse omul. Nicicînd un ajutor nu fusese mai binevenit. Începînd să mestece, Fabricio, de slăbit

ce era, simți că pînă și ochii îl dor. După ce se mai întremă un pic, mulțumi, apoi întrebă unde se află. Țăranul îl informă că, la trei sferturi de leghe mai încolo, se găsea tîrgușorul Zonders, unde aveau să i se poată da toate îngrijirile. Fabricio ajunsese în acel tîrg fără să știe prea bine cum și neavînd decît un singur gînd : să nu se prăbușească de pe cal. Zărind o poartă mare deschisă, intră și se pomeni în curtea hanului *La Tesala*. Hangița, un munte de femeie, se repezi să-l întîmpine și, văzîndu-l în ce hal era, strigă după ajutor, cu glasul sugrumat de milă. Două fete îl ajutară să coboare din șa ; nici nu descălecă bine și își pierdu cu totul cunoștința. Chemară un medic care îi luă sînge. În ziua aceea ca și în cele următoare, Fabricio nu prea își dădu seama ce se petrece cu el : dormea aproape zi și noapte. Rana de la coapsă i se obrintise rău. De cîte ori își venea în fire, se ruga de gazde să aibă grije de cal, făgăduind să le plătească bine, ceea ce jigneau pe buna hangiță și pe fetele ei. Se împlineau două săptămîni de cînd era atît de strașnic îngrijit și începuse să mai prindă puteri, cînd, într-o seară, băgă de seamă că păreau foarte tulburate. Peste puțin, se pomeni în odaie cu un ofițer neamț ; femeile îi răspundeau la întrebări, într-o limbă pe care Fabricio n-o înțelegea ; cu toate acestea, își dădea seama că era vorba despre el ; se prefăcu că doarme. Ceva mai tîrziu, cînd, după socotelile lui, ofițerul trebuia să fi plecat, își strigă gazdele.

— Nu cumva ofițerul acela m-a trecut pe o listă de prizonieri ?

Hangița îi întări bănuiala, încuviințînd cu lacrimi în ochi.

— Dar am bani în tunică ! strigă Fabricio, ridicându-se în capul oaselor. Cumpărați-mi haine civile și la noapte plec călare. Mi-ați mai salvat o dată viața, adăpostindu-mă în clipa în care era să cad și să mor în mijlocul drumului ; scăpați-mă și de data asta, ajutați-mă să mă pot întoarce la mama acasă.

Fetele hangitei izbucniră în plîns ; le era teamă să nu i se întîmple ceva. Și, cu toate că abia o rupeau pe franțuzește, se apropiară de patul lui și începură să-l întrebe. Apoi, se sfătuiră îndelung, în limba flamandă, cu mama lor, învăluindu-l mereu cu priviri pline de duioșie. Eroul nostru păru a înțelege că fuga lui le putea atrage mari neplăceri, dar că, de dragul lui, se încumetau să-l ajute. Le mulțumi fierbinte, cu miinile împreunate. Un evreu de prin partea locului primii să-i facă rost de un rind de haine, cu tot ce trebuia ; dar cînd le aduse, pe la zece seara, fetele văzură că surtucul era cam de două ori cît tunica lui Fabricio și că trebuia, deci, mult strîmțat. Zis și făcut ; se apucară de lucru, căci nu era timp de pierdut. Fabricio le arată cei cîțiva galbeni ascunși în căptușeală și le ceru să-i coase în tivul surtucului.

O dată cu hainele, i se adusesese și o pereche de cizme noi-nouțe. Fabricio nu se sfii să le roage pe fete să-i creezeze carimbii cizmelor, așa cum le purtau husarii, și ascunseră micile diamante în căptușeala lor.

Printr-o ciudată urmare a slăbiciunii pricinuite de pierderea unei atît de mari cantități de sînge, Fabricio uitase aproape cu totul limba franceză : se adresa gazdelor lui pe italienește, iar acestea îi răspundeau într-un dialect flamand, astfel că se înțelegeau mai mult prin semne.

Cînd cele două fete, care erau, de altfel, cu totul dezinteresate, zăriră diamantele, entuziasmul lor pentru străin nu mai cunoscua margini : își închipuiră că e un prinț care umblă cu haine schimbate. Aniken, mezina și cea mai copilăroasă, nici una nici două, se repezi să-l sărute. Cît despre Fabricio, i se păreau amîndouă atît de drăgălașe, încît pe la miezul nopții, după ce medicul îi îngădui să bea puțin vin în vederea drumului la care avea să purceadă, mai-mai cu nu-l mai lăsa inima să se despartă de ele. „Unde m-aș putea simți mai bine ca aici ?“ le spunea el. Cu toate acestea, pe la orele două dimineța, începu să se îmbrace. În clipa în care se pregătea să iasă din odaie, buna hangiță îl vesti că ofițerul neamț, care cu cîteva ceasuri mai înainte percheziționase casa, îi luase calul.

— Ticălosul ! nemernicul ! începu să ocărască Fabricio. Să jefuiască un rănit ! De bună seamă că tînărul nostru italian nu era îndeajuns de filozof, ca să-și amintească în ce fel și-l cumpărase el însuși.

Aniken îi spuse, plîngînd, că închiriaseră pentru el alt cal ; dar ar fi dat orice ca Fabricio să nu plece. Despărțirea fu duiosă. Doi tineri vlăjgani, nepoți de-ai gazdei, îl aburcară pe Fabricio în șa și continuară să-l sprijine tot drumul, în timp ce un al treilea mergea în recunoaștere, la cîteva sute de pași înainte, ca nu cumva să dea cu toții peste vreo patrulă. După două ore de mers, se opriră la o vară a stăpînei hanului *La Tesala*. Și, oricît se împotrivi Fabricio, flăcăii care veniseră cu el nu voiră în ruptul capului să-l lase să plece singur mai departe ; o țineau una și bună cum că ei cunosc mai bine ca oricine cărările pădurii.

— Dar mîine dimineată, cînd se va zvonii despre fuga mea și nu veți fi văzuți pe la casele voastre, lipsa aceasta va da de bănuir! încerca Fabricio să-i înduplece.

Porniră din nou. Din fericire, cînd se lumină de ziuă, șesul era acoperit cu o pîclă deasă. Pe la opt dimineata, ajunseră în apropierea unui orașel. Unul din băieți o luă înainte, să vadă dacă nu cumva caii de poștă fuseseră furați. Dar căpitanul de poștă avusese grijă să-i ascundă și să-și umple grajdurile cu niște gloabe prăpădite. Trimise să i se aducă doi cai din cei ascunși în stufărișul din marginea orașului și, trei ore mai tîrziu, Fabricio se putu urca într-o brișcă hodoro-gită, dar înhămată cu doi zdraveni cai de poștă. Prinsese putere. Clipa despărțirii de tinerii veri ai hangitei fu de-a dreptul sfișietoare și oricît de frumos se rugă Fabricio de ei, nu voiră pentru nimic în lume să primească bani.

— În starea în care vă aflați, aveți mai multă nevoie de ei dumneavoastră decît noi, îi răspun-deau într-una acci băieți de treabă. În cele din urmă plecară, ducînd cu dînșii scrisori în care Fabricio, acum dezmoțit de drumul pe care-l fă-cuse, încerca să le spună drăguțelor sale gazde cît de dor îi era de ele. Scrisese cu ochii înlăcri-mați și, de bună seamă, că în rîndurile adresate micuței Aniken era și un dram de dragoste ade-vărată.

Partea a doua a drumului se scurse fără peri-peții. Sosind la Amiens, începu să sufere din ce în ce mai tare din pricina împunsăturii de baio-netă primită în coapsă. Medicul care-l îngrijise nu se pricepuse să desfacă rana și s-o curețe, ast-fel încît copsese îngrijorător. În cele cincispre-zece zile pe care Fabricio le petrecu în hanul de

la Amiens, ai cărui proprietari erau oameni mieroși și apucători, aliații cotropiră Franța, iar eroul nostru cugetă atât de adînc la toate cîte i se întîmplaseră, încît acum era aproape alt om. Nu mai rămăsese copilăros decît într-o singură privință : ceea ce văzuse era oare, cu adevărat, o bătălie ? Și, în al doilea rînd : această bătălie fusese sau nu cea de la Waterloo ? Pentru prima oară în viață îi plăcea să citească ; nădăjduia mereu să afle, în gazetele care povesteau despre marea bătălie, vreo descriere care să-i îngăduie să recunoască locurile pe care le străbătuse în suita mareșalului Ney și apoi într-a celuiilalt general. Tot timpul cît rămase la Amiens, scrise aproape zilnic prietenelor lui de la *Tesala*. De îndată ce se vindecă, plecă la Paris, unde găsi, la fostul său hotel, douăzeci de scrisori trimise de mama și de mătușa lui, care îl implorau să se înapoieze cît mai curînd.

Ultima scrisoare a contesei Pietranera avea un nu știu ce enigmatic care îl umplu de neliniște, risipindu-i toate dulcile visări. Fabricio avea o fire atât de prăpăstioasă, încît îi era de ajuns o singură vorbă ca să presupună cele mai crîncene nenorociri ; după aceea, închipuirea lui începea să și le zugrăvească în culorile cele mai îngrozitoare.

„Să nu cumva să semnezi scrisorile pe care ni le vei scrie, îl povățuia contesa. Iar la întoarcere, nu veni de-a dreptul pe malul lacului Como, ci oprește-te la Lugano, pe teritoriul elvețian.“ Trebuia să sosească în orașelul acela sub numele de Cavi, iar la cel mai bun han avea să afle pe valetul contesei, trimis anume ca să-l învețe ce urma să facă. Mătușa lui încheia cu următoarele cuvinte : *„Ascunde cît poți mai mult nebunia pe care ai făcut-o și, mai ales, nu păstra asupra ta nimic*

scris sau tipărit ; în Elveția vei fi înconjurat de prieteni din Sfînta Margareta¹. Dacă voi avea bani destui voi trimite pe cineva la Geneva, la Hotelul Cumpenelor, și atunci vei afla amănunte pe care nu ți le pot da prin scris și pe care trebuie să le cunoști înainte de întoarcere. Dar, pentru Dumnezeu, nu mai sta nici o singură zi la Paris : ai putea fi recunoscut de spionii noștri.”

Inchipuirea lui Fabricio începu să țeasă cele mai stranii presupuneri și nu mai fu în stare să guste altă plăcere decît aceea de a încerca să ghicească ce lucru atît de ciudat putea să aibă a-i dezvălui mătusă-sa. Străbătînd Franța, fu arestat în două rînduri, dar izbuti să scape. Toate aceste neplăceri le datora pașaportului său italian și mai ales acelei curioase îndeletniciri de negustor de barometre, ce se potrivea atît de puțin cu tinerețea și cu brațul lui în eșarfă.

În sfîrșit, ajungînd la Geneva, află un om deal contesei, care îi povesti, din partea ei, că fusese denunțat poliției din Milano, cum că s-ar fi dus să-i înmîneze lui Napoleon propunerile unei vaste conspirații organizate în fostul regat al Italiei. Dacă nu acesta îi fusese scopul călătoriei, spunea denunțătorul, atunci de ce plecase sub un nume de împrumut ? Mama lui Fabricio încerca să dovedească adevărul, și anume :

1 — că nu părăsise niciodată teritoriul Elveției ;

¹ Domnul Pellico a dat un renume european acestei străzi din Milano, în care se află palatul și închisorile poliției (n.a.). Silvio Pellico (1789—1854), scriitor italian, condamnat de autoritățile austriece pentru activitate conspirativă ; a stat nouă ani în închisoarea de la Spielberg, unde a scris o carte intitulată *Inchisorile mele*.

2 — că plecase de acasă pe nepusă masă, după o ceartă cu fratele său mai mare.

Aflind toate acestea, Fabricio se simți nespus de mîndru. Voi fi fost, prin urmare, un fel de ambasador pe lîngă Napoleon ! îşi spuse el ; voi fi avut cîntea să vorbesc acestui mare om — dare-ar Domnul să fi fost așa ! Şi îşi aminti că cel de-al şaptelea străbun al său, nepotul celui ce venise la Milano în suita lui Sforza, avusese cîntea să i se reteze capul de către duşmanii ducelui, care îl prinseseră pe cînd trecea în Elveţia ca purtător al unor propuneri către precinstitele cantoane şi pentru a recruta soldaţi. Cu ochii închişurii, Fabricio vedea acea întîmplare ce îşi avea locul ei în genealogia familiei. Dar, tot descosîndu-l pe valetul contesei, îl află scîrbit de un amănunt pe care sfîrşi prin a i-l smulge, cu toate că stăpînă-sa îi poruncise cu străşnicie să nu cumva să sufle o vorbă : cel care îl denunţase poliţiei Milanului nu era altul decît fratele său, Ascanio. Această crudă descoperire pricinui croului nostru o izbucnire vecină cu nebunia.

Ca să ajungi de la Geneva în Italia, trebuie să treci prin Lausanne ; Fabricio voi să pornească de îndată şi să facă pe jos cele zece-douăsprezece poşte, deşi diligenţa urma să plece, în aceeaşi direcţie, peste două ceasuri. Înainte de a părăsi Geneva, n-avu altă treabă decît să se încăiere, într-una din mohoritele cafenele ale oraşului, cu un tînăr care, pasămite, îl privise într-un fel cam ciudat. Tot ce se poate : tînărul genevez, flegmatic, moliu şi cu gîndul numai la bani, îl crezuse nebun, căci Fabricio, intrînd în local, aruncase priviri turbate în toate părţile şi îşi vărsase pe pantaloni ceaşca de cafea ce i se servise. În această încăierare, primul gest al lui Fabricio îl

întoarse tocmai în veacul al XVI-lea : într-adevăr, în loc să-i propună genevezului să se bată în duel, italianul nostru trase pumnalul și se aruncă asupra lui, cu gândul să-l străpungă. În înfierbîntarea acelei clipe, Fabricio uită tot ceea ce învățase despre regulile de onoare, înturnîndu-se la instincte sau, mai bine zis, la amintirile primei sale copilării.

Omul de încredere, pe care îl găsi la Lugano, îi spori furia, dîndu-i noi amănunte. Fabricio era iubit la Grianta și nimeni nu i-ar fi rostit numele, dacă bunul său frate nu ar fi făcut-o ; toată lumea s-ar fi prefăcut a-l crede la Milano și nicio-dată atenția poliției din acest oraș nu ar fi fost atrasă asupra lipsei sale.

— Fără îndoială că vameșii au semnalmentele dumneavoastră, îi spuse trimisul contesei, așa că, dacă mergem pe drumul cel mare, mă tem că la granița regatului lombardo-venețian veți fi arestat.

Fabricio și oamenii săi cunoșteau pînă și cele mai mărunte poteci ale muntelui ce desparte Lugano de lacul Como : se îmbrăcară în vînători sau, mai bine zis, în contrabandiști și, cum erau trei și tustrei cu înfățișări destul de hotărîte, vameșii pe care îi întîlniră nu făcură decît să-i salute. Fabricio căută să nu ajungă acasă înainte de miezul nopții, ceas la care tatăl său și droaia lui de valeți pudrați dormeau de mult. Coborî fără nici o greutate în șanțul adînc ce împrejmuia incinta și pătrunse în castel pe fereștriuca unei pivnițe : acolo îl așteptau mama și mătușa sa Mai apoi sosiră, în fugă, și surorile. Îmbrățișările și lacrimile de bucurie țînură destul de mult și abia prinseseră să vorbească mai cu miez, cînd primele licăriri ale zorilor dădură de veste aces-

tor făpturi, ce se credeau nefericite, că timpul zbura.

— Îmi inchipui că fratelui tău nici nu-i trece prin minte că te-ai putut întoarce, îi spuse doamna Pietranera. De când cu faimoasa lui ispravă, nu i-am mai vorbit aproape de loc, lucru de care amorul lui propriu mi-a făcut cinstea să se arate foarte jignit. Asta pînă aseară, cînd am binevoit să-i adresez cuvîntul; trebuia neapărat să fac ceva pentru a-mi ascunde bucuria nebună ce mă cuprinsese și care i-ar fi putut da de bănuît. Apoi, cînd am văzut ce mîndru e de această pretinsă împăcare, am profitat de buna lui dispoziție ca să-l fac să bea peste măsură. Astfel că nu-l socot în stare să mai fi stat la pîndă, ca să-și continue îndeletnicirea lui de spion.

— Apartamentul tău ar fi locul cel mai nimerit unde l-am putea ascunde pe husarul nostru, vorbi marchiza, căci nici vorbă nu poate fi să-l lăsăm să plece acum: mai ales că nu sîntem încă îndeajuns de stăpîne pe noi ca să hotărîm cum am putea face să scăpăm de îngrozitoarea poliție a Milanului.

Propunerea fiind cuminte, o adoptară. Totuși, marchizul și cu fiul său cel mare băgară de seamă, a doua zi, că marchiza era mereu la cumnată-sa în odaie. Nu vom zăbovi să înfățișăm izbucnirile de dragoste și de bucurie pe care le avură acele ființe atît de fericite. Inimile italienilor sînt mult mai frămîntate decît ale noastre de bănuielile și gîndurile nebunești pe care le stîrnește inchipuirea lor înfierbîntată, dar, în schimb, și bucuriile le sînt mai puternice și mai trainice. În ziua aceea, contesa și marchiza parcă își pierduseră capul: Fabricio fu nevoit să-și reia, de la capăt, toată povestirea. În cele din urmă, hotărîră să plece și

să-și ascundă bucuria comună la Milano, fiindcă era din ce în ce mai greu să se poată păzi mai departe de supravegherea marchizului și a lui Ascanio.

Luară barca cea mare a castelului, cu care se duceau de obicei la Como, căci procedînd altminteri, ar fi însemnat să trezească mii de bănuieli. Dar, sosind în portul Como, marchiza își aminti că uitase la Grianta niște acte de cea mai mare importanță și se grăbi să trimită barcagii îndărăt, după ele : astfel că aceștia nu putură da nici un fel de lămuriri asupra chipului în care cele două doamne își petrecură timpul la Como. Îndată ce debarcară, ele închiriară, la întîmplare, una din acele birje care așteaptă mușterii lingă înaltul turn medieval, ce se ridică deasupra porții Milanului, și plecară, fără ca birjarul să fi apucat să mai stea de vorbă cu cineva. La un sfert de ceas depărtare de oraș, întîlniră un tînăr vînător, cunoscut doamnelor, care văzîndu-le singure, fără însoțitor, se oferî, plin de bunăvoință, să le întovărășească pînă la porțile Milanului, încotro se îndrepta el însuși, vînînd. Toate erau deci așa cum trebuie și doamnele stăteau de vorbă în chipul cel mai vesel cu tînărul călător cînd, la o cotitură a drumului, care ocolea fermecătoarea colină și păduricea San-Giovanni, trei jandarmi, cu haine schimbate, se repeziră să apuce caii de căpăstru.

— Vai, ne-a trădat soțul meu ! strigă marchiza leșinînd.

Un sergent, care rămăsese ceva mai în urmă, se apropie de trăsură, împleticindu-se și spuse cu un glas ce părea să iasă de-a dreptul din cîrciumă :

— Îmi pare rău de ordinul pe care îl am de în-deplinit, domnule general Fabio Conti, dar sînt nevoit să vă arestez !

Fabricio crezu mai întîi că sergentul face o glumă proastă, numindu-l *general*. „Ai să mi-o plătești tu cu vîrf și îndesat“, îi făgădui el în gînd ; se uita la jandarmi, pîndind clipa prielnică în care să poată sări din trăsură, ca s-o apuce peste cîmp.

Contesa zîmbi la întîmplare și răspunse în locul lui :

— Dar bine, domnule sergent, cum poți să-l iei pe acest băiețandru de șaisprezece ani drept generalul Conti ?

— Nu sînteți dumneavoastră fiica generalului ? întrebă sergentul.

— Atunci priviți-mi tatăl ! spuse contesa, arătîndu-l pe Fabricio.

Jandarmii izbucniră în hohote de rîs.

— Arătați pașapoartele și lăsați vorba, se rătăci sergentul, supărat de hazul pe care-l făceau.

— Dumnealor nu-și iau niciodată pașapoartele cînd se duc la Milano, vorbi birjarul, nepăsător și filozof. Doamnele sînt de la castelul Grianta. Dumneaei este doamna contesă Pietranera, iar dumneaci, doamna marchiză del Dongo.

Descumpănit, sergentul trecu înaintea cailor și ținu sfat cu soții săi. După vreo cinci minute, con-sfătuirea prelungindu-se, contesa Pietranera îi rugă pe domnii jandarmi să îngăduie ca trăsura să fie trasă ceva mai încolo, la umbră ; arșita soarelui devenise într-adevăr cumplită, deși nu era decît unsprezece dimineața. Fabricio, care privea cu multă luare-aminte în toate părțile, așteptînd prilejul s-o ia la sănătoasa, văzu ieșind dintr-un drumeag, ce tăia de-a dreptul peste cîmp

și da în drumul mare, o copilă de vreo paisprezece-cincisprezece ani, plină de praf și care plîngea cu batista la ochi. Venea pe jos între doi jandarmi în uniformă, iar la trei pași în urma ei, de asemenea între doi jandarmi, păsea un bărbat înalt și uscățiv, țănoș, ca un prefect într-o procesiune.

— De unde i-ați mai scos și pe ăștia ? întrebă sergentul, beat de-a binelea.

— I-am prins fugind peste cîmp, iar de pașapoarte nici pomeneală.

Sergentul păru cu desăvîrșire năucit : în loc de doi prizonieri, cît îi trebuiau lui, avea acum în față cinci. Se trase deoparte, lăsînd pe unul din jandarmi să-l păzească pe bărbatul cel scortos, iar pe altul să împiedice caii să pornească.

— Stai liniștit, îi spuse contesa lui Fabricio, care sârise jos, totul are să se termine cu bine.

Se auzi vocea unui jandarm strigînd :

— Ei, și ! dacă n-au pașapoarte, se cheamă că tot am prins ceva !

Dar sergentul nu părea să fie la fel de hotărît. Numele contesei Pietranera îi cam dădea de gîndit : îl cunoscuse, cîndva, pe soțul ei, despre a cărui moarte nu știa nimic. „Generalul nu-i el om să nu se răzbune, dacă îi arestez nevasta fără nici un rost“, își spuse el.

În timp ce jandarmul își făcea pe îndelete toate aceste socoteli, contesa intrase în vorbă cu fata, care stătea lîngă caleașcă, în praful drumului ; fusese izbită de frumusețea ei.

— Soarele are să te vatăme, domnișoară ; ostașul acesta cumsecade, continuă ea, vorbind ca s-o audă jandarmul care păzea caii, îți va îngădui, desigur, să te urci în caleașca noastră.

Fabricio, care se tot învîrtea în jurul trăsurii, se apropie s-o ajute pe fată. Aceasta se și urcase

pe scară, sprijinindu-se de brațul lui, cînd bărbatul cel înfumurat, care se afla la vreo șase pași îndărătul trăsurii strigă cu o voce îngroșată, de mult ce voia să pară impunătoare :

— Rămii jos, n-ai ce căuta într-o trăsură străină!

Fabricio nu auzise porunca aceasta ; copila, în loc să se urce în caleașcă, voi să coboare și, cum tînărul o sprijinea mai departe, îi căzu în brațe. El zîmbi, iar ea se înroși tare ; rămaseră o clipă privind-se și după ce ea se trase din brațele lui.

„Ce fermecătoare tovarășă de închisoare ar fi ! își spuse Fabricio. Sub fruntea ei, ce gînduri adînci ! Ar ști să iubească.“

Sergentul se apropie cu pași hotărîți.

— Care din doamne se numește Clelia Conti ? întrebă el.

— Eu, spuse fata.

— Iar eu, strigă bătrînul cel uscățiv, sînt generalul Fabio Conti, șambelanul altetei-sale serenissime, principele Parmei, și socot de neîngăduit ca un om de rangul meu să fie hăituit ca un hoț de drumul mare.

— Alaltăieri, imbarcîndu-vă în portul Como, ați repezit pe inspectorul de poliție care vă cerea pașaportul, nu-i așa ? Ei bine, astăzi el vă împiedică să vă plimbați.

— Apucasem să mă depărtez cu barca, eram grăbit, furtuna sta să se pornească ; un bărbat în haine civile mi-a strigat de pe chei să mă întorc în port ; i-am spus numele meu și mi-am văzut de drum.

— Și azi-dimineață de ce-ați fugit din Como ?

— Un om ca mine nu are nevoie de pașaport ca să vină de la Milano să vadă lacul. Azi-dimineață, la Como, mi s-a spus că voi fi arestat la ieșirea din oraș ; așa că am pornit, împreună cu

flica mea, pe jos, în speranța că voi întâlni pe drum vreo trăsură care să mă ducă pînă la Milano unde, îndată ce voi ajunge, mă voi duce să mă plîng generalului comandant al provinciei.

Sergentul răsuflă ușurat.

— Ei bine, domnule general, vă arestez și vă duc la Milano. Iar dumneata, cine ești ? i se adresă el lui Fabricio.

— El e Ascanio, răspunse contesa, fiul meu și al generalului de divizie Pietranera.

— Fără pașaport, doamnă contesă ? vorbi sergentul cu totul împlînzit.

— La vîrsta lui, nu obișnuiește să și-l ia : de altfel, nu călătorește niciodată singur, e întotdeauna cu mine.

În timpul acesta, generalul Conti își dădea aere arătîndu-se din ce în ce mai jignit față de jandarmi :

— Ia mai lasă vorba ! se răsti unul dintre ei ; ești arestat și basta !

— Mai bine zi mulțumesc, dacă te lăsăm să-ți închiriezi un cal de la vreun țaran, spuse sergentul ; altfel, cu tot praful și căldura și gradul de mare șambelan al Parmei, va trebui să umbli pe jos, alături de caii noștri.

Generalul începu să înjure.

— Te poftesc să taci, urmă jandarmul. Unde ți-e uniforma de general ? Oricine poate să se dea drept general !

Generalul se înfurie cumplit. În timpul acesta, în caleașcă, lucrurile mergeau cu mult mai bine.

Contesa se purta cu jandarmii de parcă ar fi fost oamenii ei de casă. Dăduse unuia din ei un galben și-l trimisese să aducă vin, și mai ales apă rece, de la o căscioară ce se zărea la vreo două

sute de pași. Și izbutise să-l potolească pe Fabricio, care voia morțiș să fugă în pădurea de pe deal, sub cuvînt că are pistoale bune. De asemenea, obținuse din partea furiosului general să o lase pe Clelia să se urce în caleașcă. Folosindu-se de această împrejurare, generalul Conti, căruia îi plăcea nespun să vorbească despre el și familia lui, le informă pe distinsele interlocutoare că fiica sa nu avea decît doisprezece ani, fiind născută la 27 octombrie 1803 ; dar că lumea îi dădea paisprezece sau cincisprezece ani, într-atît era de cuminte și deșteaptă.

„E un necioplît“, spuneau ochii contesei, privind-o pe marchiză. După discuții care ținură mai bine de o oră, tot datorită contesei, ieși și generalul din incurcătură. Unul dintre jandarmi, care avea, întîmplător, treabă în satul vecin, îi închiriea acestuia calul său, după ce contesa îl asigură că va primi zece franci. Astfel, sergentul plecă singur cu generalul ; ceilalți jandarmi rămaseră sub un copac, împreună cu patru pîntecoase sticle de vin, un fel de mici damigene, pe care jandarmul trimis la căscioară le cărase ajutat de un țăran. Clelia Conti primi îngăduința trufașului șambelan să ocupe, pînă la Milano, un loc în caleașca doamnelor ; cît despre fiul viteazului general conte Pietranera, nimeni nu se mai gîndea să-l aresteze.

După primele cuvinte de politețe și comentarii asupra micului incident ce se sfîrșise cu bine, Clelia Conti băgă de seamă unda de entuziasm cu care o doamnă, atît de frumoasă cum era contesa, îi vorbea lui Fabricio ; se vedea bine că nu-i era mamă. Dar ceea ce îi ațîța și mai mult curiozitatea erau repetatele aluzii la un lucru eroic, îndrăzneț și cît se poate de primejdios, pe care acesta părea să-l fi făptuit cu puțin înainte ; dar cu toată istețimea ei,

Clelia nu izbuti să ghicească despre ce anume era vorba.

Privea cu uimire la tânărul erou, ai cărui ochi păreau că oglindesc tot focul luptei. Cît despre el, cîta puţin mirat la frumuseţea atît de stranie a acestei copile de doisprezece ani şi privirile lui o făceau să se îmbujoreze.

Cu o leghe înainte de intrarea în Milano, Fabricio spuse că se duce să-şi viziteze unchiul şi îşi luă rămas bun.

— Dacă izbutesc să scap din încurcătură, se adresă el Cleliei, mă voi duce să văd frumoasele tablouri din Parma şi atunci veţi binevoi, oare, să vă amintiţi acest nume : Fabricio del Dongo ?

— Aşa ştii tu să-ţi păstrezi *incognito*-ul ? îl dojeni contesa. Domnişoară, binevoieşte să-ţi aminteşti doar că ştrengarul acesta este fiul meu şi se numeşte Pietranera şi nu del Dongo.

Seara tîrziu, Fabricio intra în Milano pe poarta *Renza*, ce ducea spre unul din locurile de plimbare foarte la modă. Trimîterea celor doi valeti în Elveţia secătuisese cu totul micile economii ale marchizei şi ale cumnatei sale ; din fericire, Fabricio mai avea la el cîţiva napoleoni şi un diamant, pe care hotărîră să-l vîndă.

Cele două doamne erau iubite şi cunoscute în tot oraşul. Cîteva personalităţi, dintre cele mai cu vază din partidul austriac şi bigot, merseseră să intervină în favoarea lui Fabricio, pe lîngă baronul Binder, şeful poliţiei. Domnii aceştia nu puteau concepe, ziceau ei, cum de era luată în serios trăsnaia unui băieţandru de şaisprezece ani, care se sfădeşte cu un frate mai mare şi fuge de acasă.

— Meseria mea constă în a lua totul în serios, răspundea încet baronul Binder, om chibzuit şi trist. Baronul tocmai se îndeletnicea cu organiza-

rea acelei faimoase poliții a Milanului și își luase sarcina de a preveni orice altă revoluție asemănătoare cu cea din 1740, care îi gonise pe austrieci din Genova. Poliția aceasta a Milanului, ajunsă mai apoi celebră prin peripețiile domnilor Pellico și Andryane¹, nu era chiar atât de feroasă: nu făcea decât să aplice cu măsură și fără milă legi aspre. Împăratul Francisc al II-lea² voia să bage spaima în imaginația atât de îndrăzneță a italienilor.

— Aduceți-mi în scris — le cerea, de fiecare dată, baronul, protectorilor lui Fabricio — *dovada* felului în care tânărul marchiz del Dongo și-a petrecut timpul, zi de zi, din clipa plecării lui de la Grianta, care a avut loc la 8 martie, și pînă la sosirea lui, aseară, în acest oraș, unde se află ascuns într-o cameră din apartamentul mamei sale, și sînt gata să mă port cu el ca și cum aş avea de-a face cu cel mai drăguț și mai neastîmpărat băiețandru. Dacă însă nu veți fi în stare să-mi procurați itinerarul pe care l-a urmat în tot acest timp scurs de la plecarea lui din Grianta, oricare i-ar fi rangul și oricît de mare stima pe care o port prietenilor familiei sale, nu va fi oare de datoria mea să-l arestez? Și nu va trebui să-i țin la închisoare pînă ce-mi va dovedi că nu s-a dus să-i ducă lui Napoleon un mesaj din partea cîtorva nemulțumiți ce vor fi existînd poate, în Lombar-

¹ *Alexandre Philippe Andryane* (1797—1863), revoluționar de origine franceză, condamnat de autoritățile austriece pentru a fi conspirat în Italia: a fost închis împreună cu Pellico la Spielberg; a scris *Memoriile unui deținut politic*.

² *Francisc al II-lea* (1768—1835), din 1804, împărat al Austriei; a făcut parte din *Sfînta alianță*, coaliția anti-napoleoniană, inițiată de cancelarul său, Metternich; a înăbușit mișcările din Italia din 1821 și 1831.

dia, printre supușii majestății-sale imperiale și regale ? Și nu uitați, domnilor, că dacă tânărul del Dongo izbutește să se justifice asupra acestui punct, el va rămîne totuși vinovat de a fi trecut granița fără acte în regulă, ba mai mult decît atît: sub un nume fals și folosindu-se cu bună știință de pașaportul eliberat unui simplu muncitor, cu alte cuvinte unui individ dintr-o clasă cu mult mai prejos decît cea din care face parte.

Această declarație, nemilos de chibzuită, era însoțită de toate semnele de respect și considerație pe care șeful poliției le datora înaltei poziții sociale a marchizei del Dongo și a celorlalte personaje însemnate ce veneau să intervină pentru ea.

Cînd află răspunsul baronului Binder, marchiza fu cuprinsă de disperare

— Fabricio va fi arestat, strigă ea plîngînd și, o dată închis, cine știe cînd va mai ieși ! Iar tatăl lui îl va renega !

Doamna Pietranera și cumnata ei ținură sfat cu doi-trei prieteni apropiați și, oricare le fu părerea, marchiza voi cu tot dinadinsul ca fiul ei să plece chiar în noaptea următoare.

— Dar vezi bine că baronul știe unde se află Fabricio, obiectă contesa. Omul ăsta nu-i chiar atît de rău.

— Se prea poate, numai că vrea să fie pe placul împăratului Francisc.

— Dacă ar fi socotit că arestarea lui Fabricio e folositoare avansării sale, fii sigură că băiatul ar zăcea de mult în închisoare ; de aceea, a-l face să fugă înseamnă o sfidare și o insuită la adresa lui.

— Dar mărturisirea că știe unde se află Fabricio nu este oare un fel de a ne spune : sfătuiți-l să

plece ? ! Nu, n-am să mai am liniște atîta timp cît am să știu că, peste un sfert de oră, fiul meu poate să fie între patru pereți ! Oricît de mare ar fi ambiția baronului Binder, adăugă marchiza, presupun că el consideră necesar, pentru poziția sa personală în această țară, să arate că face totul pentru a cruța pe un om de rangul soțului meu și cred că cea mai bună dovadă a acestui lucru este deosebita sinceritate cu care a mărturisit că este informat în ce loc anume îl poate afla pe Fabricio. Mai mult decît atît : bunăvoința lui a mers așa de departe, încît ne-a arătat în amănunt care sînt cele două contravenții de care este acuzat fiul meu, în urma denunțului nevrednicului său frate, și ne-a explicat că aceste două contravenții atrag după ele închisoarea ; oare aceasta nu înseamnă că a vrut să ne prevină că dacă preferăm exilul, n-avem decît să-l alegem ?

— Dacă alegi exilul, repeta mereu contesa, nu-l vom mai revedea niciodată.

Fabricio, care era de față, împreună cu un vechi prieten al marchizei, acum consilier la tribunalul înființat de austrieci, fu, bineînțeles, de părere să dea bir cu fugiții. Și, într-adevăr, în aceeași seară, ieși din palat, ascuns în trăsura care le ducea pe mama și pe mătușa lui la Teatrul Scala. Vizitiul, de care se fereau, se duse, ca de obicei, să tragă o dușcă la cîrciumă și, în timp ce feciorul, om de încredere, păzea caii, Fabricio, îmbrăcat în țaran, se strecură binișor din trăsură și ieși afară din oraș. A doua zi dimineată, trecu frontiera cu aceeași ușurință și cîteva ceasuri mai tîrziu se afla instalat la moșia pe care maică-sa o avea în Pie-

mont, în apropiere de Novara, chiar la Romagnano, unde a fost ucis Bayard¹.

E lesne de închipuit câtă atenție acordară cele două doamne spectacolului, o dată ajunse în loja lor. Nu veniseră aici decît pentru a se putea sfătui mai bine cu cîțiva prieteni din partidul liberal, a căror prezență la palatul del Dongo ar fi putut fi rău interpretată de către poliție. Acolo, în lojă, hotărîră să facă un nou demers pe lângă baron. Nici nu putea fi vorba să se ofere vreo sumă de bani acestui slujbaş, cu desăvîrșire cinstit; de altfel, cele două doamne erau cît se poate de sărace, căci îl siliseră pe Fabricio să ia cu el tot ceea ce mai rămăsese din vînzarea diamantului.

Cu toate acestea, trebuiau neapărat să afle care era ultimul cuvînt al baronului. Prietenii contesei îi amintiră de canonicul Borda, un tînăr foarte plăcut la vedere, dar cam mocofan și care încercase pe vremuri să-i facă curte; văzînd că nu izbuteste, dezvăluise generalului Pietranera prietenia ei cu Limercati, drept care fusese izgonit ca un netrebnic. Iată, însă, că acel canonic juca în fiecare seară cărți cu baroana Binder și, bineînțeles, era prietenul intim al soțului. Contesa hotărî să facă un lucru peste măsură de greu pentru ea: să se ducă să-l roage pe canonic. A doua zi, dis-de-dimineată, înainte ca acesta să fi apucat să plece de acasă, contesa suna la ușa lui.

Cînd singura-i slugă veni să-i vestească vizita contesei Pietranera, canonicul fu atît de tulburat la auzul numelui ei, încît mai-mai să-și piardă

¹ *Pierre du Terrail, senior de Bayard* (1473—1524), celebru cavaler francez, supranumit „cavalerul fără frică și prihană”. A fost ucis cu arcebuza la Abbiategrosso, în războiul dus de Franța împotriva orașului Milano.

graiul ; uită pînă și de neorînduiala în care îi erau veșmintele, cu totul simple de altfel.

— Poftește-o aici și pleacă, rosti el cu glas surgrumat.

Contesa intră ; Borda căzu în genunchi.

— Numai astfel poate nefericitul și smintitul de mine să vă primească poruncile, îi spuse el contesei, care în dimineața aceea, îmbrăcată dinadins cam la repezeală, era mai plină de vino-n-coace ca oricînd. Amărăciunea adîncă pricinuită de surghiunul lui Fabricio, sfortărea făcută pentru a călca pragul unui om care se purtase atît de urît cu ea, toate acestea dădeau privirii ei o neînchipuită strălucire.

— Numai astfel vreau să vă primesc poruncile, căci, de bună seamă, ați venit pentru a-mi cere vreun serviciu, altminteri nu ați fi cîstit cu prezența voastră sărmana casă a nefericitului și smintitului care, înnebunit cîndva de iubire și gelozie și văzînd că nici nu poate visa să vă placă, s-a purtat ca un nevrednic și ca un laș.

Vorbele acestea, spuse din inimă, și care aveau cu atît mai mult preț cu cît canonicul se bucura acum de înaltă trecere, o mișcară pe contesă pînă la lacrimi. De unde, cu cîteva clipe mai înainte, umilînța și teama îi înghețau inima, acum se simțea dintr-o dată înduioșată și chiar plină de speranță. Într-o clipă, chinul făcuse loc unei stări sufletești vecine cu fericirea.

— Sărută-mi mîna, îi spuse ea canonicului, și ridică-te. (Trebuie știut că, în Italia, a tutui pe cineva înseamnă a-i arăta o prietenie sinceră, adevărată, după cum poate să însemne și un simțămînt mai drăgăstos.) Vin să obțin prin tine iertarea nepotului meu Fabricio. Acesta e adevărul gol-goluț și fără prefăcătorie, cum se cade să-l

spun unui vechi prieten. Are şaisprezece ani şi jumătate şi a făcut o prostie cît el de mare : ne aflam la Grianta, pe malul lacului Como. Într-o scară, pe la şapte, auzim de la un barcagiu despre debarcarea împăratului în golful Juan. A doua zi, Fabricio, a şi plecat în Franţa, cu paşaportul unuia dintre prietenii lui din popor, un negustor de barometre, pe nume Vasi. Cum nu are nici pe departe o înfăţişare de negustor de barometre, nici n-a apucat bine să intre în Franţa şi, după zece leghe, a şi fost arestat. Pornirile lui de entuziasm, manifestate într-o franceză stricată, părăură suspecte. După cîtva timp, a scăpat din închisoare şi a putut să fugă la Geneva ; am trimis după el la Lugano şi...

— Adică la Geneva, o corectă canonicul zîmbind.

Contesa îşi urmă povestirea pînă la capăt.

— Voi face pentru dumneavoastră tot ceea ce este omeşeşte cu putinţă, îi făgădui cu căldură Borda. Sint cu totul la poruncile domniei-voastre, gata să săvîrşesc chiar lucruri primejdioase, adăugă el. Spuneţi-mi numai ce trebuie să întreprind din clipa în care acest nevrednic salon va fi lipsit de cereasca dumneavoastră apariţie, a cărei amintire va rămîne pentru totdeauna în viaţa mea.

— Să te duci de îndată la baronul Binder, să-i spui că Fabricio ți-a fost drag de cînd s-a născut, că l-ai văzut născîndu-se, fiindcă pe vremea aceea veneai des pe la noi, şi că, în numele prieteniei ce vă leagă, il rogi să-şi folosească toţi spionii ca să verifice dacă, înainte de plecarea lui în Elveţia, Fabricio a avut o singură întrevvedere cu vreunul din liberalii pe care îi supraveghează. Şi dacă baronul va fi bine slujit, va vedea că nu e vorba aci decît de o copilărie. Nu ştiu dacă ți mai aminteşti

că aveam pe vremuri, în frumosul meu apartament din palatul Dugnani, niște stampe inspirate din luptele lui Napoleon. Ei bine, pe legendele acestor gravuri a învățat nepotul meu să citească. Nu împlinise nici cinci anișori și soțul meu, Dumnezeu să-l ierte, îi și explica aceste lupte : îi pune coiful pe cap, îi dădea să se joace cu sabia lui cea mare... și iată că, într-o bună zi, află că acest idol al bărbatului meu s-a reîntors în Franța ; pornește ca un năuc, dar fără să izbutească să ajungă la dînsul. Întreabă-l, te rog, pe baronul dumitale, în ce fel poate fi pedepsită o asemenea clipă de nebunie ?

— Era cit pe ce să uit, exclamă canonicul, un lucru din care veți vedea că nu sînt chiar atît de nevrednic de iertarea pe care mi-ați acordat-o. Iată, zise el, căutînd pe masă, printre hîrutiile sale, iată denunțul acestui josnic *col-torto* (fățarnic) și priviți-i semnătura : *Ascanio Valserra del Dongo*. El este acela care a stîrnit toată povestea asta ; denunțul l-am luat aseară din birourile poliției și m-am dus apoi la Scala, în speranța că voi găsi pe cineva — vreunul din obișnuiții lojei domniei-voastre — prin care să vă pot da de veste. Copia acestui denunț se află de mult la Viena. Așadar, acesta e dușmanul împotriva căruia trebuie să luptăm.

Contesa citi, împreună cu canonicul, denunțul și îi ceru ca, în aceeași zi, să-i trimită și ei o copie, printr-un om de încredere. Apoi, se înapoie la palatul del Dongo, cu inima plină de bucurie.

— Nici un bărbat nu mi-ar fi arătat un devotament mai curtenitor decît acest fost *hoțoman*, îi spuse ea marchizei ; deseară, la Scala, cînd orologiul teatrului va suna zece și trei sferturi, îi vom ruga pe toți cei din loja noastră să plece,

vom stinge lumînările, vom închide uşa, iar la unsprezece, canonicul va veni personal să ne spună ce a izbutit să întreprindă. Ne-am gîndit amîndoi că acesta este lucrul cel mai puţin compromiţător pe care îl poate face.

Canonicul era om inteligent; se feri să lipsească de la întîlnire şi, o dată acolo, se arătă de o bunăvoinţă neprecupeţită şi de o sinceritate totală, cum nu se întîmplă decît în ţările unde trufia nu stă mai presus de toate simţămintele. Fapta pe care o făcuse cîndva, pîrînd-o pe contesă soţului ei, generalul Pietranera, era una din marile căinţe ale vieţii sale şi iată că, în sfîrşit, aflase mijlocul prin care putea să-şi împace cugetul.

Dimineata, cînd contesa plecase de la el, îşi spusese cu amărăciune: „Aşadar, acum trăieşte cu nepotul ei! căci era departe de a fi vindecat. Ea, cea atît de mîndră, să vină la mine! Ea care, la moartea sărmanului Pietranera, a respins cu silă toate rugăminţile mele de a-i fi de folos, deşi îi fuseseră transmise, în modul cel mai cuviincios şi cel mai respectuos cu putinţă, prin colonelul Scotti, fostul ei amant. Frumoasa Pietranera să trăiască din 1 500 de franci! continua să se frămînte canonicul, plimbîndu-se de colo-colo, prin odaie! Să locuiască ea la castelul Grianta, cu marchizul del Dongo, pisălogul acela fără de pereche!... E limpede ca lumina zilei! Fabricio este tînăr, plin de farmec, înalt, bine făcut, cu o înfăţişare deschisă şi, pe deasupra, are ochii plini de atîta dulce voluptate... într-un cuvînt, are un chip zugrăvit parcă de Correggio¹”, adăugă canonicul cătrănit.

¹ *Antonio Allegri*, zis *Correggio* (1489—1534), pictor italian din epoca Renaşterii.

„Diferența de vîrstă... nu este prea mare... Fabricio s-a născut îndată după intrarea francezilor, prin '98, după cîte mi-amintesc, iar contesa să tot aibă douăzeci și șapte, douăzeci și opt de ani... și e mai frumoasă și mai fermecătoare cum nici că se poate; în țara asta, atît de rodnică în frumuseți, ea le umbrește pe toate : pe Marini, pe Gherardi, pe Ruga, pe Arese, pe Pietragraua... pe toate le întrece, și încă de departe... Ea și Fabricio trăiau fericiți și ascunși de lume, pe încîntătorul țărm al lacului Como, cînd, pe neașteptate, tînarul își pune în gînd să fugă și să se alătore lui Napoleon... Mai sînt, așadar, inimi alese în Italia! În ciuda tuturor asupririlor ! Patrie scumpă ! Nu, continua să se zbuciume canonicul, cu inima arsă de gelozie, e cu neputință de explicat altfel resemnarea ei de a sta îngropată la țară, cu perspectiva de a răbda, în fiecare zi și la fiecare masă, mutra respingătoare a marchizului del Dongo și pe cea gălbejită a nesuferitului *marchesino* Ascanio, care mai tîrziu va fi și mai pocit decît tăică-său... Oricum, am s-o ajut din toată inima ! Așa, cel puțin, voi avea plăcerea s-o văd și altfel decît prin lornetă.“

Canonicul Borda le înfățișă celor două doamne situația în chipul cel mai limpede cu putință. La drept vorbind, Binder era cît se poate de bine intenționat ; era chiar încîntat că Fabricio ștersese putina, înainte de sosirea ordinelor care puteau să-i vină de la Viena. Căci Binder nu hotăra nimic de capul lui, iar pentru această afacere, ca pentru toate celelalte, era nevoit să aștepte dispoziții. Trimitea în fiecare zi, la Viena, copia exactă a tuturor informațiilor primite, apoi aștepta.

În ce-l privește pe Fabricio, trebuia ca, în timpul surghiunului său la Romagnano :

1 — să se ducă în fiecare zi la biserică și să-și ia drept duhovnic un om inteligent, devotat cauzei monarhiei, căruia să nu-i mărturisească la spovedanie decît gîndurile cele mai nevinovate ;

2 — să nu se aibă bine cu nici un om prea deștept, iar dacă avea să vină vorba despre revoluție, să nu vorbească altfel decît cu silă și groază, ca despre un lucru cu desăvîrșire interzis ;

3 — să nu se arate niciodată la cafenea, să nu citească alte gazete decît cele oficiale din Turino și Milano ; în general, să pară fără tragere de inimă față de citit, să nu citească de loc și mai ales nimic care să fi fost tipărit după 1720, cu excepția romanelor lui Walter Scott ;

4 — și, ca încheiere, vorbi canonicul cu un dram de ironie, va trebui neapărat să facă fățiș curte vreunei doamne frumoase de prin partea locului și aparținînd, bineînțeles, clasei nobile, pentru a dovedi cum că nu are firea ursuză și cîrtoare a unui viitor conspirator.

Înainte de culcare, contesa și marchiza îi scriseră lui Fabricio două nesfîrșite scrisori, în care îi explicau, pline de grijă drăgăstoasă, toate sfaturile primite de la Borda.

Fabricio nu avea nici un chef să conspire ; îl iubea pe Napoleon, iar în calitatea sa de nobil se credea născut pentru a fi mai fericit decît oricare altul ; cît despre burghezi, îi găsea pur și simplu caraghioși. De cînd plecase din colegiu, unde nu citise decît opuri ticluite de iezuiți, nu mai deschisese nici o carte. Se stabili la oarecare depărtare de Romagnano, într-un minunat palat, capodoperă a faimosului arhitect San Micheli¹ ; cum însă, de treizeci de ani, nu mai locuise nimeni în-

¹ Arhitect italian (1484—1559), din școala veroneză.

tr-însul, ploua în toate odăile și nici o fereastră nu se mai închidea. Fabricio puse mîna pe caii administratorului și toată ziua nu făcea decît să umble călare. Nu vorbea de fel : cugeta. Sfatul de a-și căuta o iubită, dintr-o familie cît se poate de nobilă și reacționară, îi plăcuse și îl urmă întocmai. Își alege drept duhovnic un tînăr preot intrigant, care ținea să ajungă episcop (ca și cel de la Spielberg)¹ ; în schimb, făcea trei leghe pe jos, înconjurîndu-se de un mister pe care îl credea de nepătruns, ca să citească *Constituționalul*², pe care îl găsea sublim. „E tot atît de frumos ca Alfieri³ și ca Dante !“ exclama el adesea. Fabricio se asemena cu tineretul francez prin aceea că se ocupa mult mai serios de calul și de ziarul său decît de iubita lui cea credincioasă și conformistă. Dar în sufletul său naiv nu era încă loc pentru *imitarea celorlalți* și de aceea nu-și făcu prieteni în societatea înstăritului tîrg Romagnano ; simplitatea lui trecea drept înfumurare și oamenii nu știau ce să mai creadă despre el. *E un mezin nemulțumit de a nu fi el primul născut*, își dădu cu părerea preotul.

¹ A se vedea ciudatele Memorii ale lui Andryane, plătute ca o poveste și care vor trece în posteritate ca și Tacit (n. a.).

² Ziar liber francez.

³ Vittorio Alfieri (1749—1803), poet italian, fondator al tragediei clasiciste în Italia.

Trebuie să mărturisim, fără înconjur, că gelozia canonicului Borda nu era întru totul neîntemeiată; la întoarcerea din Franța, Fabricio apăruse în ochii contesei ca un străin chipeș, pe care l-ar fi cunoscut foarte bine cîndva, demult. Dacă i-ar fi vorbit de dragoste, l-ar fi iubit. Nu nutrea oare față de purtarea și făptura lui o admirație fierbinte și, ca să spunem așa, fără de margini? Însă Fabricio o îmbrățișa cu o pornire de atîta nevinovată recunoștință și de prietenie atît de curată, încît i-ar fi fost silă de ea însăși dacă ar fi căutat vreun alt simțămînt în această afecțiune aproape filială. „La drept vorbind, își spunea contesa, acelor prieteni care m-au cunoscut acum șase ani, la curtea prințului Eugen, s-ar putea să le par încă frumoasă și chiar tînără, dar pentru el sînt o femeie respectabilă... și dacă e să vorbim deschis și fără cruțare pentru amorul meu propriu, chiar în vîrstă.“ Contesa se amăgea asupra vîrstei la care ajunsese, dar nu în felul femeilor de rînd. „De altfel, la anii lui, adăuga ea, exagerăm întrucîtva urmele timpului; pe cînd un om ceva mai în vîrstă...”

Contesa, care se plimba prin salonul ei, se opri înaintea unei oglinzi și zîmbi. Trebuie știut că, de cîteva luni încoace, inima doamnei Pietranera era ținta atacurilor susținute ale unui ciudat personaj. Puțin după plecarea lui Fabricio în Franța, contesa, care fără să și-o mărturisească pe de-a-n-tregul, era din ce în ce mai mult cu gîndul la el, căzuse într-o adîncă melancolie. Nu găsea farmec în nimic din tot ce făcea, ba chiar am putea spune că toate i se păreau scarbăde. Își spunea că Napoleon, voind a-și apropia popoarele Italiei, îl va lua pe Fabricio ca aghiotant. „Pentru mine e, deci, pierdut ! striga ea plîngînd, nu-l voi mai vedea și, chiar dacă ne vom scrie, ce voi mai însemna eu pentru el, peste zece ani ?“

În această stare sufletească, făcu o călătorie la Milano, unde spera să afle vești mai precise despre Napoleon și poate, indirect, și despre Fabricio. Fără să o spună pe față, firea ei neastîmpărată începuse să se sature de viața tihnită și anostă pe care o ducea la țară. „A nu te lăsa să mori, își spunea ea, nu înseamnă a trăi. În fiecare zi, iarăși și iarăși, aceleași mutre *pudrate*, a fratelui meu, a lui Ascanio, a vaeților !... Ce frumoase ar fi plimbările pe lac, alături de Fabricio !“ Singura mîngîiere și-o afla în prietenia cu marchiza. Dar, de cîtăva vreme, intimitatea cu mama lui Fabricio, femeie mai în vîrstă decît ea și care își jelea mereu viața, începea să-i fie mai puțin plăcută.

Aceasta era ciudata stare sufletească a doamnei Pietranera : plecarea lui Fabricio îi lăsase prea puține speranțe în viitor ; inima ei avea nevoie de mîngîiere și de noutate. Sosind la Milano, contesa fu nelipsită de la operă, care pe atunci era la modă ; mergea să se închidă ore întregi, singură, la

Scala, în loja generalului Scotti, vechiul ei prieten. Oamenii pe care căuta să-i întâlnească, pentru a avea știri despre Napoleon și armata lui, îi păreau neciopliți și grosolani. Se întorcea acasă și improviză la pian, pînă către orele trei dimineața. Într-o seară, la Scala, în loja uneia dintre prietenele ei, la care se ducea ca să mai afle unele vești din Franța, îi fu prezentat contele Mosca, ministrul Parmei. Era un om plăcut și care vorbea despre Franța și Napoleon într-un fel ce dădea inimii ei noi pricini de nădejde sau de teamă. Se duse și a doua zi în loja prietenei : omul plin de duh din ajun reveni și în tot timpul spectacolului stătura cu plăcere de vorbă. De la plecarea lui Fabricio, nu mai trăise o seară atît de insufletită.

Omul acesta, care o distra, era contele Mosca della Rovere Sorezana, ministrul de Război, Politică și Finanțe al aceluia faimos monarh al Parmei, Ernest al IV-lea, renumit prin asprimea sa, pe care liberalii din Milano o socoteau drept cruzime. Mosca să tot fi avut patruzeci-patruzeci și cinci de ani ; era un bărbat cu trăsături mari, fără pic de trufie și cu un fel de a fi simplu și bine dispus, care îl făcea simpatice de la prima vedere. Ar fi putut să placă poate și mai mult dacă o ciudățenie a suveranului său nu l-ar fi silit să-și dea cu pudră pe păr, drept garanție a bunelor sale sentimente politice. Cum, în Italia, oamenii nu se sfîesc să spună adevărul în față, ajung foarte repede să-și vorbească pe un ton intim și chiar să-și facă mărturisiri personale. După aceea, dacă cineva a fost cumva jignit, cel mai bun lucru este ca cei în cauză să nu se mai revadă.

— Pentru ce vă pudrați, conte ? îl întrebă doamna Pietranera, cînd îl văzu a treia oară. Un

om ca dumneavoastră, plăcut, tânăr încă și care s-a luptat în Spania alături de noi, să se pudreze !

— O fac pentru că n-am furat nimic din această Spanie și pentru că trebuie să trăiesc. Eram nebun după glorie ; o singură vorbă măgulitoare a generalului francez Gouvion-Saint-Cyr¹, care ne comanda, însemna atunci totul pentru mine. La căderea lui Napoleon, am aflat că, în timp ce eu îmi tocam averea în slujba lui, tatăl meu, om cu multă imaginație și care mă și vedea general, începuse să-mi clădească la Parma un palat. În 1813, m-am pomenit cu un coșcogeamite palat de isprăvit și cu pensia mea drept unică avere.

— Ce pensie : trei mii și cinci sute de franci, ca soțul meu ?

— Conte de Pietranera era general de divizie. Pe cînd pensia mea, de biet șef de escadron, n-a fost niciodată decît de opt sute de franci, iar de primit o primesc doar de cînd sînt ministru de Finanțe.

Cum nu se afla de față decît doamna cu păreri foarte liberale căreia îi aparținea loja, discuția urmă tot atît de deschis. Și fiindcă fusese întrebare, contele Mosca vorbi despre viața lui la Parma.

— Sub generalul Saint-Cyr, în Spania, înfruntam gloanțele, ca să obțin o decorație și totodată puțină glorie ; azi mă împopoțonez ca un personaj de comedie, ca să trăiesc pe picior mare și să câștig cîteva mii de franci. O dată intrat în acest soi de joc de șah, supărat de obrăznicile șefilor mei, am voit să ocup unul din primele locuri ; și am ajuns acolo unde doream. Dar cele mai fericite

¹ Mareșal francez din armata lui Napoleon, autor al unor *Memorii* (1764—1830).

zile ale mele rămîn tot acelea pe care pot veni să le petrec, din cînd în cînd, la Milano; aci bate încă, după cît mi se pare, inima faimoasei noastre armate italiene.

Sinceritatea, *disinvoltura*¹ cu care vorbea acel ministru al unui principe atît de temut, stîrni curiozitatea contesei; la început, luîndu-se după titlurile lui, îl crezuse mărginit şi plin de fumuri; cînd colo, avea în faţa ei un om căruia îi era ruşine de gravitatea slujbei lui. Mosca îi făgăduise că va face să-i parvină toate ştirile din Franţa, care aveau să-i cadă în mină. În luna dinaintea luptei de la Waterloo, lucrul acesta însemna o mare indiscreţie. Italia trecea printr-o perioadă hotărîtoare. La Milano, toată lumea era înfierbîntată de prea multă nădejde sau teamă. În mijlocul acestei fierberi generale, contesa se interesă mai îndeaproape cine era omul care vorbea cu asemenea uşurinţă despre o funcţie atît de pizmuită, ce era, totodată, şi singurul lui mijloc de trai.

I se aduseră la cunoştinţă lucruri neaşteptate, pline de o ciudăţenie demnă de a fi luată în seamă: contele Mosca della Rovere Sorezana, i se spuse, este pe punctul de a deveni prim-ministru şi favorit al lui Ranucio-Ernest al IV-lea, suveranul absolut al Parmei şi, mai mult decît atît, unul dintre cei mai bogaţi principii ai Europei. La drept vorbind, contele ar fi ajuns de mult în această funcţie atît de înaltă, dacă ar fi binevoit să-şi ia un aer mai grav; se şpunea chiar că principele îi făcea adesea imputări în această privinţă.

¹ Felul nestîinjenit, liber (it.).

— Dar ce-i pasă alteței-voastre cum mă port eu, de vreme ce-mi îndeplinesc bine sarcinile? răspundea el fără sfială.

Se mai spunea că fericirea acestui favorit nu era lipsită de spini. Trebuia să placă unui suveran care, deși era un om de duh și cu bun simț, de cînd se cocoțase pe un tron absolut, părea să-și fi pierdut cu totul capul și se arăta, printre altele, mai bănuitor decît o femeiușcă.

Ernest al IV-lea nu era viteaz decît la război. Pe cîmpurile de bătălie unde se luptase fusese văzut de zeci de ori ducînd o coloană la atac, ca un brav general ce era; dar, după moartea tatălui său, Ernest al III-lea, o dată întors în țărișoara unde, din nefericire și pentru el, este investit cu o putere nelimitată, se apucase să tune și să fulgere împotriva liberalilor și a libertății. Curînd, începu să-și închipuie că oamenii îl urăsc. În cele din urmă, într-o clipă de proastă dispoziție, trimise la spînzurătoare doi liberali, care nu erau poate chiar atît de vinovați, dar fusese sfătuit în acest sens de un ticălos, pe nume Rassi, un fel de ministru de Justiție.

Din clipa aceea blestemată, viața principelui s-a schimbat; e chinuit de bănuielile cele mai ciudate. Nu are nici cincizeci de ani, dar frica l-a împutînat în asemenea măsură, încît, cum aude vorbindu-se de iacobini și de planurile comitetului directoriu de la Paris, capătă pe loc înfățișarea unui bătrîn de optzeci de ani; și iată-l, din nou, pradă vedeniilor și spaimelor copilăriei.

Favoritul său Rassi, procuror general (sau mare judecător), nu are influență asupra lui decît speculîndu-i frica. Îndată ce simte slăbindu-i creditul, se grăbește să descopere vreo nouă conspirație, dintre cele mai sumbre și mai fanteziste. Se

întimplă cumva ca treizeci de nesocotiți să se adune pentru a citi vreun număr al *Constituționalului*? Rassi îi declară conspiratori și îi trimite sub stare de arest în acea vestită fortăreață a Parmei, spaima întregii Lombardii. Fiind foarte înaltă — o sută optzeci de picioare, zice-se — se zărește în mijlocul aceluși șes întins, de la mari depărtări; forma exterioară a acestei închisori, despre care se povestesc lucruri atît de înfiorătoare, o face prin groaza ce-o răspîndește în juru-i, să fie regina întregii cîmpii ce se întinde între Milano și Bologna.

— Cine ar crede, îi spunea contesei un alt călător, că noaptea, în camera sa de la cel de-a treilea cat al palatului, păzit de optzeci de străjeri, care, din sfert în sfert de oră, urlă cîte o frază întreagă, Ernest al IV-lea în persoană stă și tremură? În ciuda ușilor și a ferestrelor ferecate cu cîte zece zăvoare și a faptului că încăperile vecine, atît cele de deasupra cît și cele de dedesubt, sînt înțesate de soldați, el se teme de iacobini. Dacă vreo șipeă din parchet scîrîie cît de ușor, sare și pune mina pe pistoale, închipuindu-și că vreun liberal i s-a ascuns sub pat. Și, pe loc, toate soneriile palatului încep să zbirniie, iar un aghiotant se duce să-l trezească pe contele Mosca. Cînd sosește la palat, ministrul poliției se ferește să tăgăduiască cumva complotul. Dimpotrivă. Singur cu suveranul său și înarmat pînă-n dinți, cercetează toate ungherele apartamentelor, se uită pe sub paturi și, într-un cuvînt, se dedă la o sumedenie de năzdrăvănii și caraghioslicuri, vrednice, în cel mai rău caz, de o băbătie. Toate aceste măsuri i s-ar fi părut înjositoare chiar și principelui, în vremurile fericite cînd se războia bărbătește și cînd încă nu omorise altfel decît cu arma în mînă. Cum este un

om deosebit de inteligent, îi e rușine de aceste măsuri de precauție și își dă seama de ridicolul lor, chiar în clipa cînd recurge la ele. Izvorul nemăsuratei treceri de care se bucură contele Mosca constă tocmai în faptul că întrebuițează întreaga-i dibăcie pentru ca monarhul să nu aibă vreodată a roși în prezența lui. El, Mosca, este acela care, în calitatea sa de ministru al Poliției, stăruie să se caute bine pe sub toate mobilele, ba chiar se vorbește, la Parma, că pune să se scotocească pînă și în cutiile contrabasurilor. Iar principele este acela care se opune și își zeflemisește ministrul pentru excesul lui de zel. Am făcut prinsoare, îi răspunde Mosca : „Ia gîndiți-vă la sonetele satirice cu care ne-ar copleși iacobinii dacă am lăsa să fiți asasinat. Apărăm nu numai viața dumneavoastră, ci și onoarea noastră.“ Dar se pare că principele nu se lasă prostit decît pe jumătate ; căci dacă îndrăznește careva să spună prin oraș că în ajun cei de la palat au petrecut o noapte albă, pe dată marele procuror Rassi îl trimite pe autorul acestei glume proaste la fortăreață ; și o dată întemnițat acolo, în acel lăcaș înalt și *la aer curat*, cum se spune la Parma, apoi trebuie să se întîmple cine știe ce minune ca să-și mai amintească cineva de el. Fiindcă Mosca este ostaș, iar în Spania s-a salvat de douăzeci de ori cu pistolul în mînă din ghearele primejdiei, suveranul îl preferă lui Rassi, deși acesta e mult mai mlădios și mai servil. Nefericiții prizonieri închiși în fortăreață sînt ținuți la cel mai strașnic secret și se istorisesc despre ei fel de fel de povești. Liberalii pretind că una din născocirile lui Rassi este ca temnicerii și duhovnicii să-i convingă pe deținuți că, aproape în fiecare lună, unul din ei este dus la moarte. În ziua aceea, întemnițatii au voie să se urce pe plat-

forma uriaşului turn, la o înălţime de o sută optzeci de picioare, şi, de acolo, să privească defilind cortegiul, în cap cu nemernicul, care joacă rolul nefericitului osîndit la moarte.

Toate aceste poveşti şi alte douăzeci de acelaşi fel, dar nu mai puțin adevărate, o interesau nespus pe doamna Pietranera; a doua zi, cerea noi amănunte contelui Mosca, făcînd mii de glume pe socoteala lui. Îl găsea plin de haz şi îi afirma că, fără să-şi dea seama, e un monstru. Într-o zi, întorcîndu-se la hotel, contele îşi spuse: „Nu numai că această contesă Pietranera este o femeie incîntătoare, dar cînd îmi petrec seara în loja ei, izbutesc să uit unele lucruri din Parma, a căror amintire îmi sfredeleşte inima.“ *„Acest ministru, în ciuda felului său de a fi uşuratic şi scripitor, nu avea un suflet à la française şi nu ştia să-şi uite supărările. Dacă, bunăoară, avea la căpătîii un spin, se simţea obligat să-l rupă sau să-l tocească tot zdrelindu-şi de el mădularele.“* Rog pe cititor să mă ierte pentru această frază tradusă direct din italiană.

A doua zi după această descoperire, contele îşi dădu seama că, în ciuda treburilor urgente pe care le avea la Milano, ziua i se părea nespus de lungă; nu-şi mai afla locul; îşi obosi cît putu cîi de la trăsură apoi, pe la orele şase după-amiază, porni călare spre Corso; nutrea oarecari speranţe de a o întîlni acolo pe doamna Pietranera; nezărind-o, îşi aminti că la ceasurile opt se deschidea Teatrul Scala; intră şi nu văzu nici zece persoane în toată acea imensă sală. Se cam ruşină că se afla acolo. „E cu putinţă, îşi spuse el, ca la cei patruzeci şi cinci de ani bătuţi pe multe, să fac nebunii de care ar roşi şi un sublocotenent?“ Din fericire, nu-l bănuia nimeni. Fugi şi căută să-şi omoare

timpul, plimbându-se pe străduțele atît de frumoase din jurul Scalei, pline de cafenele care, la ora aceea, gemeau de lume ; în fața fiecăreia din ele, o mulțime de curioși, instalați pe scaune, pînă în mijlocul străzii, consumau înghețate și flecăreau pe seama trecătorilor. Conteale era un trecător cu totul deosebit : de aceea și avu plăcerea să fie recunoscut și oprit. Trei sau patru pisălogi, din cei de care nu te poți descotorosi cu una cu două, profitară de acest prilej ca să vorbească, fără audiență specială, cu un ministru atît de puternic. Doi dintre ei îi înmînară jalbe, iar cel de-al treilea se mulțumi să-i dea unele sfaturi ce nu se mai sfîrșeau, asupra atitudinii sale politice.

Cînd ești atît de inteligent, nu trebuie să dormi ; și nici să te plimbi cînd ești atît de puternic. Conteale se reîntoarse la teatru și avu ideea de a ocupa o lojă în rîndul al treilea ; de acolo, putea supraviețui, fără să fie observat de nimeni, loja din rîndul al doilea, în care spera s-o vadă sosind pe contesă. Două ore nesfîrșite de așteptare nu i se părură de fel prea lungi acestui îndrăgostit ; fericit, sigur că nu-l vede nimeni, se lăsa cu totul în voia nebuniei ce-l cuprinsese. „Oare, bătrînețea nu înseamnă, înainte de orice, tocmai neputința de a mai fi furat de asemenea dulci copilării ?“ își spunea el.

În cele din urmă, apăru și contesa. Prin lornetă, o privea cu nesaț. „Tinără, strălucitoare, ușoară ca o pasăre, nu-i dai nici douăzeci și cinci de ani, gîndea el. Dar frumusețea e cel mai neînsemnat din darurile sale ; căci unde găsești un suflet pururi sincer ca al ei, ce niciodată nu se poartă cu grijă pentru șine, ci se lasă cu totul în voia primei impresii și nu se vrea decît me-

reu chemat spre altceva ? Abia acum înțeleg ne-
bunia contelui Nani.“

Cită vreme nu-i era gândul decît la cucerirea
fericirii pe care o avea sub ochi, Mosca își găsea
cele mai bune scuze pentru propria sa nebunie.
Dar, ele nu-i mai păreau la fel de bune cînd
se întorcea cu gândul la vîrsta și la grijile, une-
ori atît de triste, ce-i năpădeau viața. „Un om
încusit, căruia frica îi ia mințile, mă ține pe pi-
cior mare și cu bani mulți, ca să-i fiu ministru.
Dar dacă mîine mă dă afară, rămîn pe drumuri,
bătrîn și sărac, adică tot ce e mai vrednic de
dispreț pe lumea asta ; halal personaj de ofe-
rit contesei !“ Dar gândurile acestea fiind prea în-
tunecate, se reîntoarce la doamna Pietranera ; nu
s-ar mai fi săturat privind-o și, pentru a se pu-
tea gândi mai în voie la dînsa, nici nu coborî în
loja ei. „Pare-se că l-a ales pe Nani anume, pen-
tru a-l face să turbeze pe acel dobitoc de Li-
mercati, care nu numai că nu s-a învrednicit
să-l străpungă cu spada pe ucigașul soțului ei,
dar nici măcar n-a pus pe altcineva să-i dea o
lovitură de pumnal. Eu, unul, m-aș bate și de
douăzeci de ori pentru ea“, se înfierbîntă con-
tele. În fiecare clipă, își întorcea privirile către
orologiul teatrului care, prin cifre luminoase, stră-
lucind pe un fond întunecat, vestea spectatorilor,
din cinci în cinci minute, ora la care le era în-
găduit să intre într-o lojă prietenă. Contele își
spunea : „Nu voi putea sta în loja ei decît cel
mult o jumătate de oră, eu, care o cunosc de
atît de puțină vreme ; dacă rămîn mai mult, mă
ia lumea la ochi și, din pricina vîrstei mele și
mai ales a acestui blestemat de păr pudrat, voi

părea cuceritor ca un Casandru¹.“ Însă un alt gând îl făcu să se hotărască pe loc : „Te pome-
nești că pornește ea în vizită prin alte loji. Ar fi
o strașnică răsplată pentru zgîrcenia cu care îmi
drămuiesc această plăcere.“ Se ridică să coboare
în loja contesei, cînd, deodată, mai-mai că-nu-l
mai trase inima să dea ochi cu ea.

„Asta-i culmea, își zise în sinea lui, oprindu-se
pe trepte, iată-mă, așadar, pradă unui adevărat
acces de timiditate ! De douăzeci și cinci de ani
nu mi s-a mai întîmplat așa ceva !“

Intră în lojă, făcînd aproape o sfortare să-și în-
vingă sfiala. Și profitînd, ca un om de duh ce
era, de această năstrușnică întîmplare, nu căută
de fel să se arate la largul lui sau să pară spi-
ritual, povestind vreo istorioară hazlie ; avu, dim-
potrivă, curajul să fie sfios și își folosi ascuțimea
minții, lăsînd să i se ghicească tulburarea, fără
a fi ridicol. „Dacă mi-o ia în nume de rău, își
spunea el, sînt pierdut în vecii vecilor. Eu, sfios,
cu părul ăsta pudrat și care altfel ar arăta cărunt ?
Dar, la urma urmei, acesta-i adevărul și deci
nu pot să par ridicol decît dacă exagerez sau fac
caz de sfiala mea.“ Dar contesei i se urise atît
de mult la Grianta, să tot aibă în fața ochilor
perucile pudrate ale fratelui, nepotului și ale altor
cîtorva vecini plicticoși și conformiști, încît nici
nu-i trecu prin minte să ia seama la părul nou-
lui ei adorator. .

Inteligența o feri ca o pavază de hohotul de
rîs care i-ar fi putut scăpa la intrarea contelui ;
nu luă aminte decît la veștile din Franța, pe care
Mosca i le șoptea întotdeauna, cînd venea s-o vadă
în lojă ; fără doar și poate că le scornea... În

¹ Personaj din comedia italiană, tipul bătrînului ridi-
col, al tatălui înșelat de copii și de toți cei din jurul lui.

seara aceea, în timp ce le discutau împreună, băgă de seamă că privirea contelui era frumoasă și bună.

— Îmi închipui, îi spuse dînsa, că la Parma, în mijlocul sclavilor dumitale, nu vei fi avînd aceeași privire blajină : asta ți-ar strica toate socotelile, iar lor le-ar da nădejdea că scapă de spînzurătoare.

Acastă totală lipsă de înfumurare, la un om ce trecea drept primul diplomat al Italiei, i se păru contesei un lucru cu totul deosebit ; ba chiar găsi că Mosca avea și oarecare farmec. Și, cum vorbea frumos și cu căldură, nu-i dispăcu faptul că își îngăduia să joace pentru o seară, și nimic mai mult, rolul de bărbat atent.

Pasul pe care îl făcură era un pas mare și primejdios ; din fericire pentru ministru, care la Parma nu avea de-a face cu femei fără inimă, contesa nu sosise decît de puține zile de la Granta și mintea îi era încă întepenită de plictiseala vieții la țară. Uitase pînă să și glumească ; și toate acele nimicuri care fac parte dintr-un anume fel de viață, elegant și ușor, căpătaseră pentru ea un iz de noutate ce le sfîntea parcă. Nu avea chef să ia pe nimeni și nimic în deridere, nici chiar pe un îndrăgostit de patruzeci și cinci de ani, care, pe deasupra, se mai arăta și sfios. Opt zile mai tirziu, îndrăzneala contelui ar fi putut fi primită cu totul altfel.

La Scala, se obișnuia ca acele mici vizite, ce se făceau de la o lojă la alta, să nu se prelungească mai mult de douăzeci de minute ; contele își petrecu toată seara în loja în care avusese fericirea de a o întîlni pe doamna Pietranera. „Femeia aceasta, își spunea el, îmi redă tot avîntul nebunesc al tinereții !“ Dar simțea îndeajuns

primejdia ce-l pîndea. „Oare rangul meu de pașă atotputernic, la patruzeci de leghe distanță, o va face să-mi ierte această neghiobie ? Dac-ar ști cum mă plictisesc la Parma !” Cu toate acestea, din sfert în sfert de oră își punea în gînd să se ridice și să plece.

— Trebuie să vă mărturisesc, doamnă, îi spuse el rîzînd, în cele din urmă, că la Parma mor de urît și fie-mi îngăduit să mă îmbăt de plăcere, atunci cînd mi se întîmplă să o aflu în cale. Așa încît, îngăduiți-mi doar în astă-seară să joc pe lîngă dumneavoastră rolul de îndrăgostit. Căci, vai ! peste puține zile voi fi foarte departe de loja aceasta, care mă face să uit de toate amărăciunile și, așa cum veți fi gîndind în sinea dumneavoastră, chiar și de buna-cuviință.

La opt zile după această vizită, cu totul neobișnuită, în loja de la Scala, și în urma mai multor întîmplări mărunte, a căror istorisire ar putea să pară prea lungă, contele Mosca era îndrăgostit nebunește, iar contesa începea să fie covînsă că, dacă un bărbat îi place, vîrsta lui nu are nici o însemnătate. Cam asta era ștarea lor de spirit, cînd Mosca fu chemat, printr-un curier special, la Parma. S-ar fi zis că monarhul se temea să rămînă prea mult singur. Contesa se înapoie la Grianta ; acum, cînd închipuirea ei nu le mai împodobește, locurile îi părăură pustii. „Să fi început să mă intereseze omul acesta ?” se întrebă ea. Mosca îi scrisese și nu avu a se preface ; lipsa contesei îi secase izvorul tuturor gîndurilor. Scrisorile lui aveau haz și, printr-o mică ciudățenie ce nu-i fu luată în nume de rău, pentru a evita comentariile marchizului del Dongo, căruia nu-i plăcea să plătească adusul scrisorilor acasă, contele trimitea curieri speciali, care le depuneau la poșta de la

Como, Lecco, Varese sau vreunul din celelalte mici orașele încântătoare din jurul lacului. Proceda astfel cu speranța ca același curier să-i aducă și răspunsul ; ceea ce se și întâmpla.

În curînd, zilele cînd sosea poșta căpătară pentru contesă o anumită însemnătate. Curierii aduceau flori, fructe, mici daruri fără preț, dar care îi făceau plăcere, atît ei cît și cumnatei sale. Amintirea contelui se împletea cu ideea mării lui puteri ; contesa ajunsese să plece urechea la tot ceea ce se spunea despre el, căci liberalii înșiși îi recunoșteau meritele.

Principalul izvor al proastei faime create în jurul lui Mosca era faptul că la Parma el trecea drept șef al partidului *ultra*, în timp ce partidul liberal avea în fruntea lui o intrigantă, în stare de orice, chiar și de a reuși : marchiza Raversi, femeie neînchipuit de bogată. Principele avea grijă ca, din cele două partide existente, să nu-l descurajeze niciodată pe cel ce nu era la putere ; știa el bine că tot dînsul avea să fie stăpînul, chiar și cu un cabinet ales printre cei ce frecventau salonul doamnei Raversi.

Zvonurile care ajungeau la Grianta dădeau mii de amănunte în legătură cu aceste intrigi. Lipsa lui Mosca, pe care toată lumea îl descria ca pe un ministru cu cele mai înalte însușiri și, pe deasupra, și ca pe un om de acțiune, îngăduia contesei să nu se mai gîndească la părul lui pudrat — simbol a tot ceea ce era trist și depășit ; căci acesta era doar un amănunt neînsemnat, una din obligațiile vieții la curte, unde el juca, de altfel, un rol atît de frumos. „A fi curtean, îi spunea contesa marchizei, este un lucru nespus de ridicol, dar care își are hazul lui ; e un joc interesant, dar cu condiția să-i accepți regulile. Ai pomenit vre-

odată ca cineva să se răzvrătească împotriva caraghioaselor reguli ale *whist*-ului¹? Și, cu toate acestea, o dată ce te-ai deprins cu ele, îți face mare plăcere să-ți vezi adversarul bătut.“

Doamna Pietranera se gîndea adesea la autorul nenumăratelor și încîntătoarelor scrisori pe care le primea; ziua în care îi soseau era pentru ea neșpus de plăcută; se urca în barcă și se ducea să le citească în mijlocul celor mai frumoase peisaje de pe marginea lacului: la Pliniana, la Belano sau în pădurea Sfondrata. Scrisorile acelea o mîngiau întrucîtva și de lipsa lui Fabricio. Nu-i putea interzice contelui să fie îndrăgostit; nu trecuse nici o lună și iată că se gîndea la el cu dor și duioșie. Cît despre Mosca, era aproape de bună-credință cînd îi scria că e gata să-și dea demisia și să-și lase ministerul, ca să vină să-și petreacă viața cu ea, la Milano sau aiurea. „Am patru sute de mii de franci, adăuga el, care ne vor aduce, de bine de rău, un venit de cincisprezece mii de franci.“ „Aș avea din nou o lojă... și cai...“, își spunea contesa; și visurile acestea își aveau farmecul lor. Priveliștile negrăit de frumoase ale lacului Como începeau din nou s-o farmece. Se ducea să viseze, pe țărmurile lui, la acea reîntoarcere spre o viață strălucitoare, care în mod atît de ciudat și de neașteptat îi stătea iarăși la îndemînă. Se și vedea pe Corso, la Milano, fericită și veselă, ca pe vremea viceregelui „Tinerețea, sau cel puțin viața cu freamătul ei, ar reîncepe pentru mine!“ își spunea dînsa.

Uneori, închipuirea-i aprinsă îi ascundea unele lucruri, dar niciodată nu se amăgea cu bună știință, cum fac cei ce se sfiesc să privească viața în

¹ Joc de cărți.

față. Era, înainte de toate, o femeie de bună credință cu ea însăși. „Dacă sînt puțin cam în vîrstă pentru a mă mai ține de nebunii, își spunea ea, nu trebuie să uit că invidia care, ca și dragostea, își face iluzii, ar putea să-mi otrăvească toată șederea la Milano. După moartea soțului meu, nobila sărăcie în care m-am retras, ca și refuzul a două mari cereri în căsătorie, m-au făcut să am și mai mult succes. Bietul meu Mosca nu are nici a douăzecea parte din risipa de belșug pe care mi-o puneau la picioare cei doi națîngi de Limercati și Nani. Firava pensie de văduvă, cu greu obținută, concedierea servitorilor, care la timpul său făcuse vîlvă, precum și odăita de la catul al cincilea al modestului imobil, la intrarea căruia se adunau douăzeci de echipaje deodată — toate acestea alcătuiau odinioară o stare de lucruri cu totul aparte. Dar astăzi, de oricîtă pricepere aș da dovadă, aș trece prin clipe foarte neplăcute dacă, neavînd altă avere decît tot pensia mea de văduvă, m-aș reîntoarce să trăiesc la Milano, în acea mărunță tihnă burgheză, pe care ne-ar putea-o îngădui cele cincisprezece mii de franci ce-i vor rămînea lui Mosca după demisie. Un serios obstacol, pe care invidia îl va transforma într-o armă necruțătoare, este faptul că, deși despărțit de multă vreme de soția lui, contele este căsătorit. Această despărțire e cunoscută la Parma, dar la Milano ea va fi luată drept o noutate și mi se va pune în seamă. Așa încît frumoasa mea lojă la Scala, și tu, Como, dumnezeiescul meu lac... adio! adio!”

În ciuda acestor presupuneri bine cumpănite, dacă ar fi avut cît de puțină avere, contesa ar fi primit propunerea lui Mosca de a demisiona. Se socotea o femeie în vîrstă și viața la curte

îi inspira teamă ; dar ceea ce va părea din cale-afară de neverosimil dincoace de Alpi este faptul că, într-adevăr, contele și-ar fi dat fericit demisia ; cel puțin era lucrul de care izbutise s-o convingă pe contesă. În toate scrisorile sale stăruia, cu o nebulie mereu crescîndă, să-i acorde o a doua întrevvedere la Milano, ceea ce și obținuu. „Să-ți jur că simt pentru dumneata o patimă nebună, îi spuse într-o zi contesa, la Milano, ar însemna să te mint. Ce n-aș da să mai pot iubi acum, la cei peste treizeci de ani ai mei, cum iubeam altădată la douăzeci și doi ! Dar am văzut prăbușindu-se atîtea lucruri pe care le credeam veșnice ! Simt pentru dumneata cea mai dulcească dintre prietenii, am în dumneata o încredere nemărginită și, dintre toți bărbații, ești cel pe care îl prefer.“ Contesa se credea întru totul sinceră, deși, spre sfîrșitul ei, această declarație cuprindea o mică minciună. Poate că, dacă Fabricio ar fi voit, i-ar fi biruit pe toți în inima ei. Dar Fabricio nu era decît un copil în ochii contelui Mosca ; acesta sosi la Milano trei zile după plecarea nesocotitului tînăr la Novara și se grăbi să meargă să intervină pentru el, pe lângă baronul Binder. Contele socotea că exilul era o boală fără leac.

Nu venise singur la Milano : cu el în trăsură se afla și ducele Sanseverina-Taxis, un bătrînel drăguț, mărunțel, de șaizeci și opt de ani, cu păr cărunt, foarte curat, foarte șlefuit, putred de bogat, dar nu de ajuns de nobil. Întreaga lui avere fusese agonisită de bunicul său, care, în calitate de ardenaș general¹ al statului Parma, strînsese

¹ Persoană care a obținut dreptul de a percepe diverse impozite, în schimbul unei anumite sume vărsate la Trezoreria statului.

milioane. Tatăl său obținuse să fie numit ambasador al principelui Parmei la curtea ***, în urma următorului raționament :

— Alteța-voastră plătește treizeci de mii de franci trimisului ei la curtea ***, iar acesta trăiește acolo ca un calic. Dacă alteța-voastră binevoiește să-mi încredințeze mie această funcție, mă voi mulțumi cu un salariu de șase mii de franci. În schimb, cheltuielile mele la curtea *** nu vor fi niciodată sub o sută de mii de franci anual, iar administratorul meu va vărsa în fiecare an o sumă de douăzeci de mii de franci la visteria Afacerilor Străine ale Parmei. Cu această sumă, se va putea numi pe lingă mine un secretar de ambasadă — oricare veți voi —, iar eu nu mă voi amesteca și nici nu voi fi curios să aflu tainele diplomatice, în cazul în care acestea ar exista. Singurul meu scop este să dau o anumită strălucire numelui meu, care e încă nou, și să-l înalț printr-o funcție de mare demnitar al țării.

Actualul duce, fiul aceluia ambasador, făcuse prostia de a manifesta oarecare vederi liberale, din care pricină, de doi ani de zile, era nemîngîiat. În timpul lui Napoleon, pierduse două sau trei milioane, încăpățînindu-se să rămînă prin străinătăți, dar, cu toate acestea, de la restabilirea ordinii în Europa, nu izbutise încă să obțină un anumit colan ce împodobește portretul tatălui său ; lipsa acelei înalte decorații îl făcea să tînjească. În Italia, iubirea este însoțită de un asemenea grad de intimitate, încît orice urmă de vanitate e dinainte exclusă între cei doi amanți. Iată de ce Mosca spuse, în chipul cel mai firesc, femeii pe care o adora :

— Am să-ți ofer, spre alegere, două sau trei planuri de viitor, toate cît se poate de bine chib-

zuite și la care mă tot gîndesc de vreo trei luni încoace :

1 — Îmi dau demisia și trăim ca doi burghezi de treabă la Milano, Florența sau Neapole, unde vei crede de cuviință. Avem un venit de cincisprezece mii de franci, pe lingă atențiile principelui, care vor dura mai mult sau mai puțin.

2 — Primești să vii în țărișoara în care dețin o oarecare putere și cumperi o moșie, Sacca de pildă, conac încîntător, în mijlocul unei păduri la poalele căreia curge Padul — poți semna contractul de cumpărare de azi într-o săptămînă. Principele te va adopta la curtea sa. Dar aici se ivește o piedică serioasă. Vei fi bine primită la curte ; nimeni nu va îndrăzni să crîcnească în fața mea ; de altfel, prințesa se crede nefericită și am și avut grijă să-i fac cîteva servicii, cu gîndul că mai tirziu ar putea să-ți prindă bine. Trebuie, însă, să-ți atrag atenția asupra unei piedici greu de înlăturat : principele este cît se poate de evlavios și, după cum știi, fatalitatea face să fiu căsătorit, de unde mii de neplăceri mărunte. Dumneata ești văduvă, e un titlu frumos, dar care ar trebui schimbat cu un altul, și tocmai despre asta este vorba în cea de-a treia propunere a mea.

S-ar putea găsi un nou soț, de fel stînjenitor, dar care să fie, în primul rînd, foarte înaintat în vîrstă — căci de ce mi-ai răpi nădejdea că i-aș putea lua într-o bună zi locul ? Ei bine, am ajuns la o înțelegere, în această ciudată afacere, cu ducele Sanseverina-Taxis, care, bineînțeles, deocamdată nu știe numele viitoarei ducese. Știe doar că ea l-ar face ambasador și că i-ar dăruia acel mare colan pe care îl avea tatăl său și fără de care se simte cel mai nefericit dintre muritori. Acestea fiind zise, ducele nu-i chiar un nătărău ; își comandă

hainele și perucile la Paris. Apoi, e un om incapabil de răutăți ticluite dinainte, e absolut convins că onoarea constă în deținerea unui colan și îi este rușine de averea lui. Acum un an, când mi-a propus să fondeze un spital, pentru a dobîndi mult rîvnitul colan, mi-am cam bătut joc de el. În schimb, el nu și-a bătut joc de mine cînd i-am propus o căsătorie; prima mea condiție a fost, bineînțeles, ca niciodată să nu mai calce la Parma.

— Dar îți dai seama că ceea ce îmi propui dumneata este foarte imoral? spuse contesa.

— Nu mai imoral decît toate cîte se petrec la curtea noastră și la încă alte douăzeci. Puterea absolută mai prezintă și acest avantaj plăcut, că sfîntește în ochii popoarelor totul; așa încît, ce ne pasă de un caraghioslic pe care nimeni nu-l vede? Singura noastră politică de acum înainte va consta în a ne teme de iacobini, și încă cum! În fiecare an, ne vom crede în ajunul lui '93¹. Și sper că vei avea prilejul să auzi frazele sforăitoare pe care le rostesc pe tema aceasta, la recepții! Frumos îmi mai stă! Tot ce va putea micșora cît de cît această spaimă va fi socotit de o moralitate suverană de către nobili și cucernici. Iar la Parma, tot ce nu este nobil sau cucernic se află sau se pregătește să intre la închisoare. Fii cît se poate de convinsă că o astfel de căsătorie nu va părea ceva neobișnuit, la noi, decît în ziua în care voi cădea eu în dizgrație. Soluția aceasta nu trage pe nimeni pe sfoară, ceea ce este, după părerea mea, esențialul. Principele, din a cărui favoare noi facem meserie și marfă, n-a pus decît o singură condiție ca

¹ Anul 1793: în timpul Revoluției Franceze, în acest an, puterea a trecut în mîinile iacobinilor. Această perioadă reprezintă treapta cea mai înaltă a Revoluției Franceze.

să-și dea consimțământul, și anume ca viitoarea ducasă să fie de viță nobilă. Anul trecut, funcția mea mi-a adus, una peste alta, un câștig de o sută șapte mii de franci ; venitul meu trebuie să fi fost în total de o sută douăzeci și două de mii ; douăzeci de mii i-am depus la Lyon. Așadar, alege :

1 — o viață pe picior mare, cu acești o sută douăzeci și două de mii de franci anual, care la Parma fac cel puțin cît patru sute de mii la Milano, dar totodată o căsătorie prin care vei lua numele unui om nu chiar de lepădat, pe care n-ai să-l vezi decît o singură dată, și anume : în fața altarului. Sau, dacă nu :

2 — o modestă viață burgheză, cu cei cincisprezece mii de franci, la Florența sau Neapole, fiindcă sînt și eu de părerea dumatilă : prea ai fost admirată la Milano ; invidiile ne-ar prigoni și ar sfîrși, poate, chiar prin a ne indispune. Pe cîtă vreme, o viață pe picior mare la Parma ar avea, îmi închipui, un iz de noutate, chiar și pentru dumneata, care ai cunoscut fastul de la curtea prințului Eugen ; și n-ar fi rău să o cunoști mai înainte ca ușa ei să ni se închidă. Să nu crezi cumva că vreau să-ți înrîuresc părerea. Cît despre mine, alegerea mea este făcută : mai bine trăiesc undeva, la un al patrulea etaj, cu dumneata, decît să-mi duc mai departe, singur, această viață de huzur.

Amănuntele acelei ciudate căsătorii fură discutate zi de zi între cei doi îndrăgostiți. Contesa îl văzu, la balul Scalei, pe ducele Sanseverina-Taxis, care i se păru cît se poate de prezentabil. Într-una din ultimele lor discuții, Mosca își rezumase astfel propunerea :

— Trebuie să luăm o hotărîre decisivă, dacă vrem să ne petrecem restul vieții plăcut, ușor, și dacă nu vrem să îmbătrînim înainte de vreme.

Principele și-a dat aprobarea. Sanseverina e un personaj destul de onorabil : este stăpînul celui mai frumos palat din Parma și al unei averi fabuloase ; are șazeci și opt de ani și o singură pasiune : marele colan. Însă o gravă pată i-a stricat viața : a cumpărat, cîndva, un bust al lui Napoleon, de Canova¹, plătindu-l zece mii de franci. Al doilea păcat, care îl va ucide dacă nu-i vii într-ajutor, este acela de a fi împrumutat cu douăzeci și cinci de napoleoni pe Ferrante Palla, un nebun de pe la noi, dar întrucîtva om de geniu, și pe care l-am condamnat la moarte, din fericire, în lipsă. Acest Ferrante a scris în viața lui două sute de versuri, pe care nimic nu le egalează ; ți le voi spune într-o zi, sînt la fel de frumoase ca ale lui Dante. Principele îl numește pe Sanseverina la curtea din ***, căsătoria are loc în ziua plecării lui, iar în cel de-al doilea an al căsătoriei sale, pe care el o va numi ambasadă, va primi, în sfîrșit, marele colan, fără de care nu poate trăi. Va fi pentru dumneata un frate, cîtuși de puțin supărător ; o să semneze dinainte toate actele de care va fi nevoie și, de altfel, îl vei vedea puțin sau chiar de loc, după cum vei crede de cuviință. Iar el nu vrea decît un lucru : să nu pună piciorul în Parma, unde atît bunicul său arendașul, cît și așa-zisul lui liberalism îl stingheresc. Rassi, gîdele nostru, pretinde că ducele a fost abonat într-ascuns la *Constituțional*, prin mijlocirea lui Ferrante Palla, poetul, și calomnia aceasta a fost multă vreme o piedică serioasă la consimțămîntul principelui.

De ce ar fi, oare, vinovat istoricul care reproduce cu sfințenie cele mai mici amănunte ale întîmplărilor ce i-au fost relatate ? E vina lui dacă

¹ Sculptor italian (1757—1822).

personajele, tirite în viltoarea unor patimi pe care, din păcate, el însuși nu le împărtășește, alunecă spre fapte adînc imorale ? E drept că lucruri de acest soi nu se mai fac într-o țară în care unica pasiune, supraviețuind tuturor celorlalte, este banul — mijloc de îngîmfare și deșertăciune.

La trei luni după întîmplările povestite pînă aici, ducesa Sanseverina-Taxis uimea curtea din Parma prin bunăvoința-i îngăduitoare și prin nobila seninătate a inteligenței sale ; casa ei era, de departe, cea mai plăcută din oraș, așa precum făgăduise contele Mosca stăpînului său. Ranucio-Ernest al IV-lea, principele domnitor, și principesa, cărora ducesa le fu prezentată de două dintre cele mai mari doamne ale țării, îi făcură o primire cu totul deosebită. Ducesa era curioasă să-l cunoască pe acest principe, stăpîn pe soarta bărbatului iubit ; voi să-i placă și izbuti chiar prea mult.

Principele era un bărbat cu o statură înaltă, dar cam greoaie ; părul, mustățile, favoriții lui, neobișnuit de mari, erau de un blond pe care curtenii lui îl găseau foarte frumos, dar care, oriunde în altă parte, prin culoarea lor spălăcită, ar fi stîrnit neghioaba comparație cu niște cîlți. În mijlocul obrazului său grăsun, se înălța, sfios, un năsuc ce părea mai curînd de femeie. Însă ducesa băgă de seamă că, pentru a descoperi în trăsăturile suveranului toate aceste mici urîșenii, trebuia să cauți cu de-amănuntul. Căci, luat în totul, părea un om inteligent și care știe ce vrea. Ținuta lui, atitudinile lui nu erau lipsite de maiestate, dar uneori, cînd voia să-și impresioneze interlocutorul, i se întîmpla ca tocmai atunci să se încurce și, neștiind ce să mai facă, începea să se mute fără încetare de pe un picior pe altul.

Pe de altă parte, însă, Ernest al IV-lea avea o privire pătrunzătoare, care impunea ; mișcările îi erau pline de noblețe, iar vorbele bine cumpănite.

De la Mosca, ducesa aflase că principele avea, în sala cea mare de audiență, un portret în picioare al lui Ludovic al XIV-lea, precum și o foarte frumoasă masă semnată de Scagliola, din Florența. Imitația i se păru și ei izbitoare : era vădit că principele căuta să copieze privirea semeată și vorbirea aleasă a Regelui Soare și că se rezema de masă în așa fel, încît să semene cu Iosif al II-lea ¹. După primele cuvinte adresate ducesei, se așeză ca să-i îngăduie să folosească taburetul rezervat de etichetă rangului ei. La curtea Parmei, numai ducesele, prințesele și soțiile granzilor de Spania erau libere să se așeze cînd voiau ; celelalte femei așteptau ca principele sau principesa să le-o îngăduie ; și pentru a sublinia deosebirea dintre ranguri, aceste auguste persoane aveau întotdeauna grija de a lăsa să treacă un scurt timp, mai înainte de a le pofti pe doamnele ne-ducese să șadă. Ducesa găsi că, în anumite momente, imitarea lui Ludovic al XIV-lea de către suveran era cam prea bătătoare la ochi ; de pildă, atunci cînd zîmbea cu bunătate, lăsîndu-și capul pe spate.

Ernest al IV-lea purta un frac la modă, proaspăt sosit de la Paris. În fiecare lună i se trimiteau din capitala aceea, pe care o ura cu strășnicie, un frac, o redingotă și o pălărie. Dar, printr-un ciudat amestec vestimentar, în ziua primirii ducesei, el îmbrăcase niște pantaloni roșii, ciorapi de mătase și o pereche de pantofi foarte montați, ca-n portretele lui Iosif al II-lea. O primi pe doamna San-

¹ Împărat al Sfîntului Imperiu Roman de națiune germană între 1780—1790.

severina cu o amabilitate curtenitoare ; îi spuse lucruri spirituale și fine ; dar ea simți, și pe bună dreptate, că această primire nu era din cale-afară de călduroasă.

— Știi de ce ? îi spuse contele Mosca, la înapoierea ei de la audiență, fiindcă Milano este un oraș mai mare și mai frumos decât Parma. S-a temut că, făcându-ți primirea la care mă așteptam eu și pe care mă lăsase să o sper, să nu pară un provincial uluit de farmecele unei frumoase doamne, sosită din capitală. De asemenea, bănuiesc că mai este nemulțumit de un lucru, pe care aproape că nu îndrăznesc să ți-l spun : principele nu vede la curtea lui nici o altă femeie care să se poată întrece cu dumneata în frumusețe. Acesta a fost, aseară, la culcare, unicul subiect al convorbirii lui cu Pernicio, primul său valet de cameră, care binevoiește, din când în când, să stea de vorbă cu mine. Așa că prevăd o mică revoluție în eticheta palatului. Cel mai mare dușman al meu la această curte este un dobitoc : generalul Fabio Conti. Închipuiește-ți că omul acesta, cam într-o ureche, care n-a fost la război decât, poate, cel mult o zi din viața lui, nu se sfiește să-l imite în atitudini pe Frederic cel Mare ¹. Pe lângă aceasta, caută să se poarte cu nobila bunăvoință a generalului Lafayette ², numai și numai pentru că este șeful partidului liberal (singur Dumnezeu știe ce fel de liberali !).

¹ *Frederic al II-lea* (1712—1786), rege al Prusiei ; domnia sa marchează cel mai înalt grad al absolutismului militaro-birocratic.

² *Marie-Joseph Lafayette* (1757—1834), general și om politic francez ; în 1777—1778 a luptat pentru independența Americii de Nord ; partizan al monarhiei constituționale, s-a străduit a frâna dezvoltarea revoluției ; în 1830, a sprijinit restaurarea monarhiei în Franța.

— Îl cunosc pe Fabio Conti, spuse ducesa. Mi s-a ivit în drum, aproape de Como ; se sfădea cu jandarmii. Și-i povesti contelui mica întâmplare pe care cititorul și-o amintește poate.

— Vei ști, doamnă, dacă mintea dumitale va izbuti vreodată să pătrundă toate întortocherile ceremonialului nostru, că, la noi, o domnișoară nu este prezentată la curte decît după căsătorie. Iar în privința superiorității orașului Parma asupra tuturor celorlalte, principele este de un patriotism atît de ambițios, încît aş putea să-ți dau în scris că va găsi cu orice preț un mijloc ca tînăra Clelia Conti, fiica Lafayette-ului nostru, să fie de îndată prezentată la curte. Și trebuie să recunosc că, într-adevăr, este o fată încîntătoare și care pînă acum opt zile trecea încă drept cea mai frumoasă făptură din întreg statul Parmei. Nu știu, urmă contele, dacă grozăviile, pe care dușmanii suveranului nostru le-au scornit și le-au răspîndit pe socoteala lui, au ajuns pînă la Grianța ; dar au scos din el un fel de monstru, de căpcăun. Adevărul este că Ernest al IV-lea e plin de mici calități și pot spune că dacă, pe deasupra, ar mai fi fost și invulnerabil ca Achile, ar fi putut să fie un model de suveran absolut. Însă, din nenorocire, într-o clipă de plictiseală și minie, și poate și pentru a-l imita pe Ludovic al XIV-lea, care a pus să se taie capul nu mai știu cărui erou al Frondei ¹, pe care l-au aflat ducîndu-și traiul, liniștit și singur, undeva la țară, pe lîngă Versailles, la cincizeci de ani după Frondă, lui Ernest al IV-lea i-a cășunat să spînzure, într-o bună zi, doi liberali. Cică nesocotiții ăștia se întîlneau la anumite date ca să cîrtească împotriva stă-

¹ *Fronda* (în limba franceză, *fronde* : praștie), mișcare a nobilimii feudale franceze împotriva absolutismului, între 1648—1653.

pînirii și să înalțe cerului rugi fierbinți, să trimită peste Parma vreo ciumă care să o izbăvească de tiran. Cuvîntul „tiran“ a fost dovedit. Rassi a calificat acest lucru drept conspirație. I-a condamnat la moarte și execuția unuia dintre ei, contele L..., a fost cumplită. Aceasta s-a petrecut înainte de venirea mea. Din clipa aceea fatală, adăugă contele coborînd glasul, principele este apucat de niște accese de spaimă, *nedemne de un om*, dar ele sînt unicul izvor al trecerii de care mă bucur. Fără această spaimă suverană, s-ar găsi că am un fel de a fi mult prea repezit și prea aspru pentru această curte care mișună de nătărăi. Ai putea crede că principele se uită pînă și pe sub paturile din iatacul lui înainte de culcare și că face cheltuieli în valoare de un milion, ceea ce la Parma face cît patru milioane la Milano, ca să aibă o poliție bună ? Iar dumneata, doamnă ducesă, îl ai în față pe șeful acestei formidabile poliții. Prin poliție, cu alte cuvinte prin teamă, am ajuns ministru de Război și de Finanțe ; și cum ministrul de Interne este șeful meu direct, avînd în vedere că poliția intră în atribuțiile lui, am făcut în așa fel încît portofoliul acesta să fie atribuit contelui Zurla-Contarini, un dobitoc care trage la jug, bucurîndu-se că poate scrie optzeci de scrisori pe zi. Chiar azi-dimineață ne-a sosit una, pe care contele Zurla-Contarini a avut plăcerea să scrie, cu propria lui mină, numărul 20 715.

Ducesa Sanseverina fu prezentată tristei principese a Parmei, Clara-Paolina, care, pentru că soțul ei avea o amantă (o femeie destul de drăguță, marchiza Balbi), se credea cea mai nefericită ființă din lume, ceea ce, în tot cazul, o făcea să fie cea mai plicticoasă. Ducesa se pomeni în fața unei femei înalte cît o prăjină și slabă tare, care n-avea

nici treizeci și șase de ani, dar părea de cincizeci. Cu trăsăturile ei regulate și distinse, dacă nu ar fi fost atît de lăsătoare cu ea însăși, ar fi putut trece drept frumoasă, măcar că o cam urîteau niște ochi bulbucați, cu care nu prea vedea bine.

O primi pe ducesă cu o sfială atît de vădită, în-cît cîțiva curteni, dușmani ai contelui Mosca, îndrăzniră să spună că principesa părea să fie cea care e prezentată, iar ducesa, suverana. Surprinsă și aproape descumpănită, ducesa nu știa ce cuvinte să mai găsească, pentru a se situa pe o tîreaptă inferioară aceleia pe care principesa se plasase ea însăși. Pentru a o ajuta pe biata femeie, care, în realitate, nu era lipsită de duh, să-și recapete un pic de sînge rece, doamna Sanseverina nu găsi nimic mai potrivit decît să aducă vorba despre botanică și, pe această temă, urmă o lungă și nesfîrșită dizertație. Principesa era într-adevăr savantă în acest domeniu și avea niște sere splendide, pline cu plante tropicale. Căutînd pur și simplu să iasă din încurcătură, ducesa o cuceri pe veci pe Clara-Paulina, care, pe cît fu de sfioasă și de stînjenită la începutul audienței, pe atît se simți la largul ei către sfîrșitul acesteia, astfel încît, împotriva tuturor regulilor de etichetă, această primă vizită nu dură nici mai mult, nici mai puțin, de cinci sferturi de oră. A doua zi, ducesa își cumpără plante exotice și începu să se dea drept mare iubitoare de botanică.

Principesa își petrecea viața în societatea venerabilului părinte Landriani, arhiepiscop al Parmei, om de știință și chiar de spirit și cu desăvîrșire cinstit, dar care, de cîte ori își lua locul pe scaunul de catifea roșie (cuvinit rangului său), în fața jilțului suveranei, înconjurată de cele două doamne de companie, oferea un spectacol cu totul neobiș-

noit. Bătrînul prelat, cu plete colilii, era încă și mai sfios, dacă se poate spune, decît principesa ; deși se vedeau zilnic, toate audiențele începeau prînr-o tăcere de un lung sfert de oră. Lucrurile mergeau pînă acolo încît contesa Alvizi, una dintre doamnele de companie, ajunsese un fel de favorită numai fiindcă îi ajuta să rupă tăcerea și să-și vorbească.

La capătul acestor prezentări cerute de etichetă, ducesa fu primită de alteța sa serenisimă prințul-moștenitor, tînăr mai înalt decît tatăl său și mai sfios decît maică-sa. Avea șaisprezece ani și era foarte priceput în mineralogie. Cînd o văzu intrînd pe ducesă, se înroși pînă peste urechi și se fistici în asemenea măsură, încît nu mai fu în stare să-i spună acestei frumoase doamne nici un singur cuvînt. Era un flăcău destul de chipeș și își petrecea viața prin păduri, cu ciocanul în mînă. În clipa cînd ducesa se ridică pentru a pune capăt unei audiențe atît de tăcute, el exclamă :

— Dumnezeule, ce frumoasă sînteți ! Ceea ce nu păru de prea prost gust doamnei ce-i fusese prezentată.

Cu doi sau trei ani înainte de venirea ducesei Sanseverina la Parma, marchiza Balbi, tînără femeie de douăzeci și cinci de ani, putea trece încă drept cel mai desăvîrșit model de *frumusețe italienească*. Mai avea și acum cei mai frumoși ochi din lume, pe care știa să și-i joace ca nimeni alta, dar — văzută de aproape — pielea ei era toată acoperită de un păienjeniș de zbîrcituri foarte fine, care făceau din marchiză un fel de tînără bătrînă. Văzută mai de departe, de pildă la teatru, în loja ei, era încă o frumusețe și cei de la parter găseau că principele are gusturi foarte bune. E drept că acesta își petrecea toate serile la ea, dar,

adesea, fără să deschidă gura și halul de plictiseală în care îl vedea, o făcuse pe sărmana femeie să slăbească îngrozitor.

Se socotea de o agerime de spirit fără margini și zîmbea mereu cu înțeles; avea dinții cei mai frumoși și întotdeauna, chiar și atunci cînd nu se potrivea, căuta, printr-un zîmbet plin de subînțeles, să lase să se creadă cu totul altceva decît spuneau vorbele ei. Conte Mosca pretindea că zîmbetele acestea neîncetate, prin care își ascundea căscatul plictisit, erau pricina tuturor acelor zbîrcituri. Doamna Balbi se amesteca în toate treburile, iar statul nu făcea nici un singur tîrg de o mie de franci, fără ca marchiza să nu se aleagă cu vreo mică *amîntire* (era cuvîntul îngăduit la Parma). Gura lumii pretindea că marchiza ar fi depus, la o bancă din Anglia, șase milioane de franci, dar, în realitate, averea pe care o avea de foarte puțină vreme nu trecea de un milion și jumătate. Pentru a fi la adăpost de vicleniile ei și pentru a o face să depindă de dînsul, se făcuse contele Mosca ministru de Finanțe. Singura patimă a marchizei era frica, travestită într-o zgîrcenie respingătoare. „*Am să ajung la sapă de lemn*“, îi spunea ea citeodată principelui, pe care aceste vorbe îl indignau. Ducesa băgă de seamă că anticamera, strălucind de ornamente aurite, a palatului Balbi, era luminată de o singură lumînare ce se prelingea pe marmura scumpă și că ușile salonului său erau înnegrite de degetele lacheilor.

— M-a primit, spuse ducesa prietenului ei, de parcă ar fi așteptat de la mine un bacșiș de cinci-zeci de franci.

Șirul succeselor ducesei fu oarecum întrerupt de primirea pe care i-o făcu cea mai dibace femeie de la curte, celebra marchiză Raversi, o intrigantă

neîntrecută, ce se afla în fruntea partidului rival celui al contelui Mosca. Ea voia să-l răstoarne pe conte și aceasta cu atât mai virtos cu cât era nepoata ducelui Sanseverina și, de câteva luni încoace, se temea să nu-și vadă știrbită moștenirea prin farmecele noii ducese.

— Cu îndrăcita de Raversi nu-i de glumit, îi spunea contele prietenei sale ; o cred în asemenea măsură în stare de orice, încît m-am despărțit de nevastă-mea numai fiindcă se încapățîna să-și ia de amant pe cavalerul Bentivoglio, unul din amicii marchizei. Această doamnă, voinică și bărbătoasă, cu părul ca pana corbului, vestită prin diamantele pe care le purta încă de la primele ceasuri ale dimineții, precum și prin rumenelile cu care se dă pe obraji, se declarase dinainte dușmana ducesei și, primind-o la ea, se și grăbi să-i declare război. În scrisorile pe care le trimitea de la ***, ducele Sanseverina părea atât de încîntat de ambasadă și mai ales de speranța obținerii marelui colan, încît familia lui se temea ca nu cumva să lase o parte din avere neveste-si, pe care o copleșea cu mici atenții. Deși cât se poate de slută, marchiza Raversi avea ca amant pe contele Baldi, cel mai frumos bărbat de la curte : era o femeie care, în general, izbutea în tot ce-și propunea să facă.

Ducesa trăia pe picior mare. Palatul Sanseverina fusese întotdeauna unul dintre cele mai mărețe din oraș, iar ducele, cu prilejul ambasadei sale și în speranța viitorului colan, făcea mari cheltuieli pentru a-l înfrumuseța. Bineînțeles că ducesa era cea care hotăra ce anume reparații să se facă.

Contele ghicise bine. La scurt timp după prezentarea ducesei Sanseverina, tinăra Clelia Conti își făcu apariția la curte : fusese făcută canonică. Pentru a abate lovitura pe care această favoare ar

fi putut să pară că o dă autorității contelui, ducesa dădu o recepție, sub pretext că inaugurează grădina palatului ei și, cu grația și tactul ce o caracterizau, făcu în așa fel încît Clelia, pe care o numea mica ei prietenă de lângă Como, să fie aleasă regina serii. Monogramul tinerei fete se afla, ca din întâmplare, pe cîteva din perdelele salonului. Tînăra Clelia, de felul ei retrasă și gînditoare, pomeni cu plăcere despre mica lor întâmplare din preajma lacului și despre recunoștința ei. Se spunea că e foarte cucernică și foarte iubitoare de singurătate.

— Aș putea să jur, spunea contele, că e destul de inteligentă pentru ca să-i fie rușine de tatăl ei. Ducesa se împrietenii cu ea, căci fata îi era dragă, și, cum nu voia să pară invidioasă, o poștea la toate petrecerile. Dar, în primul rînd, ducesa urmărea să încerce a micșora dușmăniile a căror țintă era contele Mosca.

Totul îi surîdea ; se bucura de viața aceea de curte, în care furtunile stau gata-gata să izbucnească, și i se părea că reîncepe a trăi. Ținea din toată inima la conte, care era de-a dreptul nebun de fericire. Această plăcută schimbare în existența lui îl făcea să considere cu un desăvîrșit singe rece tot ceea ce era în legătură cu țelurile sale ambițioase. Astfel, la numai două luni de la venirea ducesei, obținu numirea și onorurile de prim-ministru, foarte asemănătoare cu acelea ce se aduc suveranului însuși. Mosca dispunea de cea mai mare înfriurare asupra stăpînului său și Parma avu, în curînd, o dovadă care uimi pe toată lumea.

La sud-est, la zece minute depărtare de oraș, se înălța acea faimoasă fortăreață, atît de vestită în Italia, al cărei turn, înalt de o sută optzeci de picioare, se zărește de la mari depărtări. Acest turn,

clădit după modelul mausoleului lui Adrian¹ de la Roma, de către Farnese², nepotul lui Paul al III-lea³, pe la începutul celui de-al XVI-lea veac, este atît de masiv, încît pe platforma lui a putut fi construit un palat pentru comandantul fortăreței și o nouă închisoare, denumită *Turnul Farnese*. Aceasta, clădită în cinstea fiului mai mare al lui Ranucio-Ernest al II-lea, care devenise amantul iubit al mamei sale vitrege, trece drept unul dintre cele mai frumoase și stranii monumente din întreg ținutul. Ducea sa avu curiozitatea să meargă să-l vadă. În ziua în care îl vizită, la Parma era grozav de cald, iar acolo, sus, era plăcut și răcoare, ceea ce o încîntă într-atîta, încît zăbovi mai multe ceasuri. Se grăbiră să-i deschidă sălile *Turnului Farnese*.

Doamna Sanseverina întilni, pe platforma turnului, un biet întemnițat, care venise acolo să se bucure de jumătatea de oră de plimbare ce i se îngăduia o dată la trei zile. La întoarcere, neștiind încă să-și supravegheze vorbele, așa cum se obișnuiește la curtea unui monarh absolut, ea pomeni despre prizonierul acela, care îi istorisise întreaga lui poveste. Partidul marchizei Raversi se folosi de spusele ducesei și se grăbi să le răspîndească, sperînd să trezească nemulțumirea principelui. Într-adevăr, Ernest al IV-lea repeta adesea că esențialul este să impresionezi închipuirea oamenilor. „*Totdeauna* este o vorbă mare, afirma el, iar în Italia ea este mai gravă ca oriunde în altă parte.”

¹ Împărat roman, între anii 117—138, renumit prin dominația sa pașnică.

² Familie de nobili italieni, foarte cunoscută de la mijlocul secolului al XII-lea.

³ *Alessandro Farnese* (1468—1549), ales papă în anul 1534.

De aceea, în viața lui, nu grația pe nimeni. Opt zile după vizita ei la fortăreață, ducesa primi o scrisoare de comutare a pedepsei, semnată de suveran și de ministrul său, cu numele în alb. Prisonierul, al cărui nume urma să fie scris de doamna Sanseverina, își redobîndea bunurile și îngăduința de a se duce să-și petreacă restul zilelor în America. Ducesa completă scrisoarea cu numele omului care-i vorbise. Din nefericire, acesta era mai mult un ticălos, un bicisnic; din pricina mărturișirilor lui, fusese osîndit la moarte faimosul Ferrante Palla.

Caracterul excepțional al acestei grațieri încunună, în mod deosebit de plăcut, situația doamnei Sanseverina. Conte Mosca era nebun de fericire; epoca aceea fu una dintre cele mai frumoase din viața sa și avu o înfriurire hotărîtoare asupra destinului lui Fabricio. Acesta se mai afla încă la Romagnano, lângă Novara. Se spovedea, vîna, nu citea nimic și, potrivit sfaturilor primite, făcea curte unei doamne din nobilime. Ducesa continua să fie puțin nemulțumită de această ultimă obligație. Un alt semn, care nu părea de bun augur pentru conte, era faptul că, deși ducesa îi dovedea o sinceritate absolută, gîndind despre orice cu glas tare în prezența lui, despre Fabricio nu-i vorbea niciodată, decît după ce chibzuia mai înainte în ce fel să o facă.

— Dacă vrei, îi spuse într-o zi contele, îi voi scrie drăguțului dumitale frate de pe malul lacului Como și, cu puțină trudă pentru mine și pentru unii dintre prietenii mei, îl voi sili pe acest marchiz del Dongo să obțină iertarea scumpului dumitale Fabricio. Dacă e adevărat, cum nu mi-aș îngădui nici o clipă să mă îndoiesc, că Fabricio este cît de cît superior acelor tineri care nu fac decît

să-și plimbe caii englezești pe străzile Milanului, atunci ce viață poate fi pentru el cea pe care o duce la optsprezece ani, nefăcînd nimic și cu perspectiva de a nu face nimic niciodată ? Dacă cerul i-ar fi hărăzit o pasiune adevărată pentru indiferent ce, fie chiar și pentru pescuitul cu undița, i-aș respecta-o. Dar așa, mă întreb ce va face el la Milano, în cazul că obține grațierea ? La o anumită oră, va călări un pursînge adus din Anglia, la o altă oră, lipsa de ocupație îl va duce la o amantă, pe care o va iubi mai puțin decît își iubeste calul... Dar, dacă îmi poruncești, mă voi strădui să-i dăruiesc nepotului dumitale acest fel de viață.

— Eu l-aș vrea ofițer, spuse ducesa.

— Ai putea sfătui un monarh să încredințeze o funcție oarecum importantă unui tînăr care :

1 — este oricînd în stare de entuziasm ;

2 — a arătat atîta entuziasm pentru Napoleon, încît s-a dus să i se alăture la Waterloo ? Gîndește-te la ceea ce am fi azi cu toții, dacă Napoleon ar fi învins la Waterloo ! E drept că n-am mai avea a ne teme de liberali, dar suveranii vechilor familii domnitoare n-ar mai putea domni decît căsătorindu-se cu fiicele mareșalilor săi. Iar pentru Fabricio, cariera militară ar fi ca viața unei veverițe într-o cușcă : s-ar zbuciuma la nesfîrșit, fără folos. Și, pe deasupra, ar avea mîhnirea de a se vedea întrecut de toți plebeii care vor fi dovedit devotament. Cea dintîi calitate la un tînăr, astăzi, și poate încă cincizeci de ani de acum înainte, adică atîta timp cît ne vom teme și cît timp religia nu va fi restabilită, este de a nu se arăta în stare de entuziasm și de a nu avea duh. M-am gîndit la un lucru care, la început, sînt sigur că te va face să protestezi cu vehemență și care mie îmi va cere stră-

danii nesfârşite : o nebunie pe care vreau să o încerc pentru dumneata. Dar, mai întâi, spune-mi, ce n-aş fi în stare să fac pentru un zîmbet de-al dumitale ?

— Care-i lucrul acela ? întrebă ducesa.

— Iată. Am avut cîa arhiepiscopi aici, la Parma, trei membri din familia voastră : pe Ascanio del Dongo, cel care a scris, în anul 16..., pe Fabricio în 1699 şi pe al doilea Ascanio în 1740. Dacă Fabricio vrea să îmbrace haina de arhiereu şi să se distingă prin virtuţi dintre cele mai înalte, îl fac episcop, nu importă unde, şi apoi arhiepiscop aici — bineînţeles, dacă voi continua să mă bucur de aceeaşi trecere. Ar fi o singură obiecţie serioasă : voi mai rămîne, oare, destul de multă vreme ministru, ca să pot îndeplini acest frumos plan, care cere cîţiva ani ? Se poate întîmpla ca prinţul să moară sau să aibă proasta inspiraţie de a mă concedia. Oricum ar fi, acesta este singurul mijloc prin care aş putea face pentru Fabricio ceva care să fie demn de dumneata.

Se sfătuiră îndelung ; propunerea aceasta îi dispăcea peste măsură ducesei.

— Explică-mi, încă o dată, de ce consideri că nici o altă carieră n-ar fi bună pentru Fabricio ?

Contele îi explică încă o dată.

— Ştiu că-ţi pare rău după uniforma strălucitoare pe care ar fi putut-o purta, adăugă el, dar n-am ce face.

După răgazul de o lună de zile, cerut pentru a chibzui în linişte, ducesa fu nevoită să recunoască, oftînd, că vederile contelui erau pline de înţelepciune.

— Fabricio are de ales, îi spuse acesta : sau vrea să-şi petreacă viaţa călărind, cu aere scrobite, cai englezeşti în vreun mare oraş, sau se hotărăşte să

îmbrățișeze o carieră potrivită cu rangul lui ; ~~cele~~ de mijloc nu există. Din păcate, azi, un gentilom nu se poate face nici medic, nici avocat, deși trăim în secolul avocaților. Nu uita, doamna mea, ~~repetă~~ contele, că îi faci nepotului dumitale, sărac lipit la Milano, o situație de care se bucură numai acei tineri de seama lui, socotiți drept cei mai ~~avuți~~. O dată obținută grațierea, îi vei da cincisprezece, douăzeci, treizeci de mii de franci, nu ~~importă~~ cît, fiindcă nici dumneata și nici eu nu ne gîndim să facem economii.

Ducesei îi plăceau carierele glorioase ; n-ar fi vrut ca Fabricio să fie un simplu mîncător de bani ; se reîntoarce la planul iubitului ei.

— Să nu-ți închipui, îi spuse iar contele, că ~~as~~ avea pretenția să fac din Fabricio un fel de ~~preot~~ model, cum sînt atîția în jurul nostru ; ~~cituși~~ de puțin. Este, înainte de toate, un mare senior și dacă va crede de cuviință, va putea rămîne cu ~~de-~~săvîrșire incult, fără ca asta să-l împiedice să ajungă episcop sau arhiepiscop, în cazul că ~~princi-~~pele continuă să mă socotească drept un om de folos. Dacă poruncile domniei-tale binevoiesc să ~~pre-~~schimbe propunerea mea în hotărîre nestrămînită, adăugă contele, nu trebuie nicidecum ca Parma să-l vadă pe protejatul nostru într-o situație cît de cît inferioară. Căci aceea pe care i-o sortim noi ar fi prea bătătoare la ochi, dacă lumea l-ar vedea aci ca simplu preot ; Fabricio nu trebuie să se înfățișeze la Parma decît cu *ciorapi violeți*¹ și să trăiască pe un picior corespunzător. Atunci, toată

¹ În Italia, tinerii cărturari, sau cei care se bucurau de o înaltă protecție, își luau titlul de monsenior și prelat, ceea ce nu înseamnă episcop ; ei purtau ciorapi violeți. Pentru a fi un monsenior nu depuneați jurămint, astfel că puteai să-ți scoți ciorapii violeți și să te însori (n. a.).

lumea va ghici că nepotul dumitale trebuie să ajungă episcop și asta nu va mai părea nimănui bățător la ochi. Dacă ar fi după mine, l-aș trimite pe Fabricio să studieze teologia la Neapole, timp de trei ani. În timpul vacanțelor Academiei Ecclesiastice, ar putea să se ducă să vadă Parisul sau Londra ; dar să nu se arate, pentru nimic în lume, la Parma.

Vorbele acestea o făcură pe ducesă să se înfioare. Trimise nepotului ei un curier cu o scrisoare, prin care îi cerea să vină la Piacenza. Mai trebuie să adăugăm că acel curier era purtătorul actelor și banilor trebuitori ?

Ajuns cel dintii la Piacenza, Fabricio alergă în întâmpinarea ducesei și o îmbrățișă cu atita înfocare, încît aceasta izbucni în lacrimi. Fu bucuroasă că Mosca nu era de față ; de cînd se iubeau, era prima oară că încerca un asemenea simțămînt.

Fabricio fu adînc mișcat și mai apoi mîhnit de planurile pe care ducesa le făcuse pentru el ; speranța lui de totdeauna fusese că, o dată ce povestea de la Waterloo va fi dată uitării, va sfîrși prin a îmbrăca haina militară. Un lucru o izbi pe ducesă, sporind și mai tare părerea romantică pe care și-o făcuse despre nepotul ei : Fabricio respinse cu tărie să ducă o viață de cafenea, într-unul din marile orașe ale Italiei.

— Ia închipuie-te pe *Corso*, la Neapole sau Florența, cu niște cai englezești pursînge ! Ai avea un apartament frumos, trăsură la scară pentru ieșit seara și cîte și mai cîte. Și contesa stăruia cu atît mai multă plăcere în descrierea acestor bucurii ieftine, cu cît îl vedea pe Fabricio respingîndu-le cu dispreț. „E un adevărat erou“, își spuse ea

— Și, după zece ani de asemenea desfătări, cu ce mă voi fi ales ? o întrebă el. Ce voi fi eu însumi ? Un tânăr *tomnatic*, silit să se dea în lături în fața celui dintii adolescent frumos, care își va face intrarea în lume, tot pe un cal englezesc ?

La început, Fabricio se împotrivi din răspuneri să ia calea bisericii ; se gîdea că ar putea pleca la New York, să se facă cetățean și soldat republican al Americii.

— Ce mare greșeală ai săvîrși ! îi spuse conțesa. De război tot n-ai avea parte și, în schimb, te-ai scufunda în aceeași viață de cafenea, numai că fără eleganță, fără muzică, fără dragoste... și... crede-mă, atît pentru tine cît și pentru mine, plecarea ta în America ar fi nespus de tristă. Apoi îi vorbi despre cultul *zeului dolar* și despre respectul pe care trebuie să-l ai acolo pentru meșteșugari. Se reîntoarseră, deci la preoție.

— Înainte de a te face soldat, îi spuse ducesa, cugetă la ceea ce îți cere contele. Nu e cîtuși de puțin vorba să fii un biet preot cu purtări mai mult sau mai puțin exemplare și virtuozitate, ca abatele Blanès, de pildă. Amintește-ți de unchiul tău, care au fost arhiepiscopii Parmei ; recitește însemnările în legătură cu viața lor, din suplimentul la genealogia familiei. Un om cu numele tău trebuie să fie, mai înainte de toate, un mare senior, nobil, generos, apărător al dreptății, menit de la început să se afle în fruntea cinului său religios... și nesăvîrșind, în toată viața lui, decît o singură ticăloșie, dar care să-i fie de mare folos.

— Așadar, praf s-alege de toate iluziile mele, oftă Fabricio din adîncul pieptului. Dureroasă

jertfă ! Mărturisesc că nu mă gândisem la groaza față de entuziasm și de inteligență, chiar cînd sînt desfășurate în interesul lor, care va domni de aci înainte printre suveranii absoluți.

— Gîndește-te că o proclamație, un capriciu al inimii, îl aruncă pe omul entuziast în partidul advers celui pe care l-a servit toată viața !

— Eu, entuziast ! se miră Fabricio ; ciudată învinuire ! Eu, care nici măcar nu sînt în stare să mă îndrăgostesc !

— Cum ? strigă ducesa.

— Cînd am cîntea de a face curte unei femei frumoase, fie ea și de viță nobilă, fie chiar și cucernică, nu mă pot gîndi la ea decît doar atunci cînd o vād.

Mărturisirea aceasta făcu o stranie impresie asupra ducesei.

— Îți cer să-mi acorzi o lună de zile, se rugă Fabricio, ca să-mi iau rămas bun de la doamna C... dîn Novara și, ceea ce e și mai greu pentru mine, de la toate visurile vieții mele. De asemenea, voi scrie mamei, care va fi atît de drăguță să vină să mă vadă la Belgirato, pe malul piemontez al lacului Maggiore și, de azi în treizeci și una de zile, voi fi la Parma, *incognito*.

— Să nu cumva să faci una ca asta ! strigă ducesa, care nu voia ca Mosca să o vadă vorbind cu Fabricio.

Se revăzură amîndoi la Piacenza ; de astă dată, ducesa era foarte tulburată ; la curte se stîrnise furtună. Partidul marchizei Raversi era pe pragul victoriei ; se vorbea chiar de o posibilă înlocuire a contelui Mosca prin generalul Fabio Conti, șeful grupării denumite, la Parma, *partidul liberal*. Ascunzîndu-i doar numele rivalului din ce în ce mai bine văzut de principe, ducesa îi

povesti lui Fabricio totul. Ea stăruie din nou asupra sorților săi de izbîndă, chiar și cu perspectiva de a fi lipsit de atotputernica protecție a contelui.

— M-am hotărît : întru pe trei ani la Academia Ecclesiastică de la Neapole, strigă Fabricio, și cum, înainte de toate, trebuie să fiu un tînăr gentilom, iar tu mă silești să duc o viață aspră, de seminarist virtuos, această ședere la Neapole nu mă înspăimîntă cîtuși de puțin ; parcă la Romagnano trăiam altfel ? Cei de acolo începeau să mă creadă iacobin. În exilul meu, am descoperit că sînt tare incult : nu știu nici latinește și nici măcar să scriu ca lumea. Tot îmi pusesem în minte să mă apuc de învățătură, la Novara ; voi studia, cu dragă inimă, teologia la Neapole ; e o știință foarte complicată.

Ducesa fu încîntată.

— Dacă sîntem alungați, îi spuse ea, venim să te vedem la Neapole. Dar, cum deocamdată ai primit să îmbraci ciorapi violeti, contele, care cunoaște bine Italia de azi, m-a însărcinat să-ți dau un sfat : crede sau nu ceea ce ți se spune, *dar pentru nimic în lume nu face vreo obiecție*. Închipuie-ți, de pildă, că ai învăța să joci *whist* ; ți-ar trece prin minte să faci obiecțiuni asupra regulilor de joc ale *whist*-ului ? I-am spus contelui că ești credincios și s-a bucurat mult : e un lucru foarte trebuincios, atît în lumea noastră, cît și pe lumea cealaltă. Dar, dacă crezi, să nu cumva să faci prostia de a vorbi cu neplăcere despre Voltaire, Diderot ¹, Raynal ² și de toți acei

¹ Denis Diderot (1713—1784), filozof materialist francez, scriitor și teoretician de artă, ideolog al revoluției burgheze.

² Guillaume Raynal (1713—1796), istoric, adept al iluminismului, apropiat de enciclopediști.

zevzeci de francezi, precursori ai celor două camere¹. Numele lor să fie cît mai rar pe buzele tale, iar dacă vreodată va fi totuși nevoie, vorbește despre ei cu o ironie stăpînită : sînt oameni ale căror păreri au fost de mult combătute și ale căror atacuri nu mai au nici un fel de însemnătate. Crede și tu orbește tot ce ți se va spune la Academie. Gîndește-te că sînt unii care vor ține seama de cele mai mărunte observații pe care le vei face ; ți se va ierta vreo mică aventură galantă, dacă va fi dusă la bun sfîrșit, dar nici o singură îndoială ; iar cu vîrsta, scad aventurile și cresc îndoielile. Urmează aceleași principii și în fața duhovnicului. Vei căpăta o scrisoare de recomandatie către un episcop *factotum* al cardinalului arhiepiscop al Neapolului ; lui și numai lui să-i mărturisești isprava ta din Franța și prezența ta, la 18 iunie, în împrejurimile Waterloo-ului. De altfel, caută de scurtează povestea asta, micșorează-o cît poți, mărturisește-o numai pentru ca să nu ți se poată imputa că ai ascuns-o ; pe atunci, erai doar atît de copil ! Cea de-a doua povată pe care contele ți-o trimite este următoarea : dacă în timpul unei convorbiri îți trece prin cap vreun argument scilicet prin inteligența lui, vreo replică zdrobitoare, în stare să schimbe cursul discuției, nu te lăsa pradă ispitei de a străluci, și taci ; oamenii pătrunzători îți vor citi în ochi scăpărarea de duh. Vei avea tot timpul să ai spirit, cînd vei fi episcop.

Fabricio își făcu intrarea în societatea din Neapole cu o trăsură modestă și patru slujitori, milanezi de treabă, trimiși de mătușă-sa. După un an de învățătură, nimeni nu spunea despre

¹ Adică ai sistemului parlamentar burghez.

el că ar fi un om de duh, ci era privit ca un mare senior sîrguincios, foarte generos, și cu apucături cam slobode.

Anul acela, în care Fabricio petrecu destul de bine, fu pentru ducesă cumplit. De trei sau patru ori, contele se află la un pas de pierzanie; principele, mai fricos ca niciodată, fiindcă, pe deasupra, mai era și bolnav, își închipuia că, dîndu-l afară pe Mosca, se va descotorosi totodată și de groaznica amintire a execuțiilor săvîrșite înainte de numirea contelui în funcția de ministru. În schimb, Rassi era marele favorit, pe care voia să-l păstreze mai presus de orice. Primejdiile ce se abătură asupra contelui i-o apropiară nespus pe ducesă, care nici nu se mai gîndea la Fabricio. Ca să dea un temei eventualei lor retrageri, doamna Sanseverina constată pe neașteptate că aerul umed al Parmei, ca al întregii Lombardii, de altfel, nu pria de fel sănătății sale. În cele din urmă, după intervale de dizgrație, care meraseră pînă acolo încît, cu toată funcția lui de prim-ministru, contele rămase, uneori, cîte douăzeci de zile la rînd fără să-și vadă suveranul între patru ochi, Mosca birui. Obținu ca generalul Fabio Conti, pretinsul liberal, să fie numit comandant al cetățuiei unde erau întemnițați liberalii judecați de Rassi.

— Dacă are să se arate îngăduitor față de ei, îi spunea Mosca prietenei sale, va fi dizgrațiat ca un iacobin, ale cărui idei politice îl fac să-și uite datoriile de general; dacă, dimpotrivă, dă dovadă de asprime și se poartă nemilos — și mi se pare că asta are să se întîmple — atunci încetează de a mai fi șeful propriului său partid și toate familiile, care au pe cîte unul dintr-ai lor la cetățuie, îl vor dușmăni de moarte. Bietul

om, o fi știind el să facă pe supusul și pe respectuosul în preajma principelui și, la nevoie, să-și schimbe hainele de patru ori pe zi; poate chiar să discute o chestiune de etichetă, dar, în schimb, nu este în stare să urmeze drumul anevoios pe care a pornit, singurul prin care se poate salva. Și apoi, mai sînt și eu pe aici.

A doua zi după numirea generalului Fabio Conti, numire ce punea capăt crizei ministeriale, se zvoni că Parma avea să aibă o gazetă ultramonarhică.

— Cîte certuri se vor isca din pricina acestui ziar! spuse ducesa.

— După apariția lui, care va fi fost, cred, capodopera vieții mele, răspunse contele rîzînd, puțin cîte puțin și, chipurile, fără voia mea, voi lăsa să mi se ia din mîna conducerea ei de către ultra-furioși. Am avut grijă să prevăd, pentru redactori, retribuții grase. Acum, toți se vor bate pentru ocuparea acestor posturi; și cu asta se va mai scurge vreo lună-două, în care timp se vor uita și primejdiile prin care am trecut. Importanții domni P. și D. au și intrat în competiție.

— Dar această gazetă va fi de o absurditate revoltătoare.

— Asta și vreau. Alteța-sa o va citi în fiecare dimineață și va admira doctrina mea, cel care i-am pus bazele. În ce privește amănuntele, va fi sau nu de acord; fapt este că, din ceasurile pe care le consacră lucrului, scadem dintr-un condei două. Ziarul își va atrage oarecare neplăceri, dar în momentul cînd vor începe plîngerile serioase, peste opt sau zece luni, gazeta va fi încăput în întregime pe mîna ultra-furioșilor. Tocmai partidul care astăzi mă stînjenește

pe mine cel mai mult va fi acela care va trebui să răspundă, iar eu voi fi acela care va ridica obiecțiuni împotriva ziarului. La drept vorbind, prefer o sută de absurdități strigătoare la cer, decît să fie trimis un singur om la ștreang. Cine își mai amintește de o absurditate strecurată în cine știe care număr al gazetei oficiale, după doi ani de la apariția ei? Pe cîtă vreme fiii și familia spînzuratului mă urăsc de moarte și ura lor va dura atît cît și mine, ba poate chiar îmi va scurta viața.

Ducesa, care se pasiona întotdeauna pentru cîte ceva, fiind veșnic ocupată și niciodată inactivă, avea mai multă minte decît întreaga curte a Parmei la un loc; dar îi lipsea răbdarea și acea prefăcută nepăsare, atît de necesare cînd vrei să reușești în lumea intrigilor. Totuși, ajunsese să cunoască și să urmărească plină de încordare interesele diferitelor bisericuțe, ba începea chiar să se bucure de o oarecare trecere pe lingă suveran.

Principesa domnitoare, Clara-Paolina, înconjurată de toate onorurile, dar roaba celei mai învechite etichete, se socotea cea mai nefericită dintre femei. Plină de simpatie, ducesa Sanseverina se strădui cu tot dinadinsul să-i dovedească limpede că nu era chiar atît de nefericită. Trebuie știut că Ranucio-Ernest al IV-lea nu-și vedea soția decît în timpul cinei, care ținea treizeci de minute, și lăsa să treacă, uneori, săptămîni întregi fără să-i adreseze un cuvînt. Doamna Sanseverina încercă să schimbe această stare de lucruri; avea darul să-l înveselească pe monarh, cu atît mai mult cu cît știuse să-și păstreze întreaga independență.

Să fi vrut, și tot n-ar fi putut să nu rănească pe nici unul din tonții care mișunau la curte. Această desăvîrșită lipsă de dibăcie din partea ei o făcea să fie urită din cale-afară de nătînga droaie a curtenilor, toți conți sau marchizi, care se bucurau, în general, de cîte cinci mii de franci venit. Ducesa înțelesese încă din primele zile primejdia care o pîndea și se strădui să placă numai suveranului și soției sale, care avea o influență totală asupra prințului moștenitor. Ducesa se pricepea să-l distreze pe principe și profita de nemărginita atenție pe care acesta o acorda celor mai neînsemnate vorbe ale ei, spre a-i zeflemisi pe curtenii ce n-aveau ochi s-o vadă. De cînd cu prostiile pe care le făcuse sfătuit de Rassi — și prostiile stropite cu sînge nu se mai pot îndrepta — principelui îi era adesea teamă și de cele mai multe ori se plictisea, ceea ce îl făcuse să cunoască tristețea invidiei; simțea că nu mai e în stare să petreacă și de aceea, cînd îi vedea pe alții petrecînd, se întuneca; fericirea altora îl scotea din fire.

— Trebuie să ne ascundem dragostea, îi spuse ducesa prietenului ei; și îl lăsă să creadă pe suveran că nu mai era decît prea puțin îndrăgostită de conte, om, de altfel, cu totul vrednic de stimă.

Descoperirea aceasta îl fericise pe o zi întreagă pe Ranucio al IV-lea. Dar ducesa îi dădea din cînd în cînd a înțelege că are de gînd să-și îngăduie în fiecare an cîte o vacanță de mai multe luni, ca să se plimbe prin Italia, pe care n-o cunoștea aproape de loc; voia să viziteze Neapole, Florența, Roma. Și nimic pe lume nu-l putea mihni mai mult pe suveran decît o asemenea presupusă dezertare; era una din slăbiciunile sale cele mai mari: orice lucru ce putea fi interpre-

fat drept o dovadă de dispreț pentru capitala lui îi zdrobea inima. Își dădea seama că nu are nici un mijloc de a o opri pe doamna Sanseverina să plece — pe doamna Sanseverina, care era, de departe, femeia cea mai strălucitoare din Parma. Se întâmpla chiar un lucru nemaivăzut, ținând seama de înnăscuta lene italiană : ca să asiste la zilele ei de primire, venea lumea până și de la conacele de prin împrejurimi. *Joile* acestea erau adevărate sărbători ; aproape de fiecare dată, ducea le pregătea musafirilor săi câte o surpriză plăcută. Principele murea de poftă să asiste și el la una din acele faimoase *joi*, dar cum ? Să se ducă la un simplu particular era un lucru pe care nici tatăl lui, nici el nu-l făcuseră niciodată !

Într-o joi, ploua și era frig ; toată seara, Ranucio al IV-lea auzi duruind, pe caldarîmul pieței palatului, trăsurile care se îndreptau spre locuința doamnei Sanseverina. Avu o clipă de revoltă : alții petreceau, iar el, principe domnitor, stăpîn absolut și care ar fi trebuit să petreacă mai mult decît toți la un loc, se plictisea ! Își sună aghiotantul ; fu nevoit să aștepte pînă ce o duzină de oameni devotați fură trimiși să asigure paza, de-a lungul străzii care ducea de la palatul alteței-sale la palatul Sanseverina. În cele din urmă, după un ceas, care i se păru un veac — și în timpul căruia fu ispitit de douăzeci de ori să înfrunte pumnalele și să pornească de capul lui, fără nici o măsură de precauție — își făcu apariția în primul salon al doamnei Sanseverina. Trăsnetul să fi căzut în salonul acela și n-ar fi produs o mai mare uimire. Într-o clipită, și pe măsură ce principele înainta, în saloanele pline de larmă și veselie se așternea o tăcere

înmărmurită ; toate privirile se aținteau asupra lui, uluite.

Lumea păru descumpănită ; numai ducesa nu se arătă mirată. Cînd își redobîndiră, în cele din urmă, graiul, curtenii nu mai avură cu toții decît o singură preocupare, să dezlege această importantă problemă : ducesa fusese înștiințată de această vizită, sau fusese și ea luată prin surprindere, ca toată lumea ?

Principele petrecu bine și vom vedea, din cele ce urmează, firea spontană a ducesei precum și puterea nelimitată pe care o dobîndise asupra lui prin aluziile ușoare, dibaci strecurate, la o eventuală plecare.

Petrecîndu-l pe principe spre ieșire și în timp ce acesta îi spunea vorbe cît se poate de plăcute, îi veni o idee cu totul năstrușnică, pe care îndrăzni să i-o spună cu toată simplitatea.

— Dacă alteța-voastră serenisimă ar binevoi să adreseze principesei trei sau patru din aceste fraze fermecătoare, cu care este atît de darnică față de mine, m-ar ferici cu mult mai mult decît spunîndu-mi acum că sînt frumoasă. Căci n-aș voi pentru nimic în lume ca principesa să vadă cu ochi răi înalta favoare cu care alteța-voastră mă onorează.

Ranucio al IV-lea o privi țintă și-i răspunse rece :

— După cîte știu, sînt liber să mă duc unde-mi place.

Ducesa roși.

— Voiam doar, vorbi ea repede, ca alteța-voastră să nu fie expusă a face un drum de prisos, căci *joia* de azi va fi cea din urmă : mă duc să petrec cîteva zile la Bolonia sau Florența.

Cînd se întoarse în saloanele ei, toți își închipu-iră că se bucură în cel mai înalt grad de favoarea

suveranului, fără să știe că ea făcuse ceea ce nu cutezase încă nimeni la curtea Parmei.

La un semn al ei, contele se ridică de la masa de *whist* și o urmă într-un salonaș luminat, dar pustiu.

— Ai făcut un lucru plin de îndrăzneală, îi spuse el ; eu nu te-aș fi sfătuit. Dar cum, în inimile foarte îndrăgostite, adăugă el rîzînd, fericirea sporește dragostea, nu pot să-ți spun decît atît : dacă pleci mîine dimineață, eu te urmez mîine seară. Ceea ce mă silește să întîrzii este această corvoadă, a Ministerului de Finanțe, cu care am făcut prostia să mă încarc, însă în patru ore bine folosite se poate da în primire orice visterie. Să ne întoarcem, așadar, în saloane, draga mea, și să ne dăm aere de înfumurare ministerială, cît vrem și fără să ne pese ; e poate cea din urmă reprezentatie pe care o mai oferim în acest oraș. Dacă își închipuie cumva că ai încerca să-l înfrunți, omul acesta e în stare de orice, sub cuvînt că a vrut să *dea o pildă*. Îndată ce musafirii vor fi plecat, ne vom gîndi la mijlocul de a te baricada în casă pînă mîine ; dar cel mai bun lucru ar fi, poate, să pleci, fără să mai aștepti, la conacul dumitale de la Sacca, pe malul Padului, care prezintă avantajul de a nu fi decît la o jumătate de oră depărtare de statele austriece.

Dragostea și amorul propriu al ducesei cunoscuseră o clipă de fericire nespusă ; îl privi pe conte și ochii i se umplură de lacrimi. Un ministru atît de puternic, înconjurat de droaia aceea de curteni, care îl copleșeau cu omagii asemănătoare celor pe care le adresau monarhului însuși, să lase totul pentru ea, ba încă și cu atîta ușurință !

Reîntorcându-se în saloanele cele mari, era nebună de bucurie. Și toată lumea se ploconează în fața ei.

— Ce mult a schimbat-o fericirea pe ducesă, șopteau, prin toate colțurile, curtenii. E de nerecunoscut! În sfârșit, această fire romană, atât de trufașă, binevoiește să prețuiască favoarea nemăsurată pe care i-a făcut-o suveranul!

Spre sfârșitul serii, contele se apropie de ducesă ;

— Am să-ți dau unele vești.

De îndată, persoanele care se aflau în preajmă se îndepărtară.

— Înapoiindu-se la palat, începuse să povestească Mosca, principele s-a anunțat la soția sa. Îți închipui ce uimire! „Vin să-ți povestesc, i-a spus el, despre o seară, ce-i drept, foarte plăcută, pe care am petrecut-o la Sanseverina. Ea m-a rugat să-ți descriu felul în care a transformat acel vechi palat afumat.“ Și, după ce s-a așezat, a început să descrie fiecare din saloanele domniei tale. A rămas mai bine de douăzeci și cinci de minute cu nevastă-sa, care plîngea de bucurie ; și, cu toată deșteptăciunea ei, n-a fost în stare să găsească nici o vorbă cu care să contribuie la plăcuta conversație pe care alțea-sa binevoia să o aibă cu dînsa.

Ranuccio al IV-lea nu era om rău, orice ar fi zis liberalii din Italia: Într-adevăr, azvîrlise în închisoare destui dintre ei, dar o făcuse mai ales de frică; din cînd în cînd, ca și cum ar fi să se scuze pentru anumite amintiri, spunea: „Mai bine să-l omori pe dracu' decît să te omoare el pe tine“. A doua zi după serata de care am vorbit, se simțea tare vesel; făcuse două lucruri bune : se dusese la o *joi* și-i vorbise soției sale. La cină, îi vorbi din nou ; într-un cuvînt, aceea *joi* a doamnei Sanseverina pricinui o revoluție casnică de care vui în-

treaga Parmă; marchiza Raversi fu consternată, iar ducesa se bucură de două ori : îi putuse fi de folos iubitului ei și își dăduse seama că e mai îndrăgostit de ea ca niciodată.

— Și toate astea din pricina unui gând nesăbuit ce mi-a trecut prin minte, îi spuse ea contelui. Știu că aș fi mai liberă la Roma sau la Neapole, dar aș mai putea oare găsi acolo un joc la fel de atrăgător ? De bună seamă, nu. Iar dumneata, dragă conte, mă faci fericită.

CAPITOLUL AL ȘAPTELEA

Cu asemenea mărunte întâmplări de curte, la fel de neînsemnate ca și cele povestite în capitolul precedent, ar trebui să țesem istoria celor patru ani ce urmară. În fiecare primăvară, marchiza del Dongo venea, împreună cu fiicele ei, să petreacă două luni la palatul Sanseverina sau la conacul de la Sacca, pe malul Padului. Trăiau acolo clipe plăcute, vorbeau de Fabricio... dar contele nu se înduplecă să-i îngăduie o singură vizită la Parma. Ducea și ministrul trebuiră să îndrepte câteva pozne de-ale lui, însă, în general, Fabricio urma cu destulă supunere sfaturile primite : se purta ca un mare senior care studiază teologia și care nu se sprijină de fel pe titluri pentru a fi avansat. La Neapole, începuse să-l pasioneze studiul antichității și se apucase să facă săpături ; pasiunea aceasta o înlocuise aproape cu totul pe aceea a cailor. Își vînduse caii englezești, pentru a continua niște săpături la Misena, unde descoperise un bust al lui Tiberiu¹ tinăr, care își aflase locul printre cele mai frumoase rămășițe ale antichității. Descoperirea aceasta îi prilejuise

¹ *Tiberius Claudius Nero*, împărat roman (14—37).

una dintre cele mai mari bucurii pe care le încercase în ultima vreme. Era înzestrat cu o fire mult prea aleasă pentru a căuta să imite pe ceilalți tineri și a se apuca, de pildă, să joace, cu prefăcută seriozitate, rolul de îndrăgostit. Fără îndoială că femeile nu-i lipseau, dar ele nu însemnau nimic pentru el și, cu toată vîrsta lui, se putea spune că nu știe încă ce e iubirea; poate tocmai de aceea era atît de iubit. Nimic nu-l împiedica să se poarte cu cel mai deplin sînge rece, căci în ochii lui o femeie tînără și frumoasă nu însemna nimic mai mult decît orice altă femeie tînără și frumoasă, numai că ultima pe care o cunoștea îi părea cea mai atrăgătoare.

În ultimul an al șederii sale la Neapole, una dintre doamnele cele mai admirate din oraș făcuse chiar adevărate nebunii pentru el, ceea ce mai întîi îi plăcuse, dar mai apoi sfîrșise prin a-l plictisi în asemenea măsură, încît printre pricinile pentru care se bucură că pleacă de acolo fu și aceea de a fi eliberat de atențiile fermecătoarei ducese A... În 1821, fiindcă își trecuse destul de bine examenele, directorul său de studii primi o cruce și un dar, iar el porni spre a vedea, în sfîrșit, acel oraș al Parmei, la care se gîndise atît de des. Acum era *monsignore* și avea patru cai la trăsură, dar la ultima stație de poștă, înainte de Parma, nu-și mai luă decît doi. Ajungînd în oraș, se opri în fața bisericii San-Giovanni, unde se afla bogatul mormînt al arhiepiscopului Ascanio del Dongo, strămoșul său, autorul *Genealogiei latine*. După ce se rugă la mormînt, sosi, pe jos, la palatul mătușii sale, unde nu era așteptat decît peste cîteva zile. Saloanele ducesei erau pline de lume; musafirii nu întîrziară să plece.

— Acum spune-mi : ești mulțumită de mine ?
o întrebă Fabricio azvîrlindu-i-se în brațe. Datorită ție, am petrecut la Neapole patru ani destul de fericiți, în loc să mi se urască la Novara cu o iubită încuviințată de poliție.

Ducesei nu-i venea să-și creadă ochilor. Dacă l-ar fi văzut trecînd pe stradă, nici nu l-ar fi recunoscut. I se păru, ceea ce și era, unul dintre cei mai chipeși bărbați ai Italiei ; un farmec nepus se desprindea din trăsăturile lui. Îl trimisese la Neapole cu înfățișarea unui flăcăiandru curajos și trăsnit ; pe atunci, cravașa, de care nu se despărțea niciodată, părea să facă parte din însăși ființa lui. Acum, în fața străinilor, i se păru plin de noblețe și stăpînire de sine, iar între patru ochi, regăsi în el întreaga înflăcărare a primei lui tinereți. Era un diamant căruia șlefuiala nu-i știrbise nimic din strălucire. Trecuse mai puțin de o oră de la venirea lui Fabricio, cînd se ivi și contele Mosca ; sosea cam prea devreme. Tinărul îi mulțumi cu atîta căldură pentru crucea de Parma acordată directorului său de studii și își exprimă cu atîta măsură recunoștința pentru alte bunăvoințe, despre care nici nu îndrăznea să vorbească pe față, încît ministrul îl aprecie cît se poate de mult. „Nepotul tău, îi spuse el încet ducesei, e făcut pentru a ocupa toate înaltele funcții în care vei vrea să-l ridici mai tîrziu.“ Și totul merse de minune, pînă în clipa cînd contele, care era încîntat de Fabricio și care pînă atunci fusese atent îndeosebi la vorbele și felul lui de a fi, își întoarse privirile spre ducesă și descoperi în ochii ei ceva cu totul nou. „Băiatul ăsta face aici o impresie cam ciudată“, își spuse el, și gîndul acesta îi fu amar. Contele intrase în cel de al cincizecilea an al vieții sale, realitate dureroasă și

ale cărei urmări nu poate să le simtă decît un bărbat îndrăgostit la nebunie. Își spuse că, pe-
semne, nu era bun și demn de a fi iubit decît,
în ciuda severităților sale, ca ministru. Căci, pen-
tru el, cifra aceasta dureroasă, *cincizeci*, îi întu-
neca întreaga viață și ar fi fost în stare să-l în-
răiască pînă și față de el însuși. De cinci ani, de
cînd o înduplecase pe ducesa să vină la Parma,
ea îi stîrnise adesea gelozia, mai ales la început,
însă nu-i dăduse niciodată prilejul de a se plînge
cu adevărat. Își închipuise, și avea dreptate, că
numai pentru a fi mai sigură de inima lui recur-
sesse la unele nevinovate atenții față de cîțiva fil-
fizoni din preajma lor. Bunăoară, era sigur că ea
respinsese curtea pe care încercase să i-o facă
principele și că rostise chiar, cu acel prilej, o
vorbă plină de învățăminte :

— Dacă aș primi omagiile alteței-voastre, îi
spusese ducesa rîzînd, cu ce obraz aș mai îndrăzni
să mă înfățișez contelui ?

— Aș fi și eu aproape tot atît de încurcat ca și
dumneata. Dragul de el ! Prietenul meu ! Însă e
o încurcătură de care mi-ar fi foarte lesne să
scap și la care m-am gîndit : l-aș trimite pe conte
la fortăreață, să stea acolo pînă la sfîrșitul zile-
lor.

În clipa sosirii lui Fabricio, ducesa fu copleșită
de o asemenea fericire, încît nici nu bănuî gîn-
durile pe care expresia ochilor ei le putea trezi
în mintea contelui. Acesta fu adînc impresionat,
iar bănuielile lui rămaseră fără leac.

Fabricio fu primit de suveran, la două ceasuri
după sosire. Căci ducesa prevăzînd buna impre-
sie pe care această audiență, pe nepusă masă,
avea să o producă asupra opiniei publice, o solicita
de două luni de zile. O asemenea favoare, acordată

nepotului ei, îl punca din capul locului mai presus de toți; pretextul fusese că băiatul se afla doar în trecere prin Parma, ducându-se să-și vadă mama, în Piemont. În clipa în care un mic bilețel al ducesei îl vesti pe principe că Fabricio era la ordinele lui, alteța-sa se plictisea. „Acum, își zise el, are să mi se înfățișeze un fel de sfînșor, cu o mutră toantă sau vicleană.“ Comandantul pieței îi și raportase despre vizita noului venit la mormîntul arhiepiscopului. Cînd colo, principele se pomeni cu un tînăr înalt, pe care, fără ciorapii săi violeți, l-ar fi luat drept un june ofițer.

Această primă impresie neașteptată îi alungă plictisul: „Iată un flăcău, își spuse el, pentru care mi se vor cere cine știe ce favoruri, toate cele de care pot să dispun, pesemne. Deocamdată, abia a sosit, trebuie să fie emoționat; hai să fac cu el puțină politică iacobină, să vedem cam ce are să ne răspundă.“

După primele vorbe binevoitoare :

— Spune-mi *monsignore*, îl întrebă el pe Fabricio, poporul din Neapole este fericit? Își iubește regele?

— Alteță serenisimă, îi răspunse acesta, fără să șovăie nici o clipă, de multe ori, trecînd pe stradă, am admirat minunata ținută a soldaților din diferitele regimente ale maiestății-sale regelui; cei de neam sînt respectuoși față de stăpînii lor, așa cum se și cuvine; cît despre oamenii de rînd, vă mărturisesc că în viața mea n-am îngăduit ca aceștia să-mi vorbească despre altceva decît despre munca pentru care îi plătesc.

— Ei, drăcie! își zise principele. Cocoșelul ăsta bine dresat a crescut la școala Sanseverinei. Prin-zînd gust, se folosi de toată îndemînarea lui pentru a-l trage pe Fabricio de limbă, în legătură cu

un subiect atît de periculos. Însuflețit de primejdie tînărul avu norocul să găsească răspunsuri admirabile : a face caz de dragoste pentru rege, spunea el, este aproape o obrăznicie, căci ceea ce i se datorează este mai întîi de toate supunere oarbă. Față de atîta prevedere, suveranul mai-mai că se indispuse. După cît se pare, iată că ne-a sosit de la Neapole un om de duh ; dar mie nu prea îmi place *soiul ăsta*, căci oricît s-ar călăuzi după cele mai sănătoase principii și oricît ar fi el de bună-credință un astfel de om este întotdeauna, într-un fel sau altul, văr primar cu Voltaire și Rousseau.

Principele se afla oarecum înfruntat de purtarea atît de cuviincioasă și de răspunsurile atît de fără greș ale acelui tinerel abia ieșit de pe băncile școlii ; ceea ce prevăzuse nu se întîmpla de fel : cît ai clipi, schimbă tonul și începu a-i vorbi ca de la om la om, ajungînd, în cîteva cuvinte, pînă la marile principii ale societății și guvernării. Rosti chiar, adaptîndu-le la împrejurarea respectivă, cîteva fraze ale lui Fénelon, pe care trebuise să le învețe pe de rost încă din copilărie, pentru a le folosi în audiențe publice.

— Principiile acestea te vor fi uimind, tinere, îi spuse el lui Fabricio (îl numise *monsignore* la începutul audienței și intenționa să i se adreseze tot astfel la despărțire, dar socotea că e mai dibaci din partea lui ca, în timpul întrevederii, să-i dea o denumire prietenească, în stare să înlesnească întorsătura patetică pe care voia să o dea convorbirii) ; principiile acestea te vor fi uimind, tinere, și mărturisesc că ele nu seamănă nici pe departe cu *polologhiile absolutiste* (spuse textual acest lucru) ce se pot citi zilnic în ziarul meu oficial... Dar, dragă Doamne, ce stau eu să-ți vorbesc de un

ziar despre care, cu siguranță, nici un știi cum arată ?

— Rog pe alteța-voastră serenisimă să mă ierte. Nu numai că citesc ziarul Parmei, care mi se pare de ajuns de bine scris, dar cred, o dată cu el, că tot ce s-a făcut de la moartea lui Ludovic al XIV-lea, de la 1715 încoace, este în același timp o crimă și o prostie. Cel mai de seamă țel dat omului pe pământ este mîntuirea lui, nu pot fi două feluri de a vedea în această privință, iar fericirea asta trebuie să dăinuiască în vecii vecilor. Cuvintele *libertate*, *dreptate*, *fericire a celor mulți* sînt infame și criminale ; ele dau cugetelor deprinderea de a discuta și de a se îndoi. Camera Deputaților *n-are încredere* în ceea ce oamenii numesc *minister*. Iar această fatală deprindere a *neîncrederii*, o dată intrată în suflet, slăbiciunea omenească o aplică la tot, iar omul ajunge să se îndoiască de *Biblie*, de rînduicliile bisericii, de tradiție și așa mai departe ; din clipa aceea e pierdut. Chiar dacă această neîncredere față de autoritatea prinților *unși de Dumnezeu* ar da omului — ceea ce e groaznic de fals și criminal de admis — cei douăzeci sau treizeci de ani din fericirea pe care fiecare dintre noi are dreptul să-i pretindă în viață, ce înseamnă oare o jumătate de secol, sau chiar un secol întreg, față de o veșnicie de chinuri ?

Din felul în care vorbea Fabricio, era limpede că el caută să-și orînduiască gîndurile în așa fel, încît să se facă pe cît se poate mai ușor înțeles de către interlocutorul său și se vedea cît de colo că nu spune o lecție învățată pe dinafară.

Curînd, prințul nu se mai osteni să lupte cu tînrul acesta, al cărui fel de a fi, simplu și grav, îl stingherea.

— Cu bine, *monsignore*, îi spuse el tam-nesam ; văd că la Academia Ecclesiastică din Neapole se dă o educație deosebită, de aceea, atunci cînd asemenea învățăminte sînt sădite într-o minte atît de aleasă, nici nu e de mirare că roadele sînt și ele strălucite. Cu bine ! și îi întoarse spatele.

„Nu i-am plăcut dobitocului ăstuia“, își zise Fabricio.

„Acum rămîne de văzut, își spuse suveranul, de îndată ce rămase singur, dacă tinărul acesta frumos e în stare să se înflăcăreze și să ardă pentru ceva ; în acest caz, ar fi desăvîrșit... Cine altul ar fi putut repeta cu mai multă istețime lecția mătuseii sale ? Parcă o auzeam pe dînsă vorbind. Dacă ar izbucni aici, la mine, o revoluție, ea ar fi aceea care ar redacta *Monitorul* precum, odinioară, vestita San-Felice¹, la Neapole. Numai că San-Felice, în ciuda celor douăzeci de ani și a frumuseții sale, a fost nițel spinzurată — aviz femeilor prea istețe.“ Socotindu-l pe Fabricio discipolul mătuse-si, principele se înșela : oamenii inteligenți, care se nasc pe tron sau în preajma tronului, pierd, cu timpul, orice simț al măsurii ; osîndesc libertatea de vorbire, fiindcă li se pare mojiție și nu mai admit în jurul lor decît măști, avînd totuși pretenția că pot judeca frumusețea chipurilor care le poartă și, culmea hazului se cred plini de tact. În cazul nostru, de pildă, Fabricio era sincer convins de aproape tot ceea ce l-am auzit spunînd ; drept e, însă, că nu i se întîmpla să se gîndească nici de două ori pe lună la toate aceste

¹ *Marchiza de San-Felice* (1768—1800), partizană a republicii instaurate la Neapole în 1799 ; după restaurarea monarhiei la Neapole, a fost executată. Ziarul republican *Monitorul napolitan* nu a fost editat de ea, ci de marchizul Fonseca, de asemenea executat.

mari principii. Era deștept, avea gusturi vii și îndrăznețe, dar era credincios.

Pofta de libertate, moda și cultul *fericirii celor mulți*, pe care le îndrăgise veacul al XIX-lea, nu erau pentru el decît o *erezie*, care avea să treacă cum trecuseră și altele, dar numai după ce va fi omorît sumedenie de suflete, așa cum ciurma, cînd se abate pe undeva, omoară sumedenie de trupuri. Și, cu toate astea, Fabricio citea cu desfătare ziarele franceze, ba chiar făcea și unele nesocotințe ca să și lîș procure.

Ieșind cam burzuluiit de la audiența sa la palat, îi povesti mătuse-si asalturile la care trebuise să facă față.

— Du-te îndată la părintele Landriani, bunul nostru arhiepiscop ; ia-o pe jos, urcă scara încetișor, fă cît mai puțin zgomot în anticameră ; dacă te face să aștepți, cu atît mai bine, de o mie de ori mai bine ! Într-un cuvînt, fii *apostolic* !

— Înțeleg, spuse Fabricio, omul nostru e un Tartuffe¹.

— Nicidecum, este virtutea personificată.

— Chiar și după ceea ce a făcut, cînd cu execuția contelui Palanza ? se miră Fabricio.

— Da, dragul meu, chiar și după ceea ce a făcut : tatăl arhiepiscopului nostru nu era decît un funcționaraș la Ministerul de Finanțe, un mic-burghez, ceea ce explică totul. Monseniorul Landriani e un om cu o minte ageră, cuprinzătoare, adîncă ; e sincer și-i place virtutea : sînt convinsă că dacă vreun împărat ca Decius² s-ar reîntoarce

¹ Personaj din piesa cu același nume de Molière ; simbolizează ipocrizia.

² Împărat roman între anii 249—251, renumit prin persecuțiile împotriva creștinilor.

pe lume, el s-ar lăsa martirizat, ca și Poliecte¹ din opera pe care am văzut-o săptămîna trecută. Aceasta este fața cea frumoasă a medaliei ; iat-o acum pe cealaltă : de îndată ce se află în prezența suveranului sau numai a primului ministru, e orbit de atîta măreție, se tulbură, roșește și îi este pur și simplu cu neputință să spună „nu”. De unde și lucrurile pe care le-a făcut și care i-au creat această cruntă faimă, în toată Italia ; dar ceea ce nu se știe este că, atunci cînd opinia publică i-a deschis ochii asupra procesului Palanza, el și-a impus, drept pedeapsă, să nu ia în gură decît pîine și apă timp de treisprezece săptămîni, adică tot atîtea săptămîni cîte litere sînt în numele *Davide Palanza*. Avem aici, la curte un ticălos, deștept nevoie mare, pe nume *Rassi*, mare judecător sau procuror general, și care, cînd cu moartea contelui Palanza, l-a vrăjit pe părintele Landriani. În timpul pocăinței lui de treisprezece săptămîni, contele Mosca, mai de milă, mai de afurisit ce era, îl poftea la masă o dată și chiar de două ori pe săptămîină ; ca să fie pe placul gazdei, bunul arhiepiscop cîna cu toată lumea. Ar fi considerat că, a te pocăi pe față pentru o faptă încuviințată de suveran, însemna să dai dovadă de răzvrătire și iacobinism. Dar, se știa că pentru fiecare masă la care datoria lui de supus credincios îl silea să mănînce ca toată lumea, arhiepiscopul se pedepsea, impunîndu-și alte două zile de post negru. Monseniorul Landriani, om cu o inteligență superioară și un învățat de prima mînă, n-are decît o slăbiciune, vrea să fie iubit ; așa că privește-l cu duioșie, iar

¹ Ofițer roman convertit la creștinism, martirizat în Armenia, în jurul anului 259. Eroul principal din tragedia cu același nume de Pierre Corneille, care a inspirat compozitorului italian Donizetti opera *Polinto* sau *Martirii*.

la cea de-a treia vizită pe care i-o vei face, iubește-l de-a binelea. Lucrul acesta, din partea unui tânăr de viță nobilă, îl va face să te îndrăgească de îndată. Și nu te arăta mirat, dacă te va însoți pînă la scară : arată-te obișnuit cu atari atenții ; este un om născut în genunchi, în fața nobilimii. În afară de asta, poartă-te firesc, apostolic, nu căuta să fii deștept, să strălucești, să dai pe loc răspunsuri spirituale ; dacă nu-l sperii, are să se simtă bine în societatea ta ; nu uita că trebuie să te numească, din proprie inițiativă, mare vicar. Contețe și cu mine ne vom arăta supărați de această prea rapidă înălțare în grad ; este absolut necesar să-i dăm suveranului această impresie.

Fabricio se grăbi să se ducă la episcopie. Acolo se întîmplă ca, printr-o ciudată și fericită împrejurare, feciorul bunului prelat, cam fudul de ureche, să nu audă numele de *del Dongo* drept care îi anunță stăpinului său vizita unui tânăr preot, pe nume Fabricio ; la arhiepiscop se afla un paroh cu moravuri nu prea recomandabile, pe care îl chemase la el pentru a-l admonesta. Tocmai se apucase să-l dojenească, lucru tare neplăcut pentru sfinția-sa și de care abia aștepta să scape. Astfel că îl lăsă să aștepte trei sferturi de oră pe strănepotul marelui arhiepiscop Ascanio del Dongo.

Cum să redăm toate scuzele și toată disperarea lui cînd, după ce-l petrecu pe preot pînă la cea de-a doua anticameră, la întoarcere, întrebîndu-l pe cel care aștepta *cu ce îi putea fi de folos*, zări ciorapii violeti și auzi numele lui Fabricio del Dongo ? Lucrul i se păru atît de hazliu eroului nostru, încît chiar de la această primă vizită, într-o pornire de duioșie, se încumetă să sărute mîna sfîntului prelat. Trebuie să-l fi auzit pe pă-

rintele Landriani văicărindu-se : „Un del Dongo să aștepte în anticamera mea !“ În chip de scuză, se crezu dator să-i istorisească toată povestea parohului, păcatele și răspunsurile lui.

„E oare cu putință, își spunea Fabricio, întorcându-se la palatul Sanseverina, ca acesta să fie omul care a grăbit uciderea nefericitului conte Palanza ?“

— Ce părere are excelența-voastră ? îl întrebă rîzînd contele Mosca, cînd Fabricio se înapoie în salonul ducesei (contele nu voia ca Fabricio să-l numească „exceleță“).

— Cad ca din nori ; nu mă pricep de fel la oameni : dacă n-aș fi știut cum îl cheamă, aș fi pus prinsoare că omul acesta nu e în stare să omoare o muscă.

— Și ai fi ciștigat, îl asigură contele ; numai că, atunci cînd se află înaintea principelui sau chiar și a mea, nu poate să spună nu. Adevărul e că, pentru a-l impresiona de-a binelea, trebuie neapărat să am și marele colan galben petrecut peste haină ; în frac mi-ar ține piept. De aceea, nu-l primesc niciodată fără să-mi fi pus mai întîi uniforma. Nu se cade ca tocmai noi să distrugem prestigiul puterii, ziarele franceze îl surpă și așa cu destulă repeziciune ; mare lucru dacă *mania respectării* va mai apuca să trăiască atît cît noi ! Dar dumneata, scumpul meu nepot, vei supraviețui respectului. Vei fi om cu adevărat !

Lui Fabricio îi plăcea mult să stea de vorbă cu contele : era primul om superior care binevoia să-i vorbească fără prefăcătorie. De altfel, aveau o pasiune comună : antichitățile și săpăturile. La rîndul lui, contele era măgulit de deosebita luare-aminte cu care tînărul îl asculta. Exista, însă, o obiecțiune capitală : Fabricio locuia într-o aripă a

palatului Sanseverina, își petrecea tot timpul cu ducesa și lăsa să se vadă, cu toată nevinovăția, că această intimitate îl făcea fericit — Fabricio care avea niște ochi și un obraz de o prospețime revoltătoare.

De multă vreme, Ranucio-Ernest al IV-lea, care întâlnea rar în calea lui femei în stare să-i reziste, era supărat că virtutea ducesei, binecunoscută la curte, nu făcuse o excepție în ceea ce-l privește. Am văzut că prezența de sprit și inteligența lui Fabricio îl indispuseseră din prima zi. Prietenia nestăvilită, pe care mătușa și nepotul făceau greșeala să și-o arate unul altuia, îl nemulțumi și mai mult : își plecă urechea cu luare-aminte la nesfârșitele flecăreli ale curtenilor... Timp de o lună, sosirea acestui tânăr și audiența atât de neobișnuită pe care o obținuse constituiră, la curte, cel mai nou și mai uimitor subiect de discuție ; drept care, suveranului îi veni o idee.

Avea în garda sa un simplu soldat, care ținea strașnic de bine la băutură ; omul acesta își petrecea viața mai mult prin cârciumi, dînd apoi socoteală direct suveranului despre cele ce auzea vorbindu-se printre militari. Carlone era lipsit de educație, altminteri de mult ar fi fost înaintat în grad. Avea ordin să se afle zilnic în fața palatului, în clipa cînd orologiul cel mare bătea ceasurile douăsprezece. Cu puțin înainte de amiază, principele se duse, el însuși, să tragă într-un anumit fel storul uneia din ferestrele de la mezanin, alături de odaia unde obișnuia să se îmbrace. Se reîntoarse acolo curînd după ce bătuse amiaza și îl află pe soldat ; principele avea în buzunar o foaie de hîrtie și o călimară. I le întinse și începu să-i dicteze următorul bilețel :

„Excelența-voastră este, fără îndoială, un om foarte inteligent și numai datorită adâncii dumneavoastră înțelepciuni este statul nostru atât de bine guvernat. Dar, dragul meu conte, asemenea mari succese nu se pot dobîndi fără a stîrni în jur invidia și tare mă tem să nu se cam rîdă pe socoteala dumitale dacă, cu toată înțelepciunea pe care ți-o știm, continui să nu-ți dai seama că un anume tînăr chipeș a avut fericirea să trezească, poate fără voia lui, o dragoste dintre cele mai ciudate. Acest fericit muritor nu are, zice-se, decît douăzeci de ani și, ceea ce complică lucrurile, dragul meu conte, este că și dumneata și eu avem cu mult peste îndoitul vîrstei sale. Seara, văzut de la o oarecare depărtare contele este fermecător, vioi, om de duh și încîntător de n-are pereche ; dar dimineața, în intimitate, ca să privim lucrurile în față, noul venit poate să placă mai mult. Și noi, femeile, sîntem foarte sensibile la această prospețime a tinereții, mai ales cînd am trecut de treizeci de ani. Nu a început, oare, să se și vorbească despre stabilirea acestui simpatic adolescent la curtea noastră, prin numirea lui într-o funcție înaltă ? Și cine este, oare, persoana care stăruie cel mai mult în această direcție pe lîngă excelența-voastră ?“

Suveranul luă scrisoarea și-i dădu soldatului doi galbeni.

— Asta, pe lîngă solda ta, îi spuse el morocănos, și bagă de seamă : dacă sufli cuiva o vorbă, te paște cel mai muced din beciurile fortăreței. Al-teța-sa avea, la el în birou, un teanc de plicuri cu adresele celor mai mulți dintre oamenii de la curte, scrise de mîna aceluiași soldat, care trecea drept neștiutor de carte și nu scria niciodată, nici

măcar notele informative către poliție ; alese plăcutul care îi trebuia.

Cîteva ceasuri mai tîrziu, contele Mosca primi o scrisoare prin poștă : se calculase ora la care avea să-i parvină și, în clipa cînd factorul, care fusese văzut intrînd cu scrisoarea în mînă, ieși din palatul ministrului, Mosca fu chemat la altăta-sa. Niciodată favoritul nu părăsise covîrșit de o mai sumbră tristețe ; ca să se bucure din plin, principelui îi strigă, văzîndu-l :

— Vreau să mă destind stînd la taifas cu prietenul și nu să lucrez cu ministrul. Mă chinuie, în seara asta, o groaznică durere de cap și, pe deasupra, mai sînt și năpădit de tot felul de gînduri negre.

Mai e nevoie să vorbim de îngrozitoarea stare de spirit care îl stăpînea pe primul ministru, contele Mosca della Rovere, în clipa în care îi fu îngăduit să plece de lingă augustul său stăpîn ? Ranuccio-Ernest al IV-lea era de o desăvîrșită dibăcie în arta de a chinui o inimă și l-am putea asemui, fără a-l nedreptăți prea mult, cu un tigrul căruia îi plăcea să se joace cu prada sa.

Contele porunci să fie dus acasă, în goana căilor ; strigă din mers că nu primește absolut pe nimeni, trimise vorbă *secretarului* de serviciu că este liber să plece (nu putea suferi gîndul că o ființă omenească sta să-i aștepte poruncile acolo, la un pas de el) și alergă să se închidă în galeria cea mare a tablourilor. Acolo, în sfîrșit, putu să dea frîu liber turbării sale ; rămase toată seara cu luminile stinse, umblînd de colo pînă colo, ca scos din minți. Căuta să-și înăbușe zbuciumul inimii, pentru a-și concentra întreaga luare-aminte asupra hotărîrii pe care urma să o ia. Perpelindu-șe într-un hal care ar fi trezit milă chiar și

celui mai înverșunat dușman, își spunea : „Bărbatul pe care îl urăsc de moarte locuiește la ducesă și își petrece toate clipele cu ea. Să-ncerc să trag de limbă pe vreuna din cameriste ? Primejdios sistem ; ducesa e atît de bună și le plătește atît de bine ! O adoră toate ! (Și cine, dragă Doamne, n-o adoră ?) Să las să mi se ghicească gelozia ce mă mistuie, ori nici să nu pomenesc de ea ?

Dacă tac, Gina nu se va ascunde de mine. O cunosc, este o femeie care ascultă de primul impuls ; faptele ei sînt neprevăzute chiar și pentru ea însăși ; iar atunci cînd își pune dinainte ceva în gînd, se încurcă sigur ; întotdeauna, în clipa cînd urmează să facă un lucru, îi vine în minte o nouă idee, pe care se grăbește s-o aplice cu entuziasm, ca și cum ar fi cea mai bună din lume și care, bineînțeles, strică totul.

Dacă nu suflu o vorbă despre iadul acesta în care mă zbat, nu se vor ascunde de mine și am să văd ce va fi de văzut.

Da, dar pe de altă parte, dacă vorbesc, fac să se iște situații noi ; stîrnesc anumite gînduri ; dar și preîntîmpin multe din grozăviile ce se pot întîmpla. S-ar putea să-l îndepărteze (și contele răsuflă adînc) și atunci aproape că am cîștigat ; iar dacă pe moment se va supăra, voi ști să o potolesc... și e firesc să se supere : doar îl iubește de cincisprezece ani, ca pe copilul ei. Căci asta e și speranța mea, *ca pe copilul ei*... numai că, de cînd cu fuga lui la Waterloo, aproape că nu l-a mai văzut ; iar el s-a întors de la Neapole cu totul schimbat : este un alt bărbat, mai ales pentru ea. *Un alt bărbat*, repeta contele fierbînd, și care, pe deasupra, mai e și fermecător ; are, mai ales, o înfățișare cuminte și galeșă și niște ochi zîmbitori ce făgăduiesc

atîta fericire ! Cu asemenea ochi, nu prea e obișnuită ducea să se întilnească la curtea noastră !... În locul lor, vede priviri posomorîte sau ciînești. Eu insumi, așa cum sînt, covîrșit de treburi și stăpînind numai prin înrîurirea pe care o am asupra unui om care nu urmărește decît să mă facă de rîs, ce priviri trebuie să am adesea ! Vai ! Cîrîcît m-aș supraveghea, mă tem că mai ales căutătura mi-e bătrînă ! Iar veselia mea nu este ea, oare, veșnic vecină cu ironia ? Mai mult decît atît și, ca să fiu sincer : această veselie nu lasă oare să se întrevadă, la un pas de ea, puterea absolută... și răutatea ? Nu-mi spun eu oare, cîteodată, mai ales cînd mă supără cineva : «Pot tot ce vreau ?» Ba mai adaug și o prostie : «Trebuie să fiu mai fericit decît oricine altul, de vreme ce am ceea ce le lipsește celorlalți : trei sferturi din puterea suverană...» Și... să fim drepți : obișnuința de a gîndi astfel îmi pocește, de bună seamă, zîmbetul... făcîndu-mă să par egoist... mulțumit de mine... Iar el, ce zîmbet drăguț și bun are ! Răspîndește în jurul lui fericirea ușoară a celei dintîi tinereți, făcînd-o să-ncolțească și în ceilalți.“

Dîn păcate pentru conte, în seara aceea era cumplit de cald ; atmosfera înăbușitoare prevestea furtună ; într-un cuvînt, era o vreme care în acele ținuturi îndeamnă la hotărîri necruțătoare. Cum să descriem cele trei ucigătoare ceasuri, în care omul acesta pătimaș se chinui să chibzuiască în fel și chip toate cîte i se întimplaseră ? În cele din urmă, birui hotărîrea de a proceda cu soco-teală, și aceasta datorită următorului raționament : „Sînt, de bună seamă, nebun ; îmi închipui că judec, dar nu judec ; nu fac decît să mă zvîrcolesc pentru a găsi o soluție mai puțin dureroasă și trec, poate fără s-o văd, pe lîngă cine știe ce

rezolvare optimă. Dar, de vreme ce sint orbit de această suferință îngrozitoare, e bine să urmez acea regulă, încuviințată de toți oamenii înțelepți, și care se numește *prudență*. Căci altfel, o dată ce voi fi rostit cuvîntul fatal *gelozie*, rolul meu va fi fost hotărît, în vecii vecilor. Dimpotrivă, tăcînd azi, mîine voi putea vorbi și rămîn stăpîn pe situație.“

Criza prin care trecea era grovază ; dacă, s-ar fi prelungit, contele și-ar fi pierdut mințile. Dar atenția i se opri la scrisoarea anonimă, ceea ce îl mai potoli pentru cîteva clipe. Din partea cui putea să vină ? Îi trecură prin minte fel de fel de nume și întîrzie asupra fiecăruia din ele, smulgîndu-se astfel din iadul îndoielilor. În cele din urmă, își aminti scînteia de răutate din ochii suveranului, cînd îi spusese, către sfîrșitul audienței : „Da, scumpe prietene, recunoaște că pentru omul ambițios, plăcerile și satisfacțiile reușitei, chiar și puterea nelimitată nu sînt nimic pe lîngă fericirea adîncă pe care ți-o dau dragostea și duioșia. Sint om, înainte de a fi prinț, și cînd am fericirea să iubesc, iubita mea se adresează omului, nu prințului.“ Contele făcu o apropiere între această clipă de bucurie vicleană și fraza din anonimă : *Datorită adîncii dumneavoastră înțelepciuni este statul nostru atît de bine guvernat*. „Fraza aceasta e a principelui ! exclamă el ; din partea unui curtean, ar fi fost o imprudență gratuită ; scrisoarea vine de la altelea-sa.

După ce rezolvă această problemă, mica bucurie, pricinuită de plăcerea de a fi ghicit, fu ștearsă cîrînd de chinuitoarea amintire a farmecelor lui Fabricio, care, din nou, îi răsăriră în minte. Nefericitul conte își simți iar inima strivită de o uriașă greutate. „Ce-mi pasă cine e autorul anonimei ?

strigă el cuprins de furie, de vreme ce faptul pe care mi-l dă în vileag există ? Acest capriciu al ducesei poate să-mi schimbe viața, își spuse el, ca și când s-ar fi scuzat de a fi atât de înnebunit. Dacă îl iubește într-un anumit fel, pleacă amîndoi la Belgirato, în Elveția sau cine știe în ce colț de lume. Ea e bogată și, de altfel, chiar de-ar trebui să trăiască doar cu cîțiva galbeni pe an, tot nu s-ar sinchisi. Doar nu-s nici opt zile de cînd mi-a mărturisit că palatul ei, atât de frumos, atât de somptuos, o plictisește ! Inima ei atât de tinăra e însetată de lucruri mereu noi ! Și cît de firesc i se înfățișează această nouă fericire ! Va fi tirită în vîrtejul ei înainte chiar de a se fi gîndit la primejdia ce-o pîndește, înainte chiar de a-i trece prin minte să mă compătimească ! Și totuși, sînt atât de nefericit !” strigă contele, izbucnind în lacrimi.

Se jurase să nu se ducă la ducesă în seara aceea, dar nu se putu stăpîni ; niciodată ochii lui nu simțiseră o mai sălbatică sete de a o privi. Către miezul nopții, sună la ușa ei : era singură cu nepotul ; la ceasurile zece, trimisese pe toată lumea la culcare și poruncise să nu mai fie primit nici un musafir.

La vederea caldei intimități ce domnea între cele două făpturi și a bucuriei naive a ducesei, o nespusă dificultate se înfățișă contelui : în timpul îndelungatului său zbucium din galeria tablourilor, nu se gîndise nici o clipă în ce fel să-și ascundă gelozia.

Neștiind la ce pretext să recurgă, pretinse că, în seara aceea, îl găsise pe suveran peste măsură de pornit împotriva lui, contrazicîndu-i toate spusele și așa mai departe. Spre mihnirea lui, văzu că ducesa aproape nici nu-l ascultă, abia luînd în

seamă amănunte care, cu două zile în urmă, i-ar fi stîrnit comentarii nesfîrșite. Contele îl privi pe Fabricio : niciodată frumosul lui chip lombard nu-i păruse mai plin de simplitate și noblețe ! Tînărul acorda mai multă luare-aminte decît ducesa neplăcerilor despre care pomenea.

„E drept, își spuse contele, că înfățișarea lui îmbină o nesfîrșită bunătate cu un fel de bucurie nevinovată și senină, căreia nu i te poți împotrivi. Pare că spune : numai dragostea și fericirea sînt lucruri serioase în această lume. Și totuși, cînd atingi în fața lui vreun subiect care solicită inteligența, privirea îi scapără și te uimește prin agerimea ei.

Pentru el, totul e simplu, fiindcă totul e văzut de sus. Dumnezeuule mare ! Cum să te războiești cu un asemenea vrăjmaș ? Dar, pe de altă parte, ce înseamnă viața fără dragostea Ginei ? Cu ce încîntare stă să asculte scînteierile acestui spirit atît de tînăr și care pentru o femeie trebuie să pară unic în lume !“

Deodată, îl fulgeră un gînd îngrozitor : „Să-l înjunghii aici, în fața ei, și să mă omor și pe mine după aceea !“

Ocoli salonul abia ținîndu-se pe picioare, cu mîna încheștată pe mînerul pumnalului. Nici unul din cei doi nu lua seama la cele ce-ar fi putut face. Spuse că se duce să dea poruncă lacheului, dar nici nu-l auziră ; ducesa rîdea, alintat, de o glumă pe care o făcuse Fabricio. Contele se apropie de o lampă din primul salon și se uită să vadă dacă virful pumnalului său era bine ascuțit. „Trebuie să mă port cu mărinimie și eleganță față de tînărul acesta“, își zise el întorcîndu-se și apropiindu-se de ei.

Simți că innebunește : i se păru că, aplecându-se unul spre altul, se sărutau acolo, sub ochii lui. „Dar e cu neputință să o facă în prezența mea, se gîndi el ; încep s-o iau razna. Trebuie să mă liniștesc ; dacă mă arăt brutal, ducesa e în stare, din ambiție, să-l urmeze la Belgirato ; și o dată acolo sau chiar în timpul călătoriei, întîmplarea poate isca un cuvînt care să dea un nume simțămîntului pe care îl au unul pentru celălalt ; pe urmă, într-o singură clipă, ar urma... tot ce ar urma.

Singurătatea ar da acestui cuvînt o greutate hotărîtoare... Și de mine ce s-ar alege, o dată ce ducesa ar fi departe ? Iar dacă, învingînd ne-număratele greutăți pe care mi le-ar face principele, m-aș duce după ei la Belgirato, cu mutra mea bătrînă și ursuză, ce rost aș mai putea să am printre acești oameni nebuni de fericire ?

Chiar și aici, ce altceva sînt decît un *terzo incomodo* (frumoasa limbă italiană este creată parcă anume pentru dragoste !) *Terzo incomodo* (un al treilea care stînjenește !). Ce chin pentru un om inteligent, să simtă că joacă acest rol respingător și să nu poată avea tăria să se ridice și să plece !

Contele era gata să izbucnească sau să-și trădeze durerea, căci fața îi era schimonosită de durere. Dar cum, tot ocolind salonul, ajunsese în dreptul ușii, o luă la fugă, strigîndu-le cu o voce ce căuta să pară caldă și prietenoasă : „Vă las, noapte bună !” „Trebuie cu orice preț să mă feresc de o vărsare de sînge” își spuse el.

A doua zi după această seară îngrozitoare și după o noapte petrecută cînd în cîntărirea amănunțită a însușirilor lui Fabricio, cînd în zvîrcolirile celei mai ucigătoare gelozii, îi veni în minte să cheme la el pe un valet al său, băiat tînăr, ce

facea curte unei fete, pe nume Chékina, care era una din cameristele ducesei și totodată preferata ei. Din fericire, tânărul valet era un băiat foarte potolit, zgîrcit chiar și care visa să ajungă portar la unul din așezămintele publice din Parma. Mosca îi porunci să i-o aducă pe Chékina, iubita lui. Flăcăul se supuse și, peste o oră, stăpînul său intra pe neașteptate în odaia în care se afla cu logodnica lui. Se speriară amîndoi la vederea grămezii de aur pe care le-o dădu contele. Acesta, privind-o drept în ochi pe Chékina, care tremura ca varga, o luă din scurt :

— Spune-mi drept : ducesa trăiește cu *monsignore* ?

— Nu, se hotărî să-i răspundă fata, după o clipă de tăcere... *nu încă*, dar el îi sărută foarte des mîinile, în joacă, ce-i drept, însă cu foc.

Zeci de răspunsuri, la întrebările turbate ale contelui, întregiră mărturia ei. Bietii oameni, își meritară din plin banii ce le aruncase contele ca să-și potolească nevoia de a ști ; acesta sfîrși prin a crede ceea ce i se spunea și se simți mai puțin nefericit.

— Dacă, vreodată, ducesa va avea cea mai mică bănuială despre cele ce mi-ai vorbit îi spuse el Chékinei, am să-ți trimit logodnicul pe douăzeci de ani la fortăreață și n-ai să-l mai vezi decît cu părul alb.

Se scurseră cîteva zile, în care timp Fabricio, la rîndul său, își pierdu întreaga-i voioșie.

— Crede-mă, îi spunea el ducesei, contele Mosca nu mă poate suferi.

— Cu atît mai rău pentru excelența-sa, îi răspundea ea cu oarecare enervare.

Dar nu aceasta era adevărata pricină a neliniștii ce alungase veselia lui Fabricio. „Situația în care

întimplarea face să mă aflu este de neîndurat, își spunea el. Știu bine că niciodată Gina nu-mi va spune nimic — s-ar cutremura ea însăși ca de un incest, la gândul vreunei vorbe prea cu înțeles. Dar, dacă într-o seară, după vreo zi ne-socotită și plină de nebunii, se apucă să-și cerce-teze cugetul și dacă îi trece cumva prin minte că am putut ghici preferința pe care începe să mi-o acorde, ce părere își va face atunci despre mine? Voi fi întocmai ca acel *casto Giuseppe* (aluzie la rolul caraghios jucat de Iosif pe lângă nevasta eunucului Putifar, dintr-o piesă ita-lienească).

S-o fac să înțeleagă, destăinuindu-i deschis că nu sînt în stare să iubesc cu adevărat? N-am o minte destul de bine crescută ca să i-o spun în așa fel, încît să nu pară o obrăznicie. Nu-mi ră-mîne decît să scornesc o mare iubire lăsată la Neapole, unde, vrînd-nevrînd, va trebui să mă reîntorc pentru douăzeci și patru de ore; este o soluție bună, dar cere prea multă bătaie de cap! Ar mai fi una: o mică aventură cu vreo fată de rînd, din Parma, ceea ce însă ar putea să dis-placă; dar mai bine orice decît rolul nesuferit al bărbatului iubit, care se face că nu știe. Această ultimă soluție ar putea, ce-i drept, să-mi com-promită viitorul; ar trebui să mă port cu multă băgare de seamă și să plătesc discreția unora, ca să micșorez primejdia.“ Partea cea mai chinu-itoare era că, în ciuda tuturor acestor gînduri, Fabricio o iubea pe ducesă mai mult decît pe oricare altă ființă în lume. „Înseamnă că sînt tare bleg, își spunea el minios, ca să mă tem că nu voi fi în stare să o conving de un lucru atît de adevărat!“ Și fiindcă nu era de ajuns de dibaci ca să iasă din încurcătură, ajunse să fie posomo-

rit și trist. „Ce s-ar alege de mine, Dumnezeuule, dacă mi-aș înstrăina singura ființă de care sînt atît de legat ?“ Pe de altă parte, Fabricio nu se putea hotări să strice, printr-o vorbă nelalocul ei, o fericire atît de plină de răsfaț. Viața lui era mai fericită decît și-ar fi putut-o închipui vreodată ! Prietenia intimă cu femeia aceasta bună și frumoasă îi era atît de scumpă ! Pe de altă parte, privind lucrurile dintr-un punct de vedere mai prozaic, protecția ducesei îi crea o situație nespus de plăcută la curtea Parmei ale cărei intrigi complicate, datorită ei, care i le tălmăcea, îl distrau ca și o comedie ! „Numai că, în fiecare clipă, trăsnetul poate să cadă asupra mea ! își spunea el. Dacă serile astea atît de plăcute și de vesele, petrecute aproape singur cu o femeie atît de cuceritoare, trebuie neapărat să ducă la altceva, își va închipui că ar putea să afle în mine un iubit ; îmi va cere înflăcărare, patimă nebună, iar eu n-am să-i pot da niciodată altceva decît prietenia cea mai caldă, dar fără dragoste ; pe mine, natura m-a lipsit de o asemenea nebunie sublimă. Cîtă dojană n-a trebuit să rabd din pricina asta ! Parcă o aud pe ducesa de A *** , numai că de ducasă nici nu mă sinchiseam ! Pe cîtă vreme Gina va crede că eu nu simt iubire pentru dînsa, deși, în realitate, iubirea este aceea care nu simte chemare pentru mine. Nu, nu va putea niciodată să mă înțeleagă. De multe ori, cînd îmi povestește cîte o întimplare hazlie de la curte, cu farmecul și cu vioiciunea pe care nu le are decît ea pe lume și a căror artă îmi este, de altfel, atît de necesară, îi sărut miinile și uneori obrazul. Ce-o să mă fac dacă mîna ei mi-o va strînge pe a mea într-un anume fel ?“

- Fabricio se arăta, în fiecare zi, în casele cele mai cu vază și cele mai puțin vesele din Parma. Îndrumat de sfaturile pricepute ale ducesei, făcea o curte savantă celor doi principii, tatăl și fiul, principesei Clara-Paolina și monseniorului arhiepiscop. Avea, ce-i drept, succese, dar acestea nu-l despăgubeau cu nimic de spaima ce-l stăpînea; de a nu se certa cu ducesa.

Aşa încît, nu se împlinise nici măcar o lună de la sosirea lui la curte, şi Fabricio trecea prin toate supărările unui curtean, iar prietenia intimă, care însemna însăşi fericirea vieţii sale, începuse să se învenineze. Într-o seară, chinuit de astfel de gînduri, ieşi din salonul ducesei, unde prea aducea cu un favorit ; rătăcind la voia întîmplării prin oraş, trecu prin faţa teatrului şi, văzîndu-l luminat, intră. Pentru un om din tagma lui, era o nesocotinţă, de care îşi pusese în gînd să se ferească, mai ales la Parma, care, la urma urmelor, nu era decît un oraşel de patruzeci de mii de locuitori. E drept, însă, că încă din primele zile, renunţase a mai purta veşminte preoţeşti ; iar seara, cînd nu se ducea la vreo recepţie, umbla îmbrăcat foarte simplu, în negru, ca un om în doliu.

Luă o lojă sus, în rîndul al treilea să nu fie văzut ; se reprezenta *Hangiţa* de Goldoni. Fabricio examina arhitectura sălii şi abia dacă îşi întorcea ochii spre scenă. Însă publicul numeros izbucnea în ris la fiecă clipă. Fabricio se uită într-o doară la tînăra actriţă care juca rolul hangiţei şi i se păru plină de haz. Privind mai cu luare-ăminte, văzu că era tare drăgălaşă şi că se mişca şi vorbea în

chipul cel mai firesc ; era o fată copilăroasă, care rîdea, mai curînd decît rostea, fiecare din drăguțele replici pe care i le sortise Goldoni și care păreau că o umplu de mirare. Fabricio se interesa cum o cheamă și află : *Marietta Valserra*.

„Ia te uită, se gîndi el, mi-a luat numele, ce ciudat !“ Deși mai avea și alte treburi, nu părăsi teatrul decît după sfîrșitul piesei. A doua zi, veni iar ; trei zile mai tîrziu, știa adresa Mariette Valserra.

Chiar în seara zilei în care își procurase, cu destulă greutate, acea adresă, băgă de seamă că Mosca îi arată o simpatie neașteptată. Sărmanul îndrăgostit gelos, căznindu-se din răspuțeri să nu depășească limitele pe care și le hotărîse, pusesese iscoade pe urmele tînărului și ștregăria acestuia îi făcea mare plăcere. Cum să zugrăvim bucuria trăită de conte, în ziua următoare aceleia în care se purtase atît de binevoitor cu Fabricio, aflînd că acesta, pe jumătate travestit cu o lungă redingotă albastră, urcase pînă la amăritul apartament în care locuia Marietta Valserra, la al patrulea cat al unui vechi imobil din spatele teatrului ? Bucuria contelui spori și mai mult, cînd află că Fabricio se prezentase sub un nume fals și că avusesse cîntea de a stîrni gelozia unui neisprăvit pe nume Giletti, care juca roluri de valet de mină a treia, iar cu ocazia turneelor la țară, mergea pe sirmă. Acest distins ibovnic al Mariettei îl înjura cît îl ținea gura pe Fabricio și se lăuda că are să-i facă de petrecanie.

De obicei, trupele de operă sînt alcătuite de un *impresario* și acesta angajează, pe unde găsește, artiști pe care poate să-i plătească sau pe care îi află liberi, iar trupa astfel înjghebată, cam la voia întîmplării, rămîne împreună o stagiune sau cel

mult două. Nu același lucru se petrece însă și cu *trupele comice* ; cutreierînd orașele și vînturîndu-se din loc în loc, la fiecă două sau trei luni, ele sînt aproape ca niște familii, ai căror membri se iubesc sau se urăsc între ei. În lumea lor întilnești legături statornice, pe care *fanții* orașelor pe unde se perindă întîmpină uneori mari greutatea să le desfacă. E tocmai ceea ce i se întîmpla și croului nostru : micuța Marietta îl iubea de ajuns de mult, dar tremura de frica lui Giletti, care n-o slăbea din ochi, pretinzîndu-se unicul ei stăpîn ; mai mult decît, atît, amenința în gura mare că îl va ucide pe *monsignore*, căci îl urmărise pe Fabricio și izbutise să-i afle adevăratul nume. La drept vorbind, acest Giletti era cea mai slută făptură din cîte sînt pe lume și cea mai puțin făcută pentru dragoste : era un coșcogeamite lungan, îngrozitor de slab, ciupiț tot de vărsat și, pe deasupra, și spanchiu. Încolo, era plin de talente ; intra mai totdeauna în culisc, unde se aflau adunați tovarășii săi, făcînd fie roata pe mîini și pe picioare, fie alte giumbușlucuri. Dar cele mai mari succese le avea în rolurile în care personajul interpretat trebuia să apară cu fața dată cu făină și să primească sau să care la bețe cu nemiluita. Acest distins rival al lui Fabricio cîștiga treizeci și doi de franci pe lună și se credea foarte bogat.

Contelui Mosca i se păru că învie din morți, cînd iscoadele sale îl asigurară de exactitatea tuturor acestor amănunte. Redeveni afabil și se arătă în saloanele ducesei mai vesel și mai bine dispus ca niciodată ; dar se feri să-i spună vreo vorbă despre mica întîmplare care-i redase gustul de viață. Mai mult decît atît : luă toate măsurile ca ducesa să afle cît mai tîrziu despre tot ceea ce se petrecea.

Și, în sfârșit, avu curajul să asculte de vocea rațiunii sale, care de o lună de zile încerca să-l convingă că, de câte ori prestigiul unui îndrăgostit începe să pălească, îndrăgostitul trebuie să plece în călătorie.

O treabă ce nu suferea amânare îl chemă, așadar, la Bolonia, unde, de câte două ori pe zi, curierii ministerului îi aduceau cu mult mai puține hîrtii oficiale decît vești despre dragostea micuței Marietta, despre furiile cumplitului Giletti și despre încercările lui Fabricio.

Un agent al contelui ceru de mai multe ori să se reprezinte *Arlechin schelet și plăcintă*, unul din marile succese ale lui Giletti (care ieșea dintr-o plăcintă uriașă, în clipa cînd rivalul său, Brighella, mușca din ea, alegîndu-se cu o zdravănă ciomăgeală); fusese un pretext ca să-i strecoare o sută de franci. Giletti, plin de datorii, se feri să vorbească de acest chilipir, dar începu să se poarte cu o înfumurare nemaivăzută.

Toana lui Fabricio se preschimbă în ambiție (la vîrsta lui, grijile îl și făcuseră să aibă toane!). Tot din ambiție, se ducea și la spectacol; apoi, fetița juca bine și cu haz, ceea ce îl distra; cînd ieșea de la teatru, era îndrăgostit de ea preț de un ceas. Contele se reîntorsese la Parma asupra știrii că Fabricio trece pîntr-o mare primejdie: numitul Giletti, care fusese dragon în faimosul regiment de dragoni al lui Napoleon, își pusese de-a binelea în gînd să-l omoare și își lua toate măsurile ca să o șteargă, după aceea, în Romagna. Dacă cel ce ne citește e foarte tînăr, se va mira de admirația noastră pentru frumoasa pildă de virtute dată de conte. Și totuși, n-a fost puțin lucru pentru el să ia eroica hotărîre de a se înapoia de la Bolonia; fiindcă, la drept vorbind, de multe ori, dimineața, obrazul îi era obosit, pe cînd Fabricio avea atita proștețime,

atita seninătate ! Desigur că nimănui nu i-ar fi trecut prin minte să-i impute moartea lui Fabricio, petrecută în lipsa lui și încă pentru o pricină atât de neroadă ! Dar Mosca era unul din acei oameni deosebiți, care nu-și iartă în vecii vecilor dacă, avînd prilejul de a face o faptă bună, n-au făcut-o; pe de altă parte, nu putea răbda nici gîndul să o vadă pe ducesă amărită, și încă din vina lui.

La întoarcere o găsi tăcută, posomorită. Iată ce se întîmplase : Chékina, subreta, chinuită de remușcări și judecîndu-și vina pe măsura uriașei sume de bani ce primise, se îmbolnăvisese de supărare. Într-o seară, ducesa, care ținea la ea, urcă pînă în odaia ei. Fetișcana nu putu răbda atîta bunătate : izbucni în plîns, vru să-i înapoieze stăpînei ceea ce îi mai rămăsese din banii primiți, și în cele din urmă, avu curajul să-i mărturisească interogatoriul contelui, precum și răspunsurile ei. Ducesa se repezi la lampă și o stînsé, apoi îi spuse Chékinei că o iartă, însă cu condiția să nu mai sufle în viața ei vreo vorbă despre acea stranie întîmplare. „Sărmanul conte, îi spuse ea cu un aer de prefăcută nepăsare, se teme să nu fie caraghios — așa sînt toți bărbații.“ Și se grăbi să coboare în apartamentele sale.

Abia zăvorîtă în camera ei, izbucni în lacrimi : gîndul de a face dragoste cu Fabricio, pe care îl văzuse născîndu-se, i se părea îngrozitor ; și totuși, ce voia să însemne purtarea ei ?

Aceasta fusese cea dintîi pricină a negrei amărăciuni în care o află cufundată contele. După sosirea lui, avu ieșiri nestăpînite față de el și chiar față de Fabricio ; parcă n-ar mai fi vrut să-i vadă, nici pe unul nici pe altul. Era dezamăgită de rolul caraghios pe care Fabricio îl juca pe lîngă mica Marietta ; căci contele, incapabil de a păstra vreo taină

față de dînsa, sfîrșise prin a-i spune totul, ca un adevărat îndrăgostit ce era. Ducesa nu se putea deprinde cu această nenorocire : idolul ei avea un cusur. În cele din urmă, într-o pornire de sinceră prietenie, ceru sfat contelui : pentru Mosca, aceasta fu o clipă nespus de plăcută și o frumoasă răsplată a nobilei hotărîri care îl făcuse să se întoarcă la Parma.

— Și ce-i cu asta ? spuse el rîzînd ; așa sînt tinerii : vor ca toate femeile să fie ale lor, iar a doua zi au și uitat. După cîte știu, Fabricio urma să plece la Belgirato, s-o vadă pe marchiza del Dongo. Să plece, deci ! În lipsa lui, voi cere trupei să-și mute talentele în altă parte, despăgubind-o, bineînțeles, de cheltuielile drumului. Mă tem însă că foarte curînd îl vom vedea îndrăgostindu-se de oricare altă femeie frumoasă, pe care întîmplarea i-o va scoate în cale... cum e și firese și nici n-aș vrea să fie altfel... Dacă e nevoie, trimite-i vorbă marchizei, să-i scrie.

Acest sfat dat, parcă cu totul într-o doară, fu pentru ducesă ca o scăpărare de lumină, căci se temea de Giletti. Seara, contele anunță, ca din întîmplare, că un curier avea să plece la Viena, trecînd prin Milano ; trei zile mai tîrziu, Fabricio primi un răvaș de la mama lui. Plecă foarte supărat de a nu fi putut, din pricina geloziei lui Giletti, să se bucure de minunatele intenții ale micuței Marietta, asupra cărora primise toate asigurările prin bătrîna *mammacia*, care îi ținea fetei loc de mamă.

Fabricio se întîlni cu maică-sa și cu una din surori la Belgirato, tîrgușor piemontez situat pe țărmul drept al lacului Maggiore (țărmul stîng ținea de Milano, făcînd deci parte din teritoriul austriac). Lacul acesta, geamăn cu lacul Como, și care coboară, ca și el, de la nord la sud, e așezat la vreo

douăzeci de leghe mai spre apus. Aerul munților, priveștiștea maiestoașă și liniștită a minunatului lac, care îi amintea de acela pe malul căruia își petrecuse copilăria, totul contribui la preschim-barea amărăciunii lui Fabricio, vecină cu mînia, într-o blîndă melancolie. Amintirea ducesei îl învăluia acum cu o nespūsă duiosie ; i se părea că, din depărtare, începe să o iubească așa cum nu iubise nicicînd o femeie ; și nimic nu era mai chinuitor decît să-și închipuie că ar putea fi despărțit de ea pentru totdeauna. În starea sufletească în care se afla, ducesa l-ar fi cucerit, dacă s-ar fi apucat să cocheteze cu el, opunîndu-i, de pildă, un rival. Dar, departe de a săvîrși un pas atît de hotărîtor, ducesa continua să-l însoțească cu gîndul pretutîndeni, nu fără a-și face cele mai aspre imputări. Se mustra pentru ceea ce încă numea o fantezie, ca și cum ar fi fost ceva îngrozitor ; își spori atențiile și drăgălășeniile față de conte care, fermecat, nu mai ținea seama de înțeleapta povață de a face o a doua călătorie la Bolonia.

Marchiza del Dongo, zorită de nunta fiicei sale mai mari cu un duce din Milano, nu putu petrece decît trei zile cu prea-iubitul ei fiu, care nu i se păruse niciodată mai apropiat și mai drăgăstos. În mîntea lui Fabricio, care tînjea din ce în ce mai tare, încolți un gînd năstrușnic și chiar caraghios : îndrăzni-vom a spune că se hotărîse să ceară sfatul abatelui Blanès ? Simpaticul bătrîn era, însă, departe de a fi în stare să înțeleagă zbuciumul unei inimi hărțuite de patimi copilărești, aproape deopotrivă de puternice ; de altfel, i-ar fi trebuit opt zile numai ca să înceapă să priceapă toate interesele potrivnice de care trebuia să țină seamă Fabricio la Parma ; în schimb, gîndindu-se la convorbirea pe care ar fi avut-o împreună, lui Fabricio i

se părea că-și regăsește prospețimea celor șaisprezece ani. Dar, cine ar crede-o ? Fabricio dorea să-i vorbească nu numai ca unui om înțelept, ci și ca unui prieten cu desăvîrșire credincios ; țelul acestui drum și simțămintele care îl însuflețiră pe eroul nostru, de-a lungul celor cincizeci de ore cît ținu călătoria, sînt atît de stranii, că ar fi poate mai bine, și în interesul povestirii, să le trecem sub tăcere. Mă tem ca nu cumva firea lesne încrezătoare a lui Fabricio să-l lipsească de simpatia cititorului, dar, la urma urmei, de vreme ce era astfel, de ce l-am măguli pe el mai curînd decît pe un altul ? Doar nu i-am măgulit nici pe contele Mosca, nici pe principe.

Prin urmare, pentru că trebuie să spunem totul, Fabricio își însoți mama pînă în portul Laveno, pe malul stîng al lacului Maggiore, mal austriac, unde marchiza cobrî către orele opt seara. (Lacul fiind considerat ca un loc neutru, nu se cerea pașaport decît celor care coborau pe uscat.) Dar abia se lăsă noaptea, și Fabricio debarcă și el pe țărmul austriac, într-o luncă ce înainta pe o limbă de pămînt pînă în mijlocul apei. Închiriasse o *sediola*, soi de cabrioletă țărănească ușoară, cu ajutorul căreia putu să urmeze, la o depărtare de cinci sute de pași, trăsura mamei sale ; era îmbrăcat cu livrea valetilor *casei del Dongo* și nici unuia din numeroșii slujbași ai poliției sau ai vămii nu-i trecu prin minte să-i ceară pașaportul. La un sfert de leghe de Como, unde marchiza și fata ei trebuiau să mîie peste noapte, apucă la stînga, pe o cărăruie care, după ce ocolea tirgușorul Vico, da într-un drumeag bătătorit de curînd, chiar de-a lungul țărmului. Era miezul nopții și Fabricio putea nădăjdui că n-o să întîlnească nici un jandarm. Drumeagul trecea prin zăvoaie ale căror copaci își pro-

filau frunzișul întunecos pe un cer înstelat, dar înzăbrenit de o piclă ușoară. Cerul și apa erau cufundate într-o pace desăvîrșită. Fabricio simți că nu se poate împotrivi acestei frumuseți dumnezeiești ; se opri să se așeze pe o stîncă ce alcătuia un fel de mic promontoriu. Tăcerea nesfîrșită era tulburată doar de cîte un vîlurel care, la răstimpuri egale, murea, oftînd, pe prundiș. Fabricio avea o inimă italiană. Cusurul — fie-i iertat — care-l va face poate mai puțin simpatic cititorului, consta mai cu seamă în aceasta : nu era îngîmfat decît din cînd în cînd, iar frumusețea sublimă îl mișca pînă la lacrimi, potolind toată încrîncenarea alea-nurilor sale. Și cum sta așa pe stîncă aceea singuratică, fără grija agenților de poliție, ocrotit de întunericul adînc și de necuprinsa pace a nopții, lacrimi blinde îi înecară ochii ; clipele acelea fură pentru el cele mai fericite pe care le trăia de foarte multă vreme.

Își făgădui să nu o mintă pe ducese și, fiindcă în clipa aceea o iubea dincolo de orice închipuire, își jură să nu-i spună niciodată că o *iubește* ; niciodată n-avea să rostească în fața ei cuvîntul „iubire“, de vreme ce patima care răspundea la acest nume era străină de inima lui. În înflăcărarea acelei clipe de dărnicie și virtute, care-l făcea atît de fericit, hotărî să-i mărturisească, la primul prilej, tot adevărul : inima lui nu cunoscuse nicicînd iubirea. O dată oprit la acest gînd curajos, se simți ușurat ; parcă i-ar fi luat cineva o piatră de pe inimă. „Dar dacă îmi pomeneste cumva de Marietta ? Atîta pagubă, n-am decît să n-o mai văd !“ își spuse tot el, plin de voie bună.

Căldura coplesitoare ce domnise toată ziua începă să se domolească sub boarea dimineții. Zorile se și vesteau, încununînd cu o dalbă licărire cres-

tele Alpilor, ce se înalță la miazănoapte și la răsărit de lacul Como. Povirnișurile lor, albite de zăpezi chiar și în luna iunie, se profilează măreț pe albastrul unui cer veșnic senin la acele înălțimi ameteitoare. O aripă a Alpilor, înaintind la miazăzi, spre fericita Italie, desparte povirnișurile lacului Como de acelea ale lacului Gardo. Fabricio urmărea cu privirea toate răsfirările acelor munți măreți, în timp ce zorile, limpezinându-se, scoteau din umbră văile dintre ei, argintînd ceața ușoară ce se ridica din fundul prăpăstiilor.

De cîteva clipe, Fabricio pornise iar la drum ; trecu dealul care formează peninsula Durini și, în sfîrșit, în fața ochilor lui se ivi clopotnița satului Grianta, de unde cercetase de atîtea ori stelele, împreună cu abatele Blanès. „Ce neștiutor eram pe atunci ! își spuse el. Nu puteam pricepe nici măcar puțina latinească a tratatelor de astrolgie pe care le răsfoia dascălul meu și cred că le respectam mai ales fiindcă, descifrînd doar cîte un cuvîntel pe ici, pe colo, închipuirea mea se căznea să le dea un înțeles, ba chiar unul pe cît mai romantic cu putință.“

Puțin cîte puțin, visarea lui se îndreptă în altă direcție. Să fi fost, oare, ceva adevărat în această știință ? Și de ce s-ar deosebi ea de altele ? Să zicem că mai mulți nătărăi și mai mulți oameni șireți, se înțeleg între ei cum că ar ști *mexicana*, de pildă ; în această calitate, se impun societății, care începe să-i respecte, și guvernelor, care încep să-i plătească. Sînt copleșiți de daruri, tocmai pentru că sînt cu totul lipsiți de duh, iar autoritățile n-au a se teme că ar putea ațîța sau înduioșa poporul, exploatînd simțirea-i generoasă ! Așa, bunăoară, părintele Bari, căruia Ernest al IV-lea i-a acordat de curînd o pensie de patru mii

de franci și o înaltă decorație, ca răsplată, fiindcă a restituit lumii nouăsprezece versuri dintr-un di-tiramb grecesc ! „Dar, dragă Doamne, ce drept am eu să judec aceste lucruri caraghioase ? Se cade, oare, să mă plîng tocmai eu ? își spune el, oprin-du-se deodată în loc. Oare, nu aceeași decorație a primit-o și guvernatorul meu de la Neapole ?”

Fabricio încercă o silă adîncă ; minunata por-nire de sincer entuziasm, care nu de mult făcuse să-i tresalte inima, se preschimbă în josnica plă-cere de a fi luat întrucîtva parte la o hoție. „La urma urmei, își spuse el într-un tîrziu, cu privi-rea stinsă a unui om nemulțumit de sine, de vreme ce originea mea socială îmi dă dreptul să profit de aceste abuzuri, aș fi un mare tont dacă aș refuza partea ce mi se cuvine ; numai că, pen-tru nimic în lume nu trebuie să le ponegrec în public.” Acest raționament nu era lipsit de temei ; în schimb, Fabricio se prăbușise de la înălțimea sublimei fericiri, pe culmile căreia se aflase doar cu un ceas mai devreme. Ideea privilegiului us-case această gîngășă mlădiță căreia i se spune fericire.

„Dacă nu trebuie să cred în astrologie, reîncepu el, căutînd să se ia cu gîndurile, dacă, asemenea celorlalte trei sferturi din științele nematematico, această știință este slujită de o adunare de gogo-mani entuziaști și de ipocriți șireți, plătiți de cei în slujba cărora se află, cum se face că mă gîn-desc atît de des și cu atîta tulburare la acea îm-prejurare fatală ? Pe vremuri, am ieșit din închi-soarea din B*** cu hainele și foaia de drum a unui soldat zvîrlit în temniță pentru o dreaptă pricină.”

Judecata lui Fabricio nu izbuti să răzbată mai departe ; se învîrtea mereu în jurul acleiași în-

trebări, fără să o poată dezlega. Era încă prea tânăr; în clipele de răgaz, sufletul lui sorbea cu nesaț stările de încântare pe care i le ofereau împrejurările romantice, scornite de imaginația lui înfierbîntată. Era departe de a-și petrece timpul cercetînd cu răbdare adevăratele particularități ale lucrurilor, pentru a le putea ghici mai pe urmă cauzele. Realitatea i se părea plată și murdară; e de înțeles să nu-ți placă să o privești, dar atunci nici nu-ți este îngăduit să o judeci. Nu se cade, mai ales, să faci observații în domenii în care ești neștiutor. Astfel că, fără a fi lipsit de inteligență, Fabricio nu-și putea da seama că semicredința lui în prevestiri era pentru el o religie, o impresie adînc întipărită în el, la intrarea lui în viață. Pentru dînsul, a se gîndi la această credință însemna a simți, însemna a fi fericit. Dar se încapătina să afle în ce fel aceasta putea fi o știință *dovedită*, reală, ca, de pildă, geometria. Căuta cu îndărătnicie, în amintirea sa, toate împrejurările în care anumite semne, observate de el, nu fuseseră urmate de evenimentul fericit sau nefericit pe care păreau că-l prevestesc. Însă, tot crezînd că urmărește un raționament și că se îndreaptă către adevăr, atenția i se oprea cu bucurie asupra împrejurărilor în care prevestirile fuseseră cu prisosință urmate de întîmplarea fericită sau nefericită pe care i se părea lui că o prezisese, și sufletul i se umplea de respect și înduioșare. Ar fi resimțit o silă nestăpînită pentru cel care ar fi tăgăduit prevestirile și, mai ales, dacă și-ar fi îngăduit să le zeflemisească.

Fabricio mergea fără să bage de seamă distanța străbătută și ajunsese cam aici cu sterpele-i cugețări cînd, ridicînd capul, dădu cu ochii de zidul parcului părintesc. Acest zid, care susținea o vastă

terasă, se înălța la mai bine de patruzeci de picioare deasupra drumului, pe dreapta. Un briu de piatră, așezat sus de tot, chiar sub balustradă, îi dădea un aspect monumental. „E destul de frumos — constată cu răceală Fabricio — o arhitectură de bună calitate, aproape în stil roman“; aplica recente sale cunoștințe în domeniul antichității. Apoi, întoarse capul scirbit; severitățile părintelui său și mai cu seamă denunțul fratelui său Ascanio, la întoarcerea lui din Franța, îi reveniră în minte.

„Acest denunț ticălos a fost la originea vieții mele de acum. Pot să-l urăsc, pot să-l disprețuiesc, dar oricum, el mi-a schimbat ursita. Ce s-ar fi ales de mine, surghiunit la Novara — unde omul de afaceri al tatălui meu abia mă răbda — dacă mătușa mea nu s-ar fi lăsat iubită de un ministru atotputernic? Sau dacă s-ar fi întâmplat ca mătușa asta să aibă un suflet nepăsător și uscat, în locul sufletului ei cald și pătimaș, și dacă n-ar fi ținut la mine cu acest entuziasm care mă umple de nedumerire? Da, ce s-ar fi ales de mine, dacă ducesa ar fi avut firea haină a fratelui ei, marchizul del Dongo?“

Copleșit de aceste crude amintiri, Fabricio înainta cu pași șovăielnici. Ajungind la marginea șanțului, chiar în fața măreței fațade a castelului, abia își aruncă privirea asupra impunătorului edificiu, înnegrit de vreme. Nobilul grai al arhitecturii îl lăsă nesimțitor; amintirea fratelui și a tatălui său înăbușea în sufletul lui orice pornire spre frumos; nu se gîndea decît cum să se fe-rească, pentru a nu cădea în mîinile unor dușmani prefăcuți și răi. Se oprise o clipă să privească,

dar cu o vădită silă, ferestruica odăiței de la etajul al treilea, în care locuise înainte de 1815. Fîrea tatălui despuiase de orice farmec amintirile primei sale copilării. „Nu i-am mai călcat pragul, se gîndi el, din acea dimineată de 7 martie, cînd m-am dus să iau pașaportul lui Vasi ; a doua zi, frica de spioni m-a făcut să-mi grăbesc plecarea. La întoarcere, după călătoria din Franța, n-am avut nici măcar timpul să urc pînă sus, să-mi revăd gravurile... Și toate astea din pricina denunțului fratelui meu.“

Fabricio întoarșe capul cu silă. „Abatele Blanès, se gîndi el apoi cu tristețe, are peste optzeci și trei de ani și, din cîte mi-a spus soră-mea, aproape nici nu mai vine pe la curte ; betesugurile bătrîneții l-au ajuns și pe el. Anii îi vor fi impietrit inima cea atît de dîrză și de nobilă ! Dumnezeu știe de cînd nu s-a mai urcat în clopotniță ! Mă voi ascunde în cramă, după butoaie, sau sub teasc, pînă cînd are să se trezească ; nu vreau să tulbur somnul bunului bătrîn ; o fi uitat, peșemne, și cum arăt ; la vîrsta lui, șase ani înseamnă mult ! Nu voi mai afla decît mormîntul unui prieten ! Și ce copilărie, adăugă el, să vin pînă aici, ca să înfrunt sila pe care o stîrnește în mine castelul tatălui meu.“

Fabricio păși, în clipa aceea, în mica piață a bisericii și ceea ce văzu îl umplu de uimire, făcîndu-l aproape să innebunească de bucurie : ferestruica, lungă și îngustă, de la cel de-al doilea cat al străvechii clopotnițe, era luminată de mica lampă a abatelui Blanès. Abatele obișnuia să și-o pună acolo cînd se urca în colivia de scînduri a micului său observator, pentru ca lumina să nu-l împiedice să citească pe planisferă. Această hartă a cerului era desfășurată pe un vas mare de lut,

în care stătuse pe vremuri unul din portocalii castelului. În fundul vasului, ardea cea mai prizărită dintre lămpi, iar un burlan de tablă conducea fumul afară din vas, indicînd totodată, prin umbra lui, unde se afla nordul pe hartă. Amintirea tuturor acestor lucruri, atît de simple, înecă de emoție sufletul lui Fabricio, copleșindu-l de fericire.

Aproape fără să-și dea bine seama ce face, băgă două degete în gură și scoase un mic fluierat scurt, care odinioară era semnalul lui de trecere. Îndată după aceea, auzi mișcîndu-se frînghia care, din înaltul observatorului, deschidea clanța ușii de la intrarea clopotniței. Se năpusti pe scară, emoționat din cale-afară. Îl găsi pe abate instalat în jilțul său de lemn, la locul obișnuit; ochiul îi era pironit în mica lunetă a unui teodolit de perete. Cu mîna stîngă, îi făcu semn să nu-l întrerupă; în clipa următoare, scrisese o cifră pe dosul unei cărți de joc, apoi, răsucindu-se în jilt, deschise larg brațele; eroul nostru căzu la pieptul lui, plîngînd. Abatele Blanès era adevăratul său tată.

— Te așteptam, îi spuse dînsul, după primele izbucniri de emoție și bucurie.

Oare, abatele își vedea numai de meseria lui de savant, sau, cum se gîndea foarte des la Fabricio, vreun semn astrologic îi vestise cu totul întîmplător sosirea acestuia?

— Mă adastă moartea în prag, vorbi iar preotul.

— De ce spui asta? strigă Fabricio îndurerat.

— Da, reluă abatele pe un ton grav și cituși de puțin trist: cînd se vor fi împlinit cinci luni și jumătate sau șase luni și jumătate de la revede-

rea noastră, viața mea, avîndu-și împlinită partea-i de fericire, se va stinge.

Come face al mancar dell'alimento

(precum opaițul, cînd i se sfîrșește untdelemnul.)
Înainte de ceasul cel mare, voi rămîne, de bună seamă, una sau două luni fără să vorbesc, iar după aceea voi fi primit la sinul tatălui ceresc; bineînțeles, numai dacă va socoti că mi-am împlinit datoria în postul unde mă pusese de strajă.

Dar, văd că te doboară oboseala, tulburarea te face să pici de somn. De cînd te tot aștept, am ascuns o piine și un șip de rachiu în lada cea mare cu instrumente. Întreamează-te nițel cu ele și cearcă să capeți destulă putere ca să mă mai ascuți citeva clipe. E în puterea mea să-ți spun unele lucruri, mai înainte ca noaptea să fie cu totul înlocuită de zi. Acum le văd cu mult mai limpede decît am să le văd, poate, miine. Căci, vezi tu, băiete, sîntem de-a pururi slabi și se cade ca totdeauna să ținem seama de această slăbiciune. Poate că miine, bătrînul din fața ta, păminteanul din mine, își va face în sinea lui ultimele pregătiri înainte de moarte, iar miine seară, la ora nouă, va trebui să pleci.

Fabricio asculta în tăcere, așa după cum îi era obiceiul.

— Deci, e adevărat, reluă bătrînul, că atunci cînd ai încercat să ajungi la Waterloo, n-ai aflat din capul locului decît o temniță?

— Da, părinte, răspunse Fabricio mirat.

— Bine c-ai scăpat! Iar acum, înștiințat de mine, sufletul tău trebuie să se pregătească pentru o altă temniță, cu mult mai aspră, mai cumplită! De bună seamă că nu vei ieși dintr-însa decît printr-o crimă, dar, slavă domnului, crima

aceea nu va fi săvîrșită de tine. Să nu cazi niciodată în păcatul uciderii aproapelui, oricît de mare ți-ar fi ispita ; deslușesc că va fi vorba de omorirea unui nevinovat care, fără s-o știe, îți uzurpă drepturile ; dacă îți vei înfrîna puternica ispită care îți va părea justificată de legile onoarei, viața ta va fi poate fericită în ochii oamenilor.. și potrivit de fericită în ochii Înțeleptului, adăugă el după o clipă de gîndire ; vei muri ca și mine, fiule, așezat într-un jîlt de lemn, străin de orice bogății și dezamăgit de ele, neavînd, ca și mine, a-ți face nici o muștrare prea aspră.

Acum, fiindcă am isprăvit de vorbit despre ceea ce privește viitorul, n-aș mai avea a-ți spune nimic prea de seamă. Zadarnic m-am străduit să aflu cît va ține întemnițarea ta : șase luni, un an, zece ? N-am putut desluși nimic ; de bună seamă am săvîrșit vreo greșeală și cerul a voit să mă pedepsească, lăsîndu-mă cu obida acestei nesiguranțe. Tot ce am putut întrezări e că, după temniță, nu știu dacă tocmai în clipa cînd vei ieși din ea, se va înfăptui ceea ce se cheamă o crimă, însă, din fericire, sînt aproape sigur că ea nu va fi săvîrșită de tine. Dacă ai slăbiciunea de a te face părtaș la această crimă, tot restul calculelor mele nu sînt altceva decît un șir de greșeli. Atunci nu te vei mai stinge cu sufletul liniștit, stînd într-un jîlt de lemn și înveșmîntat în alb. Și, rostind aceste vorbe, abatele Blanès dădu să se ridice ; abia atunci Fabricio băgă de seamă urmele pustiitoare ale timpului : unchiașul se căzni aproape un minut pînă să se pună pe picioare și să se întoarcă spre tînărul său prieten. Acesta îl privea încrămenit și fără glas. Abatele îi întinse brațele și Fabricio îl strînse de mai multe ori la piept cu

o nesfîrșită duioșie. În cele din urmă, bătrînul îi spuse, cu toată voioșia lui de altădată :

— Încearcă să-ți faci un locșor și să dormi printre aparatele mele. Iar ca să-ți fie mai moale ia una din șubele de colo ; ai să găsești cîteva marșumpe, pe care mi le-a trimis ducesa Sanseverina acum patru ani, cînd mi-a cerut să-i prezic viitorul tău. M-am ferit să-i fac pe plac, în schimb, am păstrat blănurile și frumosul ei teodolit. Oricce prezicere înseamnă o abatere de la regulă și e pîndită de primejdia de a schimba ființa se prăbușește ca un joc de cărți. Și, de altfel, aș fi avut a-i spune lucruri mult prea aspre acestei ducese, care e totdeauna atît de frumoasă. Ce voiam să zic ? A, da : nu te speria în somn de vicietul înspăimîntător pe care îl vor face, dis-de-diminează, clopotele, aici, la urechea ta, cînd se va suna liturgia de ora șapte ; ceva mai tîrziu, vor trage și clopotul cel mare, care îmi zgîlție toate aparatele. Azi e Sfîntul Giovita, mucenic și soldat. Știai că sătucul nostru, Grianta, poartă același hram cu marele oraș Brescia ? Asta îmi amintește de ilustrul meu dascăl, Giacompo Marini din Ravena, care mi-a prezis de mai multe ori că sînt sortit unei cariere eclesiastice dintre cele mai frumoase : pasămite credea că voi fi paroh al împunătoarei biserici San-Giovita din Brescia ; și, cînd colo, am fost parohul unui mic sat de șapte sute cincizeci de suflete ! Cu atît mai bine. Fîindcă am văzut — nu sînt nici zece ani de atunci — că dacă aș fi fost preot la Brescia, destinul m-ar fi azvirlit în închisoare, pe unul din dealurile Moraviei, la Spielberg. Mîine îți voi aduce tot felul de bunătăți, furate de la praznicul pe care îl dau în cinstea preoților din împrejurimi, care vin

să cînte la slujba cea mare. Voi veni cu ele jos, dar nu care cumva să încerci să-mi vorbești : nu coborî să iei bucatele decît cînd vei fi auzit că am plecat. Nu trebuie să mă vezi *pe lumină* și, cum soarele nu apune miine decît la șapte și douăzeci și șapte de minute, voi veni să te îmbrățisez abia către orele opt, apoi va trebui să pleci cit timp minutele se vor socoti încă alături de nouă, adică înainte ca ornicul să bată zece. Ia seama să nu fii văzut la ferestruicile clopotniței : jandarmii au semnalmente tale, fiind întrucîtva sub ordinele fratelui tău, care e un despot de n-are pereche. Marchizul del Dongo se cam duce, adăugă abatele mîhnit ; dacă te-ar vedea, poate că ți-ar da ceva, de la mîină la mîină. Dar asemenea foloase, primite pe furiș, nu sînt demne de un om ca tine, a cărui putere va sta într-o zi în însăși conștiința lui. Marchizul îl urăște din răspuțeri pe Ascanio și toemai lui îi sînt hărăzite cele cinci sau șase milioane pe care le are. Așa se și cade. Ție, la moartea lui, o să ți se cuvină patru mii de franci și cincizeci de coți de postav negru pentru doliul slugilor tale.

Fabricio era înfierbîntat de cuvintele bătrînului, de prea marea luare-aminte cu care îl ascultase și de hălul de oboseală în care se afla. Adormi cu chiu cu vai, iar somnul îi fu tulburat de vise, poate prevestiri ale viitorului. Dimineța, pe la zece, fu trezit de cutremurul care zgîlțîia clopotnița, în timp ce un vuiet înspăimîntător părea să năvălească peste el de afară. Se sculă îngrozit, convins că a sosit ziua de apoi; după aceea se crezu la închisoare; îi trebui timp ca să se dezmeticească și să înțeleagă că ceea ce auzea era dansul clopotului mare, pe care patruzeci de țărani îl trăgeau în cinstea marelui sfînt Giovita, deși ar fi ajuns și zece.

Fabricio dibui un loc de unde izbutea să vadă fără să fie văzut; constată că, de la înălțimea la care se afla, privirea îi putea pătrunde în parcul și chiar în curtea interioară a castelului părintelui său. Îl și uitase. Gîndul că tatăl său începea acum să se apropie de hotarele vieții topi tot ceea ce i se adunase în suflet. Zărea pînă și vrăbiile care ciuguleau firimiturile de pîine, pe terasa cea mare a sufrageriei. „De bună seamă că sînt urmașele celor pe care le-am îmblînzit eu cîndva“, își zise.

el. Terasa aceasta, ca și celelalte ale castelului, era plină de portocali, așezați în vase de pământ de toate mărimile : vederea lor îl înduioșă. Priveliștea curții interioare, împodobită astfel, cu umbrele sale puternic proiectate de un soare arzător, era cu adevărat măreață.

Starea de slăbiciune a tatălui său îi reveni în minte. „E atît de ciudat, își spuse el, tata nu-i decît cu treizeci și cinci de ani mai mare decît mine ; treizeci și cinci și cu douăzeci și trei nu fac decît cincizeci și opt !” Și ochii lui, ațintiți asupra ferestrelor camerei acelui bărbat aprig, care nu-l iubise niciodată, i se umplură de lacrimi. Deodată se înfioră și simți o răceală prelingîndu-i-se în vine, căci i se păruse că îl recunoaște pe bătrîn trecînd pe una din terasele cu portocali din fața camerei sale ; dar nu era decît unul din valeți. Chiar sub clopotniță, o droaie de fetișcane, înveșmîntate în alb și risipite în pîlcuri, așterneau covoare de flori roșii, galbene și albastre, de-a lungul ulițelor pe unde urma să treacă procesiunea. Dar mai era o priveliște, care îl umplea de o și mai mare incîntare : din clopotniță, privirea lui aluneca peste cele două brațe ale lacului, pe o adîncime de cîteva leghe, și peisajul acesta dumnezeiesc îl făcu foarte curînd să uite de toate celelalte. Era o priveliște care îi trezea simțiri înălțătoare. Toate amintirile copilăriei veniră să-l împresoare, astfel că ziua aceea, pe care o petrecu închis într-o clopotniță, fu una dintre cele mai fericite din viața lui.

Fericirea îl înălțase pe o treaptă de cugetare de ajuns de străină firii sale ; el, atît de tînăr, își depăna întimplările vieții, de parcă ar fi ajuns la capătul ei. „Trebuie să mărturisesc, își spuse el într-un tîrziu, după mai multe ceasuri de dulce

visare, că de la sosirea mea la Parma, n-am mai avut parte de bucurii pașnice și depline, ca, de pildă, la Neapole, cînd călăream pe drumurile de la Vomero sau alergam pe malurile Misenei. Toate socotelile întortocheate, ale acestei mici curți înrăite, m-au înrăit și pe mine... Dar nu încerc nici o plăcere în a urî și cred că ar fi o jalnică satisfacție pentru mine să-mi umilesc dușmanii, dacă i-aș avea ; numai că n-am dușmani... Ia stai ! își zise el deodată, îl uitam pe Giletti... Ciudat lucru, își spuse apoi, plăcerea pe care aș gusta-o, văzîndu-l pe slutul acela că se duce la toți dracii, e mai puternică decît înflăcărarea, cu totul trecătoare, pe care am simțit-o față de micuța Marietta... Cu toate că, pentru mine, ea prețuiește de departe mai mult decît ducesa A***, pe care eram silit s-o iubesc la Neapole, fiindcă apucasem să-i spun că sînt îndrăgostit de dînsa. Dumnezeu-Doamne ! ce groaznic mă plictisesc în timpul nesfîrșitelor întîlniri pe care mi le acorda frumoasa ducesă : cu totul altceva era în cămăruța dărapănată ce slujea și de bucătărie, unde m-a primit Marietta, de două ori, cîte două minute.

Vai, Doamne ! oare oamenii accia mănîncă vreodată ? Ți-e mai mare mila ! Îmi pare rău că nu m-am gîndit să-i fac Mariettei și *mammaciei* o pensioară de trei biftecuri, plătilbile zilnic... Micuța Marietta, adăugă el, mă făcea să uit gîndurile negre pe care mi le stîrnea vecinătatea curții.

Poate că ar fi fost mai bine dacă mă apucam să duc, vorba ducesei, o viață de cafenea ; ducesa părea gata să mă sprijine în această direcție și ea are cu mult mai multă minte decît mine. Ajutat de dărnicia ei sau chiar numai cu acel venit de patru mii de franci și cu fondul de patruzeci de mii depuși la Lyon, pe care mi-l hărăzește mai-

că-mea, îmi voi putea întotdeauna îngădui să am un cal și cîțiva galbeni, cu care să fac săpături și să-mi alcătui un mic muzeu. De vreme ce se pare că nu mi-e dat să cunosc dragostea, acestea vor fi pentru mine marile izvoare ale fericirii ; aş vrea ca, înainte de a muri, să mă duc să revăd cîmpul de luptă de la Waterloo și să încerc să recunosc livada unde am fost în chip atît de hazliu ridicat de pe cal și lăsat jos. O dată ce voi fi făcut acel pelerinaj, voi reveni adesea pe malul acestui lac incîntător ; nicăieri pe lume nu se află priveliște mai frumoasă, cel puțin așa simte inima mea. La ce bun să caut atît de departe fericirea, cînd ea se află aici, sub ochii mei ?

Vai, își aminti Fabricio, poliția mă izgonește de pe malul lacului Como, dar, din fericire, sînt mai tînăr decît cei care o comandă. Aici, adăugă el rîzînd, n-aș mai da de ducesa A***, dar aş găsi vreuna din fetițele de colo, care așterne flori pe caldarîm și pe care, de bună seamă, aş iubi-o la fel de mult ; prefăcătoria mă îngheață chiar și în dragoste, iar doamnele noastre din lumea mare tind către aparențe de-a dreptul sublime. Napoleon este cel care le-a băgat în cap pretenții de morală și de statornicie.

Drace ! își zise el deodată, trăgîndu-se brusc de la fereastră, ca și cum s-ar fi temut să nu fie recunoscut, cu toată umbra uriașului oblon de lemn care apăra clopotele de ploaie, iată-i pe jandarmi în mare ținută ! " Într-adevăr, zece jandarmi, dintre care patru subofițeri, își făcuseră apariția la capătul uliței celei mari a satului. Sergentul îi orînduise la cîte o sută de pași unul de altul, de-a lungul uliței pe care trebuia să treacă procesiunea. „Aici toată lumea mă cunoaște ; dacă sînt văzut, nu voi face decît un pas de pe malul

lacului Como la Spielberg, unde îmi vor lega de fiecare picior câte un lanț de o sută de oca — și ce durere pentru ducesă !“

Îi trebuiră două-trei minute pînă să se dumi-rească în sfîrșit că se afla la o înălțime de optzeci de picioare, că ungherul ce-l adăpostea era de ajuns de întunecos, că ochii celor care s-ar fi putut uita spre el erau orbiți de soare și, în sfîrșit, că toată lumea mergea pe străzi căscînd gura la casele proaspăt văruițe în cinstea sărbătorii sfîntului Giovita. Din clipa aceea, în ciuda unor raționamente atît de limpezi, firea italiană a lui Fabricio n-ar mai fi fost în stare să guste nici o plăcere, dacă n-ar fi așezat între el și jandarmi o bucată de pînză veche, pe care o țintui la fereastră, făcîndu-i două găuri pentru ochi.

Clopoțele cutremurau văzduhul de zece minute, *procesiunea* ieși din biserică și *mortaretti-le* detunară. Fabricio întoarse capul spre locul unde se aflau și recunoscu mica esplanadă cu parapet, de lîngă lac, unde se jucase de atîtea ori în copilărie, riscînd ca *mortaretti-le* să i se descarce în picioare, ceea ce o făcea pe maică-sa ca, în zilele de sărbătoare, să-l țină tot mai mult pe lîngă dînsa.

Trebuie știut că aceste *mortaretti* (sau mici mortiere) nu sînt altceva decît niște țevi de pușcă, tăiate cam la un lat de palmă. De aceea culeg țărani cu atîta sîrg toate țevile de pușcă pe care, de la 1796 înapoi, politica Europei le-a semănat, din belșug, pe plaiurile Lombardiei. Dimensiunea lor fiind, astfel, redusă la un lat de palmă, aceste tunuri pitice sînt încărcate ochi, așezate pe pămînt cu gura în sus și legate între ele printr-un fitil ; în număr de două sau trei sute ele sînt înșirate pe trei rînduri, ca un adevărat batalion, undeva, în preajma locului pe unde ur-

mează să treacă procesiunea. În clipa cînd sfințele daruri se apropie, cineva dă foc fitilului și atunci începe o răpăială asurzitoare, cum nu se poate mai caraghioasă ; dar femeile sînt nebune de bucurie. Nimic mai drăguț ca detunăturile acestor *mortaretti* auzite de departe, de pe lac, și îmblînzite de legănatul undelor. Pocnetele acestor ciudate, care de atîtea ori, în copilărie, îl umpluseră de încîntare, alungară gîndurile cam prea serioase, care îl impresurau pe eroul nostru. Se duse să ia luneta abatelui, cu ajutorul căreia putu recunoaște pe cei mai mulți dintre bărbații și femeile ce formau procesiunea. Multe din drăgălașele fete, pe care Fabricio le lăsase la vîrsta de unsprezece sau doisprezecă ani, erau acum fete frumoase și voinice, în toată floarea tinereții ; ele redară curaj eroului nostru, care, pentru a le putea vorbi, ar fi fost în stare să-i înfrunte chiar și pe jandarmi.

Procesiunea trecu și intră în biserică printr-o ușă lăaturalnică, pe care Fabricio nu o putea vedea. Arșița se întetea din ce în ce, chiar și acolo sus, în clopotniță ; apoi locuitorii se întoarseră la casele lor și în sat se făcu liniște deplină. Cîteva bărci se umplură cu țărani care se întorceau la Bellagio, Menaggio și alte sate așezate pe malul lacului ; Fabricio deosebea fiecare clipocit de vislă : amănuntul acesta, atît de simplu, îl umplu de încîntare ; bucuria lui de acum era plămădită din toată nefericirea și stinghereala pe care o afla în viața întortocheată de la curte. Ce fericit ar fi fost acum să poată face o plimbare pe lacul acela atît de frumos și liniștit, în care se oglindea atît de adînc seninul cerului ! Auzi deschizîndu-se ușa de jos a clopotniței. Era bătrîna slujnică a abatelui Blanès, care adusese un coș

cît toate zilele ; se stăpîni din toate puterile să nu-i vorbească. „Doar ține la mine tot atît de mult cît și stăpinul ei, își spunea Fabricio, și apoi, deseară la ora nouă tot plece ; oare, să nu fie ea în stare să păstreze o taină timp de citeva ceasuri, mai ales dacă o pun să jure ? Dar, se gîndi el apoi, ar însemna să-mi nemulțumesc prietenul. L-aș putea pune rău cu jandarmii !” și o lăasă să plece pe Ghita fără a-i fi vorbit. Se ospătă pe săturate, apoi se întinse să doarmă puțin : nu se trezi decît la opt și jumătate ; abatele Blanès îl zgîlția de umăr ; era noapte.

Blanès era frînt de oboseală, părea să aibă cu cincizeci de ani mai mult decît în ajun. Nu mai vorbi de lucruri grave. Se lăasă în jîlțul lui de lemn :

— Vin' să te strîng la piept, îi spuse el lui Fabricio, și îl îmbrățișă de mai multe ori. Moartea, vorbi el în cele din urmă, care va pune capăt acestei vieți atît de lungi, nu-mi va fi nici pe departe la fel de grea ca despărțirea noastră. Am o pungă pe care o voi lăsa în păstrare Ghidei, cu poruncă să-și ia de acolo pentru nevoile ei, dar să-ți înmîneze ceea ce va mai fi rămas, dacă vreodată vii să i-o ceri. O știi cum e : după ce am să-i spun asta, ca să economisească pentru tine, e în stare să nu-și cumpere carne nici de patru ori pe an, dacă nu-i poruncești tu să o facă. Dacă vreodată se întîmplă să fii la ananghie, obolul bătrînului tău prieten îți va fi, poate, de folos. Nu te aștepta din partea fratelui tău decît la mișelii și caută să cîștigi bani printr-o muncă care să te facă folositor societății. Prevăd că au să se stirnească niște furtuni ciudate ; s-ar putea ca, de aici în cincizeci de ani, să nu mai fie loc pentru oamenii care stau degeaba. Pe mama și mătușa

ta n-ai să le ai întotdeauna, iar surorile tale vor trebui să-și asculte bărbații... Fugi, fugi, strigă el deodată îngrijorat, căci auzise un mic zgomot caracteristic, care însemna că peste câteva clipe avea să bată ora zece ; nici nu vru să-l lase pe Fabricio să-l mai îmbrățișeze pentru ultima oară.

— Repede ! Repede ! îi strigă el ; îți va trebui cel puțin un minut ca să cobori scara ; dar vezi să nu cazi, ar fi un semn îngrozitor !

Fabricio se repezi pe scară în jos și, ajungînd în mica piață din fața bisericii, o luă la goană. Abia ajunse în fața castelului tatălui său, cînd ornicul bătut de zece : fiecare lovitură îi răsuna parcă în piept, tulburîndu-l în chipul cel mai straniu. Se opri să chibzuiască sau, mai degrabă, să se lase pradă înflăcărării pe care o trezea în el contemplarea aceluia edificiu plin de măreție, pe care în ajun îl cîntărise din ochi cu atîta răceală. În toiul visării sale, auzi un zgomot de pași și, pînă să se dezmeticească, se și pomeni înconjurat de patru jandarmi. Din fericire, avea asupra sa două strașnice pistoale, ale căror cremeni le reînnoise în timp ce mîncea ; cînd le ridică coșul, se auzi un țacănît ce atrase luarea-aminte a unuia din jandarmi, care vru să-l aresteze. Fabricio înțelese primejdia ce-l pîndea și se pregăti să tragă primul ; era dreptul lui, căci ar fi fost singurul chip în care ar fi putut să țină piept celor patru oameni bine înarmați. Dar, spre norocul lui, jandarmii aceștia, care umblau prin sat ca să-i trimită pe cheflii pe la casele lor, primiseră să se cîntească prin toate cîrciumile pe unde trecuseră ; astfel că nu se grăbiră de ajuns de tare să-și facă datoria. Fabricio o rupse la fugă. Jandarmii alergară vreo cîțiva pași după el, strigînd : „stai ! stai !“, apoi tăcerea se așternu din

nou. După trei sute de pași, Fabricio se opri să-și mai tragă sufletul. „Zgomotul pistoalelor mele era cît pe ce să mă piardă ; ducesa — dacă mi-ar mai fi fost dat vreodată să revăd frumoșii ei ochi — ar fi avut dreptate să-mi spună că mă delectez contemplînd ceea ce are să se petreacă peste zece ani și uit să văd ceea ce se întîmplă în clipa aceea lîngă mine.“

Și se înfioră, gîndindu-se la pericolul prin care trecuse ; mări pasul, apoi începu iar să alerge, ceea ce nu era prea înțelept, căci atrase luarea-aminte a cîtorva țărani, care se întorceau pe la casele lor. Nu fu în stare să se oprească decît o dată ajuns pe munte, la mai bine de o leghe de Grianta, cînd, amintindu-și de Speilberg, îl trecură toate nădușelile.

„Da' știu că am tras o spaimă ! vorbi el de unul singur, însă, la auzul propriilor sale vorbe, se cam rușină. Mătușă-mea îmi spune că lucrul de care am cea mai mare trebuință este acela de a mă deprinde să mă iert pe mine însumi. Întotdeauna mă asemăn cu un model desăvîrșit, care de fapt nici nu poate să existe. Poftim ! îmi iert frica, fiindcă, pe de altă parte, eram foarte hotărît să-mi apăr libertatea și nu încapă îndoială că, pînă la urmă, nu rămîneau ei toți patru teferi, ca să mă escorteze pînă la închisoare. Dar ceea ce fac în clipa asta nu e cîtuși de puțin strategic ; obiectivul fiind atins, în loc să-mi acopăr retragerea, dat fiind că dușmanul a prins de veste, stau și mă las furat de visuri, care sînt mai caraghioase poate decît toate prezicerile bunului abate.“

Într-adevăr, în loc să se retragă pe drumul cel mai scurt și să se îndrepte spre țărnul lacului Maggiore, unde îl aștepta barca, se apucase să facă un uriaș ocol, ca să-și vadă *copacul*. Citito-

rul își amintește, pesemne, de dragostea pe care o nutrea Fabricio pentru un castan sădit de mama lui, cu douăzeci și trei de ani în urmă. „N-ar fi de mirare ca fratele meu să fi pus să-l taie, își spuse el ; dar oameni de teapa lui nu înțeleg lucrurile gingașe și de aceea poate că nici nu s-a gândit s-o facă. Și chiar dacă l-a tăiat, asta nu poate fi un semn rău“, adăugă el cu hotărîre. Două ore mai târziu, se opri înmărmurit : niște ticăloși, sau poate vreo furtună, rupseseră una din principalele crengi ale copacului, care spînzura uscată. Scoțîndu-și pumnalul, Fabricio o tăie cu respect și netezi tăietura, astfel ca apa să nu pătrundă în trunchi. În cele din urmă, măcar că îi rămăsese puțin timp, căci sta să se crape de ziuă, își petrecu o oră încheiată săpînd pămîntul din jurul copacului iubit. Isprăvind cu toată această trăsnaie, porni în mare grabă pe drumul ce ducea spre lacul Maggiore. La drept vorbind, nu era necăjit, căci copacul era frumos și voinic, iar în ultimii cinci ani crescuse încă o dată pe atît. Creanga ruptă nu fusese decît un accident fără gravitate ; o dată tăiată, nu-i mai putea dăuna, ba, dimpotrivă, avea să-l facă să crească și mai înalt, căci rămurișul îi pornea mai de sus.

Fabricio nu făcuse nici o leghe, eînd o fișie, de un alb strălucitor, contură spre răsărit culmea muntelui *Resegon di Lek*, vestit în tot ținutul. Drumul pe care apucase se umplea de țărani ; dar în loc să procedeze strategic, Fabricio zăbovea, admirînd mișcat priveliștea sublimă a pădurilor din împrejurimile lacului Como, poate una din cele mai frumoase din lume. Nu vreau să spun prin asta că ar fi și o priveliște dintre cele mai *aducătoare de parale*, cum se spune în Elveția, ci dintre acelea care vorbesc cel mai bine sufletului.

A asculta de vraja acestui grai, în situația lui Fabricio, care se afla în ținta atenției domnilor jandarmi lombardo-venețieni, era curată nesăbuintă. „Mă aflu la o jumătate de leghe de frontieră, își zise el în cele din urmă ; pot fi sigur că voi întâlni vameși și jandarmi, făcându-și rondul de dimineată ; hainele mele de postav bun au să li se pară suspecte și îmi vor cere pașaportul ; acesta poartă scris, negru pe alb, un nume sortit închisorii ; iată-mă, deci, în plăcuta obligație de a săvirși un omor. Dacă, așa cum au obiceiul jandarmii, să meargă cîte doi, voi avea nenorocul să întilnesc o pereche deodată, n-am să pot să stau și să aștept cu pistolul în mînă, pînă ce unul din ei are să se hotărască să mă înhațe de guler, iar dacă trag, mă paște Spielberg-ul.“ Și Fabricio, îngrozit mai cu seamă de această trebuință de a fi primul care să deschidă focul, poate chiar asupra unui fost soldat de-al unchiului său, contele Pietranera, alergă să se ascundă în scorbura unui castan uriaș ; tocmai își schimba capsele pistoalelor, cînd auzi cum cineva venea prin pădure, cîntînd, cu glas foarte plăcut, o cunoscută arie din *Mercadante*, pe atunci la modă în Lombardia.

„Asta-i semn bun“, își zise Fabricio. Cîntecul, pe care îl asculta cu atenție, îi alunga mînia ce începuse să dea tircoale gîndurilor sale. Privi cu luare-aminte de-a lungul drumului, dar nu zări tipenie. „Omul vine, de bună seamă, pe vreo scurtătură“, își spuse el. Și, aproape în aceeași clipă, zări un valet foarte curățel, îmbrăcat englezește, călare pe un căluț la pas și ducînd de căpăstru un cal de rasă, de toată frumusețea, însă cam costeliv.

„Mosca, își zise Fabricio, pretinde că primejdiile care-l amenință pe un om sînt, totodată, și mă-

sura drepturilor pe care le are asupra vecinului. Dacă aş gândi şi eu la fel, i-aş zbura acestui valet creierii cu un foc de pistol, aş încăleca pe calul cel slab şi... puţin mi-ar păsa de toţi jandarmii din lume. Iar după ce m-aş întoarce la Parma, i-aş trimite bani, lui sau văduvei lui.. dar ar fi o ticăloşie !“

Tot dăscălindu-se, Fabricio ajunse, din cîteva salturi, pe drumul mare ce duce din Lombardia spre Elveția și care, în locul acela, trecea la vreo patru sau cinci picioare mai la vale, în marginea pădurii. „Dacă omul se sperie, își zise el, o ia la sănătoasa, iar eu rămîn cu buzele umflate, ca un caraghios.“ În clipa aceea, ajunsese la vreo zece pași de valet, care încetă să mai cînte : citi în ochii lui că îi era frică. „Te pomenești că face cale-întoarsă.“ Fără să fi hotărît încă ceva, Fabricio se repezi și înhăță calul cel slab de căpăstru.

— Ascultă, amice, îi spuse el valetului, să știi că nu sînt hoț de rînd, dovadă că am să încep prin a-ți da douăzeci de franci, dar sînt silit să-ți iau cu împrumut calul, căci altfel, dacă n-o șterg cît mai iute, am să fiu omorît. Cei patru frați Riva, vînătorii aceia vestiți, de care ai auzit pesemne, sînt pe urmele mele : m-au găsit la sora lor în odaie ; am sărit pe fereastră, și iată-mă. Au pornit să mă caute prin pădure, cu puștile și cu cîinii lor. M-am ascuns în scorbura acestui castan, fiindcă zărisem pe unul din ei trecînd pe drum ; dar tare mă tem să nu-mi dea cîinii de urmă ! Am să încalec pe calul acesta și am s-o țin tot într-o goană

pînă dincolo de Como ; mă duc la Milano, să mă azvîrl la picioarele vice-regelui. Dacă te îndoiești, îți las calul la poștă și am să mai adaug și doi galbeni pe deasupra. În schimb, dacă opui cea mai mică rezistență, te omor cu pistoalele astea. Iar după plecarea mea, dacă încerci care cumva să-i pui pe jandarmi pe urmele mele, vărul meu, contele Alari, din garda împăratului, va avea el grijă să te învețe minte.

Fabricio născocise toată această poveste pe măsură ce o istorisea, pe tonul cel mai pașnic.

— De altminteri, adăugă el rîzînd, pot să-ți spun și cum mă cheamă : sînt *marchesino* Ascanio del Dongo, iar castelul meu e la doi pași de aici, la Grianza. Dă drumul calului, n-auzi ! se răsti el deodată.

Valetul, înmărmurit, amuțise. Fabricio își trecu pistolul în mîna stîngă, smuci frîul, sări călare și porni la galop. Cînd ajunse la vreo trei sute de pași, își aminti că uitase să-i dea cei douăzeci de franci făgăduiți ; se opri locului : pe drum, nici tipenie de om, afară de valet, care gonea după el călare ; îi făcu semn cu batista să se apropie și, cînd îl văzu la cincizeci de pași, îi azvîrli în drum un pumn de monede și porni iar. De departe, îl zări strîngînd monezile de argint, una cîte una. „Iată un om cît se poate de înțelegător, rîse în sinea lui Fabricio, n-a fost nevoie de nici o vorbă de prisos.“ Și continuă să gonească ; pe la amiază, poposi într-o casă singuratică, apoi, după cîteva ceasuri, o porni iar din loc. La orele două dimineața, era pe malul lacului Maggiore ; curînd își găsi barca legănîndu-se pe apă, iar la semnalul convenit, barcagiul trase la țarm. Nevăzînd nici un țaran căruia să-i încredințeze calul, îl lăsă slobod ;

trei ore mai târziu, era la Belgirato. Acolo, aflându-se în țară prietenă, își îngădui puțină tihnă ; era tare vesel : îi merseseră toate din plin. Să îndrăznim a pomeni care erau adevăratele pricini ale veseliei ? Copacul său crescuse frumos și, semet, iar sufletul îi fusese înviorat de duiosia fără margini pe care o simțise la pieptul abatelui Blanès. „Oare o fi crezînd cu adevărat în toate prezicerile pe care mi le-a făcut ? Sau, dat fiind că fratele meu mi-a scornit faima unui iacobin și a unui om fără nici un Dumnezeu, în stare de orice, a încercat să mă ferească de ispita de a sfărîma capul cine știe cărui dobitoc, care mă va călca cîndva pe coadă ?“ Două zile mai târziu, Fabricio era la Parma, unde îi dîstră grozav pe ducesă și pe conte, povestindu-le de-a fir-a-păr, așa cum îi era obiceiul, toată călătoria.

La sosire, Fabricio îl găsi pe portar, ca și pe toate slugile palatului Sanseverina, înveșmîțați în doliu.

— Pe cine am pierdut ? o întrebă el pe ducesă.

— Omul acela atît de cumsecade, soțul meu, s-a stins la Baden. Mi-a lăsat, conform înțelegerii, acest palat, dar, în semn de prietenie, a mai adăugat și suma de trei sute de mii de franci, ceea ce mă încurecă foarte ; totuși, nu vreau să renunț la ei în favoarea nepoatei sale, marchiza Raversi, fiindcă îmi joacă zilnic cele mai afurisite feste. Tu, care te pricepi, va trebui să-mi găsești vreun sculptor bun ; vreau să-i fac ducelui un cavou de trei sute de mii de franci. Contele începu să povestească fel de fel de snoave pe seama doamnei Raversi.

— Zadarnic am încercat s-o îmblînzesc prin tot soiul de servicii, adăugă ducesă. Cît despre nepoții ducelui, i-am făcut pe toți colonei și gene-

rali. În schimb, nu trece o singură lună să nu primesc de la ei vreo anonimă respingătoare — am fost chiar nevoită să-mi iau un secretar, care să citească toate scrisorile de felul acesta.

— Și unde pui că anonimele sînt cele mai nevinovate păcate ale lor, adăugă contele; oamenii aceștia parcă ar avea o fabrică de denunțuri murdare. De douăzeci de ori aș fi putut aduce în fața judecării toată această clică și excelența-voastră își dă seama că judecătorii mei ar fi avut grijă să-i condamne cum se cuvine.

— Asta, drept să spun, nu-mi mai place, răspunse Fabricio, cu o naivitate cu totul hazlie din partea cuiva trăind la curte; mi-ar fi plăcut de o mie de ori mai mult să fie condamnați de judecători care să judece fără părtinire.

— Ți-aș fi foarte recunoscător dacă ai vrea, dumneata, care călătorești ca să înveți, să-mi dai și mie adresele unor astfel de magistrați, ca să le scriu înainte de culcare.

— Dacă aș fi eu ministru, lipsa aceasfă de judecători cinstiți mi-ar răni amorul propriu.

— Dar mi se pare, răspunse pe dată contele, că excelența-voastră, care-i iubește atît de mult pe francezi și care altădată le-a dat chiar sprijinul brațului său invincibil, pare să fi uitat una din maximele lor de căpetenie: mai bine îl omori pe dracu', decît să țe omoare el pe tine. Tare aș vrea să văd cum ai stăpîni aceste capete înfierbîntate, care citesc de dimineața pînă seara *Istoria Revoluției Franceze*, dacă ai avea în slujba ta niște judecători care i-ar achita pe cei pe care tu îi acuzi. Ar ajunge să nu mai condamne nici pe ticăloșii cei mai vădit vinovați, socotindu-se toți niște Bru-

tuși¹. Și am să-ți fac o imputare : oare, sufletul dumitale, atît de delicat, nu simte nici o muștrare de a fi părăsit, pe malul lacului Maggiore, acel cal atît de frumos, dar cam costeliv ?

— Am de gînd, răspunse Fabricio cu foarte multă seriozitate, să trimit ceea ce i se cuvine stăpînului lui, pentru a-l despăgubi de cheltuielile de afișaj și altele, în urma cărora va fi reintrat, desigur, în stăpînirea calului găsit, de bună seamă, de țărani ; am să citesc cu multă atenție ziarul din Milano, ca să descopăr anunțul despre pierderea calului ; îi cunosc foarte bine semnalmentele.

— Zău că e cam *primitiv*, îi spuse contele ducesei. Și ce-ar fi făcut excelența-voastră, urmă el rîzînd, dacă, în timp ce gonea mîncînd pămîntul, calul acela împrumutat s-ar fi poticnit, trîntindu-te ? Acum ai fi la Spielberg, dragul meu nepot, și tot creditul meu abia dacă ar fi izbutit să-ți ușureze cu vreo zece ocale greutatea fiecăreia din ghiulelele legate de picioarele tale. Ți-ai fi petrecut, în acel loc „tihnît“, vreo zece ani din viață, poate că picioarele ți s-ar fi umflat și ți s-ar fi cangrenat și, atunci, poate că ți le-ar fi tăiat, cu multă băgare de seamă...

— Pentru Dumnezeu, încetează cu o descriere atît de înfiorătoare, strigă ducesa cu ochii plini de lacrimi. De vreme ce s-a întors...

— Crede-mă că mă bucur chiar mai mult decît dumneata, răspunse ministrul cu toată seriozitatea ; dar aș putea să știu de ce, dacă țină cu tot dinadinsul să pătrundă în Lombardia, n-a ve-

¹ *Lucius Junius Brutus*, conducătorul revoluției care a înlăturat puterea regilor de la Roma, instaurînd republica. I-a condamnat la moarte pe proprii săi fii, care conspirau pentru restaurarea dinastiei Tarquinilor.

nit să-mi ceară un pașaport ca lumea, pe un nume străin ? Îndată ce aş fi aflat de arestarea lui, aş fi plecat la Milano, şi prietenii pe care îi am acolo ar fi închis ochii şi s-ar fi prefăcut a crede că jandarmii lor au arestat un supus al prinţului Parmei. Recunosc că povestirea peripeţiilor dumitale e drăguţă şi plină de haz, continuă contele, pe un ton mai puţin sinistru ; ieşirea dumitale din pădure, pe drumul mare, îmi place chiar foarte mult ; dar, între noi fie vorba, de vreme ce vae-tul acela avea viaţa dumitale în miinile lui, ai fi avut tot dreptul să i-o iei pe a sa. Ne îngrijim să-i creăm excelenţei-voastre o situaţie strălucită, cel puţin aşa îmi porunceşte doamna aici de faţă, şi cred că nici cei mai înverşunaţi duşmani ai mei nu m-ar putea acuza de a fi încălcat vreodată poruncile ei. Gîndeşte-te ce supărare pe ea şi pe mine dacă, în acea cursă de viteză pe care ai făcut-o, calul acela slăbănog s-ar fi poticnit ! Aproape că ar fi fost mai bine să-ţi frîngi gîtul căzînd.

— Eşti foarte tragic astă-seară, dragul meu, spuse ducesa cutremurîndu-se.

— Fiindcă trăim în mijlocul unor evenimente tragice, răspunse contele posomorît ; aici nu sîntem în Franţa, unde totul se isprăveşte cu cîntece sau cu un an sau doi de temniţă, şi cred că greşesc vorbindu-vă în glumă de toate aceste lucruri. Aş vrea să-mi spui, dragă nepoate, dacă într-o bună zi te numesc pe undeva episcop, căci, de bună seamă, că nu pot să te fac din capul locului arhiepiscopul Parmei, aşa cum ar vrea, pe drept cuvînt să se întîmple, doamna ducesă aici de faţă — aş vrea să-mi spui, cam ce politică vei face atunci cînd te vei afla în fruntea unei episcopii, departe de înţeleptele noastre sfaturi ?

— Voi căuta să-l omor pe dracu', ca să nu mă omoare el pe mine ! cum spun prietenii francezi, răspunse Fabricio cu ochii scăpărînd ; de asemenea, voi încerca să-mi păstrez, prin toate mijloacele cu putință, fie chiar și cu pistolul, situația pe care mă veți fi ajutat s-o dobîndesc. Am citit, în genealogia familiei del Dongo, povestea acelui strămoș care a clădit castelul din Grianta : Către sfîrșitul vieții sale, bunul său prieten Galéas, ducele al Milanului, îl însărcinează să viziteze o fortăreață de pe malul lacului nostru — se temeau de o invazie a elvețienilor. „S-ar cuveni să-i trimit cîteva rînduri comandantului“, îi spune ducele la despărțire, și îi înmînează o scrisoare de două rînduri, apoi i-o cere îndărăt ca s-o pecetluiască, sub cuvînt că e mai cuviincios așa. Vespasian del Dongo pleacă, dar, pe cînd trecea lacul, își amintește de o veche istorioară grecească, fiind om învățat. Deschide scrisoarea bunului său stăpîn și citește ordinul adresat comandantului fortăreței : să fie ucis îndată după sosire. Numai că *perfidul Sforza*, preocupat de teatrul pe care-l juca față de străbunul nostru, lăsase un interval între ultimul rînd al bilețelului și semnătura sa ; Vespasian del Dongo se apucă și scrie deasupra ordinul ca el să fie recunoscut drept guvernator al tuturor fortărețelor de pe malul lacului și suprimă partea de sus a scrisorii. Ajungînd în fortăreață și fiind recunoscut ca guvernator, îl azvîrle pe comandant într-un puț, pornește cu război împotriva lui Sforza și, cîteva ani mai tîrziu, își preschimbă fortăreața în acele întinse moșii, care au constituit averea tuturor ramurilor familiei noastre și care, într-o zi, îmi vor îngădui să am și eu un venit de patru mii de franci.

— Vorbești ca un academician, exclamă contele rîzînd ; povestea pe care ne-ai spus-o e frumoasă și năstrușnică, dar, din păcate, asemenea trăsături hazlii nu avem prilejul să facem decît la zece ani o dată. Se întîmplă, uneori, ca oameni nerozi, dar cu ochii în patru și îndeobște foarte grijulii, să guste plăcerea de a triumfa asupra oamenilor cu imaginație. Doar datorită unei imaginații prea bogate a ajuns Napoleon să se predea prudentului *John Bull*¹, în loc să caute să ajungă în America. Dindărătul tejghelei sale, *John Bull* a ris cu poftă de scrisoarea în care îi vorbea de Temistocle². De cînd lumea, mărunții Sancho Pança îi vor întrece pe minunații Don Quijote. Dacă te învoiești să nu faci nimic care să iasă din comun, nici nu mă îndoiesc că vei fi un episcop foarte respectat, dacă nu foarte respectabil. Cu toate acestea, rămîn la părerea mea : excelența-voastră s-a purtat cu nechibzuință în împrejurarea aceea cu calul și a fost la un pas de închisoarea pe viață.

Vorbele acestea îl făcură pe Fabricio să tresară ; rămase adînc nedumerit. „Aceasta să fi fost oare temnița ce mă amenița ? se întrebă el. Aceasta să fi fost crima pe care nu trebuia s-o fac ?“ Prevestirile lui Blanès, de care își cam bătuse joc în măsura în care se voiau profeții, căpătau acum, în ochii lui, însemnătatea unor adevărate prorociri.

¹ Poreclă ironică dată englezilor (în limba engleză *bull* = *taur*).

² Om politic atenian, din epoca războaielor greco-persane, partizan al democrației (525—460 î.e.n.). La cererea Spartei, a fost izgonit din Atena și s-a refugiat în Persia. Textul face aluzie la faptul că, după ce s-a predat englezilor, Napoleon, în mesajul său către poporul englez, se compara cu Temistocle, cerînd azil.

— Ei, ce-i cu tine ? îl întrebă ducesa mirată ; văd că vorbele contelui te-au cufundat în niște visări foarte întunecate.

— Sint luminat de un nou adevăr și, în loc să mă răzvrătesc împotriva lui, mintea mea îl admite. E adevărat că am fost la un pas de o întemnițare nesfârșită ! Însă acel valet era atît de drăguț în hainele lui englezești, încît aş fi săvîrșit un păcat omorîndu-l !

Ministrul fu încîntat de înfățișarea lui cuminte.

— Se prezintă foarte bine din toate punctele de vedere, spuse el, privind-o pe ducesă ; apoi, întorcîndu-se spre Fabricio : Știi, dragul meu, că ai făcut o cucerire, poate cea mai de dorit dintre toate ?

„Bun ! se gîndi Fabricio, acum urmează o glumă despre Marietta.“ Dar se înșela, căci Mosca urmă :

— Simplitatea dumitale *evangelică* a cîștigat inima venerabilului arhiepiscop Landriani. Intr-una din zilele acestea, te vom face mare vicar și, ceea ce dă un anume farmec acestei glume, este că cei trei mari vicari actuali, oameni de merit, sînguincioși, și dintre care cel puțin doi, cred eu, erau mari vicari încă înainte de a te fi născut, vor cere, printr-o frumoasă scrisoare adresată arhiepiscopului lor, ca domnia-ta să fii în fruntea lor. Aceste cinstite fețe se întemeiază în primul rînd pe virtuțile dumitale și în al doilea rînd pe faptul că ești strănepotul vestitului arhiepiscop Ascanio del Dongo. Cînd am aflat de stima pe care ți-o poartă, am avansat pe loc, în gradul de căpitan, pe nepotul celui mai vîrstnic dintre

ei ; era locotenent încă de pe vremea cînd mareşalul Suchet ¹ asedia Tarragona.

— Du-te chiar acum la părintele Landriani, strigă ducesa ; aşa cum eşti, fără să te mai îmbraci. Povesteşte-i despre nunta surorii tale ; cînd va afla că are să fie ducesă, te va găsi şi mai apostolic. Dar fă-te că nu ştii nimic din tot ce ţi-a destăinuit în legătură cu viitoarea ta numire.

Fabricio alergă la palatul arhiepiscopal, unde se purtă simplu şi modest ; era un fel de a fi pe care şi-l însuşea cu nespusă uşurinţă ; dimpotrivă, avea nevoie de mari eforturi ca să-şi dea aere de mare senior. În timp ce asculta poveştile ceva cam lungi ale monseniorului Landriani, îşi spunea în sinea lui : „Oare, ar fi trebuit sau nu să trag în valetul acela care ducea de frîu calul cel costeliv ?” Raţiunea îi spunea da, dar inima i se răzvrătea la gîndul tabloului sîngeros pe care l-ar fi avut înaintea ochilor, în clipa cînd flăcăul s-ar fi prăbuşit de pe cal cu faţa schimonosită.

„Oare, închisoarea în care m-aş fi înfundat, dacă mi s-ar fi poticnit calul, este aceea cu care mă tot ameninţă prevestirile ?”

Întrebarea era pentru el de cea mai mare însemnătate şi arhiepiscopul fu mulţumit de adîncă luare-aminte cu care tînărul del Dongo părea să-l asculte.

¹ *Louis-Gabriel Suchet, duce d'Albufera (1772—1826), mareşal al Franţei în armata lui Napoleon ; s-a distins în luptele din Spania, cucerind, în 1811, Tarragona.*

Ieșind de la arhiepiscopie, Fabricio alergă la Marietta ; auzi de departe răgetele lui Giletti, care cumpărase vin și chefuia împreună cu suflerul și tăietorii de mucuri, prietenii săi. Numai *mammacia*, care ținea loc de mamă, răspunse la semnalul lui.

— În lipsa ta, ni s-a întâmplat un pocinog, îi spuse ea ; doi-trei comedanți de-ai noștri au fost învinuiți că au benchetuit de ziua marelui Napoleon, și biata noastră trupă, care ar fi, cică, iacobină, a primit poruncă să-și ia catrafusdele și s-o șteargă din Parma, așa că, trăiască Napoleon ! Pe de altă parte, cică ministrul și-ar fi dezlegat băierile pungii. Eu atîta știu, că Giletti are bani ; n-aș putea spune cit anume, dar l-am văzut cu ochii mei cum număra un pumn de galbeni. Marietta a primit de la directorul nostru cinci galbeni, ca să aibă de cheltuială pînă la Mantua și Veneția, iar eu, unul. Să știi că te iubește ca-nainte, dar Giletti i-a cam băgat frica-n oase ; acum trei zile, la ultima noastră reprezentație, ce crezi ? era s-o omoare ; a cîrpit-o de-a văzut stele verzi și, ceea ce le pune capac la toate, i-a rupt șalul cel albastru. Dacă

i-ai da tu altul în loc, ai fi un băiat tare de treabă; am spune că l-am cîștigat la loterie. Tambur-majurul carabinierilor organizează miine o reprezentație publică, nu știu la ce oră, dar e scris pe afișe, la toate colțurile de stradă. Vino să ne vezi; dacă Giletti pleacă la asalt și mirosim că e rost să rămînă ceva mai multă vreme, am să ies la fereastră și am să-ți fac semn să urci. Vezi, adu-ne ceva frumos și Marietta te va iubi la nebunie.

Coborînd întortocheata scară a acelei maghernițe respingătoare, Fabricio era plin de remușcări: „Nu m-am schimbat de loc, își zise el; toate frumoasele hotărîri pe care le-am luat pe malul lacului, cînd vedeam viața cu un ochi atît de filozofic, s-au dus de ripă. În noaptea aceea, nu prea eram în apele mele; m-am lăsat furat de visuri și iată-le că se topesc în fața cruntei realități. Ar trebui să iau o hotărîre bărbătească”, își spuse el, înapoindu-se la palatul Sanseverina, către orele unsprezece din noapte. Dar în zadar căută în inima să curajul de a vorbi cu acea sinceritate sublimă ce i se păruse a fi atît de ușoară în noaptea petrecută pe malul lacului. „De ce s-o supăr pe aceea pe care o iubesc ca pe nimeni în lume? Dacă îi spun, vorbele mele ar suna mai prost ca în gura unui actor de duzină; adevărul e că nu-i nimic de capul meu, decît doar în anumite clipe de înflăcărare.”

— Ce bun e contele cu mine, îi spuse el ducesei, după ce-i povesti vizita sa la arhiepiscopie; îi prețuiesc cu atît mai mult purtarea, cu cît am putut să-mi dau seama că nu-i plac decît într-o foarte mică măsură. Trebuie, deci, ca și purtarea mea să fie cît se poate de corectă față de dînsul. Am văzut că tot îl mai pasio-

nează cercetările arheologice pe care le-a întreprins la Sanguina, altminteri n-ar fi făcut, alaltăieri, douăsprezece leghe călare, ca să stea două ceasuri cu lucrătorii de vorbă. Bănuiesc că se teme să nu i se fure bucăți din statuile ce s-ar putea găsi în templul antic, ale cărui ziduri au fost de curînd scoase la iveală ; ce-ar fi să-i propun să mă duc să rămîn și eu vreo trei zile la Sanguigna ? Miine, pe la cinci trebuie să mă duc din nou la arhiepiscop, așa că aş putea să plec mai spre seară, pe răcoare.

Ducesa nu răspunse de îndată.

— Parcă ai căuta cu tot dinadinsul să te îndepărtezi de mine, îi spuse ea în cele din urmă, cu glasul plin de duioșie ; nici nu te-ai întors bine de la Belgirato și ai și găsit o pricină să pleci iar.

„Iată un nesperat prilej de a-i vorbi, își zise Fabricio. Dar se vede că pe malul lacului eram cam într-o ureche, de vreme ce, în înflăcărarea acelor clipe de sinceritate absolută, nu mi-am dat seama că declarația mea se sfîrșește printr-o obrăznicie. Să-i spun, care va să zică : țin la tine cu cel mai adînc devotament... și așa mai departe, dar inima mea nu-i în stare de dragoste. Cu alte cuvinte : văd eu că mă iubești, dar, bagă de seamă nu-ți pot răspunde în același fel. Dacă e îndrăgostită de mine, ducesa e în stare să se supere că am ghicit-o, iar dacă nu are pentru mine decît o prietenie dintre cele mai obișnuite, va fi revoltată de neobrăzarea mea... și asemenea jigniri nu se iartă.“

Pe cînd se frămînta în felul acesta, Fabricio, fără să-și dea seama, se preumbla prin salon cu înfățișarea gravă și plină de semetie a unui om care vede nenorocirea la zece pași de dînsul.

Ducesa îl privea cu nesaț; nu mai era copilul pe care-l văzuse născându-se, nu mai era nepotul ei cel ascultător: era un tânăr plin de bărbăție, de care ar fi fost atât de plăcut să se poată lăsa iubită. Se ridică de pe divanul pe care sta și, căzîndu-i la piept înfiorată:

— De ce fugi de mine? îl întrebă ea.

— Nu fug, îi răspunse el demn ca un împărat roman, dar aş vrea să fiu cuminte.

Vorbele acestea puteau fi înțelese în fel și chip. Fabricio nu avu curajul să împingă lucrurile mai departe, de frică să n-o rănească pe femeia aceasta încîntătoare. Apoi, era și prea tânăr și prea se tulbura lesne; istețimea nu-i veni în ajutor cu nici o frază bine ticluită, care să lase să se înțeleagă ceea ce ar fi vrut să spună. Într-o pornire firească și în ciuda oricărei chibzuiei, o luă în brațe și o acoperi de sărutări. În aceeași clipă, se auzi duruind trăsura contelui și, îndată după aceea, se ivi și el în salon; părea foarte agitat.

— Sîrnești pasiuni cu totul neașteptate, îi spuse el lui Fabricio, care se cam fistici.

— Astă-seară, Landriani a fost, ca de obicei, primit în audiența pe care alțeta-se i-o acordă în fiecare joi; principele mi-a povestit că arhiepiscopul, foarte încurcat, a început printr-un discurs învățat pe de rost și savant nevoie mare, din care, la început alțeta-se n-a înțeles o iotă. Landriani a sfîrșit prin a-i declara că este de cea mai mare importanță, pentru biserica din Parma, ca *monsignore* Fabricio del Dongo să fie numit prim-vicar general și apoi, îndată ce va fi împlinit vîrsta de douăzeci și patru de ani, adjunctul său cu drept de succesiune. Vă mărturisesc că vorba asta m-a speriat, spuse contele;

înseamnă a merge cam prea iute și mă toameam de vreo glumă răutăcioasă din partea suveranului. Dar s-a mulțumit să mă privească rîzînd și mi-a spus în franțuzește : „Astea, domnule, sînt urzelile dumitale !” „Aș putea să jur în fața lui Dumnezeu și altetei-voastre, am exclamat eu cît mai mîeros cu putință, că habar n-am avut de cuvîntul *succesiune*”. Și i-am spus adevărul, adică ceea ce vorbeam chiar acum cîteva ceasuri. Înfierbîntat de propriile-mi cuvinte, am adăugat că mai tirziu m-aș considera copleșit de favorurile altetei-sale, dacă ar binevoi să-mi acorde, pentru început, o mică episcopie. Se vede că principele m-a crezut, căci a găsit cu cale să se arate mărinimos ; mi-a răspuns, cu tot firescul de care e în stare : „Aceasta e o chestiune oficială, care ne privește numai pe Landriani și pe mine ; dumneata n-ai nimic de-a face aici. Bătrînul mi-a adresat un raport cît toate zilele, de ajuns de plicticos, la capătul căruia mi-a făcut o propunere oficială ; i-am răspuns cu multă răceală că respectivul e prea tînăr și mai ales foarte nou la curtea mea și că aș avea aproape aerul că mă achit de cine știe ce datorie față de împărat ¹, oferind perspectiva unei atît de înalte demnități fiului unui mare ofițer al regatului său lombardo-venețian. Arhiepiscopul a ținut să mă convingă cum că nimeni nu intervenise niciodată în favoarea protejatu-lui său. Auzi, ce prostie, să-mi spună asta tocmai *mie* ; am fost chiar mirat s-o aud din partea unui om atît de inteligent, dar Landriani e întotdeauna descumpănit cînd stă de vorbă cu mine, iar astă-seară a fost mai tulburat ca ni-

¹ E vorba de Francisc al II-lea, împăratul Austriei.

ciodată, ceea ce m-a făcut să înțeleg că dorea din rășputeri ca propunerea lui să fie primită. I-am răspuns că știam mai bine decât el că nu se făcuseră intervenții în favoarea lui del Dongo, că nimeni la curtea mea nu-i neagă destoinicia, că nu are o faimă prea proastă, dar că mă tem că e o fire cam *entuziastă*, și mi-am jurat să nu înalt niciodată în funcții însemnate nebuni de felul lui, din partea cărora un prinț se poate aștepta la orice. După care, a continuat altele-așa, a trebuit să înghit un logos, aproape la fel de lung și de plicticos ca și primul: arhiepiscopul s-a apucat să-mi laude entuziasmul pus în slujba bisericii. «Tontule, mă gîndeam în sinea mea, o iei razna, strici o numire care ți-era pe jumătate acordată». Ar fi trebuie să se oprească și să-mi mulțumească cu recunoștință. Ți-ai găsit: își urma polologhia cu o îndrăzneală copilărească; căutam un răspuns care să nu fie prea defavorabil tinărului del Dongo; am găsit, și încă unul destul de fericit, după cum ai să vezi: «Monsenior, i-am spus eu, Pius al VII-lea¹ a fost un papă mare și un mare sfînt; dintre toți suveranii, singur el s-a încumetat să spuie nu tiranului care voia Europa la picioarele sale! Precum se vede, era în stare de entuziasm, ceea ce l-a și făcut, pe vremea cînd era episcop de Imola, să scrie acea faimoasă *pastorală a cetățeanului cardinal Chiaramonti*, în favoarea Republicii Cisalpine.» Bietul meu arhiepiscop a rămas uluit și, ca să-l uluiesc și mai tare, i-am

¹ *Barnaba-Luigi-Gregorio Chiaramonti*, ales papă în 1800 sub numele de *Pius al VII-lea*. A refuzat să adere la blocul continental, ceea ce i-a atras mînia lui Napoleon, care a cucerit Roma (1808) și a confiscat posesiunile papale.

spus cît se poate de serios : «Cu bine, monseniore. îmi trebuie un răgaz de douăzeci și patru de ore ca să cuget la propunerea dumitale». Bietul om a mai îngînat niște rugăminți destul de stîngace și de nepotrivite după cuvintele *cu bine*, pe care le rostisem. Și acum, conte Mosca della Rovere, te însărcinez să-i spui ducesei că nu vreau să întîrzii nici cu douăzeci și patru de ore un lucru care poate să-i facă plăcere ; stai jos și scrie arhiepiscopului un bilețel de încuviințare, care va pune capăt întregii povești.“ M-am așezat și am scris bilețelul, iar el l-a semnat și mi-a spus : „Du-l de îndată ducesei“. Și iată, doamnă, bilețelul, datorită căruia am fericitul prilej de a vă revedea astă-seară.

Ducesa citi bilețul în culmea bucuriei. În timpul lungii relatări a contelui, Fabricio avusese tot timpul să-și recapete întreaga stăpînire de sine ; nu păru prea mirat de cele auzite și primi știrea ca un adevărat mare senior, care a crezut întotdeauna că are dreptul la toate aceste nemaivăzute înaintări în grad, la toate aceste semne de noroc, care pe un burghez l-ar fi scos din minți ; își arată recunoștința, dar cu măsură, și sfîrși prin a-i spune contelui :

— Un bun curtean trebuie să știe să măgulească pasiunile celor mari. Spuneți ieri că vă temeți ca muncitorii dumneavoastră de la Sanguigna să nu fure bucățile de statui antice pe care le-ar putea da la iveală : mie îmi plac mult săpăturile ; dacă îmi îngăduiți, mă voi duce să văd cum lucrează. Miine, după convenitele mulțumiri la palat și la arhiepiscop, plec la Sanguigna.

— Bănuiești cumva, îl întrebă ducesa pe conte, de unde se trage această neașteptată slăbiciune a bunului nostru arhiepiscop pentru Fabricio ?

— Nici nu-i nevoie să ghicesc. Marele vicar, al cărui frate e căpitan, îmi spunea ieri : „Părintele Landriani porneste de la acest principiu sigur, că titularul este superior adjunctului, și nu-și încapă în piele de bucurie de a avea sub ordinele sale un del Dongo și de a-l fi îndatorat.“ Tot ceea ce pune în lumină nobila obirșie a lui Fabricio îi mărește mulțumirea lăuntrică : auzi, să aibă un asemenea aghiotant ! Unde mai pui că monseniorul Fabricio îi place, cu atât mai mult cu cât în prezența lui nu se simte cîtuși de puțin intimidat : în sfîrșit, părintele Landriani nutrește de zece ani o ură statornică față de episcopul de Piacenza, care pretinde sus și tare că vrea să-i urmeze în jilțul Parmei și care, pe deasupra, mai e și fecior de morar. De altfel, în scopul acestei viitoare succesiuni, episcopul de Piacenza a și intrat în legături foarte strînse cu marchiza Raversi, ceea ce-l face pe arhiepiscop să se teamă pentru scumpul său plan, anume acela de a avea în statul său major un del Dongo, căruia să-i poată porunci.

A treia zi, în zori, Fabricio supraveghea săpăturile de la Sanguigna, peste drum de Colorno (care e Versailles-ul prinților Parmei) ; aceste săpături se întindeau de-a lungul șesului, în apropierea șoselei care duce de la Parma la podul de la Casal-Maggiore, primul oraș austriac. Muncitorii scurmau cîmpia, săpînd o tranșee lungă, adîncă de opt coți și cît se poate de îngustă ; se urmărirea, de-a lungul străvechiului drum roman, descoperirea ruinelor unui al doilea templu, despre care se

spunea, prin părțile locului, că ar fi dăinuit pînă în evul mediu. În ciuda dispozițiilor principelui, mulți țărani nu vedeau cu ochi buni acele lungi șanțuri ce le brăzdau țărinile. Oricîte explicații li s-ar fi dat, continuau să-și închipuie că se urmărea descoperirea cîne știe cărei comori, astfel că prezența lui Fabricio era binevenită, fiindcă putea să împiedice iscară vreunei mici răzmerițe. Iar lui nu i se ura de fel, ci, dimpotrivă, urmărea săpăturile cu un interes neistovit. Din cînd în cînd, ieșea la iveală cîte o monedă și nu voia să le dea muncitorilor răgazul s-o șterpelească.

Era o dimineată frumoasă, să tot fi fost orele șase : împrumutase o pușcă veche cu un singur foc, cu care doborî cîteva ciocîrlii ; una din ele, care nu era decît rănită căzu pe șosea ; încercînd s-o prindă, Fabricio zări de departe o trăsură, care venea dinspre Parma, îndreptîndu-se spre frontiera de la Casal-Maggiore. Abia isprăvisese să-și încarce iar pușca și, întorcîndu-se spre trăsură hodorogită ce se apropia în trap mărunț, o recunoscu pe Marietta ; alături de ea, ședea lunganul de Giletti și bătrîna, care se dădea drept mama ei.

Giletti își închipui că Fabricio se proțăpise astfel în mijlocul drumului, ba încă și cu o pușcă în mînă, pentru a-l insulta și poate chiar pentru a i-o răpi pe Marietta. Sări vitejește jos din trăsură ; în mîna stîngă ținea un pistol ruginit, ca vai de el, iar în dreapta o sabie, pe care, deocamdată, nu și-o scosese încă din teacă și care îi folosea atunci cînd conducerea trupei, neavînd încotro, îi încredința vreun rol de marș.

— Tilharule ! strigă el, mă bucur că dau peste tine aici, la o leghe de frontieră ; acum s-a zis cu tine ; aici nu te mai apără ciorapii tăi violeți.

Fabricio se uita gales la Marietta, fără să-i pese de amenințările gelosului de Giletti. Deodată, se pomeni cu gura pistolului cel ruginit la un pas de piept ; abia avu timp să tragă una zdravănă peste pistol, folosindu-se de pușca sa ca de un băț ; pistolul se descărcă, dar fără a răni pe nimeni.

— Oprește, dobitocule, urlă Giletti către *veturino*¹ și, în aceeași clipă, se repezi sprinten și apucă de țevă pușca adversarului său, ținând-o îndreptată în direcția opusă celei în care se afla. Începură amindoi să tragă de pușcă, cît îi țineau puterile. Giletti, mult mai vînjos, își muta mîinile pe țevă, schimbîndu-și-le una după alta și apropiindu-se tot mai mult de trăgaci ; văzîndu-l că e gata-gata să-i smulgă arma, Fabricio, ca să-l împiedice, slobozi încărcătura. Luase bine aminte că virful țevii se afla la mai bine de o palmă deasupra umărului adversarului său : detunătura izbucni chiar lîngă urechea acestuia care, o clipă, rămase năucit, dar își reveni de îndată.

— Aha, vrei să-mi faci de petrecanie, secătură ! Stai, că-ți arăt eu ție ! Și, azvîrlind cît colo teaca spadei sale de marchiz, se năpusti cu o iuțeală uimitoare asupra lui Fabricio. Acesta nu avea cu ce să se apere ; se crezu pierdut. Fugi spre trăsura care rămăsese la zece pași în urmă, trecu prin stînga ei și, apucîndu-se de arcul dindărăt, o ocoli fulgerător, țîșnind prin fața portierei drepte, ce se afla deschisă. Giletti, care se repezise după el cu toată iuțeala picioaroangelor lui și căruia nu-i dă-

¹ Surugiu (it.).

duse prin cap să se țină de arcuri, continuă să mai alerge cîtiva pași înainte de a-și putea schimba direcția. În clipa cînd Fabricio trecu prin fața porțierei, o auzi pe Marietta spunînd :

— Ai grijă că te omoară. Ia asta !

Și Fabricio văzu căzîndu-i la picioare un fel de cuțit mare de vînătoare ; se aplecă să-l ridice și, în aceeași clipă, simți în umăr virful spadei lui Giletti. Ridicîndu-se, se pomeni la un pas de următorul său, care îl pocni peste față cu straja spadei ; lovitura fu trasă cu atîta sete, încît îl năuci cu desăvîrșire ; puțin lipsi să nu fie omorît. Din fericire pentru el, Giletti era acum prea aproape ca să-l mai poată străpunge. Cînd Fabricio se dezmetici, o luă la goană, alergînd cît îl țineau picioarele ; din fugă, azvîrli teaca cuțitului și, răsucindu-se dintr-o dată pe călcîie, se opri la trei pași de Giletti, care venea după el. Acesta își luase prea mult vînt ; Fabricio pregăti cuțitul ; celălalt, cu spada întinsă, mai avu timp să ridice puțin acest cuțit, al cărui virf i se înfipse în obrazul stîng. Trecu chiar pe lângă Fabricio, care simți o împunsătură în coapsă ; era șîsul lui Giletti, pe care acesta apucase să-l deschidă. Fabricio făcu o săritură spre dreapta și se întoarse : în sfîrșit, cei doi adversari se aflau la distanța cuvenită pentru luptă.

Giletti înjura ca un apucat.

— Am să-ți tai beregata, boaită afurisită, urla el într-una. Fabricio, de tare ce gîfîia, nici nu putea să-i răspundă ; lovitura de strajă, pe care o primise, îl durea cumplit, iar din nas îi curgea sînge cu nemiluita. Pară mai multe lovituri cu cuțitul său de vînătoare și trase la întîmplare și cîteva picioare, fără să-și dea bine seama ce face ; i se părea că se află la un fel de luptă publică. Gîndul acesta i-l dase prezența muncitorilor care,

în număr de douăzeci și cinci-treizeci, făcuseră roată în jurul lor și le urmăreau încăierarea, dar de la o depărtare cu totul respectuoasă ; căci cei doi luptători aci se fugăreau îndirjiți, aci se năpusteau unul asupra celuilalt.

Lupta părea să se mai domolească ; loviturile nu mai plouau cu aceeași repeziciune, cînd, deodată, Fabricio își zise : „De vreme ce fața mă doare așa de tare, înseamnă că m-a pocit rău de tot“. Cuprins de turbare la acest gînd, se repezi asupra dușmanului său, cu vîrfurile cuțitului de vînătoare întins înainte. Lama pătrunse în pieptul lui Giletti prin dreapta și ieși prin umărul stîng ; în aceeași clipă, spada acestuia se înfipse, cît era de lungă, în brațul lui Fabricio, dar îi alunecă pe sub piele, astfel că acesta se alese doar cu o rană neînsemnată.

În schimb, Giletti căzuse ; în clipa în care Fabricio se apropie de el, cu ochii la șîsul pe care-l avea în mîna stîngă, mîna aceasta se deschise moale, lăsînd să-i scape arma.

„A murit, nemernicul“, își spuse Fabricio, privindu-l lung : lui Giletti îi curgea gîlgîind sînge din gură. Fabricio alergă la trăsura.

— Nu cumva ai o oglindă ? îi strigă el Mariettei. Aceasta, albă ca varul, se uită la el fără să-i răspundă. Bătrîna, foarte liniștită, desfăcu o gențuță verde și-i întinse o oglinjoară cît mîna de mare. Fabricio se privi, pipăindu-și fața : „Ochii îmi sînt teferi, constată el, ceea ce e mare lucru“. Își cercetă și dinții : nu lipsea nici unul. „Atunci de ce m-o fi durînd atît de rău ?“ se întrebă el, cu jumătate de glas.

Bătrîna îi răspunse :

— Fiîndcă Giletti ți-a făcut zob partea de sus a obrazului, strivindu-ți-o între straja săbiei și

osul pe care îl avem toți aici. Uite, obrazul ți-e umflat și ți s-a învînețit : dacă îți pui lipitori chiar acum, nici n-are să se cunoască.

— Că bine zici, să mi se aducă lipitori ! rise Fabricio și își recăpătă tot singele rece. Văzu că muncitorii se strînseseră în jurul lui Giletti și se uitau la el, fără să îndrăznească să-l atingă.

— Ce stați, puneți mîna și ajutați-l, le strigă el ; scoateți-i haina.... Dădu să mai spună ceva cînd, ridicînd ochii, văzu pe șosea, la vreo trei sute de pași, cinci-șase bărbați care se apropiau cu pași hotărîți de locul cu pricina.

„Aștia sînt jandarmi, își spuse el și, dat fiind că a fost ucis un om, au să mă aresteze și voi avea cîntea de a-mi face o intrare cum nu se poate mai solemnă în Parma. Ce mai haz vor face prietenii marchizei Raversi, care o urăsc atît pe mătușă-mea !“

Și, pe loc, cu iuteala fulgerului, le aruncă muncitorilor uluiți, toți banii pe care-i avea prin buzunare și se repezi la trăsura.

— Opriți-i pe jandarmi să mă ajungă din urmă, le strigă el, și vă fac bogați ; spuneți-le că sînt nevinovat, că omul acesta m-a atacat cu gîndul să mă omoare.

— Iar tu, se întoarce el către *vetturino*, mină cît poți mai repede ; îți dau patru napoleoni dacă treci podul mai înainte ca cei de colo să mă fi putut ajunge din urmă.

— S-a făcut ! îi răspunse *vetturino*, dar nu vă fie teamă : jandarmii vin pe jos și ajunge să-mi pun căluții mei la trap, ca să-i lăsăm hăt în urmă. Și, spunînd acestea, dădu bici cailor.

Eroul nostru îi dispăcu cuvîntul *teamă* rostit de birjar, fiindcă, într-adevăr, trăsese o spaimă

grozavă, după lovitura de strajă pe care o primise peste față.

— Ne putem întâlني cu oameni călări, mai zise omul, prevăzător și cu gândul la napoleonii fătăduiți, iar cei care ne urmăresc ar putea să le strige să ne oprească. Cu alte cuvinte : încărcăți-vă arma !

— Ce viteaz ești tu, drăguțul meu preoțel ! strigă Marietta, sărutându-l pe Fabricio. Bătrîna scosese capul pe portieră și se uita afară ; după un timp, și-l trase îndărăt.

— Nu te urmărește nimeni, domnule, îi spuse ea lui Fabricio cu foarte multă liniște ; și nici înaintea noastră nu e nimeni pe drum. Dar, îi cunoști pe slujbașii poliției austriece și știi cît sînt de bănuitori : dacă ne văd năvălind astfel, în goana cailor, pe digul Padului, îți dau în scris că te înhață.

Fabricio scoase și el capul afară.

— Las-o la trap, îi spuse el birjarului. Și, întorcîndu-se către bătrîna : Ce fel de pașaport ai ? o întrebă el.

— Am trei, nu unul, îi răspunse femeia, și ne-au costat fiecare cîte patru franci ; drept e să ne jefuiască așa pe noi, sărmani artiști, care umblăm tot anul de colo-colo ? Iată pașaportul lui Giletti ; artist dramatic, zise ea apoi : ăsta vei fi dumneata ; și iată și pașapoartele noastre, al Mariettei și al meu. Numai că Giletti avea toți banii noștri la el : acu' ce ne facem ?

— Cît avea ? întrebă Fabricio.

— Patruzeci de bucăți de cîte cinci franci, răspunse bătrîna.

— Vrei să spui șase, și ceva mărunțiș, interveni Marietta zîmbind ; nu vreau să-l mințim pe preoțelul meu !

— E cit se poate de firesc, dragă domnule, că încerc să ne alegem, ia acolo, cu vreo treizeci și patru de galbeni, explică femeia cu același sînge rece. Căci ce înseamnă treizeci și patru de galbeni pentru dumneata ? În schimb, noi am rămas fără apărător ; de acum cine are să ne mai caute locuință, cine are să se tîrguiască cu *vetturinii* cînd călătorim și cine are să mai bage frica în toată lumea ? Giletti, ce-i drept, nu era el prea arătos, în schimb, era băiat de treabă și dacă nu i-ați fi căzut cu tronc gîscuței ăsteia, Giletti n-ar fi băgat nimic de seamă, iar noi am fi primit mai departe galbenii pe care ni i-ați fi dat. Vă rog să credeți că sîntem foarte sărace...

Fabricio fu mișcat ; își scoase punga și-i dete bătrînei cîtiva napoleoni.

— Uite, zise el, vezi și dumneata că nu mi-au mai rămas decît cincisprezece, așa că, de acum înainte, să nu mai încerci să mă storci.

Marietta îi sări de gît, iar bătrîna îi sărută miinile. Trăsura continua să înainteze în trapul cailor. Cînd începură să se zărească, în depărtare, barierele galbene, vîrstate cu negru, ale frontierei austriece, bătrîna îi spuse lui Fabricio :

— Cred că ar fi mai bine să cobori din trăsură și să mergi pe jos, cu pașaportul lui Giletti la dumneata ; noi o să ne oprim, chipurile, să ne dichisim nițel. De altfel, vameșii au să ne cerceteze bagajele. Părerea mea e să treci prin Casal-Maggiore fără să te grăbești ; poți chiar să intri să bei un păhărel ; iar îndată ce vei fi afară din sat, întinde-o. Poliția asta austriacă e dată dracului : nu-i va trebui mult să afle că a fost ucis un om ; și-apoi, nu uita că treci granița cu un pașaport străin, și de n-ar fi decît atît și tot te pasc vreo doi ani de temniță. Ieșind din tîrg, ia-o spre dreapta, ca să

ajungi la Pad, închiriază o barcă și refugiază-te la Ravenna sau Ferrara ; cată să ieși cît mai repede din statele austriece. Cu doi galbeni, poți cumpăra alt pașaport de la vreun vameș, căci acesta poate să te nenorocească ; nu uita că l-ai ucis pe cel al cărui nume e scris în el.

Apropiindu-se pe jos de podul de vase de la Casal-Maggiore, Fabricio recitea cu luare-aminte pașaportul lui Giletti. Eroul nostru era tare speriat, căci îi răsună încă în urechi tot ceea ce îi spusese contele Mosca despre pericolul care îl pîndea la o eventuală întoarcere în statele austriece ; și iată că, la două sute de pași înaintea lui, se afla cumplitul pod pe care avea să intre în țara aceea, a cărei capitală era pentru el Spielberg-ul. Dar ce-ar fi putut face ? Ducatul Modenei, care se mărginea la miazăzi cu statul Parmei, înapoia fugarii în virtutea unei convenții anume ; granița din munții dinspre partea Genovei era prea depărtată, iar pătania lui avea să se afle la Parma mai înainte ca el să fi putut ajunge în munții aceia ; astfel că nu-i rămînea decît teritoriul austriac, pe malul stîng al Padului. Pînă să se scrie pentru a se pune în vedere autorităților austriece să-l aresteze, aveau să treacă poate treizeci și șase de ore, dacă nu chiar două zile. După ce își făcu toate aceste socoteli, Fabricio își arse cu țigara propriul său pașaport : era mult mai bine, pentru el, ca austriecii să-l ia drept vagabond, decît să știe că el este Fabricio del Dongo, căci nu era exclus să-l percheziționeze.

Pe lingă sila, cu totul firească de altfel, de a-și încredința viața pașaportului nefericitului de Giletti, documentul acesta îi mai pricina lui Fabricio și alte griji : statura lui nu măsura de-

cît cinci picioare și cinci degete¹ pe cînd pașaportul vorbea de cinci picioare și zece degete ; apoi, el avea douăzeci și patru de ani și părea cu mult mai tînăr, iar Giletti avusese treizeci și nouă. Trebuie să mărturisim că eroul nostru se plimbă timp de o jumătate de oră și mai bine pe un fel de îndiguire a Padului, vecină cu podul de bărci, mai înainte de a se hotări să coboare. „Dacă ar fi altul în locul meu, ce l-aș sfătui să facă ? se întrebă el în cele din urmă. Bineînțeles, să treacă ; căci a rămîne pe teritoriul Parmei înseamnă a mă expune celei mai mari primejdii : un jandarm poate fi oricînd trimis în urmărirea celui care a ucis, chiar dacă acesta s-a aflat în legitimă apărare“. Fabricio se scotoci prin buzunare, rupse toate hîrtiuțele pe care le găsi prin ele și nu-și păstră decît batista și tabachera ; căuta să scurteze, pe cît îi era cu putință, cercetarea la care avea să fie supus. Se gîndi la o groaznică întrebare care i s-ar fi putut pune și la care nu găsea decît răspunsuri anapoda : avea să declare că se numește Giletti, însă întreaga lui rufărie era însemnată cu monogramul F.D.

După cum se vede, Fabricio făcea parte dintre acei nefericiți pe care îi chinuie propria lor închipuire ; meteahnă pe care o au, de altfel, toți oamenii de duh din Italia. Un soldat francez, bunăoară, care ar fi fost deopotrivă de curajos sau chiar mai puțin, s-ar fi prezentat ca să treacă pe pod de îndată și fără a se gîndi dinainte la vreo piedică ; dar și-ar fi păstrat toată stăpînirea de sine, în timp ce lui Fabricio îi lipsea cu totul singele rece în clipa cînd, la capătul podului, un omuleț îm-

¹ *Piciorul*, veche măsură de lungime, egală cu 0,3048 m, și care se împărțea în 12 „degete“.

brăcat în haine cenușii îi spuse : „Intrați în biroul poliției, pentru verificarea pașaportului“.

Încăperea avea pereții murdari și cu multe cuie de care spînzurau pipele și pălăriile soioase ale vameșilor. Biroul mare, de brad, dincolo de care stăteau aceștia, era pătat de cerneală și de vin ; cele două sau trei registre, legate în piele verde, erau pline de pete de toate culorile, iar cotorul le era înnegrit de degete. Deasupra unor catastife așezate vraf, unele peste altele, se aflau trei splendide cununi de laur, folosite în ajun, cu prilejul uneia din sărbătorile împăratului.

Fabricio fu izbit de toate aceste amănunte, care făcură să i se strîngă inima ; plătea acum pentru luxul care strălucea atît de proaspăt și minunat în apartamentul său din palatul Sanseverina. Iată că era silit să intre în acest birou scîrbos și să se supună, ca orice neisprăvit, unui adevărat interogatoriu.

Conștopistul, care întinsese o mîină galbenă ca să-i ia pașaportul, era mic și negricios și purta la cravată un ac de alamă. „Burghezul ăsta-i în toane rele“, își zise Fabricio. Omul păru peste măsură de mirat cînd dădu cu ochii de cele scrise în pașaport și îi trebuiă mai bine de cinci minute ca să isprăvească de citit.

— Ați avut un accident ? îl întrebă el pe străin, arătînd cu capul spre obrazul lui învinețit.

— Da, ne-a răsturnat birjarul pe digul Padului. Apoi liniștea se așternu din nou, în timp ce conștopistul continua să-l privească încruntat.

„Am sfeclit-o, își zise Fabricio ; acum are să-mi spună că îi pare rău, dar trebuie să-mi dea o veste proastă și are să mă anunțe că sînt arestat.“ Și o sumedenie de gînduri nebunești încolțiră în mintea eroului nostru care, în clipa aceea,

încetase să mai judece logic. Astfel, la un moment dat, îi trecu prin cap să fugă pe ușa biroului, care rămăsese deschisă : „Îmi scot haina, mă azvîrl în Pad și încerc să trec dincolo înot. Fie ce-o fi, numai la Spielberg să n-ajung.“ În timp ce cîntărea, în sinea lui, sorții de izbîndă pe care i-ar fi avut o asemenea încumetare, slujbașul poliției austriece continua să se holbeze la el ; aveau amîndoi niște mutre nemaipomenite. Apropierea primejdiei însuflă omului chibzuit geniu, săltîndu-l, ca să zicem așa, deasupra lui însuși ; în schimb, pe omul cu închipuire bogată, ea îl face să-și plăsmuiască adevărate romane, cutezătoare, ce-i drept, dar adesea năstrușnice.

Să fi văzut indignarea din ochii eroului nostru, sub privirea cercetătoare a acelui slujbaș de poliție, împopoțonat cu podoabele sale de alamă ! „Dacă l-aș ucide, își spunea Fabricio, aș fi osîndit la douăzeci de ani de galere, dacă nu la moarte, ceea ce e, totuși, mai puțin îngrozitor decît să ajung la Spielberg, cu cîte un lanț de șaizeci de ocale la fiecare picior și cu opt uncii de piine drept hrană, și aceasta timp de douăzeci de ani ; n-aș mai ieși din închisoare decît la patruzeci și patru de ani.“ Judecata lui Fabricio pierdea din vedere că, de vreme ce își arsese pașaportul, nimic nu putea dovedi polițaiului că el este răzvrătitul Fabricio del Dongo.

Precum se vede, eroul nostru era sîperiat rău de tot, și ar fi fost încă și mai sîperiat, dacă ar fi știut ce gînduri îl frămîntau în clipa aceea pe vameș. Căci omul din fața lui era prieten cu Giletti. Să ne închipuim uimirea lui cînd îi văzu pașaportul în mîinile altuia ; primul lui gînd fu să-l aresteze pe acest altul, apoi își zise că poate Giletti vînduse pașaportul său acestui tinerel chipeș, care,

de bună seamă, făcuse vreo boacăna la Parma. „Dacă îl arestez, își zise el, îl bag la apă pe Giletti, căci se va descoperi imediat că și-a vîndut pașaportul ; pe de altă parte, ce vor zice șefii mei dacă se apucă să cerceteze și constată că eu, prietenul lui Giletti, am vizat pașaportul lui aflat în mîna altuia ?” Funcționarul se ridică de la birou și îi spuse lui Fabricio :

— Așteptați, vă rog. Apoi, din obișnuință funcționărească, adăugă : Pașaportul dumneavoastră ridică o problemă.

Fabricio își zise, în sinea lui : „Am înțeles, trebuie s-o șterg“.

Intr-adevăr, slujbașul vamei ieși din birou, lăsînd ușa deschisă, iar pașaportul pe masa de brad. „Sînt încolțit, își zise Fabricio ; ar trebui să-mi iau pașaportul și să trec iar podul, agale ; dacă grănicerul mă întreabă, am să-i spun că am uitat să-mi dau pașaportul la vizat la comisariatul de poliție al ultimului sat din statele Parmei.” Fabricio își și înșfăcase pașaportul, cînd, spre neputusa lui mirare, îl auzi pe funcționarul cu acul de alamă spunînd :

— Drept să-ți spun, nu mai pot : zăpușeala asta m-a dat gata ; mă duc la cafenea să trag o dușcă. După ce îți isprăvești luleaua, du-te în birou și vezi că e un pașaport de vizat ; străinul așteaptă acolo.

Fabricio, care tocmai ieșea tiptil, se pomeni față în față cu un tînăr frumușel, care spuse fredonînd :

— Bine, hai să vizăm pașaportul, să-i tragem o semnătură.

— Unde dorește domnul să meargă ?

— La Mantua, Veneția și Ferrara.

— Ferrara să fie, răspunse funcționarul fluierînd ; și, luînd o șampilă, puse o viză cu cerneală albastră pe pașaport și scrisese mașinal cuvintele : Mantua, Veneția și Ferrara, în spațiul alb lăsat de șampilă, după care făcu prin aer mai multe rotocoale cu mîna, semnă și își muie din nou pana în cerneală, pentru codița semnăturii, pe care o trase încet și cu multă băgare de seamă.

Fabricio urmărea, fără să clipească, mișcările acestei pene ; funcționarul își admiră semnătura, mai adăugă vreo cinci-șase puncte pe ici-pe colo și, în cele din urmă, îi înmînă lui Fabricio pașaportul, spunîndu-i, pe tonul cel mai obișnuit :

— Drum bun, domnule.

Fabricio se și depărtase, căutînd să-și stăpînească iuțeala pașilor cînd, deodată, simți că îl ia cineva de brațul stîng. Instinctiv, duse mîna la pumnal și, dacă n-ar fi fost înconjurat de case, ar fi făcut, poate, cine știe ce prostie. Văzîndu-l atît de speriat, omul care-l apucase de braț îi spuse, scuzîndu-se :

— Dar v-am strigat de trei ori și nu mi-ați răspuns : voiam să-l întreb pe domnul dacă n-are nimic de declarat la vamă ?

— Nu am la mine decît o batistă ; mă duc nu departe de aici, la o rudă, să vînez.

Dar, dacă ar fi fost poftit să spună numele acelei rude, ar fi fost tare incurcat. Pe arșița aceea și cu toate emoțiile prin care trecuse, Fabricio era ud learcă, parcă ar fi căzut în Pad. „Cînd am de a face cu actori, sînt viteaz nevoie mare, în schimb, cînd văd un vameș, împopoțonat cu ac de alamă, mi se taie picioarele ; iată o temă pentru sonetul comic, pe care am să-l trimit ducesei.“

Abia intră în Casal-Maggiore și o luă la dreapta, pe o uliță desfundată, care cobora spre Pad. „Am mare nevoie, își spuse el, de ajutorul lui Bachus¹ și al zeiței Ceres², și intră într-o dugheană, la ușa cărcia spînzura o cîrpă ieșită de soare, pe care se afla scris cuvîntul *Trattoria*³. Un cearșaf vechi, prins între două șipci subțiri, cobora pînă la o șchioapă deasupra pămîntului, ferind ușa acelei *Trattoria* de razele vrăjmașe ale soarelui. O femeie cam goluță și nurlie îl primi pe eroul nostru cu mult respect, ceea ce îi făcu cea mai mare plăcere. Fabricio se grăbi să-i spună că moare de foame. În timp ce femeia îi gătea de mîncare, un bărbat de vreo treizeci de ani intră înăuntru, fără să dea binețe ; deodată, se ridică de pe banca unde se trîntise ca la el acasă, și adresîndu-se lui Fabricio : *Eccellenza, la riverisco* (salut pe excelența-voastră), îi spuse el. Fabricio, care în clipa aceea era cît se poate de bine dispus, în loc să se îngrijeze, îi răspunse rîzînd :

— Da' de unde naiba o cunoști tu pe excelența-mea ?

— Cum, excelența-voastră nu-l mai recunoaște pe Lodovico, unul din vizitii doamnei ducese Sanseverina ? Mi-aduc aminte că la țară, la *Sacca*, unde ne duceam în ficcare an, mă îmbolnăveam regulat de friguri ; de aceea i-am și cerut doamnei să-mi dea simbria și mi-am luat tîlpășița. Și-acum, iată-mă bogat : în loc de leafa de doisprezece galbeni pe an, la care aș fi putut avea dreptul, doamna ducesă mi-a spus că, pentru a-mi scrie în tihnă sonetele — căci sînt poet de

¹ Zeul vinului (în mitologia romană).

² Zeița agriculturii (în mitologia romană).

³ Ospătărie (it.).

*limbă vulgară*¹ — îmi dăruiește douăzeci și patru de galbeni, iar domnul conte mi-a spus că dacă vreodată am a mă plînge de ceva, să vin la dînsul. Am avut cîntea să mîn trăsura *monsienorului* între două popasuri, cînd, ca un bun creștin ce este, s-a dus să se închine la mănăstirea Velleja.

Fabricio îl privi cu luare-aminte și începu să-l recunoască. Pe vremuri, era unul din cei mai fercheși vizitii ai casei Sanseverina ; acum, cînd se pretindea bogat, purta o cămășoale ruptă și niște pantaloni de stambă, care fuseseră cîndva negri și eare nu-i mai ajungeau decît pînă la genunchi ; o pereche de pantofi și o pălărie ca vai de lume îi întregeau ținuta vestimentară. În afară de asta, nu se mai bărbierise de vreo cincisprezece zile. În timp ce-și mîncă omleta, Fabricio stătea de vorbă cu el, ca de la egal la egal ; păru a înțelege că Lodovico era ibovnicul gazdei. Își isprăvi la repezeală masa, apoi i se adresă acestuia în șoaptă :

— Aș vrea să-ți spun ceva...

— Excelența-voastră poate să vorbească fără ocol și față de ea, e o fată bună de n-are pereche, răspunse Lodovico, aruncînd gazdei o căutătură galeșă.

— Atunci, dragii mei, iată despre ce este vorba, urmă Fabricio fără șovăială : mi s-a întîmplat un mare bucluc și am nevoie de ajutorul vostru. Mai întii, să știți că nu e la mijloc nici un fel de chestiune politică ; pur și simplu, am omorît un om, care voia să mă ucidă, fiindcă eram în vorbă cu iubita lui.

— Bietul băiat ! suspină femeia.

¹ Limba vorbită, spre deosebire de limba textelor.

— Excelența-voastră poate să se bizuie pe mine, strigă vizitiul cu ochii scăpărînd de cel mai fierbinte devotament; încotro dorește excelența-voastră să meargă?

— La Ferrara. Am eu un pașaport, dar ar fi mai bine să nu dau ochi cu jandarmii, care s-ar putea să fi fost încunoștiințați.

— Și, ăluia, răposatului, cînd i-ați făcut de petrecanie?

— Azi-dimineată, pe la șase.

— Excelența-voastră nu și-a mînjit cumva hainele cu sînge? îl întrebă gazda.

— Chiar la asta mă gîndeam și eu, spuse vizitiul. Dar oricum, hainele excelenței-voastre sînt dintr-un postav prea scump; pe la noi nu se prea vede așa ceva și s-ar putea să fim luați la ochi. Am eu un ovrei, de la care mă duc chiar acum să cumpăr alte haine. Excelența-voastră e cam de statura mea, atîta doar că e mai subțirel.

— Pentru Dumnezeu, nu-mi mai spune „exce-lență“, te pomenești că ne aude careva.

— Da, excelență, răspunse vizitiul ieșind din dugheană.

— Stai! Stai! îi strigă Fabricio din urmă. Și banii? Întoarce-te!

— Ce tot vorbiți de bani! zise gazda: are la el șaizeci și șapte de taleri, care-s ca și ai dumnea-voastră. În ce mă privește, adăugă ea coborînd glasul, mai am și eu vreo patruzeci, pe care vi-i dăruiesc cu dragă inimă: nu ai întotdeauna bani asupra-ți, cînd faci cîte o poznă din astea.

Intrînd în acea *Trattoria*, Fabricio își lepădase haina, de prea mare căldură.

— Aveți o vestă care ar putea să vă facă pocinogul, dacă ar intra cineva: *pînza asta englezească* ar putea da de bănuit. Și îi dete fugarului

nostru o vestă de pînză vopsită în negru, care aparținea soțului ei. Din odaia de alături, intră înăuntru un tînăr înalt, îmbrăcat cu oarecare eleganță.

— Acesta-i soțul meu, spuse femeia. Pietro-Antonio, se adresă ea bărbatului, domnul este prieten cu Lodovico ; azi-dimineață i s-a întîmplat un bucluc de partea cealaltă a fluviului și acum vrea să ajungă la Ferrara.

— Foarte bine, vorbi soțul pe un ton cît se poate de politicoș, putem să-l trecem cu barca lui Carlo-Giuseppe.

Din pricina unei slăbiciuni a eroului nostru, pe care vom mărturisi-o tot atît de deschis, cum am mărturisit și frica lui din biroul de poliție de la capătul podului, ochii i se umplură de lacrimi ; era adînc mișcat de devotamentul fără margini pe care îl aflate la țărani aceia ; de asemenea, se gîndea la deosebita bunătate a matusii sale ; ce n-ar fi dat să-i poată face fericiți pe toți acești oameni ! Lodovico se întoarce cu un pachet sub braț.

— Luați-vă rămas bun de la cel care ați fost pînă acum, glumi soțul, prietenos.

— Pînă una-alta, spuse Lodovico foarte îngrijorat începe să se vorbească în tîrg de dumneavoastră ; au fost unii care au băgat de seamă că ați șovăit cînd ați intrat pe acest *vicolo*¹ și că ați lăsat anume strada principală, ca unul care ar căuta să se ascundă.

— Urcați-vă repede în odaia de sus, îi spuse soțul.

Odaia aceasta, foarte mare și foarte frumoasă, avea, în loc de geamuri, pînză fumurie la am-

¹ Ulicioară (it.)

bele ferestre ; de-a lungul pereților se vedeau patru paturi, fiecare larg de șase picioare și înalt de cinci.

— Repede, repede ! îl zorea Lodovico ; avem aici, în târg, un marțafoi de jandarm, proaspăt sosit, care a încercat să-i facă curte frumoasei stăpîne a *Trattoriei* ; eu însă i-am prezis că, într-una din deplasările lui în interes de serviciu, ar putea să se aleagă cu un glonte în ceafă ; dacă javra asta aude cumva vorbindu-se de excelența-voastră, va voi să se răzbune și va căuta să vă aresteze aici, ca să pună într-o lumină proastă *Trattoria* Theodolindei.

— Cum așa ! se miră apoi Lodovico, văzînd că-mașa plină de sînge a lui Fabricio și rănile sale legate cu batista ; acel porco s-a apărat, care va să zică ! Iată o pricină de o sută de ori mai puternică decît este nevoie, ca să fiți arestat ; și eu, care n-am cumpărat cămașă ! Deschise, fără multă vorbă, dulapul soțului și-i dădu una din cămășile acestuia lui Fabricio care, în scurt timp, se pomeni îmbrăcat ca un țaran înstărit. Lodovico luă apoi o plasă agățată într-un cui, puse hainele lui Fabricio în coșul de pește, coborî scara în fugă și ieși repede pe o ușiță dosnică, urmat de Fabricio.

— Hei, Theodolindo, strigă el din fugă, vezi de ascunde ce-am lăsat sus, că noi ne ducem să așteptăm sub sălcii ; iar tu, Pietro-Antonio, trimite-ne cît poți mai repede o barcă ; plătim bine.

Lodovico îl trecu pe Fabricio peste vreo douăzeci de șanțuri. Deasupra celor mai largi dintre ele, erau puse scînduri lungi și mlădioase, care serveau drept punți ; după ce treceau, Lodovico le trăgea și le punea la o parte. Ajungînd la ultimul canal, trase în grabă scîndura.

— Acum putem să mai răsuflăm, spuse el ; cîinele acela de jandarm ar avea de mers mai bine de două leghe, înainte de a putea ajunge din urmă pe excelența-voastră. Ei, dar sînteți cam alb la față, îi spuse el lui Fabricio ; bine că n-am uitat să iau cu mine șipul de rachiu.

— Îmi va prinde grozav de bine, căci am la coapsă o rană pe care încep s-o cam simt ; și, în afară de asta, în biroul poliției, de la capul podului, am tras o sperietură strașnică.

— Cred și eu, spuse Lodovico ; cu o cămașă plină de sînge, ca aceea pe care o aveți, nici nu pot înțelege cum de ați avut îndrăzneala să intrați într-un asemenea loc. În ce privește rănilor, fiți pe pace, că eu mă pricep la de-alde astea ; acum am să vă caut un locșor la răcoare unde o să puteți așipi vreun ceas și de unde va veni să ne ia barca, dacă avem norocul să ni se facă rost de barcă ; dacă nu, după ce vă veți fi odihnit nițel, vom mai merge cale de două leghe și vom ajunge la o moară, unde voi găsi chiar eu o barcă. Excelența-voastră își dă seama mai bine decît mine : doamna ducesă va fi deznădăjduită cînd va afla cele întîmplate ; îi vor spune că ați fost rănit de moarte sau poate chiar că l-ați omorît pe celălalt pe la spate. Marchiza Raversi se va grăbi să răspîndească cele mai afurisite zvonuri, ca să o cătrănească pe doamna. Așa că excelența-voastră ar trebui să scrie.

— Și cine îmi va duce scrisoarea ?

— Băieții de la moara unde mergem cîștigă doisprezece bani pe zi ; pot ajunge la Parma într-o zi și jumătate, astă face patru franci de drum, plus doi franci despăgubire pentru tocitul ghetelor ; dacă această călătorie ar fi făcută în interesul unui pîrlit ca mine, ar costa cam șase franci :

dar cum este făcută din porunca unui mare senior, eu aş zice să le daţi doisprezece.

Ajungînd la locul de odihnă, într-o luncă de arini şi de sălcii plectoase şi răcoroase, Lodovico porni cale de un ceas, să caute hîrtie şi cerneală. „Doamne-Dumnezeule, ce bine mi-e aici ! exclamă Fabricio. O, soartă a mea, adio ! nu voi mai fi nicicînd arhiepiscop !“

La întoarcere, Lodovico îl află cufundat într-un somn adînc şi nu vru să-l trezească. Barca sosi abia după apusul soarelui ; îndată ce Lodovico o zări, îl trezi pe Fabricio, care scrisese două scrisori.

— Excelenţa-voastră îşi dă mai bine seama decît mine ce trebuie să facă, îndrăzni Lodovico, după multă codeală şi, orice ar spune, tare mi-e frică să nu o supăr dacă mai adaug ceva.

— Nu sînt un asemenea nătărău, cum îţi închipui, răspunse Fabricio, şi orice mi-ai putea spune, vei rămîne întotdeauna pentru mine omul de încredere al mătuşii mele şi nu voi uita că ai făcut totul în lume pentru a mă scoate dintr-un impas atît de greu.

Trebuiră multe alte asigurări pentru a-l face pe Lodovico să vorbească, iar cînd, în sfîrşit, se hotărî să spună ceea ce îi stătea pe suflet, începu cu o introducere care ţinu aproape cinci minute. Fabricio îşi pierdu răbdarea, apoi îşi spuse : „A cui e vina ? Desigur, a ifoselor noastre, pe care omul acesta a avut tot timpul să le vadă din înălţimea caprei sale.“ În cele din urmă, credinciosul Lodovico se hotărî să grăiască pe şleau.

— Ce n-ar da marchiza Raversi curierului pe care îl veţi trimite la Parma, pentru a avea aceste două scrisori ! Sînt scrise de mîna dumneavoastră şi, prin urmare, constituie dovezi judiciare sigure împotriva dumneavoastră. Excelenţa-voastră va

zice poate că îmi bag nasul unde nu-mi fierbe oala ; în al doilea rînd, îi va fi, poate, rușine să pună sub ochii doamnei ducese scrisul meu amărit de vizitiu ; cu toate acestea, fiindcă e în joc însăși siguranța excelenței-voastre, îmi iau inima în dinți și, fie ce-o fi, îndrăznesc să-mi dau cu părerea : excelența-voastră n-ar putea oare să-mi dicteze mie aceste două scrisori ? În cazul acesta, voi fi singurul care voi intra la apă, și încă nu cine știe ce, căci la o adică, n-am decît să zic că mi-ați ieșit în cale pe cîmp, cu călimara într-o mîna și cu pistolul în cealaltă și că mi-ați poruncit să scriu.

— Dă-mi mîna să ți-o strîng, dragă Lodovico, exclamă Fabricio și, ca să-ți arăt că nu am nici un fel de taină față de un prieten ca tine, te rog să copiezi de îndată aceste două scrisori, așa cum sînt.

Lodovico înțelese tot prețul acelei dovezi de încredere și fu din cale-afară de mișcat, însă după cîteva rînduri, văzînd că barca se apropie repede pe apă, spuse :

— Scrisorile ar putea fi gata mai curînd, îi spuse el lui Fabricio, dacă excelența-voastră ar binevoi să se ostenească să mi le dicteze. Isprăvind cu scrisorile, Fabricio însemnă un A și un B la sfîrșitul ultimului rînd, iar pe o bucățică de hîrtie, pe care apoi o mototoli, scrise în franțuzește : *Croyez A et B*¹. Purtătorul scrisorilor avea să ascundă petecul de hîrtie în tivul hainei.

Cînd barca ajunsese la o depărtare potrivită, Lodovico îi strigă pe vîslași cu niște nume ce nu erau ale lor ; aceștia nu-i răspunseră, dar traseră la vreo cinci sute de stînji mai încolo, ui-

¹ Încredeți-vă în A și B.

tîndu-se în toate părțile, ca să vadă dacă nu fuseseră zăriți de vreun vameș.

— Sînt la ordinele dumneavoastră, îi spuse Lodovico lui Fabricio ; porunciți să duc chiar eu scrisorile la Parma ? Sau doriți să vă însoțesc la Ferrara ?

— Aș vrea să vii cu mine la Ferrara, dar e un serviciu pe care aproape că nu îndrăznesc să ți-l cer. Va trebui să debarc și să încerc să intru în oraș, fără să-mi arăt pașaportul. Căci, drept să-ți spun, mi-e tare silă să călătoresc sub numele lui Giletti și ești singurul om care mi-ar putea face rost de alt pașaport.

— De ce nu mi-ați spus-o la Casal-Maggiore ? E acolo o iscoadă care ne-ar fi putut vinde un pașaport minunat și nu prea scump, cu patruzeci-cincizeci de franci.

Unul dintre năieri, care se născuse pe țărmul drept al Padului și, prin urmare, n-avea nevoie de pașaport de străinătate ca să intre în Parma, se arătă dispus să ducă el scrisorile. Lodovico se pricepea să tragă la vîsle și trecu să vîslească alături de celălalt.

— Coborînd pe Pad în jos, zise el, ne vom întîlni cu bărci de-ale poliției, înarmate, dar dacă e vorba să le ocolim, las' pe mine. De zece ori fură nevoiți să se ascundă printre ostroavele joase, acoperite cu sălcii. În trei rînduri săriră pe uscat ca să lase să treacă bărcile poliției prin fața luntrii lor goale. Lodovico se folosi de aceste lungi răgazuri ca să-i recite lui Fabricio unele din sonetele sale. Erau bine simțite, dar alcătuite din cîntece atît de răsuflete, încît nici nu meritau să mai fie scrise. Era ciudat cum fostul vizitiu, care avea atîta suflet și un fel de a vedea atîta de vioi și de pitoresc, de îndată ce se apuca să compună,

devenea rece și banal. „Adică tocmai pe dos decît se întîmplă în lumea noastră, își zise Fabricio, unde toți se pricep să se exprime în chipul cel mai ales, dar inimile n-au nimic a spune.“ Înțelese că cea mai mare plăcere pe care i-o putea face acestui servitor credincios, era să se apuce să îndrepte greșelile de ortografie de care îi erau pline sonetele.

— Cînd le împrumut caietul, își bat joc de mine, se plînsese Ludovico; dacă excelența-voastră ar binevoi să-mi dicteze literă cu literă cum să scriu, invidioșii n-ar mai avea ce să spună; că doar nu în scriitură stă talentul cuiva.

Abia a treia zi, pe înnoptate, putu Fabricio să debarce în deplină siguranță, într-un crîng de arini, la o leghe înainte de *Ponte Lago Oscuro*. Toată ziua următoare, rămase pitit într-o cînepiște, în timp ce Lodovico se duse înaintea lui, la Ferrara. Acolo închiriasse o cămăruță la un evreu nevoiaș, care înțelese de îndată că era rost de cîștig, dacă știa să tacă. Spre seară, la apusul soarelui, Fabricio își făcu intrarea în Ferrara călare pe un căluț; avea mare nevoie de asemenea ajutor, deoarece, cît coborîse fluviul, îl cam pleoștise căldura; afară de asta, rana pe care i-o făcuse Giletti cu cuțitul în coapsă, precum și lovitura de sabie pe care o primise în umăr, la începutul luptei, se umflaseră și-i dădeau fierbințeli.

Evreul care-i găzduise aduse un chirurg de încredere ; acesta, înțelegînd la rîndu-i că era rost de ciupeală, îi declară lui Lodovico că *cugetul* lui îl silește să adreseze poliției un raport asupra rănilor tînărului, căruia Lodovico îi spunea „frate“.

— Legea-i lege, adăugă el, și se vede cît co!o că fratele dumitale nu s-a rănit căzînd de pe scară, cu un briceag deschis în mîină, cum pretinde.

Lodovico îi răspunse cu răceală acelui chirurg plin de rîvnă că, dacă îndrăznea cumva să dea ascultare indemnurilor cugetului său, avea să-i facă cîntea, înainte de a părăsi Ferrara, să cadă asupra lui taman cu un briceag deschis în mîină. Cînd aduse întîmplarea la cunoștința lui Fabricio, acesta îl dojeni ; dar nu mai era nici o clipă de pierdut : trebuia să-și ia tîlpășița. Lodovico îi spuse evreului că ar vrea să-l scoată pe fratele său la aer ; se duse să caute o birjă, prietenii noștri ieșiră din casă și... duși au fost. Fără îndoială că cititorului îi va părea lungă înșiruirea tuturor acestor peripeții, pricinuite de lipsa unui pașaport : asemenea lucruri nu se mai cunosc azi

în Franța ; dar în Italia, și mai ales în împrejurimile Padului, toată lumea nu vorbea decît de pașapoarte. O dată ieșiți din Ferrara, ca pentru a face o plimbare și fără să fi întîmpinat vreo piedică, Lodovico dădu drumul birjei, se înapoie în oraș pe altă poartă și se întoarse la Fabricio cu o *sediola*¹, pe care o tocmise pentru vreo douăsprezece leghe. Ajungînd în apropiere de Bologna, prietenii noștri cerură să fie duși, peste cîmp, pînă la drumul care merge de la Florența la Bologna ; petrecură noaptea în cel mai nenorocit han pe care-l putură afla, și a doua zi, fiindcă Fabricio se simțea în stare să meargă cit de cit, intrară amîndoi în oraș, ca niște oameni aflați în plimbare. Pașaportul lui Giletti fusese ars : moartea actorului era, de bună seamă, cunoscută, astfel că pentru ei era mai puțin primejdios să fie arestați ca oameni fără pașaport decît ca purtători ai pașaportului unui om asasinat.

Lodovico cunoștea la Bologna doi-trei servitori de casă mare ; hotărîră că se va duce să-i tragă de limbă. Le spuse că, venind de la Florența și poposind pe cîmp, împreună cu fratele său mezin, acesta, vrînd să mai doarmă, îl lăsase să plece singur mai departe, cu un ceas înainte de răsăritul soarelui. Trebuia să-l ajungă din urmă în satul unde el, Lodovico, avea să se oprească să lase să treacă arșița. Dar, văzînd că fratele său nu mai sosește, Lodovico se hotărîse să se întoarcă să-l caute ; îl aflase zăcînd, rănit de o piatră și de mai multe lovituri de cuțit, ba și jefuit, pe deasupra, de niște necunoscuți, care îi căutaseră pricină. Acest frate al său era băiat frumos, știa să țesale

¹ Gabrioletă (it.).

și să mîie caii, să citească și să scrie, și tare ar fi vrut să-și găsească o slujbă într-o casă bună. Lodovico își puse în gînd să nu spună decît mai tîrziu și numai dacă avea să fie nevoie, că tilharii îi furaseră lui Fabricio și bocceaua în care se afla întreaga lui rufărie, precum și pașapoartele.

Sosind la Bolonia, Fabricio se simți trudit peste măsură și, fiindcă nu îndrăznea să intre fără pașaport în vreun han, se strecură în vasta biserică San-Petronio. Află acolo o răcoare plăcută și bine-făcătoare ; curînd, se simți pe de-a-ntregul întremat. „Nerecunoscătorul de mine, se muștră el apoi, o dată mi se întîmplă să intru și eu într-o biserică și atunci doar ca să mă odihnesc, ca la cafenea !” Căzu în genunchi și mulțumi fierbinte Celui de sus pentru toată ocrotirea pe care i-o dăduse din clipa cînd avusese nenorocul să-l ucidă pe Giletti. Ceca ce-l făcea încă să se cutremure, era primejdia prin care trecuse la Casal-Maggiore, cînd fusese la un pas de a fi recunoscut. „Cum se face, oare, că funcționarul acela, ai cărui ochi mă cîntăreau atît de bănuitor și care mi-a citit și răsцитit pașaportul, nu a băgat de seamă că nu mășor în înălțime cinci picioare și zece degete, că nu am treizeci și opt de ani și că nu-s ciupit de vărsat ? Cîte mulțumiri îți datorez, o, Doamne ! Și am putut să întîrzii atîta vreme pînă să vin să cad la picioarele tale cu toată nimicnicia mea ! Trufia mea s-a amăgit cu gîndul că nu datoram fericirea de a fi scăpat de cumplitul Spielberg, care se și căscase să mă înghită, decît unor deșarte fereli omenești !”

Fabricio rămase mai bine de un ceas în starea aceea de adîncă reculegere față de nemărginita bunătate a Domnului. Lodovico se apropie fără ca el să-l fi simțit și se așeză ceva mai în față ; cînd

Fabricio, care stătea cu fruntea ascunsă în palme, își înălță capul, credinciosul lui servitor îi văzu lacrimile curgându-i șiroaie pe obraji.

— Întoarce-te peste un ceas, se răsti Fabricio la el.

Lodovico îi iertă asprimea, căci îi văzuse evlavia. Fabricio rosti de mai multe ori la rînd cei șapte psalmi ai pocăinței, pe care îi știa pe dinafară, oprindu-se îndelung la versetele care aveau vreo asemănare cu împrejurarea în care se afla. Ceru iertarea Domnului pentru multe lucruri, dar, ceea ce e vrednic de luat în seamă, nu-i trecu nici o clipă prin minte să numere, printre păcatele săvîrșite, și planul de a ajunge arhiepiscop numai și numai datorită faptului că Mosca era prim-ministru și socotea că demnitatea aceasta, precum și traiul pe picior mare pe care îl presupunea, se potriveau de minune nepotului ducesei. E adevărat că și Fabricio își dorise titlul acesta, dar fără să rivnească la el din cale-afară; se gîndise să se facă arhiepiscop așa cum s-ar fi gîndit să ajungă ministru sau general. Nu-i trecuse niciodată prin minte că planurile ducesei puneau în joc însuși cugetul lui. Era o trăsătură caracteristică a doctrinei religioase pe care i-o sădiseră în minte iezuiții milanezi. Această doctrină *îți răpește curajul de a gîndi la lucruri neobișnuite* și, mai cu seamă, interzice *cercetarea de sine* ca pe cel mai mare dintre păcate; ceea ce este, desigur, un pas către protestantism. Astfel că, pentru a ști de care greșală te-ai făcut vinovat, trebuie să te sfătuiești cu preotul sau să cauți în lista păcatelor, așa cum se află tipărită în cărțile intitulate: *Pre-gătire pentru Taina Pocăinței*. Fabricio știa pe de rost lista păcatelor, scrisă în limba latină, fiindcă o învățase la Academia Ecclesiastică din Neapole.

Recitind acum acea listă și ajungînd la paragraful *Omor*, se învinui în fața lui Dumnezeu că ucisese un om ca să-și apere viața. Trecu apoi foarte repede și aproape fără să ia seamă la ele, peste paragrafele privitoare la păcatul de *simonie* (procurarea prin mijlocirea banilor a demnităților bisericești). Dacă i-ar fi propus cineva să dea o sută de ludovici ca să ajungă prim mare vicar al arhiepiscopului Parmei, ar fi respins ideea cu indignare ; dar, cu toate că nu era lipsit de inteligență și mai ales de judecată, nu-i trecuse nici o singură dată prin minte că autoritatea contelui Mosca, folosită în favoarea lui, ar fi o *simonie*. Iată care erau roadele educației iezuite : deprinderea de a trece, fără să le vezi, pe lângă lucruri mai limpezi ca lumina zilei. Un francez, crescut în lumea zeflemisitoare și stăpînită de interese personale a Parisului, ar fi putut, fără a fi de rea-credință, să-l învinuiască pe Fabricio de ipocrizie, chiar în clipa în care eroul nostru își deschidea inima înaintea Domnului cu cea mai desăvîrșită sinceritate și cu cea mai adîncă reculegere.

Fabricio nu ieși din biserică decît după ce își pregăti sufletul pentru spovedania la care avea de gînd să se ducă a doua zi ; îl găsi pe Lodovico șezînd pe treptele impunătorului peristil de piatră ce se înălța în marea piață, dinaintea fațadei bisericii San-Petronio. Așa cum după furtună văzduhul e mai curat, tot astfel sufletul lui Fabricio era liniștit, fericit și parcă primenit.

— Mi-e cît se poate de bine, îi spuse el lui Lodovico, aproape că nu-mi mai simt nici rănile ; dar, mai înainte de orice, trebuie să-ți cer iertare : adîncori, în biserică, ți-am răspuns cu arțăg. Eram adîncit în cercetarea cugetului meu. Ia spune, cum stăm cu treburile ?

— Cit se poate de bine : am arvunit o locuință, care la drept vorbind, nu prea face de excelența-voastră, dar gazda, care-i nevasta unui prieten de-al meu, e plină de vino-ncoace și, pe deasupra, e prietenă la toartă cu un copoi de frunte al poliției. Miine mă voi duce să fac declarație cum că pașapoartele ne-au fost furate ; declarația va fi luată drept bună ; în schimb, va trebui să plătesc pe cel ce va duce scrisoarea pe care poliția o va trimite la Casal-Maggiore, ca să verifice dacă, într-adevăr, există în acea comună un anume Lodovico San-Micheli, al cărui frate, Fabricio, se afla în serviciile doamnei ducese Sanseverina, la Parma. Și cu asta, basta, *siamo a cavallo*. (Expresie italiană care înseamnă : am scăpat.)

Fabricio luase, deodată, o înfățișare gravă : îl rugă pe Lodovico să-l aștepte o clipă, intră din nou în biserică, aproape în fugă, și abia ajuns înăuntru, căzu în genunchi și începu să sărute lespezile de piatră. „Ai făcut o minune, Doamne, strigă el cu lacrimi în ochi : cînd mi-ai văzut sufletul gata să reintre pe făgașul datoriei, m-ai mîntuit ! Dumnezeu bun, dacă se întîmplă într-o zi să fiu omorît, adu-ți aminte, în clipa morții mele, de starea mea sufletească de acum“. Cuprins de o adevărată exaltare, Fabricio recită din nou cei șapte psalmi ai pocăinței. Înainte de a ieși, se apropie de o bătrînă, care ședea în fața unei mari icoane a sfintei Maria, alături de un triumghi de fier, așezat vertical pe un picior înalt. Laturile aceluia triumghi erau înțesate cu o puzderie de țepi, în care credincioșii înfigeau lumînările aprinse, în semn de prinos pentru vestita icoană a *Fecioarei* de Cimabue ¹. Cînd Fabricio se apropie, nu ardeau

¹ *Giovvanni-Gualtieri Cimabue* (1240—1301), pictor și arhitect florentin.

decît şapte lumînări ; îşi întipări în minte acest amănunt, cu gîndul să cugete mai apoi la el pe îndelete.

— Cit costă lumînările ? o întrebă el pe bătrînă.

— Doi bani bucata.

Nu erau mai groase decît o pană de gîscă şi mai mari de o şchioapă.

— Şi cîte ar mai încăpea pe sfeşnicul ăsta ?

— Şaizeci şi trei, deoarece şapte au fost aprinse.

„Şaizeci şi trei şi cu şapte, îşi zise Fabricio, fac şaptezeci : şi asta trebuie s-o ţin minte“. Plăti lumînările, înfipse şi aprinse cu mîna lui primele şapte apoi îngenunche pentru a aduce prinosul său cerului şi, ridicîndu-se, îi spuse bătrînei :

— Asta pentru că s-a milostivit de mine Cel de Sus.

— Mor de foame, îi mărturisi el apoi lui Lodovico, ieşind din biserică.

— Decît să intrăm într-o cîrciumă, mai bine haidem la prietena mea ; se va duce să tîrguiască cele de trebuinţă pentru masă, va şterpeli un franc şi va fi cu atît mai bucuroasă de noul ei oaspete.

— Asta înscamnă să rabd de foame încă un ceas, dacă nu mai mult, rise Fabricio cu o seninătate copilărească şi intră într-o cîrciumă din apropierea bisericii San-Petronio. Spre uimirea lui, îl zări la una din mesele vecine pe Pepe, primul valet al mătuşii sale, chiar acela care venise, mai de mult, în întîmpinarea lui la Geneva. Fabricio îi făcu semn să tacă ; apoi, după ce îmbucă ceva la repezeală, cu faţa luminată de un zîmbet fericit, se ridică şi ieşi ; Pepe îl urmă şi, pentru a treia oară, eroul nostru intră în biserica San-Petronio. Din discreţie, Lodovico rămase să se plimbe prin piaţă.

— Vai, *monseniore* ! Ce se aude cu rănila dumneavoastră ? Doamna ducesă e grozav de îngrijată : o zi întreagă v-a crezut mort, zăcînd pe cine ştie ce ostrov al Padului. Plec să-i dau de ştire chiar acum. Vă caut de şase zile, dintre care trei le-am petrecut la Ferrara, cutreierînd hanurile.

— Ai vreun paşaport pentru mine ?

— Am chiar trei : unul cu numele şi titlurile excelenţei-voastre ; cel de-al doilea, numai cu numele dumneavoastră, iar cel de al treilea, sub un nume de împrumut, Giuseppe Bossi. Fiecare paşaport e în dublu exemplar, după cum excelenţa-voastră va voi să pară că soseşte de la Florenţa sau de la Modena. N-avem decît să ieşim afară din oraş. Domnului conte i-ar face plăcere să afle că aţi tras la hanul *del Pelegrino*, al cărui stăpîn e de-ai noştri.

Fabricio, pîrînd a merge într-o doară, se îndreptă spre partea dreaptă a bisericii, pînă la locul unde ardeau luminările aprinse de el ; ochii i se aţintiră asupra icoanei *Fecioarei* zugrăvită de Cimabue şi ingenunche, spunîndu-i lui Pepe : „Se cuvine să mulţumesc Domnului“ ; Pepe făcu şi el la fel. La ieşirea din biserică, Pepe îl văzu pe Fabricio dînd o monedă de douăzeci de franci primului cerşetor care-i ceru de pomană ; acesta scoase asemenea strigăte de recunoştinţă, încît asmuţi pe urmele milostivului tînăr un roi de milogi de toate soiurile, din cei care se foiesc de obicei prin piaţa San-Petronio. Fiecare voia să aibă şi el partea lui din galbenul aruncat. Cerşetoarele, pierzînd nădejdea de a mai putea răzbate în învălmăşeala ce se iscase în jurul miluitului, tăbăriră asupra lui Fabricio, cerîndu-i să spună cu glas tare că dăduse galbenul ca să fie împărţit

între toți săracii Domnului. Pepe roti bastonul cu măciulie de aur, poruncindu-le să-l lase pe excelența-sa în pace.

— Vai, excelență, se milogiră atunci cerșetorele cu glasuri pițigăiate, mai dați un galben și pentru noi, sărmașe femei ce sîntem !

Fabricio lungi pasul, femeile se luară după el și o droaie de alți săraci, stirniți și ei de prin ulițele vecine, li se alăturară, alcătuiind un fel de mică ceată răzvrătită. Toată acea gloată, îngrozitor de soioasă și încăpățînată, striga : *ex-celență*. Fabricio izbuti cu mare greutate să scape din învălmășeală ; scena aceasta îl readuse cu picioarele pe pămînt. „Așa-mi trebuie, își zise el, iată ce pățești cînd te amesteci printre golani.“

Două din femei îl urmăriră pînă la poarta Saragossa, pe unde se ieșea din oraș ; Pepe le opri, amenințîndu-le cu bastonul și azvîrlindu-le un pumn de mărunțiș. Fabricio urcă încîntătoarea culme *San-Michele in Bosco*, înconjură pe dinafara zidurilor o parte a orașului și, apucînd pe o cărăruie ce da în șoseaua Florenței, la vreo cinci sute de pași mai încolo, se întoarse din nou în oraș, unde înmînă, plin de gravitate, slujbașului poliției, un pașaport în care semnalmentele lui erau notate cu cea mai mare exactitate. Pașaportul acesta vorbea de un anume Giuseppe Bossi, student în teologie. Fabricio băgă de seamă că în colțul drept al pașaportului, în josul paginii, se afla o mică pată de cerneală roșie, căzută ca din întîmplare. Două ceasuri după aceea, avea pe urmele lui un spion, din pricina titlului de *ex-celență* pe care tovarășul său i-l dăduse în fața cerșetorilor de la San-Petronio, în ciuda faptului că pașaportul său nu purta nici unul din tit-

lurile care dădeau unui om dreptul de a fi numit de către semenii săi *exceleență*.

Fabricio văzu spionul, dar nici nu se sinchisi; nu-i mai era gîndul nici la pașaport, nici la poliție și se bucura de toate, ca un copil. Văzîndu-l atît de mulțumit de serviciile lui Lodovico, Pepe, care primise poruncă să rămînă cu dînsul, socoti mai nimerit să ducă el însuși ducesei veștile cele bune. Fabricio scrisese celor dragi două nesfîrșite scrisori; îi dădu apoi prin minte să-i scrie una și părintelui Landriani. Această din urmă scrisoare cuprindea o istorisire foarte exactă a luptei cu Giletti și avu urmări cît se poate de fericite. Înduioșat la culme, bunul arhiepiscop se grăbi să se ducă să i-o citească principelui, care catadicsi să-l asculte, căci era curios să vadă cum avea s-o aducă din condei tinărul *monsignore* pentru a justifica un omor atît de groaznic. Căci, mulțumită numeroșilor prieteni ai marchizei Raversi, suveranul, ca și întreaga Parmă, era convins că Fabricio fusese ajutat de vreo douăzeci-treizeci de țărani să ucidă un neisprăvit de actor, care avusese neobrăzarea să nu i-o lase pe micuța Marietta. De obicei, la curțile despotice, orice intrigant îndeminatic măsluiește adevărul, așa cum face moda la Paris.

— Ce Dumnezeu, exclamă altăta-sa, asemenea lucruri pui pe altul să ți le facă, nu se cade să le faci tu însuși; și apoi, pe unul ca Giletti nu-l omori, îl cumperi.

Fabricio habar n-avea de cele ce se petreceau la Parma. La drept vorbind, întrebarea ce și-o puneau toți era dacă moartea acelui actor care, în timpul vieții sale, cîștiga treizeci și doi de franci pe lună, avea sau nu să provoace căderea guvernului ultra și a șefului său, contele Mosca.

Aflînd de uciderea lui Giletti, principele, în-
tăritat de aerele de independență pe care și le
dădea ducesa, poruncise procurorului general
Rassi să considere, întregul proces ca și cum ar fi
fost vorba de un liberal. Cît despre Fabricio, se
amăgea închipuindu-și că un om de rangul lui era
mai presus de legi ; nu-și dădea seama că, într-o
țară în care cei sus-puși nu sînt nicidecum trași la
răspundere, intrigile sînt atotputernice, chiar și
împotriva lor. Îi vorbea adesea lui Lodovico despre
desăvîrșita sa nevinovăție care avea să fie, credea
el, foarte curînd recunoscută în mod public ; prin-
cipalul său argument consta în aceea că nu era
vinovat. Dar, într-o bună zi, Lodovico îi spuse :

— Stau și mă întreb cum poate excelența-
voastră, care este atît de deșteaptă și de învățată,
să se ostenească să-mi spună toate astea mie, sluga
ei credincioasă ; excelența-voastră se întrece cu
măsura, ferindu-se chiar de mine ; poveștile
astea-s bune de spus de față cu lumea sau la ju-
decată. „Ia te uită, omul mă crede un ucigaș și
convingerea aceasta nu-l face, totuși, să mă scoată
de la inimă“, își spuse Fabricio căzînd din cer.

Trei zile după plecarea lui Pepe, primi, spre
marea lui mirare, o voluminoasă scrisoare, închisă
cu o panglică de mătase, ca pe vremea lui Ludovic
al XIV-lea, și adresată *excelenței-sale reverendis-
sime monseniorului Fabricio del Dongo, prim
mare vicar al eparhiei de Parma, canonic etc.*

— Dar, oare, mai sînt eu toate acestea ? se în-
trebă el rîzînd. Epistolia arhiepiscopului Landriani
era o capodoperă de raționament logic și clar ; cu-
prindea nici mai mult nici mai puțin de nouăspre-
zece pagini și povestea amănunțit toate cîte se
petrecuseră la Parma cu prilejul morții lui Giletti.

„O armată franceză comandată de mareșalul Ney și care s-ar fi îndreptat asupra orașului n-ar fi stîrnit mai multă vîlvă, îi scria inimosul arhiepiscop; află iubite fiule, că în afară de ducesa și de mine, toată lumea crede că ți-a făcut mare plăcere să-l ucizi pe măscăriciul de Giletti. Chiar dacă ți s-a întîmplat o asemenea nenorocire, astea sînt lucruri care se înăbușe cu două sute de galbeni și cu o lipsă de șase luni din oraș; numai că doamna Raversi vrea cu tot dinadînsul să-l răstoarne pe contele Mosca, folosindu-se de acest prilej. Și să nu crezi cumva că lumea te înfierează pentru cumplitul păcat de a-ți fi ucis aproapele, ci numai pentru greșala, sau mai curînd obrăznicia, de a nu te fi folosit de un bulo (un fel de bătaș tocmit anume). Îți tălmăcesc în această scrisoare cît mai limpede vorbele pe care le aud în jurul meu, fiindcă trebuie să știi că, de cînd cu nenorocirea aceasta, fie-i de-a pururi jalnică amintirea, mă arăt în fiecare zi în trei din cele mai simandicoase case din oraș, ca să am prilejul de a te dezvinovăți. Și cred că niciodată n-am folosit într-un scop mai binecuvîntat bruma de elocință pe care cerul s-a milostivit să mi-o dăruie.“

Lui Fabricio parcă i s-ar fi luat o ceață de pe ochi; căci în numeroasele ei scrisori, pline de cea mai caldă iubire, pe ducesa n-o lăsa inima să-i povestească adevărul. În schimb, îi jura că e gata să părăsească Parma pentru totdeauna, în cazul cînd el nu ar fi putut să se întoarcă în cel mai scurt timp cu fruntea sus. „Contele va face pentru tine, spunea ea în scrisoarea care însoțea pe aceea a arhiepiscopului, tot ceea ce este omeneste cu putință. Cît despre mine, isprava asta a ta m-a făcut să mă schimb de nu mă mai recunosc; am ajuns

mai zgîrcită decît bancherul Tombone ; am dat drumul la toți lucrătorii și, mai mult decît atît, am făcut, împreună cu contele, inventarul averii mele, care s-a dovedit mult mai puțin însemnată decît credeam. După moartea mărinimosului Pietranera, pe care, între noi fie zis, ai fi făcut de o mie de ori mai bine să-l răzbuni, decît să-ți primejduiești viața încăierîndu-te cu un neisprăvit de teapa lui Giletti, am rămas cu un venit de o mie două sute de franci și cinci mii de franci datorii ; îmi amintesc, între altele, că aveam două duzini și jumătate de perechi de pantofi de atlas alb comandați la Paris și o singură pereche de pantofi de mers pe stradă. Sînt aproape hotărîtă să iau cei trei sute de mii de franci pe care mi i-a lăsat ducele și cu care voiam să-i ridic un monument de toată frumusețea. La drept vorbind, marchiza Raversi este dușmana ta de moarte și deci și a mea ; dacă ți se urăște cumva singur la Bolonia, trimite-mi vorbă și voi fi lingă tine. Alături încă patru ordine de plată“...

Ducesa nu-i pomenea nimic despre cele ce se spuneau la Parma în privința isprăvii lui și căuta, mai întîi de toate, să-i aline supărarea, cu atît mai mult cu cît în sinea ei găsea că un del Dongo nu putea fi cu adevărat tras la răspundere pentru moartea unui caraghios ca Giletti. „Cîți Giletti n-au fost trimiși pe lumea cealaltă de strămoșii noștri, îi spunea ea contelui, și nu s-a mai apucat nimeni să le ceară socoteală !“

Peste măsură de mirat, Fabricio, care abia începea să întrezărească adevărata față a lucrurilor, reciti de mai multe ori, cu toată luarea-aminte, scrisoarea arhiepiscopului. Din păcate, acesta îl credea mai informat decît era în realitate. Fabricio înțelese că ceea ce prilejuia mai ales triumful

Marchizei Raversi era neputința în care se aflau ducesa și contele de a găsi martori de visu¹ ai acelei încăierări blestemată. Valetul, care dusesese cel dintâi vestea la Parma, se afla la cîrciuma din Sanguigna cînd avusese loc lupta; Marietta și bătrîna care-i ținea loc de mamă parcă intraseră în pămînt, iar vizitiul care mîna caii trăsorii lor fusese cumpărat de marchiză și depusese mărturii ticăloase.

„Procedura este înconjurată de cel mai adînc mister, scria bunul arhiepiscop, în stilul său ceremonial, și e condusă de procurorul general Rassi, pe care doar mila creștinească mă împiedică să-l vorbesc de rău, dar care și-a agonisit averea înverșunîndu-se împotriva sărmanilor inculpați ca un ogar asupra iepurelui; cu toate că alțea-sa, care e grozav de întăritat, l-a însărcinat cu instruirea procesului pe Rassi — a cărui mîrșăvie și venalitate închipuirea dumitale nici nu poate să bănuie pînă unde merg — am izbutit să citesc cele trei depoziții ale acelui vetturino care a fost de față. Din fericire, nenorocitul se contrazice. Și fiindcă vorbesc cu tine, vicarul meu general, care îmi vei urma la conducerea eparhiei, află că l-am chemat și l-am descusut pe preotul parohiei în care locuiește acel păcătos. Îți voi spune, preaiubitul meu fiu, dar numai cu condiția să respecti taina spovedaniei, că preotul acesta a și aflat, de la nevasta acelui vetturino, cîți galbeni a primit el de la marchiza Raversi; n-aș îndrăzni să susțin că marchiza i-a cerut să te calomnieze în fața judecătorilor, dar lucrul e aproape sigur. Banii i-au fost înmînați de un nenorocit de preot, care îndeplinește funcții foarte puțin onorabile pe

¹ Oculari (lat.).

lîngă marchiză și căruia am fost silit să-i iau pentru a doua oară dreptul de a sluji în biserică. N-am să te mai obosesc cu înșiruirea altor demersuri, la care desigur că te așteptai din partea mea și care, de altfel, intră în îndatoririle mele. Un canonic, coleg de-al dumatăle la catedrală, care își amintește uneori cam prea mult de trecerea de care se bucură datorită averii familiei sale, al cărui unic moștenitor a rămas prin mila Domnului, și-a îngăduit să afirme în salonul contelui Zurla, ministrul de Interne, că socotește acest fleac (vorbea de asasinatul amăritului de Giletti) ca și dovedit împotriva dumatăle; l-am chemat la mine și, de față cu ceilalți trei vicari generali, cu duhovnicul nostru și cu alți doi preoți, aflați din întâmplare în sala de așteptare, l-am rugat să ne împărtășească și nouă, frații săi întru Domnul, faptele pe care se întemeia convingerea deplină la care pretindea că ajunsese în privința unuia dintre colegii săi de catedrală, nefericitul nu a fost în stare decît să îngăimeze cîteva argumente foarte puțin concludente; toți cei de față s-au ridicat împotriva lui și cu toate că nu am mai avut nevoie să adaug decît prea puține cuvinte, a izbucnit în plîns și și-a recunoscut deschis, în fața noastră, întreaga lui greșeală; drept care, în numele meu și al tuturor celor care luaseră parte la această consfătuire, i-am făgăduit să nu vorbesc nimănui despre ea, cu condiția să facă tot ce-i va sta în putință pentru a îndrepta părerile greșite iscate de calomniile cu care te împrășca de două săptămîni încoace.

Nu-ți mai spun, iubitul meu fiu, ceea ce pe semne că știi de multă vreme și anume că, din cei treizeci și patru țărani tocmiți de contele Mosca pentru săpături și pe care doamna Raversi pre-

tinde că i-ai plătit ca să te ajute la săvîrșirea crimei, treizeci și doi se aflau în fundul șanțului, cufundați în munca lor, astfel că nu te-au văzut cînd ai pus mîna pe cuțitul de vînătoare ca să-ți aperi viața împotriva celui care s-a năpustit asupra-ți pe neașteptate. Doi dintre ei, care se găseau afară din șanț, au strigat către ceilalți : Îl omoară pe monsenior ! Acest singur strigăt îți dovedește pe deplin nevinovăția. Ei bine, procurorul general Rassi pretinde că acești doi oameni au dispărut ; mai mult decît atît, s-a dat de urma a opt dintre muncitorii aflați în șanț ; la primul interogatoriu, șase au declarat că au auzit strigătul : Îl omoară pe monsenior ! Dar am aflat, pe căi lăturalnice, că la cel de-al cincilea interogatoriu, care a avut loc aseară, cinci au declarat că nu-și mai amintesc bine dacă au auzit chiar ei acest strigăt sau dacă nu cumva le-a vorbit despre el vreunul dintre tovarășii lor. Am poruncit să se afle de îndată adresele acestor martori și voi cere preoților din parohiile de care țin, să-i facă să priceapă că, dacă pentru cîțiva galbeni se vor lăsa ademeniți să măsluiască adevărul, vor ajunge în iad.“

Și bunul arhiepiscop se pierdea într-o sumedenie de amănunte, așa cum cititorul și-a putut da seama din cele pe care le-am înșirat mai sus. Apoi, adăuga în latinește :

„Toată povestea aceasta nu este altceva decît o încercare de răsturnare a guvernului actual. Dacă vei fi osîndit, fie la galere, fie la moarte, voi interveni, declarînd din înălțimea amvonului meu arhiepiscopal că te știu nevinovat ; că nu ai făcut decît să-ți aperi viața amenințată de un tilhar și că eu te-am oprit să mai calci în Parma, atîta

vreme cît vrăjmașii tăi taie și spînzură aici după bunul lor plac. Mă bate chiar gîndul să-l înfierez așa cum i s-ar cuveni pe procurorul general Rassi ; ura față de acest om este iot atît de obștească pe cît de rară e prețuirea caracterului său. Oricum, în ajunul zilei în care procurorul general va rosti o sentință atît de nedreaptă, ducesa Sanseverina va părăsi orașul și poate și statele Parmei ; și nu rămîne nici o îndoială că și contele Mosca își va înainta demisia. E mai mult decît sigur că atunci, generalul Fabio Conti va fi chemat în fruntea guvernului, iar marchiza Raversi își va vedea visul cu ochii. Marele neajuns în procesul acesta, al dumatiale, se trage de acolo că nici un om priceput nu a fost însărcinat să facă tot ce trebuie ca să-ți dovedească nevinovăția și să împiedice încercările de mituire a martoriilor. Contele își închipuie că el îndeplinește rolul acesta, dar e prea mare senior ca să se coboare pînă la anumite amănunte ; pe de altă parte, în calitatea lui de ministru al Poliției, a trebuit, în primă clipă, să dea cele mai aspre porunci împotriva dumatiale. Și apoi, să cutez oare a-ți spune ? suveranul nostru atotputernic te socotește vinovat sau numai se prefacă, dar dă dovadă de oarecare pornire în ceea ce te privește.“

(Cuvintele : suveranul nostru atotputernic și se prefacă erau în grecește și Fabricio fu din caleafară de recunoscător arhiepiscopului pentru că îndrăznise să le serie. Tăie cu un briceag rîndul din scrisoarea în care se aflau și îl distruse pe loc).

Fabricio își întrerupse de douăzeci de ori citirea scrisorii : era răscolit de avînturile celei mai înflăcărâte recunoștințe. Răspunse numaidecît arhiepiscopului, pe opt pagini. În timp ce scria, își ridica din cînd în cînd capul pentru ca lacrimile

să nu-i picure pe hîrtie. A doua zi, în clipa în care vru să pecetluiească scrisoarea, i se păru, recitind-o, că avea un ton prea lumesesc. „Am s-o transpun în latinește, îşi zise el, va părea mai respectuoasă preacinstului arhiepiscop“. Şi în timp ce se străduia să alcătuiască fraze latineşti cît mai frumoase şi cît mai lungi, după pilda lui Cicero, îşi aminti că într-o bună zi, arhiepiscopul, vorbindu-i de Napoleon, îl numise Buonaparte¹; şi pe dată, toată înduioşarea, care în ajun îl mişcase pînă la lacrimi se topi fără urmă. „O, rege al Italiei, exclamă el, credinţa pe care atîţia ţi-au jurat-o în timpul vieţii, eu ţi-o voi păstra şi după moarte. Arhiepiscopul ţine la mine fiindcă sînt un del Dongo şi el e fecior de burghez.“ Şi pentru ca frumoasa lui epistolă latinească să-î fie totuşi de folos, Fabricio mai schimbă cîte ceva pe ici, pe colo, şi o adresă contelui Mosca.

În aceeaşi zi, Fabricio o întilni pe stradă pe Marietta; zărindu-l, fata se îmbujoră de bucurie şi îi făcu semn să o urmeze, fără să-i vorbească. Se îndreptă în grabă spre un portic, unde nu era nimeni; acolo, pentru a nu fi recunoscută, îşi trase pe ochi dantela neagră, care, după datina locului, îi acoperea capul, şi se întoarse spre Fabricio:

— Cum se face, îl întrebă ea nerăbdătoare, că te plimbi astfel, nestingherit, pe stradă?

Eroul nostru îi istorisi toată povestea.

— Sfinte Doamne, erai la Ferrara! Şi eu cît te-am căutat! Află că m-am sfădit cu baba mea, fiindcă voia cu orice preţ să ne ducem la Veneţia, dar ştiam eu că n-ai să dai pe-acolo, de vreme ce eşti pe lista neagră a Austriei. Mi-am vîndut co-

¹ Adversarii lui Napoleon Bonaparte îi pronunţau numele Buonaparte, pentru a aminti obîrşia sa corsicană.

lanul meu de aur ca să am cu ce veni la Bolonia, unde parcă îmi spunea inima că am să am fericirea să te întilnesc; după două zile, m-am pomenit cu baba, așa că de aceea nu-ți spun să vii pe la noi, fiindcă iar are să caute să te jupoaie de bani și mie îmi crapă obrazul de rușine. Am trăit cît se poate de chibzuit de cînd cu nenorocirea aceea, așa că n-am cheltuit nici un sfert din ce ne-ai dat. Pe de altă parte, nici la hanul *Pelegrino* n-aș vrea să se vadă că vin, căci ar fi prea bătător la ochi. Cată de închiriază vreo odăiță unde, pe vreo străduță dosnică, iar la *Ave Maria* (pe-nserat), am să te aștept aici, sub acest portic. Și spunînd acestea, o luă la fugă.

Toate gîndurile serioase fură uitate la ivirea neașteptată a acestei fete încîntătoare. Fabricio începu să ducă la Bolonia o viață fericită și lipsită de griji. Ușurința copilăroasă, cu care se bucura de tot ceea ce umplea viața lui de acum, se strecura și în scrisorile pe care le scria ducesei; ba chiar într-un chip atît de vădit, încît aceasta se și supără. Dar Fabricio abia luă seama; avu doar grijă să însemne prescurtat, pe cadranul ceasului pe care îl purta la el: cînd îi scriu D., să nu spun niciodată *cînd eram preot*, sau *cînd eram om al bisericii*, fiindcă se supără. Cumpărase doi căișori, de care era foarte mulțumit; îi înhăma la o caleașcă luată cu chirie, de cîte ori Marietta voia să cunoască vîreunul din minunatele locuri de plimbare din împrejurimile Boloniei; aproape în fiecare seară o ducea la *Cascada Reno*. La întoarcere, se opreau la mult preaîndatoritorul Crescentini, care se credea puțin tatăl Mariettei.

„Drept să spun, dacă asta e viața de cafenea pe care o socoteam atît de nevrednică de un om de oarecare valoare, am făcut rău să fug de ea.“ Dar, judecînd astfel, Fabricio nu ținea seama de

faptul că se ducea la cafenea doar pentru a citi *Constituționalul* și că, fiind cu desăvîrșire necunoscut de protipendada orașului, ambițiile deșarte nu aveau nici un amestec în fericirea lui de acum. Cînd nu era cu Marietta, putea fi văzut la Observator, unde urma un curs de astronomie ; profesorul se împrietenise cu el și, duminică, Fabricio îi împrumuta caii ca să se furlandisească împreună cu nevasta pe *Corso-ul* de pe *Montagnola*.

Fabricio nu putea suferi să pricinuiască vreun neajuns cuiva, oricît de puțin demnă de prețuire ar fi fost ființa cu pricina. Marietta continua să-l împiedice să dea ochi cu bătrîna ; dar într-o zi, pe cînd fata se afla la biserică, urcă pînă la *mammacia*, care, văzîndu-l, se înroși de minie. „Trebuie neapărat să mă port ca un del Dongo“, își spuse Fabricio.

— Cit ciștigă Marietta pe lună, cînd joacă ? strigă el cu ifosele cu care orice tînar ce se respectă intră, la Paris, în balconul de la *Bouffes*¹.

— Cîneizeci de galbeni.

— Minți, cum ți-e obiceiul ; spune drept, ori să mă bată Dumnezeu dacă ai să vezi de la mine un sfant.

— Iaca, spun. La Parma, cînd eram cu trupa, înainte să cadă pe capul nostru pacostea de a te fi întilnit, ciștiga douăzeci și doi de galbeni ; mai ciștigam și eu doisprezece, din care îi dădeam fiecare lui Giletti, apărătorul nostru, cîte o treime. Iar el avea grijă să-i dăruiască Mariettei, în fiecare lună, cîte ceva, preț de vreo doi galbeni.

— Iar minți ; parcă eu nu știu că primeai numai patru galbeni. Oricum, dacă te porți frumos cu

¹ *Bouffes Parisiens*, celebru teatru de operetă.

Marietta, te iau în serviciul meu, ca și cum aș fi un *impresario* ; în fiecare lună, vei avea de la mine doisprezece galbeni pentru dumneata și douăzeci și doi pentru dînsa ; dar dacă o mai văd o singură dată plînsă, să știi că întorc foaia...

— A, care va să zică, îmi faci pe grozavul. Află atunci că, în ciuda nemaipomenitei tale dărnicii, ne ducem de rîpă, răspunse bătrîna minioasă, căci pierdem orice *avviamento* (vad). Iar cînd ni se va întîmpla groaznica nenorocire să fim lipsite de ocrotirea excelenței-voastre, nu vom mai fi cunoscute de nici o trupă, toate vor fi fost completate, iar nouă nu ne va mai rămîne, din vina dumitale, decît să crăpăm de foame.

— Du-te la dracu ! îi strigă Fabricio plecînd.

— Nu la dracu' am să mă duc, păgînule, ci drept la poliție ! Să afle de la mine că ești un *monsignore*, și încă unul răspopit, și că nu te cheamă Giuseppe Bossi, cum nu mă cheamă pe mine.

Fabricio, care apucase să coboare vreo cîteva trepte, le urcă din nou.

— În primul rînd, poliția știe mai bine decît tine care e adevăratul meu nume ; dar dacă te apuci cumva să mă denunți, dacă faci această ticăloșie, o amenință el, Lodovico al meu va avea el grijă să te învețe minte, și nu cu șase lovituri de cuțit, ci cu două duzini, care te vor face ciur ; pe urmă, ai să zaci șase luni în spital, fără un fir de tutun.

Bătrîna se îngălbeni la față și, repezindu-se la Fabricio, îi luă mîna și vru să i-o sărute.

— Primesc cu recunoștință soarta pe care ne-o hărăzești Mariettei și mie. Iartă-mă, dar pari atît de bun, încît te-am crezut cam prostănac. Nu uita, așadar, că și alții ar putea face aceeași greșală ;

te sfătuiesc ca, pe viitor, să te porți mai vădit ca un mare senior. Apoi adăugă, cu cea mai desăvirșită neobrăzare : să te gîndești la sfatul meu, căci nu e rău ; și cum iarna nu-i prea departe, ai face bine să ne dăruiești, Mariettei și mie, două paltoane de stofă bună englezească, din aceea de care vinde negustorul ăl mare, din piața San-Petronio.

Dragostea frumoasei Marietta îi dăruia lui Fabricio toate bucuriile unei dulci prietenii, ceea ce îl făcea să viseze la fericirea oarecum asemănătoare pe care ar fi putut-o afla alături de ducesă.

„Dar ceea ce îmi place, își spunea el uneori, este că rămîn cu desăvirșire străin de acea preocupare exclusivă și pătimașă pe care oamenii o numesc iubire. Printre legăturile de dragoste pe care întimplarea m-a făcut să le am la Novara sau la Neapole, întîlnit-am vreodată o femeie a cărei apropiere, chiar în primele zile, să prețuiască pentru mine mai mult decît o plimbare călare pe un cal frumos și necunoscut ? Ceea ce se cheamă iubire, adăugă el, să nu fie oare decît tot o minciună ? Bineînțeles că iubesc, dar în aceeași măsură în care am poftă de mîncare la ora șase ! Oare, din înclinarea aceasta, întrucîtva grosolană, să fi făcut mincinoșii iubirea lui Othello, iubirea lui Tancred¹ ? Sau sint eu cumva altfel alcătuit decît toți ceilalți oameni ? Să lipsească oare sufletului meu această pasiune ? De ce ? Ciudată ar mai fi soarta asta a mea !“

La Neapole, mai ales în ultima vreme, Fabricio întîlnise femei care, mîndre de rangul, de fru-

¹ Erou din *Ierusalimul eliberat* de Torquato Tasso și din tragedia cu același nume, de Voltaire.

mușetea și de locul pe care îl ocupau în societate adoratorii la care renunțaseră pentru dînsul, avuseseră pretenția să-l țină din scurt. De îndată ce simțise aceasta, Fabricio se despărțise de ele în chipul cel mai grăbit și mai scandalos. „Dacă, m-aș lăsa furat de plăcerea — desigur foarte mare — de a o iubi pe această femeie frumoasă care se numește ducesa Sanseverina, ar însemna să fac întocmai ca francezul acela zăpăcit, care a omorît, într-o bună zi, găina cu ouă de aur. Căci ei îi datorez unica bucurie pe care am simțit-o vreodată în dragoste; prietenia pe care i-o port e însăși viața mea; și, de altfel, ce-aș fi fost eu fără ea? Un biet exilat, silit să-și ducă zilele cu chiu cu vai, într-un castel părăginit din împrejurimile Novarei. Îmi amintesc că, în serile de toamnă, eram nevoit să-mi pun o umbrelă în dreptul pologului de deasupra patului. Călăream pe caii intendentului, care nu zicea «nu» din considerație pentru *sîngele meu albastru* (pentru înalta mea obirșie), dar căruia începea să-i pară cam lungă șederea mea acolo. Tatăl meu îmi hotărîse un venit de o mie două sute de franci, dar își închipuia că săvîrșise cel mai groaznic păcat dînd o bucată de piine unui iacobin. Sărmana mea mamă și surorile mele renunțau să-și facă rochiile, ca eu să pot să dăruiesc cite o mică amintire iubitelor mele. Dar felul acesta de a fi darnic îmi frîngea inima. Ca să nu mai vorbesc de faptul că începea să mi se bănuiască sărăcia, iar tineretul nobil din împrejurimi sta gata-gata să mă compătimească. Mai devreme sau mai tîrziu, vreun filfizôn și-ar fi exprimat disprețul pentru un iacobin păgubos ajuns la sapă de lemn, căci în ochii acelor oameni

nu eram altceva. Ar fi urmat cîteva zdravene lovitori de spadă, pe care le-aş fi dat sau le-aş fi primit, şi care m-ar fi dus drept la fortăreaţa Fenestrelles, sau poate că m-aş fi refugiat din nou în Elveţia, tot cu un venit de o mie două sute de franci pe an. Din fericire, ducesei îi datorez faptul de a fi scăpat de toate aceste buclucuri; şi culmea e că tot ea este aceea care are faţă de mine impulsurile de prietenie pe care ar trebui să le simt eu.

În loc să trăiesc ca un caraghios şi ca un pîrlit, în loc de viaţa aceea care ar fi făcut din mine o lighioană amărită şi nătîngă, locuiesc de patru ani într-un mare oraş, cu trăsură la scară, ceea ce m-a scutit de a cunoaşte invidia şi toate celelalte josnice simţăminte ale provinciei. Mătuşa asta a mea, mult prea îngăduitoare, mă ceartă întotdeauna că nu iau destui bani de la bancher. Şi eu să dau cu piciorul acestui trai minunat? Să-mi pierd singura prietenă pe care o am pe lume? Ar fi de ajuns să rostesc o *minciună*, ar fi de ajuns să-i spun acestei femei fermecătoare, şi poate fără seamăn pe lume, faţă de care nutresc prietenia cea mai fierbinte: *Te iubesc*, eu, care habar n-am ce înseamnă a iubi cu adevărat. Pe urmă, toată ziua n-ar face altceva decît să mă certe că nu am faţă de dînsa acele impulsuri pătimaşe ce-mi sînt străine. Pe cînd Marietta, care nu citeşte în inima mea şi care ia o mîngîiere drept imbold sufletesc, îşi închipuie că o iubesc nebuneşte şi se crede cea mai fericită dintre femei.

De fapt, dacă e să mă gîndesc bine, puţinul pe care l-am cunoscut din dulcele zbucium ce se cheamă pare-se, *iubire*, n-a fost decît ceea ce am simţit pentru micuţa Aniken de la hanul din Zonders, lîngă graniţa Belgiei.“

Cu părere de rău, va trebui să facem loc aci uneia din cele mai urite purtări ale lui Fabricio ; deodată, în mijlocul acelei -vieți tihnite, o nevrednică ambiție puse stăpînire pe inima lui, ce nu cunoștea puterea dragostei, tirînd-o foarte departe. O dată cu el, se afla la Bolonia și vestita Fausta F..., care era, fără doar și poate, una dintre cele mai mari cîntărețe din vremea aceea și poate cea mai capricioasă femeie din cîte au fost vreodată. Talentatul poet Burati, din Veneția, îi dedicase acest sonet satiric, care pe atunci se afla pe toate buzele, ale prinților ca și ale celor din urmă ștregari de pe stradă :

*A și uitat dorința-i cea mai vie
Și-ntr-o clipită ce-a iubit, urăște !
Statornică în nestatornicie,
Ce place tuturor, disprețuiește,
Poftind să fie idol unic, pururi,
Fausta, mai bogată e-n cusururi,
Dar să te facă să le uiți ea știe.
Bogată-n vrăji de viperă mlădie.
Din calea ei, ferește, ia aminte,
Cu toate că-i e dulce-apropierea.
Căci te va fermeca, să-ți ieși din minte,
Răpindu-ți chipul omenesc și vrerea,
Cum Circe vrăjitoarea-i prinse-n vise
Și îi poci pe soții lui Ulise.*

Deocamdată, această minune de frumusețe se afla într-atît de subjugată de uriașii favoriți și de superba trufie a contelui M***, încît nici măcar nu părea revoltată de îngrozitoarea lui gelozie. Fabricio îl văzu pe conte pe străzile Boloniei și îi dispăcură ifosele cu care umbla atunci cînd bine-

voia să se arate lumii. Tînărul acela, putred de bogat, credea că-și poate îngădui orice, și cum, din pricina acestor *prepotenze*¹, fusese de mai multe ori amenințat, nu mai ieșea decît înconjurat de opt sau zece *buli* (un fel de cuțitari) înveșmîntați cu livreaua casei sale și pe care îi aduseseră anume de la moșia din împrejurimile Bresciei. De două-trei ori, privirile lui Fabricio se încrucișară cu cele ale grozavului conte, cînd iată că întîmplarea făcu s-o audă cîntînd pe Fausta. Fu uimit de blîndețea în-gerească a glasului ei : nici nu și-ar fi putut în-chipui ceva mai desăvîrșit ; o ascultă într-o stare de fericire supremă, care contrasta puternic cu *tîhna* vieții lui de pînă atunci. „Oare, ceea ce se petrece în mine, să fie, în sfîrșit, iubirea ?“ se întrebă el. Și plin de curiozitate față de această simțire cu totul nouă, iar pe de altă parte înveselit la gîndul de a-l înfrunta pe acel conte M***, a cărui nutră era mai feroasă decît a oricărui *tambur* întîlnit vreodată, eroul nostru făcu copilăria de a trece mult prea des prin fața palatului Tanari închiriat de conte pentru cîntăreață.

Într-o zi, pe-nserat, Fabricio, care căuta să fie zărit de Fausta, fu întîmpinat de hohotele zgomo-toase de rîs ale *buli*-lor contelui, care stăteau proțăpiți în poarta palatului Tanari. Alergă acasă, își luă arme bune și se întoarse sub ferestrele di-vei. Fausta, care pîndea de după perdele întoarce-rea lui, fu plăcut impresionată. Iar M***, care în mod obișnuit era gelos pe toată lumea, deveni deosebit de gelos pe domnul Giuseppe Bossi și dădu drumul la tot felul de amenințări cara-

¹ Fumuri (it.).

ghioase : drept care, eroul nostru începu să-i trimită, în fiecare dimineață, cite o scrisoare care spunea doar atât :

„*Domnul Giuseppe Bossi distruge insectele supărătoare și locuiește la Pelegrino, via Larga, nr. 79*“.

Contele M***, obișnuit cu respectul pe care i-l asigura, oriunde s-ar fi dus, uriașa sa avere, *sîngele său albastru* și vitejia celor treizeci de slujitori, se prefăcu a nu pricepe înțelesul acestui bilețel.

Fabricio îi scrisese și Faustei ; contele M*** puse iscoade pe urmele rivalului, despre care nu era sigur dacă displace sau ba ; în primul rînd, află adevărul lui nume ; iar în al doilea rînd, află că deocamdată nu putea pune piciorul la Parma. La cîteva zile după aceea, contele M*** cu *buli-i*, cu minunații lui cai și cu Fausta plecară la Parma.

Fabricio nu se lăsă și îi urmă a doua zi. Degeaba se rugă de el, degeaba îl dojeni credinciosul Lodovico ; Fabricio îl pofti să-l slăbească, iar Lodovico, care era el însuși un viteaz, îl admiră din toată inima ; de altfel, această călătorie îl apropia de frumoasa ibovnică pe care o avea la Casal-Maggiore. Prin grija lui, opt sau zece foști soldați din regimentele lui Napoleon se tocmiseră la domnul Giuseppe Bossi, pasămite ca slugi. „De vreme ce nu iau legătura cu ministrul politici, contele Mosca, nici cu ducesa, nu primejduiesc pe nimeni afară de mine, își zicea Fabricio. Cîndva, mai tîrziu îi voi spune mătușii mele că am pornit în căutarea iubirii, acel lucru dumnezeiesc pe care

nu l-am întâlnit niciodată. Și adevărul e că mă gîndesc la Fausta chiar cînd nu o văd... Dar mi-e dragă oare amintirea glasului ei, sau însăși făptura sa ?" Uitînd și de cariera ecleziastică și de tot, Fabricio lăsase să-i crească mustați și favoriți aproape tot atît de firoși ca și ai contelui M***, ceea ce îi schimba întrucîtva înfățișarea. Își stabilî cartierul general nu la Parma, căci ar fi fost un lucru prea nechibzuit, ci într-un sat din apropiere, în mijlocul unei păduri, pe drumul ce ducea la Sacca, unde se afla castelul mătușii sale. Potrivit sfaturilor lui Lodovico, la sosirea în sat, Fabricio se dădu drept valetul unui mare senior englez, om puțin cam într-o ureche, care cheltuia o sută de mii de franci pe an, ca să aibă plăcerea de a vîna și care urma să sosească peste cîteva zile de la Como, unde se îndeletnicea cu pescuitul păstrăvilor. Din fericire, micul dar încîntătorul palat, pe care contele M*** îl închiriasse pentru frumoasa Fausta, se afla la marginea de miazăzi a orașului Parma, chiar pe drumul spre Sacca, iar ferestrele divei dădeau pe minunatele alei umbrite de copaci bătrîni, care treceau pe la poalele înaltului turn al cetățuiei. Fabricio, care nu era de fel cunoscut în cartierul acela singuratic, puse să-l urmărească pe contele M*** și într-o zi, pe cînd acesta tocmai ieșea de la neîntrecuta cîntăreață, avu îndrăzneala să i se arate în stradă, în plină zi ; ca să fim drepti, călărea un strașnic bidiviu și era înarmat pînă-n dinți. Niște muzicanți, din cei care bat drumurile Italiei și care uneori sînt deosebit de înzestrați, își instalară contrabașii sub ferestrele Faustei și, după un mic preludiu, executară destul de bine o serenadă în cinstea ei.

Fausta se arată la geam și observă numai decît un tînăr foarte cuviincios, ce sta călare în mijlocul drumului și care, după ce o salută, începu s-o privească într-un fel ce nu mai îngăduia nici o îndoială. În ciuda hainelor de modă englezească, puțin cam fistichii, cu care era îmbrăcat, nu-i trebuî mult ca să-l recunoască pe autorul înflăcăratelor epistole ce pricinuiseră plecarea ei din Bologna. „Omul acesta e ciudat, își spuse ea, îmi pare rău că am să-l iubesc. Am la mine o sută de galbeni, ce-ar fi să-l las în plata Domnului pe înfricoșătorul meu conte M *** ? Căci, la drept vorbind, e și lipsit de duh, și plicticos din cale-afară, iar fără mutrele fioroase ale *buli*-lor, n-ar avea chiar nici un haz.“

A doua zi, Fabricio, care aflate că în fiecare zi, pe la unsprezece dimineața, Fausta se ducea la slujbă în oraș, în aceeași biserică San-Giovanni unde se afla mormîntul străbunului său, arhiepiscopul Ascanio del Dongo, cuteză s-o urmeze. Adevărul e că Lodovico îi făcuse rost de o splendidă perucă englezească, cu părul de un roșu-aprins. În legătură cu această culoare a părului care era și aceea a flăcărilor ce-i frigeau inima, compuse un sonet, pe care Fausta îl găsi foarte drăguț ; o mină misterioasă avusese grijă să-l strecoare pe pianul ei. Acest mic asediu ținea de mai bine de o săptămînă și Fabricio fu nevoit să recunoască, în cele din urmă, că în ciuda încercărilor de tot felul, nu făcea nici un pas înainte : Fausta refuza să-l primească. E drept că ciudățeniile lui întreceau orice închipuire. Fausta avea să explice mai tîrziu că se temuse de dînsul. Astfel că Fabricio nu mai era mînat acum decît de o ultimă ră-

mășiță din speranța lui de a cunoaște, în sfârșit, ceea ce se cheamă *iubire*, dar începuse să-i cam fie lehamite.

— Haidem să plecăm, domnule, îl ruga mereu Lodovico, că asta nu-i dragoste ; văd eu că sînteți prea chibzuit și că aveți prea mult sînge rece. Ca să nu mai vorbesc că bateți pasul pe loc. Să avem obraz și să ne luăm tălpășița. Fabricio era gata să se lase păgubaș, cînd află că Fausta urma să cînte la ducesa Sanseverina. „Te pomenești că vocea ei dumnezeiască va sfîrși prin a da ghes inimii mele“, își zise el ; și îndrăzni să între, cu haine schimbate, în palatul acela unde toți îl cunoșteau. Ne putem închipui tulburarea ducesei cînd, spre sfârșitul concertului, dădu cu ochii de un bărbat în costum de vînător, ce sta în picioare lîngă ușă salonului cel mare ; statura lui îi amintea parcă de cineva. Se duse să-i spună contelui, care abia atunci o informă de neînchipuita și cu adevărat uimitoarea nebunie a lui Fabricio. Dar Mosca nu era de fel supărat. Dragostea tinărului pentru o altă femeie decît ducesa îi făcea cît se poate de multă plăcere. În afară de politică, contele se purta cu cea mai mare eleganță, călăuzindu-se după principiul că nu putea fi fericit decît atîta vreme cît era fericită ducesa.

— Am să-l salvez cu sau fără voia lui, îi spuse el prietenei sale, căci, gîndește-te puțin la bucuria dușmanilor noștri dacă ar fi arestat în palatul acesta ! De aceea, am și adus aici peste o sută dintre oamenii mei de încredere și am pus să ți se ceară cheile de la castelul cel mare de apă. Fabricio se arată îndrăgostit nebunește de Fausta, dar pînă acum nu a izbutit să i-o răpească contelui

M *** , care dăruie acestei zănatice un trai de regină. Trăsăturile ducesei trădară durerea cea mai vie : „Așadar, Fabricio nu era decît un flusturatic, inima lui nu era în stare să iubească adînc, adevărat.“

— Să nu vină el să ne vadă ! N-am să i-o iert niciodată ! îngînă ea în cele din urmă ; și eu care îi scriu zilnic la Bolonia !

— Ba eu prețuiesc rezerva lui, răspunse contele, nu vrea să ne compromită prin această nouă năzbitoie și sînt sigur că are să ne placă mult cînd o să-l auzim povestindu-ne-o.

Fausta era mult prea nebună ca să poată păstra pentru sine ceea ce o frămînta : a doua zi după acel concert, în timpul căruia ochii ei păzură a spune că nu cînta decît pentru tînărul înalt, îmbrăcat în haine de vînător, îi pomeni contelui M *** de un curtezan necunoscut.

— Dar unde îl vezi ? o întrebă contele turbat.

— Pe stradă, la biserică, răspunse Fausta, luată pe neașteptate. Apoi vrînd să-și îndrepte nesocotința, sau cel puțin să-i îndepărteze bănuielile de tot ceea ce i-ar fi putut aminti de Fabricio, începu o nesfîrșită descriere a unui tînăr roșcovan, cu ochi albaștri, desigur vreun englez bogat și stîngaci sau poate chiar vreun prinț. La acest ultim cuvînt, contele M *** , care nu era prea isteț din fire, își închipuia un lucru cît se poate de plăcut pentru ambiția lui, și anume că rivalul său nu era altul decît însuși prințul moștenitor al Parmei. E adevărat că sârmanul tînăr visător, păzit de cincisase guvernatori, subguvernatori, preceptori și alții, care nu-i îngăduiau să iasă decît după ce țineau mai întîi sfat, învăluia cu priviri stranii toate

femeile cu o înfățișare cit de cit plăcută, de care avea voie să se apropie. La concertul ducesei, unde rangul său îl așezase înaintea tuturor ascultătorilor, într-un jilț aparte, la trei pași de frumoasa Fausta, privirile lui îl nemulțumiseră peste măsură pe contele M***. Această ambiție nesăbuită și dulce, de a avea drept rival un principe moștenitor, o înveseli la culme pe Fausta, care se grăbi să o întărească prin mii de alte amănunte, pe care le înșiră cu aerul cel mai nevinovat din lume.

— Neamul vostru, îl întrebă ea pe conte, e tot atît de vechi ca și acela al Farnesilor, din care se trage acest tînăr ?

— Cum, adică, tot atît de vechi ! Eu nu am bastarzi în familie !¹

Întîmplarea voi ca niciodată contele M***, să nu-și poată vedea pe-ndelete pretinsul rival ; ceea ce-i întări măgulitoarea bănuială de a avea drept potrivnic un prinț. Adevărul e că, atunci cînd scopul urmărit nu-l chema la Parma, Fabricio stătea mai mult prin pădurile de la Sacca și pe malul Padului. Contele M***, mai închipuit și mai prevăzător, de cînd începuse să se creadă în întrecere cu un prinț pentru inima Faustei, o rugă stăruitor să se poarte în chipul cel mai reținut cu putință. După ce căzu în genunchi la picioarele ei, ca un îndrăgostit gelos și pasionat ce era, îi spuse pe șleau că onoarea sa nu putea suferi ca ea să se lase amăgită de tînărul prinț.

— Dar, dă-mi voie, nu m-aș lăsa amăgită de el nici dacă l-aș iubi ; dar n-am văzut încă nici un prinț la picioarele mele.

¹ *Pietro Lodovico, primul suveran din familia Farnese, a fost, după cum se știe, fiul natural al Papei Paul al III-lea (n.a.).*

— Dacă ai să-i cedezi cumva, reluă contele privind-o de sus, s-ar putea să nu mă pot răzbuna pe dînsul ; dar fii sigură că, într-un fel, mă voi răzbuna totuși. Și ieși, încuind ușile una după alta. Dacă Fabricio s-ar fi ivit în clipa aceea, ar fi cîștigat.

— De ții la viață, îi spuse contele M *** seara, despărțindu-se de ea după spectacol, fă în așa fel încît să nu aflu vreodată că prințul moștenitor ți-a călcat pragul. E drept că nu am nici o putere asupra lui, fire-aș afurisit ! dar nu-mi aduce aminte că pot totul asupra ta !

„Ah, drăguțul meu Fabricio, își spuse în sinea ei Fausta, dacă aș ști unde să te găsesc !“

Mîndria rănită îl poate duce foarte departe pe un tînăr bogat, care încă din leagăn a fost neconținut înconjurat de lingușitori. Iubirea pătimasă, pe care contele M *** o nutrea pentru Fausta, se preschimbă în turbare ; nu-l mai oprea nici măcar perspectiva de a se lupta cu unicul fiu al suveranului țării în care se afla. Cu toate acestea, nu-i trecu prin minte să caute să-și vadă rivalul, sau cel puțin să pună să-l urmărească. Și cum nu putea să-l atace în nici un fel, îndrăzni să încerce a-l pune într-o situație caraghioasă. „Voi fi alungat pe vecie din statele Parmei, își spuse el. Ei și ?“ Dacă ar fi încercat să știe care era poziția inamicului, contele M *** ar fi aflat că sărmanul prinț moștenitor nu ieșea niciodată fără a fi însoțit de trei sau patru moșnegi, paznici plicticoși ai etichetei, și că singura plăcere ce i se îngăduia în astă lume era mineralogia. Zi și noapte, micul palat locuit de Fausta, unde se înghesuia tineretul vesel al Parmei, era înconjurat de observatori ;

M *** știa ceas de ceas tot ce făcea iubita lui și, mai ales, ce se făcea în preajma ei. Dar, fapt cu totul demn de laudă din partea acestui îndrăgostit gelos, femeia aceea atât de capricioasă nu avu nici cea mai mică bănuială asupra atenției sporite cu care începuse să fie supravegheată. Rapoartele agenților săi îl informau pe contele M *** că un bărbat tânăr, cu o perucă roșcată, trecea foarte des pe sub ferestrele divei, de fiecare dată altfel îmbrăcat. „De bună seamă, este prințul, își spuse M *** , altminteri ce rost ar avea să umble cu haine schimbate ? Numai că, pe legea mea, nu sînt eu omul care să se dea bătut. Să nu uite dumnealui că, fără uzurpările republicii Veneției, aș fi și eu prinț suveran.“

În ziua de *San-Stefano*, rapoartele iscoadelor căpătară un ton mai întunecat ; dădeau a înțelege că Fausta începea să răspundă insistențelor necunoscutului. „Aș putea să o iau și să plec imediat ! își spuse M *** . Dar cum vine asta ? La *Bolonia* am fugit de un del Dongo, aici să fug de un prinț ! Și ce va spune tinerelul ăsta cînd va afla ? Își va închipui că a izbutit să mă sperie ! Pe mine, care, mii de draci ! sînt de viță tot atât de nobilă ca și dînsul !“ M *** fierbea de minie, dar, ceea ce era cu atât mai chinuitor, căuta, înainte de toate, să nu se arate în ochii Faustei, pe care o știa zeflemesitoare, în caraghioasa situație de a fi gelos. Așadar, în ziua de *San-Stefano*, după ce stătu cu diva o oră încheiată, în timpul căreia fu înconjurat de atenții care i se părură culmea prefăcătoriei, se despărți de dînsa pe la orele unsprezece, ca s-o lase să se ducă la slujbă, la biserica *San-Giovanni*. Contele M *** se înapoie în fugă la el

acasă, îmbracă niște haine negre, ponosite, de student în teologie, și porni într-un suflet la San-Giovanni. Acolo, ochi un loc, în spatele unuia din mormintele ce împodobesc a treia capelă pe dreapta, de unde putea să vadă tot ce se petrecea în biserică, peste brațul unui cardinal, care fusese imortalizat în genunchi, pe propriul său mormânt ; statuia aceasta umbrea fundul capelei, ascunzându-l de ajuns de bine. Curînd, o zări intrînd pe Fausta, mai frumoasă ca niciodată ; purta o toaletă luxoasă, și douăzeci de adoratori, din cele mai înalte straturi ale societății, îi făceau suită. Triumful și bucuria îi străluceau pe buze și în priviri. „Se vede cit de colo, își zise nefericitul conte gelos, că se așteaptă să-l întilnească aici pe bărbatul pe care îl iubește și pe care, din pricina mea, nu a reușit, poate, să-l vadă de mult.“ Deodată, ochii Faustei scăpărară de o bucurie și mai mare. „Înseamnă că rivalul meu e aici, își spuse M *** , și furia mîndriei lui rănite nu mai cunosc margini. Frumos îmi mai stă să țin isonul unui prinț care se travestește !“ Dar oricît se strădui, nu izbuti să-l descopere, deși ochii săi flămînzi îl căutau în toate părțile.

În fiecare clipă, Fausta, după ce-și plimba privirile prin toată biserica, sfîrșea prin a și le opri, pline de iubire și de bucurie, asupra ungherului întunecat unde se ascunsese M *** . Într-o inimă pătimașă, dragostea îngroasă nuanțele cele mai străvezii, ajungînd uneori la concluziile cele mai caraghioase ; sârmanul M *** sfîrși prin a se încredința că Fausta îl zărise și că, băgînd de seamă, în ciuda strădaniilor lui, ucigătoarea-i gelozie, voia

să-l dojenească și totodată să-l mîngiie prin aceste priviri atît de galeșe.

Mormîntul cardinalului, în spatele căruia M *** își alesese postul de observație, se afla la patru-cinci picioare înălțime deasupra lespezilor de marmură ale bisericii. Slujba se isprăvi pe la orele unu ; cea mai mare parte a credincioșilor plecară, iar Fausta le ceru *domnișorilor* s-o lase singură, sub cuvînt că vrea să se roage. Rămase ingenunchetă pe un scaun, dar ochii ei, încă și mai galeși și strălucitori, se ațintiră din nou asupra lui M *** ; acum, de cînd nu mai era decît foarte puțină lume în biserică, privirile ei nu-și mai dădeau osteneala să o înconjoare înainte de a se opri, plini de fericire, asupra statuii cardinalului. „Cîtă gingășie sufletească, își spuse contele M *** , crezîndu-se privit !” În cele din urmă, Fausta se ridică și ieși în grabă, nu fără a fi făcut, mai întîi, cu miinile, niște semne foarte ciudate.

Beat de fericire și lecuit aproape cu totul de gelozia-i turbată, M *** ieși din ungherul său, cu gîndul să zboare la palatul iubitei sale și să-i mulțumească de mii și mii de ori, cînd iată că, trecînd prin fața mormîntului cardinalului, zări un tînăr înveșmîntat în negru. Blestematul stătuse pînă atunci ingenunchet chiar lîngă epitaful mormîntului, în așa fel încît privirile amantului gelos, care căutau să-l descopere, trecuseră pe deasupra capului său, fără să-l vadă.

Tînărul acela se ridică, făcu repede cîțiva pași și fu pe dată înconjurat de vreo șapte-opt oameni, cu înfățișare cam stingace și cam stranie, care păreau să fie în slujba lui. M *** se năpusti după el,

dar iată că, fără să se fi întâmplat nimic deosebit, fu oprit în micul vestibul de lemn de la intrarea bisericii, de oamenii aceia stingaci, care îl apărau pe rivalul său. În cele din urmă, când izbuti să iasă în urma lor, în stradă, nu mai apucă decît să vadă închizîndu-se portiera unei trăsurî, cam prizărită, la care, printr-un contrast ciudat, erau înhămați doi minunați telegari și care într-o clipă se făcu nevăzută.

Se întoarse acasă, gîfîind de turbare. Peste puțin, sosiră și observatorii săi, care îi relatară cu răceală că, în dimineața aceea, misteriosul său rival, travestit în preot, îngenunchease cucernic lîngă un mormînt aflat la intrarea unei capele întunecate din biserica San-Giovanni. Fausta rămăsese în biserică pînă ce aceasta se golise și atunci schimbase cîteva semne grăbite cu străinul acela ; parcă arătase cu mîinile niște cruci. M *** se repezi la necredincioasa-i iubită. Pentru prima oară, aceasta nu-și putu ascunde tulburarea ; începu să povestească, cu mincinoasa nevinovăție a unei femei îndrăgostite, că se dusese, ca de obicei, la San-Giovanni, unde nici măcar nu-l zărise pe bărbatul care o urmărea. La aceste cuvinte M ***, scos din fire, se răsti la ea ca la cea din urmă femeie, spunîndu-i tot ceea ce văzuse cu propriii săi ochi ; și cum îndrăzneala minciunilor Faustei creștea pe măsura acuzațiilor lui, trase pumnalul și se repezi asupra ei. Dar femeia îi spuse, cu cel mai desăvîrșit sînge rece :

— Recunosc că tot ceea ce îmi arunci în față este adevărul gol-goluț, pe care am încercat să ți-l ascund, spre a-ți abate îndrăzneala de la cine știe

ce planuri de răzbunare nebunească ce ne-ar putea pierde pe amîndoi ; căci află, o dată pentru totdeauna, că, după toate socotelile mele, omul care mă urmărește cu admirația lui este dintre cei care sînt deprinși să nu afle piedică în calea dorințelor lor, cel puțin aici, în țara aceasta. Și după ce îi aminti, cu multă iscusință, că, la urma urmelor, el nu avea nici un drept asupra ei, Fausta sfirși prin a-l asigura că, de bună seamă, nu avea să mai calce pe la San-Giovanni. M *** era îndrăgostit nebunește ; și cum în inima tinerei femei plăcerea de a-l cuceri se îmbina cu grija de a-i potoli bănuielile, M *** se simți dezarmat. Îi trecu prin minte să părăsească Parma ; tînărul prinț, oricît de puternic era, nu ar fi putut să-l urmeze sau, în cazul în care, totuși, l-ar fi urmat, n-ar mai fi fost decît egalul său. Dar mîndria îi aminti din nou că această plecare ar fi putut fi luată drept fugă, astfel că M *** își interzise să se mai gîndească la ea.

„N-a simțit că e vorba de micul meu Fabricio, se bucură în sinea ei cîntăreata ; acum, să vezi ce-o să mai rîdem pe socoteala lui !“

Fabricio, care nu-și bănuia nici pe departe norocul, găsind a doua zi ferestrele Faustei închise și nezărind-o nicăieri, își zise că toată povestea începea să țină prea mult. Avea muștrări de cuget. „În ce situație îl pun pe bietul conte Mosca, pe el, ministrul poliției ! Îl vor crede complicele meu și, pînă la urmă, venirea mea în țara asta îi va fi stricat toate rosturile ! Dar dacă las baltă un plan atît de îndelung urmărit, ce va spune ducesa cînd îi voi povesti încercările mele amoroase ?“

Intr-o seară, pe cînd se mustra astfel, gata să se dea bătut, trecînd pe sub copacii umbroși care despart palatul Faustei de cetățuie, băgă de seamă că este urmărit de un spion de statură foarte mică ; degeaba încercă să se descotorosească de el, trecînd dintr-o stradă într-alta, fiindcă aceea pitică se ținea de el scai. Siciit peste măsură, se înfundă într-o ulicioară singuratică, de pe malul Parmei, unde stăteau la pîndă oamenii lui ; la un semn, aceștia se năpustiră asupra sărmanului spion mititel, care căzu în genunchi : era Bettina, camerista Faustei. După ce stătuseră amîndouă, timp de trei zile, zăvorîte în casă, făcîndu-li-se lehamite, Bettina îmbrăcase niște haine bărbătești, ca să scape de pumnalul contelui M***, de care și ea și stăpîna sa se temeau deopotrivă, și pornise în căutarea lui Fabricio. Acesta află că Fausta îl iubește la nebunie și că se topește de dorul lui, dar nu mai poate să se ducă la biserica San-Giovanni. „În sfîrșit ! își zise el, trăiască stăruința !“

Micuța cameristă era foarte frumușică, ceea ce îl făcu pe Fabricio să-și uite toate principiile morale. Ea îi povesti că atît alea principală cît și străduțele pe unde trecuse în seara aceea erau păzite, fără să se vadă, de oamenii lui M***. Aceștia închiriaseră mai multe camere, jos și la primul cat, și, pitiți pe după obloane, urmăreau, într-o tăcere desăvîrșită, tot ceea ce se petrecea pe strada aproape pustie, auzind fiecare vorbuliță care se rostea.

— Dacă spionii aceștia mi-ar fi recunoscut cumva glasul, spuse Bettina, aș fi fost ucisă, fără întîrziere, în clipa sosirii mele acasă și poate că sărmana mea stăpîină ar fi pățit același lucru, o dată cu mine.

Văzînd-o atît de speriată, Fabricio o găsi și mai fermecătoare.

— Conte M***, urmă ea, e ca turbat și doamna se teme, căci îl știe în stare de orice... Vă trimitе vorbă că ar da totul ca să fie împreună cu dumneavoastră, cît mai departe de aici !

Și îi povesti pățania din ziua de San-Stefano și furia contelui. Acesta, care nu pierduse nici una din privirile și nici unul din semnele Faustei — în dimineța aceea mai îndrăgostită ca oricînd de Fabricio — își scoase pumnalul, o apucase de păr și, fără prezența ei de spirit, diva ar fi fost pierdută.

Fabricio o duse pe Bettina în micul apartament în care locuia, nu departe de acolo. Îi povesti că era de fel din Torino și că era fiul unui personaj foarte important, care se afla în momentul de față la Parma, ceea ce îl silea să se poarte cu cea mai mare băgare de seamă. Bettina îi răspunse rîzînd că era mult mai mare senior decît voia să pară. Lui Fabricio îi trebui oarecare timp ca să înțeleagă că fetișcana îl lua, nici mai mult nici mai puțin, drept însuși prințul moștenitor. Fausta începuse să se teamă și să-l iubească pe Fabricio, de aceea socotise mai nimerit să nu dezvăluie cameristei adevăratul lui nume, vorbindu-i acesteia de prinț. Fabricio sfîrși prin a mărturisi Bettinei că ghicise întocmai.

— Dar dacă numele meu se află cumva, adăugă el, cu toată dragostea pe care am arătat că i-o port stăpînei tale, voi fi nevoit să încetez de a o mai vedea, iar miniștrii tatălui meu, caraghioșii aceia pe care am să-i dau într-o bună zi afară, se vor grăbi să-i trimită ordinul de a părăsi această

tară, pe care a infrumusețat-o pînă acum cu prezența ei.

În zori, Fabricio puse la cale, împreună cu micuța cameristă, mai multe planuri de întîlnire cu stăpîna ei ; îl chemă pe Lodovico și pe încă unul dintre oamenii săi pricepuți, care se sfătuiră cu Bettina, în timp ce el îi scria Faustei scrisoarea cea mai extravagantă cu putință ; situația îngăduia toate exagerările tragediei, și Fabricio le folosi din belșug. Abia către dimineață se despărți de micuța cameristă, care era și ea cît se poate de mulțumită de felul de a se purta al prințului.

Se înțeleseseră ca acum, cînd Fausta izbutise să se pună în legătură cu iubitul ei, acesta să nu mai treacă pe sub ferestrele palatului decît atunci cînd avea să poată fi primit de dînsa, ceea ce urma să-i dea de știre printr-un semn anume. Dar Fabricio, îndrăgostit de Bettina și socotindu-se pe punctul de a pune capăt aventurii cu Fausta, nu mai avu răbdare să aștepte în satul lui, la două leghe de Parma. A doua zi, către miezul nopții, veni călare, însoțit de oamenii săi, să cînte sub ferestrele divei un cîntec, pe atunci la modă și căruia îi schimbă doar cuvintele. „Oare, nu așa procedează domnii amorezi ?“ își zicea el.

Numai că, din clipa în care Fausta se arătase dornică de o întîlnire, toată această vînătoare începuse să i se pară mult prea lungă. „Nu, n-o iubesc, se gîndea el în timp ce cînta, destul de fals de altfel, sub ferestrele micului palat ; Bettina îmi pare de o mie de ori mai atrăgătoare decît Fausta și de ea aș vrea să fiu primit în clipa asta.“ În cele din urmă, plictisindu-se, Fabricio porni spre satul său, cînd, la vreo cinci sute de pași de

palatul Faustei, cincisprezece sau douăzeci de oameni tăbăriră asupra lui. Patru din ei îi apucară calul de căpăstru iar alți doi îl înșfăcă de brațe. Lodovico cu *bravi*-i săi fură și ei atacați, dar izbutiră să scape, trăgînd cîteva focuri de pistol. Toate acestea se întîmplară într-o clipită ; cincizeci de oameni, cu torțe aprinse, umplură strada, ca prin farmec. Erau, cu toții, înarmați pînă-n dinți. Cu toată împotrivirea celor care îl țineau, Fabricio sărise de pe cal și căuta o ieșire ; izbuti chiar să rănească pe unul din cei care îi strîngeau brațele ca într-o menghină ; dar, spre mirarea lui, îl auzi spunîndu-i pe tonul cel mai respectuos :

— Alteța-voastră îmi va face o pensie frumoșică în schimbul acestei răni, ceea ce îmi va fi mai de folos decît dacă aș săvîrși crima de lez-majestate, ridicînd în clipa asta sabia asupra prințului nostru.

„Iată-mă pedepsit pe măsura prostiei mele, își zise Fabricio ; mă voi fi băgat singur în gura lupului, pentru un păcat care nici măcar nu mă atrăgea.“

Abia se potoli acel mic început de încăierare și cîteva lachei, în livrele strălucitoare, se iviră cu o lectică aurită și împodobită cu înflorituri ciudate : era una din acele lectici caraghioase cu care sînt plimbați mascații în timpul carnavalului. Șase vlăjgani, cu pumnale în mînă, rugară pe alteța-sa să binevoiască să ia loc într-însa, ca nu cumva aerul rece al nopții să-i pricinuiască vreo răgușeală ; pasămite se purtau cu toții în chipul cel mai respectuos cu putință, iar titlul de prinț era rostit la fiecare două vorbe, aproape în gura mare. Apoi cortegiul o luă din loc. Fabricio numără pe

stradă peste cincizeci de oameni cu făclii aprinse. Să tot fi fost ora unu din noapte, toată lumea ieșise la ferestre; lucrurile păreau să se desfășoare cu oarecare solemnitate. „Eu mă așteptam din partea contelui M*** la lovituri de pumnal, își zise Fabricio, iar el se mulțumește să-și bată joc de mine; drept să spun, nu credeam să aibă atîta gust. Sau te pomenești că, într-adevăr, își inchipuie că are de-a face cu prințul! Dacă află că nu-s decît Fabricio, să te ții ce lovituri de pumnal o să am de înfruntat!”

După ce se opriră îndelung sub ferestrele Faus-tei, cei cincizeci de oameni cu torțe și cei douăzeci de oameni înarmați se duseră să se grozăvească prin fața celor mai frumoase palate din oraș. Majordomi, așezați de o parte și de alta a lecticii, îl întrebau din cînd în cînd pe altcîta-sa dacă are vreun ordin de dat. Fabricio nu-și pierduse capul; datorită luminii pe care o răspîndeau făcliiile, îi zărea pe Lodovico și pe tovarășii lui ținîndu-se, pe cît puteau, în urma cortegiului. „Lodovico nu are decît opt sau zece oameni și nu îndrăznește să atace”, își spuse Fabricio. Dinlăuntrul lecticii vedea foarte bine că oamenii însărcinați cu îndeplinirea acestei glume proaste erau înarmați pînă-n dinți. Începu, chipurile, să glumească cu majordomii însărcinați ca să-i poarte de grijă. După mai bine de două ore de marș triumfal, băgă de seamă că se apropiau de capătul străzii pe care se afla palatul Sanseverina.

În clipa în care ajunseră la colțul străzii, Fabricio deschide fulgerător portița, sare peste unul din bețe, răstoarnă cu o lovitură de pumnal pe

unul din valeți, care voia să-i dea cu torța în cap, primește un lat de spadă peste umăr, un alt valet îi pîrlește barba cu torța lui aprinsă și, în cele din urmă, ajunge lîngă Lodovico, căruia îi strigă : „*Omoară-i ! omoară-i pe toți cei cu torțe !*” Lodovico începe să dea cu spada în dreapta și-n stînga și îl scapă de cei doi care se încăpăținau să-l urmărească. Fabricio ajunge într-un suflet pînă la intrarea palatului Sanseverina ; din curiozitate, portarul deschisese ușița cea de-o șchioapă, tăiată în poarta cea mare, și se holba la această năvală de torțe aprinse. Fabricio dă buzna înăuntru, încuind în urma lui această ușiță pitică, se repede în grădină și iese pe o altă poartă ce dădea într-o stradă dosnică. O oră mai tirziu, era afară din oraș, iar în zorii zilei trecea granița statului Modena și se afla la adăpost. Seara, se întoarce la Bolonia. „Halal expediție, își zise el ; nici măcar n-am putut să-mi văd iubita.” Se grăbi să scrie scrisori de scuze contelui și ducelui ; erau scrisori prudente, care descriau tot ceea ce se petrecea în inima lui, dar care n-ar fi putut dezvălui nimic unui dușman. „Eram îndrăgostit de dragoste, îi mărturisea el ducelui ; am făcut totul în lume ca s-o cunosc, dar pare-se că natura nu m-a înzestrat cu o inimă care să știe a iubi și a visa ; nu sînt în stare să mă ridic mai presus de plăcerea de rînd...” și așa mai departe.

Ar fi greu de povestit toată fierberca pe care această întîmplare o stirni la Parma. Taina de care era înconjurată ațîța și mai mult curiozitatea : o lume întregă văzuse torțele și lectica aurită. Dar cine să fi fost omul acela dus cu forța și căruia i se dădeau cele mai înalte semne de

respect ? A doua zi, nici unul din personajele cu vază nu lipsea din oraş.

Locuitorilor de pe strada din care scăpase prizonierul li se păruseră că văd un leş, dar în zorii zilei, cînd, luîndu-şi inima în dinţi, ieşiseră de prin casele lor, nu găsiră alte urme ale luptei din ajun decît bălţile de sînge lăsate pe caldarîm. Peste douăzeci de mii de curioşi alergară să vadă strada în cursul acelei zile. Oraşele Italiei sînt deprinse cu spectacolele cele mai ciudate, dar ele ştiu întotdeauna *de ce* şi *cum* s-au petrecut lucrurile. De data aceasta, ceea ce a supărat întreaga Parmă a fost faptul că, la mai bine de o lună după plimbarea cu torţe, cînd oamenii încetaseră să mai vorbească numai şi numai despre ea, graţie măsurilor de prevedere luate de Mosca, nimeni nu putuse încă ghici numele rivalului care voise să o răpească pe Fausta contelui M ***. Cit despre îndrăgostitul cel gelos şi răzbunător, dăduse bir cu fugiţii încă de la începutul faimoasei plimbări. Din porunca lui Mosca, Fausta fu trimisă la cetăţuie. Ducea făcu mult haz de mica nedreptate săvirşită de conte pentru a pune capăt curiozităţii principelui, care altminteri ar fi putut ajunge pînă la numele lui Fabricio :

De cîtva timp, sosise la Parma un bărbat învăţat, venit dinspre nord, ca să scrie o poveste din evul mediu ; în acest scop, frunzărea manuscrisele aflate prin biblioteci şi contele îi dăduse toate autorizaţiile de care avea nevoie. Dar învăţatul acesta, care era încă destul de tînăr, se arăta foarte supărăcios din fire ; îşi închipuia, de pildă, că toată lumea din Parma caută să-şi bată joc de

dînsul. E drept că ştrengarii de pe străzi se cam luau după el, din pricină că purta o claie de păr roşu aprins, de care era foarte mîndru. De asemenea, era incredinţat că, la hanul unde locuia, i se cereau pentru fiecă lucră preţuri îndoită; de aceea, nu plătea nici cel mai mic fleac fără să consulte mai întîi ghidul unei anume doamne Starke, care ajunsese la a douăzecea ediţie numai fiindcă indica englezilor parcimonioşi cît costă un curcan, un măr, un pahar cu lapte etc., etc.

Chiar în seara zilei în ajunul căreia Fabricio îşi făcuse plimbarea silită prin oraş, savantul cu chică roşie, aflîndu-se la han, se minie şi, scoţînd din buzunar două *mici pistolaşe*, îl ameninţă cu ele pe şiretul *cameriere*¹, fiindcă îi ceruse cu doi bani mai mult pentru o piersică stîlcită. Fu arestat pe loc, căci portul pistoalelor mici era o mare crimă !

Şi fiindcă învăţatul cel scandalagiu era lung de statură şi slab, contelui îi dădu prin minte a doua zi ca, de ochii principelui, să-l dea drept nesocotitul care încercase să i-o răpească pe Fausta contelui M... şi păţise pozna aceea. La Parma, portul pistoalelor de buzunar este pedepsit cu trei ani de galere, însă pedeapsa nu se aplica niciodată. După cincisprezece zile de închisoare, în timpul căroră învăţatul nu văzu decît un avocat, care-l sperie rău de tot cu îngrozitoarele legi scornite de oamenii cei fricoşi de la cîrmă, împotriva purtătorilor de arme ascunse, un alt avocat veni să-l viziteze şi-i povestî plimbarea impusă de contele M *** unui rival necunoscut.

¹ Ospătar (it.).

— Poliției nu-i dă mâna să recunoască în fața principelui că n-a putut afla care este acel rival, îi spuse el. Mărturisește dumneata că voiai să-i plăci Faustei, că cincizeci de tilhari te-au răpit pe cînd cîntai sub ferestrele ei și că timp de o oră încheiată ai fost plimbat în lectică, fără să ți se spună decît lucruri foarte respectuoase. Această mărturisire nu are nimic înjositor, nu ți se cere să spui decît o vorbă. Îndată ce, rostind-o, vei fi scos poliția din încurcătură, ești urcat într-o trăsură de poștă și dus pînă la frontieră, unde ți se urcăză călătorie sprîncenată.

Învățatul se împotrivi timp de o lună încheiată ; de două sau trei ori, suveranul fu pe punctul de a cere ca inculpatul să fie adus la Ministerul de Interne, ca să asiste la interogatoriul lui. Tocmai cînd începuseră să uite de el, cărturarul, făcîndu-i-se lehamite, primi să mărturisească totul și fu condus la frontieră. Și astfel, principele rămase încredințat că rivalul contelui M *** purta într-adevăr o claie de păr roșu.

La trei zile după plimbarea cu torțe, în care timp Fabricio, ascuns la Bolonia, punea la cale cu credinciosul Lodovico mijlocul de a-l descoperi pe contele M *** , află că acesta se ascunsese și el într-un cătun de munte de pe drumul Florenței. Contele nu avea cu el decît trei *buli* ; a doua zi, pe cînd se întorcea de la plimbare, fu răpit de opt oameni mascați, care se dădură drept zbiri din Parma. După ce îl legară la ochi, îl duseră într-un han, aflat la vreo două leghe mai în inima munților, unde fu cinstit cum se cuvine și i se servi o cină bogată, cu cele mai bune vinuri spaniole și italienești.

— Se cheamă că sînt prizonier de stat ? întrebă contele.

— Cîtuși de puțin ! îi răspunse, foarte respectuos, Lodovico mascat. Ați jignit un simplu particular, plimbîndu-l cu forța într-o lectică, și mîine dimineată vrea să se bată în duel cu dumneavoastră. Dacă îl omoriți cumva, vă așteaptă doi cai zdraveni, buni și popasuri anume pregătite, pe drumul Genovei.

— Și cum se numește voinicosul ăsta ? îl întrebă contele, întăritat.

— Se numește *Bombace*. Veți avea dreptul să alegeți felul armelor cu care vă veți bate, precum și maștori buni, cinstiți, dar unul din dumneavoastră trebuie să moară.

— Țsta-i asasinat în lege ! spuse contele speriat.

— Ferească Dumnezeu ! e numai un duel pe viață și pe moarte, cu un tînăr pe care l-ați plimbat pe străzile Parmei în miez de noapte și care s-ar socoti dezonorat dacă ați mai rămîne în viață. Una din domniile-voastre e de prisos pe acest pămînt, așa încît căutați de-l omoriți ; veți avea la îndemînă spade, pistoale, săbii și toate armele de care am putut face rost în cîteva ore, căci a trebuit să ne grăbim : poliția Boloniei e foarte iute, așa cum v-ați dat, pesemne, singur seama și nu trebuie să împiedice acest duel, de care are neapărată nevoie onoarea tînărului pe care l-ați făcut caraghios.

— Dar dacă tînărul acesta este prinț ?

— Este un simplu particular ca și domnia-voastră, ba chiar mai puțin bogat, dar care vrea

să se lupte pe viață și pe moarte și să știți că vă va sili să vă bateți !

— Eu nu mă tem de nimic în lume ! strigă M ***.

— Asta dorește din toată inima și adversarul dumneavoastră, răspunse Lodovico. Mîine, dis-dimineață, pregătiți-vă să vă apărați viața, căci veți fi atacat de cineva care are toate temeiurile să vă urască de moarte și care nu vă va cruța ; tot ceea ce pot să vă spun, este că veți avea de ales armele cu care să vă bateți ; și nu uitați să vă faceți testamentul.

A doua zi, pe la șase dimineața, i se servi contelui o gustare, apoi ușa camerei în care fusese ținut sub supraveghere se deschise și fu poftit să coboare în curtea hanului ; curtea aceea era împrejmuită cu garduri vii și ziduri foarte înalte, iar toate ușile fuseseră bine încuiate.

Într-un colț, pe o masă de care contele fu rugat să se apropie, se aflau mai multe sticle cu vin și rachiu, două pistoale, două spade, două săbii, hîrtie și cerneală ; vreo douăzeci de țărani căscau gura la ferestrele ce dădeau în curtea hanului. Contele se rugă de ei.

— Vor să mă omoare ! le strigă el : salvați-mi viața !

— Te înșeli ! sau vrei să înșeli ! îi strigă Fabricio, care stătea în colțul opus al curții, lîngă o masă încărcată cu arme. Își scosese haina și își ascunsese fața cu una din acele măști de sită care se găsesc de obicei prin sălile de arme.

— Te poftesc, îi mai spuse Fabricio, să-ți pui masca de sită pe care o ai pe masă și apoi să vii

spre mine cu o spadă sau un pistol ; așa cum ți s-a mai spus, ai dreptul să hotărăști cu ce anume arme ne vom bate.

Contele M*** începu să caute tot felul de pretexte, arătînduse foarte puțin dispus să se bată. În schimb, Fabricio era foarte grăbit, căci se temea de o eventuală descindere a poliției, cu toate că se aflau în munți, la cinci leghe de Bolonia ; sfîrși prin a adresa rivalului său cele mai cumplite ocări și, în cele din urmă, izbuti să-l scoată din fire. Contele M*** înșfăcă o spadă și se repezi la el ; duelul începu, dar fără prea multă înfocare.

După cîteva minute, lupta fu întreruptă de un tărăboi de nedescris. Eroul nostru, știind că face un lucru de pe urma căruia ar fi putut să sufere toată viața imputări sau acuzații mincinoase, îl expediase pe Lodovico prin vecini ca să-i aducă martori. Acesta împărți bani unor muncitori care lucrau într-o pădure din apropiere și care, închipuindu-și că au de omorît un dușman de-al omului care îi plătea, dăduseră buzna în han, strigînd cît îi ținea gura. Lodovico îi rugă să caște bine ochii, ca să vadă dacă nu cumva vreunul din cei doi tineri luptători făcea ceva neîngăduit, care i-ar fi asigurat asupra celuilalt o anumită superioritate în luptă.

Duelul, întrerupt pentru o clipă de strigătele de moarte ale țăranilor, zăbovea să reînceapă ; Fabricio îl insultă din nou pe înfumuratul conte.

-- Domnule conte, îi strigă el, cînd ești obraznic, trebuie să fii și curajos. Îmi dau seama ce greu trebuie să-ți vină, căci dumneata obișnuiești să-ți tocmești oameni curajoși. Contele, călcat pe coadă,

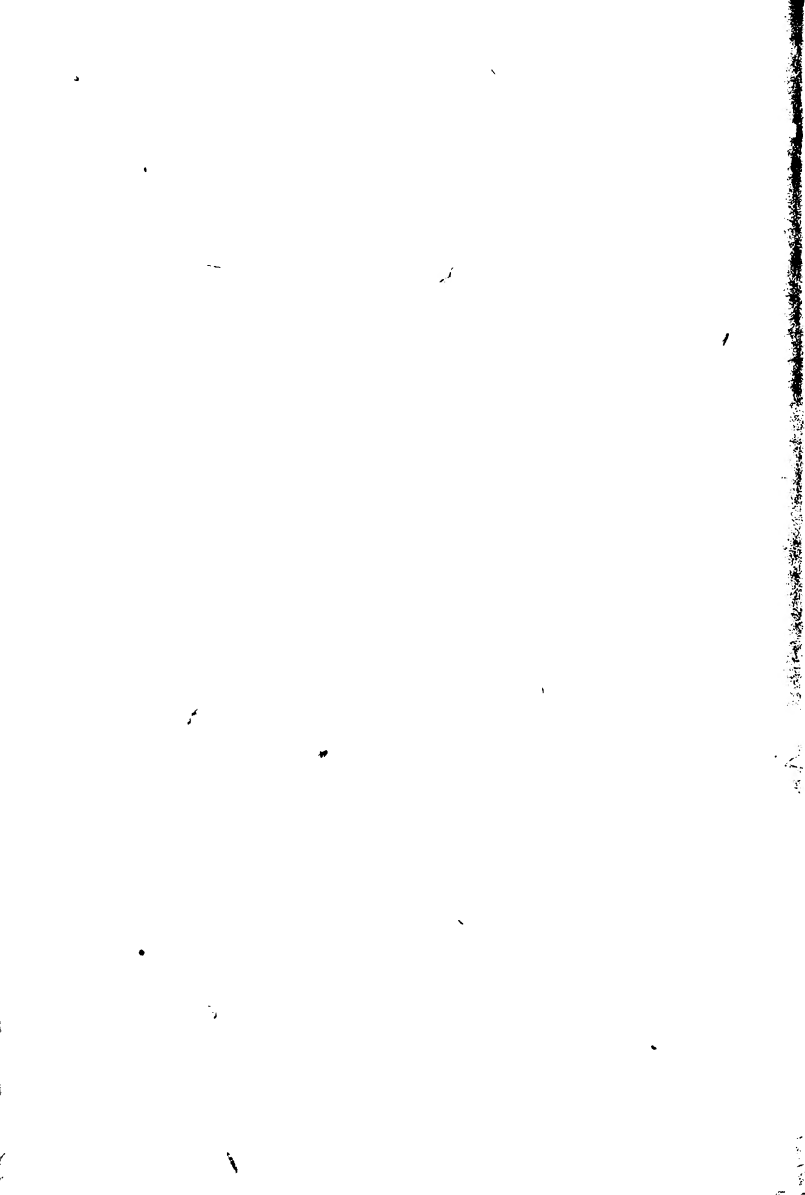
începu să urle că el fusese unul din obișnuiții sălii de arme a faimosului Battistino din Neapole și că avea să-l învețe minte pentru toate aceste obrăznicii. Și fiindcă i se stîrnise în sfîrșit mînia, contele se băt看 cu destulă îndirjire, ceea ce nu-l împiedică totuși pe Fabricio să-i dea în piept o lovitură zdravănă de spadă, care avea să-l ținutiască la pat timp de cîteva luni. Dîndu-i primele îngrijiri, Lodovico îi șopti la ureche :

— Dacă vă împinge păcatul să denunțați la poliție duelul, să știți că pun să fiți ucis în pat.

Fabricio fugi la Florența ; și fiindcă tot timpul cît rămăsese la Bolonia stătuse ascuns, abia acum primi scrisorile de dojană ale ducesei, care nu putea să-i ierte că venise la concertul ei și nu încercase să-i vorbească. În schimb, Fabricio fu încîntat de scrisorile contelui Mosca : erau pline de o prietenie sinceră și de cele mai nobile simțăminte. Ghici că Mosca scrisese la Bolonia, ca să înăbușe orice bănuială care ar fi putut pluti asupra lui relativ la duel ; poliția fu, într-adevăr, de o corectitudine desăvîrșită : consideră că doi străini, dintre care doar unul, rănitul, era cunoscut (contele M ***), se bătuseră în duel, de față cu peste treizeci de țărani, printre care, spre sfîrșitul luptei, se afla însuși preotul satului și acesta făcuse zadarnice încercări de a-i despărți pe cei doi luptători. Deoarece numele de Giuseppe Bossi nu fusese rostit, la mai puțin de două luni după aceea, Fabricio îndrăzni să se reîntoarcă la Bolonia, convins, mai mult ca oricînd, că îi era sortit să nu cunoască niciodată acea latură nobilă și intelectuală a dragostei. Se complăcu să-i explice aceasta de-a fir-a-păr ducesei ; era sătul să mai trăiască singur și ducea dorul tihnitelor seri de altădată, petrecute împreună cu contele și mătușa sa. De cînd se des-

părțise de ei, nu mai cunoscuse farmecul unei to-
vărășii plăcute.

„Mi s-a urît în asemenea măsură alergînd după
dragoste și după Fausta, îi scria el ducesei, încît
acum chiar dacă toanele ei mi-ar fi prielnice, n-aș
face nici douăzeci de leghe s-o văd ; așa încît nu
te mai teme — cum mi-ai spus în ultima scri-
soare — că aș putea s-o urmez tocmai pînă la
Paris, unde pare-se că debutează cu succes. În
schimb, aș face oricîte leghe ca să petrec o seară în
tovărășia ta și a contelui, care-i atît de bun cu
prietenii săi.“

Redactor : TEODORA POPA
Tehnoredactor : ELENA CALUGĂRU

Apărut 1970. Tiraaj 162.175 ex. broșate. Hîrtie
ziar de 50 g/m². Format 700×920/32. Coli ed. 16,89.
Coli tipar 12. A. nr. 18.853/1969. C.Z. pentru
bibliotecile mari și mici 84—31=59.

Tiparul executat sub comanda nr.
90 843 la Combinatul Poligrafic „Casa
Științei”, Piața Științei nr. 1, Bucu-
rești — Republica Socialistă România.

Scanare și prelucrare digitală

de

Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen

2025

